CEZAR PETRESCU

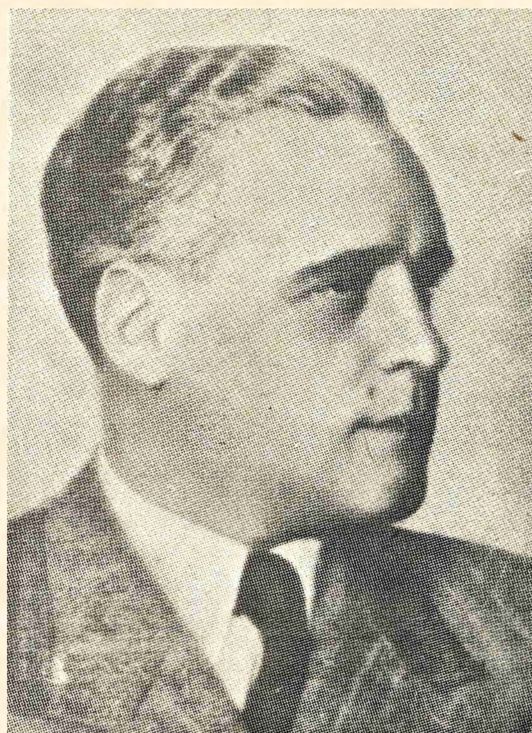
•

ÎNTUNECARE

1

EDITURA MINERVA

SERIA

Patrimoniu

De acelaşi autor

în catalogul seriei:

Calea Victoriei

Nuvele

Ediţie îngrijită de
CORNELIU POPESCU

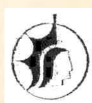
Repere istorico-literare
alcătuite de
RODICA ROTARU

Coperta seriei: ***Constantin Guluţă***

CEZAR PETRESCU

ÎNTUNECARE

1

EDITURA MINERVA

B u c u r e ş t i — 1986

Ediţia a II-a revăzută în seria „Patrimoniu”

Ediţie princeps: *Întunecare*, partea I, Bucureşti, Biblioteca ziarului „Universul”, 1927; *Întunecare*, partea I, partea II, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1928

Ediţia de faţă reproduce textul din Cezar Petrescu: *Întunecare*, Ediţie şi postfaţă de Corneliu Popescu, Bucureşti, Editura Cartea românească, 1984

C A R T E A   Î N T Î I

Prolog

A ZBURAT O PASĂRE NEAGRĂ.

1

Colonelul Pavel Vardaru pipăi în cutia de lemn cafeniu o ţigară de foi îndestul de pufoasă. De pe gravura capacului îi surîse, cu tot şiragul dinţilor de porţelan, o creolă purtînd pe umeri, în chip de amforă, un coş de foi de tutun, sub in- scripţia aurită „Henri Clay-Habana”.

Era numai o simplă etichetă şi totuşi femeia îi părea gro-zav de cunoscută.

Deodată îşi aminti cu mare bucurie: „Dar sunt ochii lui Mimi. Extraordinar cum seamănă

cu ochii lui Mimi!”...

Acoperi restul figurii cu latul palmei. Într-adevăr, din gravură îl priveau acum ochii rîzători ai dansatoarei.

Trăi o clipă vedenia fugitivă: perdelele de catifea roşie lăsîndu-se moale, femeia împărţind cu amîndouă mîinile sărutări sălii, ropotul de aplauze, o fîlfîire de fuste scurte peste pulpe în tricou roz... Toate, toate de atît de departe!

Colonelul scotoci apoi buzunările tunicii, căutînd briceagul cu mica ghilotină de oţel pentru tăiat vîrful ţigării. Nu îl află. Ca întotdeauna, Vanea, soldatul, uitase să strămute dintr-o tunică într-alta toate instrumentele nichelate care alcătuiau trusa de concentrare a domnului comandant: lanterna electrică, cuţitul de desfăcut cutii de conserve, pedometrul, tirbuşonul, bricheta cu benzină şi fitil, busola în miniatură.

Cînd cel din urmă buzunar fu explorat fără izbîndă, colo-nelul Pavel Vardaru suspină cu o nemărginită milă pentru propriu-i destin: era, fără îndoială, cel mai nefericit comandant de regiment de pe planetă!

Se resemnă să decapiteze cu dinţii vîrful ţigării, îl scuipă scîrbit peste balustradă, în mare şi întinse peste masă, după cutia cu chibrituri, mîna grasă şi albă de prelat.

Doamna colonel – tanti Laura – strînse buzele vişinii cu o spaimă care dădea înfăţişare de copil alintat obrazului de grăsulie şi vîrstnică păpuşă blondă, cu pometţii trandafirii şi cu genele lungi, răsucite în sus:

— Pol, iarăşi începi cu ororile tale?... Mută cel puţin sca-unul! Ştii că nu pot suporta mirosul ăsta de catran!...

Ca măsură defensivă, tanti Laura scoase din portţigaretul îngust de platină, cu încrustaţii de email, o ţigaretă egip- ţiană şi o aprinse la flacăra unei brichete, prinsă cu lanţ sub-ţire de

argint.

Chelnerul aduse două fructiere cu struguri de Constanti-nopol. Piersici şi pere, între bulgări de gheaţă, pe culcuş de frunze crestate de viţă. Un picolo, cu gîtul sufocat de gule-rul tare şi prea înalt, distribui cu dexteritate farfurioarele şi tacîmurile de desert.

Orchestra tăcuse.

Se înălţa acuma larma glasurilor, sunetul cristalin al pa-harelor, hohotele şi comenzile întărîtate de aşteptare, umplînd terasa cazinoului de rumoarea neîntreruptă a marilor res-taurante, cafeuri şi baruri, de care, cu părere de rău, ca de ultimul post înaintat al civilizaţiei, colonelul Pavel Vardaru, după un concediu de patruzeci şi opt de ore, trebuia să se rupă a doua zi, în zori... În cîteva ceasuri de drum, maşina avea să-l înfunde iarăşi în satul tătăresc, cu bordeie strîmbe şi oarbe de lut, cu împrejmuirile de tizic, cîini flocoşi, măgari zbierînd în asfinţit şi cu praful acela dobrogean – care în-fundă nările, zgîrie gîtlejul şi sureşte părul – răsucit în vîr-tejuri peste cîmpuri dogorite, fără zare de umbră.

Cu înduioşare de deportat în preziua exilului, privea ar- buştii exotici, plantaţi în cutii de lemn pe marginea terasei, cu frunzele lor lucii care, în bătaia luminii cretoase, păreau tăiate artificial, în zinc; mesele cu necunoscuţi; femeile în toalete spumoase şi străvezii; virajele savante ale chelneri- lor printre scaune, balansînd în vîrful braţelor tăvile încăr-cate; pavilionul capelei vieneze cu femeile în haină roşie, acordîndu-şi viorile între genunchii strînşi; ferestrele largi, încununate de colierele becurilor; afişele uriaşe, strigător văp-site, înfăţişînd un dansator negru şi o celebră dizeuză. Spec-tacol nepreţuit de confort, risipă şi trai bun, care se va dez-lănţui fără preget, scăldat în aceeaşi orgie luminoasă de ar-curi voltaice şi răcorit de briza umedă a mării şi

mîine, atunci cînd dînsul, orbecăind în bezna satului, apărîndu-se de cîini duşmani şi călcînd în movili de gunoaie, îşi va amăgi ne-somnul inspectînd santinelele de noapte.

Colonelul Pavel Vardaru îşi simţi pieptul înăbuşit de tris-teţea şcolarilor la sfîrşit de vacanţă.

— Cafele, vă rog?

Chelnerul aştepta, înclinat de mijloc, cu faţa rasă, neclin-tită şi severă, ca şi cum era vorba de cea mai gravă hotărîre diplomatică.

— Desigur şi cafele! Tresări, din altă lume, colonelul. Copii, care mai ia cafea? Auzi: două îngheţate, un mazagran... Tu eşti cu mazagranul, Luminiţo? Două marghilomane... Şi lichioruri! Dă-mi lista!...

Chelnerul nu se clinti. Clipi numai din ochi.

— Ştiu! Aniseta domnului colonel.... Marie Brizard!...

Pavel Vardaru îşi prinse monoclul în arcada sprincenei şi privi, de jos în sus, servul în frac, care-i cunoştea gusturile.

Se lumină, cu o mare fericire:

— A! Tu erai, Jean?

Şi repetă, întîrziind pe cuvinte, plimbîndu-se cu amintirea prin paradisul interzis.

— Jean, de la Alcazar!...

Jean zîmbi onctuos, scuturînd profesional colţul mesei cu şervetul.

Colonelul Pavel Vardaru era vestit în toate localurile de zi şi de noapte ale Capitalei şi tuturor reşedinţelor de vară. Capul său pretimpuriu sur, cu obrazul şi mustăţile întotdea-una proaspăt rase, cu înfăţişare de militar în glumă, de sa-lon şi de operetă, prezidase multe mese rămase de pomină. Era celebru în întocmirea măiastră a meniurilor, în reţetele de mîncări recomandate bucătăriilor cu ritualuri gastrono-mice speciale şi în cunoaşterea fără greş, de la prima degus-tare, a tuturor pivniţelor şi recoltelor faimoase de

vinuri.

Cînd lichiorul fu turnat, colonelul ridică în lumină paha- rul cu piciorul înalt, ţinîndu-l între degetele grase, cu o luare-aminte şi o înduioşare de savant examinînd un elixir miracu- los. Admiră limpeziciunea culorii, aspiră aroma cu nespusă fericire şi sorbi în răstimpuri. Pe urmă, cu ţigara de foi între dinţi, se întoarse către frate-său, Alexandru Vardaru, depu- tatul, care, plecat deasupra gazetelor de seară, fuma una la fel.

— Alexandre, simţi briza? E un aer, un aer!...

Alexandru Vardaru, cufundat în lectura telegramelor de pe frontul oriental, făcu un gest vag de confirmare, cu mîna.

Dar Mihai Vardaru, nepotul lor, din colţul de unde îşi sa- vura îngheţata în felii subţiri, cu graţii de pisică, ridică obra- zul feminin şi vru să întrebe cum se mai poate simţi răcoarea şi puritatea aerului, aspirat prin asemenea adevărate coşuri de locomotivă, aşa cum arătau ţigările de foi. Îşi aminti, însă, că trebuia neapărat să ceară cinci sute de lei unchiului Pol, înainte de plecare şi, înăbuşindu-şi gluma, se hotărî prudent să o amîne pentru alt prilej mai prielnic, zîmbind în sine.

— De ce rîzi, Mihai? întrebă Luminiţa.

Toţi ochii se îndreptară către el. Mihai roşi.

— Vă rog să nu-mi necăjiţi băiatul!... protestă tanti Laura, apărîndu-şi nepotul, sfios şi cuviincios, în mijlocul acestei familii sportive, unde ea singură şi adolescentul cu obraz de elevă de pension nu aveau apucături şi vocabular de camping, stadion şi cîmp de curse.

Îşi aminti ceva şi deschizînd portţigaretul de platină, spuse:

— Acum, Mihai, cînd eşti bacalaureat, bărbat în toată firea, cred că poţi fuma... Nu e aşa, Pol, Alexandre, nu e aşa că-i daţi permisiunea?

Mihai roşi şi mai tare, implorînd:

— Vai, tanti!

Luminiţa Vardaru îşi scutură capul negricios din umbra arbuştilor unde stătuse ascunsă, privind întunericul mării şi-l strîmbă, imitîndu-l:

— „Vai, tanti!” Uf, ce văr molîu mai am! Ce „vai tanti”? Zi: „Mersi, tanti, nu fumez egipţiene. Sunt prea slabe şi con-ţin opiu! Fumez ţigări mai bărbăteşti, de exemplu Regale!”... Uite!...

Înainte de a se putea apăra, Luminiţa Vardaru, cu înde-mînare de poliţist la o percheziţie corporală, scoase din buzu-narul lui Mihai, de la piept, un portţigaret de piele – cadoul ei de astă-vară, cînd îşi sărbătorise examenul de absolvire – îi puse o Regală între dinţi, în silă, luă şi ea una, aprinse şi-i aruncă un colac de fum în nas.

— Poftim!

Toţi zîmbiră şi Mihai răsuci stîngaci, între degete, ţigara aprinsă. Ce idee! Şi ce nebună! Lui nu-i tihnea ţigara decît fumată singur, fără atîţia ochi ţintă asupră-i.

Luminiţa îşi scoase pălăria de pai. O înfipse într-un stîlp al balustradei. Îşi scutură părul tuns şi inelat. Şi cu coatele pe masă, cu obrazul arămiu mat, după o lună de plajă, prins în pumn, închizînd ochii negri şi puţin oblici, să-i ferească de fumul ţigării, declamă autoritar, ca într-un consiliu de familie:

— Numai armata are să-l facă bărbat! Unchiule Pol, la toamnă numaidecît trebuie să-l dezgheţi! Eu mă declar învinsă!...

Mihai găsi prilej să se răzbune. Îi şopti printre dinţi, în ureche:

— Şi pe tine numai popa de la Domniţa Bălaşa are să te domesticească, atunci cînd ţi-o cînta pe nas ***Isaiia dănţu-ieşte...***

Apoi, adresîndu-se unei persoane nevăzute:

— Domnule Comşa, la primăvară, trebuie s-o iei în primire şi s-o dresezi. Noi ne declarăm învinşi!...

Luminiţa, uimită de o atît de neaşteptată îndrăzneală, rămase cu ţigara la jumătatea drumului spre buze.

— Ce-ai zis? Mă rog, ce-ai zis?...

Mihai se plecă şi-i şopti a doua oară în ureche, apăsat:

— Am zis că numai domnul Radu Comşa are să-ţi scoată sticleţii din cap. Na!

— Poftim, domnilor! făcu Luminiţa cu cea mai mare minunare. Abia i-aţi permis să se emancipeze, că a şi început să-şi schimbe dinţii de lapte! Încearcă să muşte... Bravo! Mergi repede, ***mon vieux!*** Într-o lună, te văd iscălind poliţe, pufăind o coşcogea havană în nasul unchiului Pol şi – mai ştiu eu? – aşezîndu-te, poate, la masa de alături, cu portugheza...

— Ce portugheză, mă rog? Se mişcă, între braţele jilţului de paie, foarte îngrijorată, tanti Laura.

Luminiţa îşi scutură părul pe spate, explicînd volubil:

— O portugheză, o femeie din Portugalia, fost mare imperiu colonial, actualmente modestă republică situată la extrema Ibericei!… Capitala Lisabona, în provincia Estramadura, banalizată de poeţi simbolişti. Oraş însemnat: Porto, cu vinuri vestite, despre care poate să ne spună ceva mai pe larg unchiul Pol. Portugalia, în sfîrşit, patria apei de păr, a lui Camoens şi donei Ines de Castro!… Pentru rest şi detalii precise adresaţi-vă domnului, care face pe mironosiţa! Vă poate delecta şi cu un ***Fado de amor***, din repertoriul popular…

Luminiţa fredona cu mîna pe inimă, revărsîndu-şi dintr-o scuturare părul negru peste ochi, să-şi dea mai patetică înfăţişare:

Amor è sonho que mata,
Sorriso que desfalece;
Amor è nuevera de prala…

Mihai se sili să asculte această vertiginoasă şi perfidă disertaţie de geografie, istorie şi folclor, cu cea mai desăvîrşită nepăsare.

Dar micşorîndu-şi ochii, ca din pricina fumului, îşi strivi o lacrimă de necaz.

Povestea cu portugheza fusese cea dintîi suferinţă a lui, copilărească. Luminiţa îi descoperise fotografiile şi caietul de note. Fusese confidenta lui două luni, cît ţinuse întreg romanul sentimental, îi făgăduise să nu destăinuie nimic nimănui. Din caietul acela de note, descifrase şi dînsa, la pian, romanţa portugheză populară, numărul Carmencitei la Majestic. Atunci îi apăruse cîntecul interesant, frumos şi îl învăţase. Iar acum îşi bătea joc! Toate femeile, toate sunt deopotrivă de…

2

— Aşadar, a fost oprită şi ofensiva lui Brusilov ! declară Alexandru Vardaru, ridicînd obrazul aspru deasupra gazetelor, împăturindu-le şi aşezîndu-le sub cot. Mi se pare că de astă dată începe criza cea mare!... Pol, să nu uiţi procura! Pînă în zece zile trebuie să vindem şi grîul vostru. Pe urmă, cine ştie ce se mai întîmplă!...

Colonelul întinse picioarele sub masă, cu un zăngănit de pinteni, privind la lumină alt pahar de lichior, plin.

— Dar întîmplă-se orice, numai să se sfîrşească! M-am săturat de ţinut trupa în bordeie... Ştiţi voi ce mizerie e faimosul Cadrilater? O murdărie! Şi nişte nume de sate! Daidîr, Balbunar, Siahlar, Sarsînlar! Să le ia dracul. Parcă au fost botezate de bîlbîiţi. Auziţi: Balbunar, Sarsînlar!...

Ridică ochii, invocînd mărturia cerului.

Nimeni însă nu se arătă înduioşat de această deznădejde.

Exilul în Cadrilater nu era atît de înfricoşat, cum voia să-l arate unchiul Pol. Îşi adusese automobilul. Îşi instalase o baie cu duş automat. Acum o lună, făcuse un drum la Bucureşti numai ca să obţină de la corp mutarea unui bucătar special la popota regimentului. Soldaţi trimişi cu ordine cărau de la Constanţa şi din Capitală, trufandale în coşuri de papură, aparate de fabricat îngheţată şi maşini de măcinat cafea.

Popota regimentului era vestită în toată divizia. Iar ofiţerii începeau să se îngraşe şi să capete gusturi patriciene.

— Se pare că Czernin caută o întrevedere cu primul-ministru!... îşi urmă gîndul Alexandru Vardaru.

— Sigur! Iar ne mai oferă ceva! Iar încep cu tocmelile!... se supără colonelul, duşman neîndurat al puterilor centrale, de cînd se închiseseră graniţele spre Riviera.

— Cred, cu toate acestea, urmă Alexandru Vardaru, cred că pînă la sfîrşitul recoltei nu poate fi vorba decît de pregătiri! În Moldova, nici nu s-a sfîrşit secera… Vagoanele sînt prinse, soldaţii în permisii agricole… Apropo, Pol. pentru treier, la Făloasa, n-aş putea cere prin minister soldaţi de la tine? Am iscălit scrisoarea să predau patruzeci de vagoane pînă la cincisprezece ale lunii. Mă ţine consorţiul german numai în telegrame…!

— Cum, tot la nemţi ai dat grîul şi anul ăsta? Lărgi cu mirare ochii albaştri tanti Laura.

— Evident! Politica e una şi afacerile sunt alta. Dragă Lauro, din nefericire, viaţa e ceva mai complicată decît în romanele tale. Trăim cu picioarele pe pămînt.

— Bine, dar e monstruos să hrăneşti o armată împotriva căreia poate că ai să te baţi mîine!…

— Monstruos, nemonstruos, aşa stau lucrurile! Dacă nu vînd eu, vinde altul... Vinde cerealistul care a cumpărat recolta mea... Pe urmă nici nu ştiu dacă vom lupta vreodată! Toate sunt ipoteze...

Tanti Laura nu se dădu bătută.

Între dînsa, reprezentînd elementul romantic, „în nori”, al familiei şi Alexandru Vardaru, cumnatu-său, spiritul practic şi „terestru”, era întotdeauna un necurmat duel.

— Aceasta n-o mai cred! Suspină, lăsîndu-se pe spatele jilţului de paie, care scîrţîi din toate mădularele. Peste o lună ori peste un an, România trebuie să fie alături de aliaţi, împotriva nemţilor. Sunt un popor pe care eu personal nu-l pot iubi! Adu-ţi aminte, Alexandre, acum trei ani, la Würzburg... Bărbaţii care, printre două halbe de bere, îşi manifestau tandreţa conjugală în plin public; femeile purtîndu-şi maternitatea ca un trofeu. Şi vitrinele unde crenvurştii şi şuncile stăteau expuse printre violete şi mănunchiuri de ***Vergissmeinnieht!*** Şi costumele femeilor cu cele mai extraordinare împerecheri de culori: bleu pal, roz, orange, verde de spinarea buraticului! Şi conflictul din vagonul-restaurant cu ***Herr Kommerzienrath!*** Pfui! Dacă şi aceasta se mai numeşte civilizaţie!...

Alexandru Vardaru înfipse un cuţit într-o pară şi o curăţă cu o răbdare minuţioasă, aşa cum îţi cauţi de lucru pînă-şi termină un copil capriciul. Tanti Laura încheie, cu o încruntare care, cu toate silinţele, nu putea tulbura de fel albastrul limpede şi copilăros al ochilor.

Nu s-ar fi spus că aceşti ochi plini de candoare priveau peste capete o legiune nevăzută de germani, purtînd şunci de Praga în baionetele încununate cu mănunchiuri de nu-mă-uita şi cîntînd ***Die Wacht am Rhein...***

Alexandru îi întinse calm şi zîmbind, în vîrful

furculiţei, jumătate din para curăţată:

— Laura, Laura, judeci ca femeia cea mai femeie dintre femei!...

— Cum adică? N-am dreptate? Spun. — nu e aşa? — spun ca orice femeie absurdităţi!... Eşti foarte politicos în astă seară, dragule! Nu ştiam că iubeşti atît de mult gustul nemţesc!... Poate ai dori să mă vezi îmbrăcată în haine liliachii, cu cingătoare verde, pălărie roz şi ciorapi bleu-pal...

Alexandru Vardaru nu se arătă indignat de această perfectă logică femeiască.

Îşi curăţi tacticos cealaltă jumătate de pară. Apoi, numai după ce muşcă din fructul untos şi dulce, răspunse:

— Nu e vorba de asta! Dar nu se duce un război cu un popor, fiindcă ţie personal nu-ţi place fidelitatea conjugală, manifestată în public şi fiindcă negustorii de mezeluri expun şunca la un loc cu florile... Aceasta e altceva. Războiul, dacă-l vom porni vreodată, avem pentru asta alte, îndestule motive!... Va fi un război pentru Ardeal. Pentru drepturi şi dreptate românească!... Iar aceste drepturi şi această dreptate românească, în conjunctura actuală, ne împing în tabăra adversă germanilor... Mi se pare însă că nu sîn- tem adunaţi aci pentru a ajunge la conferinţe diplomatice. Pol pleacă mîine dimineaţă şi cine ştie cînd mai scapă de la regiment, uite ce tenebros el... Tu, Mihai şi Luminiţa, cred că o să rămîneţi la Sinaia pînă în septembrie. Eu, într-o săptămînă, trebuie să văd cum stau lucrurile la Făloasa şi Arpăşeşti, să pun la treier la Vadu-Luncii şi să găsesc vreme să vă vînd şi grîul vostru. Ne împrăştiem iarăşi... Cine ştie cînd ne mai adunăm laolaltă, pînă la toamnă! Pe urmă se descinde parlamentul, mă aşteaptă îndestule griji. Cum vedeţi, Luminiţa îmi complică viaţa cu altele!...

Luminiţa se răsuci pe scaun, cu o indignare ipocrită, micşorîndu-şi privirea oblică între gene:

— Eu, papà?!...

— Ssst! Făcu Alexandru Vardaru, ameninţînd cu degetele între care ţinea ţigara de foi. Tu n-ai cuvînt! Şi păzeş- te-te, ai văzut că Mihai atît aşteaptă.

— O! Dacă e vorba de Mihai!...

Mihai se simţi ofensat de acest dispreţ şi, ca să dovedească imediat că nu e cantitate atît de

neînsemnată, îi murmură în ureche, cu intonaţia Luminiţei de adineauri:

— ***„Amor è sonho que mata”***... Pentru rest şi detalii precise, adresaţi-vă domnului Radu Comşa...

Era acum rîndul Luminiţei să ia înfăţişarea celei mai desăvîrşite nepăsări.

Deschizînd şi închizînd încuietoarea poşetei de bagà, dădu din umeri:

— Uf! Sunteţi toţi nişte, nişte...

Nu găsi cuvîntul îndestul de usturător.

Se întoarse îmbufnată cu spatele către masă şi cu faţa spre marea înghiţită de întuneric, arătînd aşa, cu hotărîre, că n-o mai interesează discuţia.

Alexandru Vardaru găsi în sfîrşit răgaz să dovedească colonelului nevoia de a arenda moşia din Ialomiţa. Nu se mai simţea în stare să se mai ocupe de atîtea. Îl chemau şi oarecare îndatoriri politice. Acum, cînd, la iarnă, Luminiţa avea să-şi aibă gospodăria ei, el rămînea singur. Îmbătrînea. Stărui asupra cuvîntului, dezminţit de părul negru, de dantura puternică şi de întreaga-i făptură vînjoasă şi neobosită.

Într-adevăr, în această familie deprinsă cu trai uşor şi bun, el singur nu-şi găsea odihnă. În afară de rostul din ce în ce mai temut în parlament, de procesele grele şi complicate în care pleda întotdeauna cu izbîndă sigură, Alexandru Vardaru mai îngrijea şi de cele două moşii din Muntenia, rămase pe urma nevestesii, Elena, mama Luminiţei, moartă cu zece ani în urmă la Vichy. Administra averea lui Mihai şi a celor două surori ale sale, Cora şi Ralu, nepoţi rămaşi orfani acum patru ani, pe urma unui accident de automobil pe Valea Prahovei. Şi, pe deasupra, în fiecare toamnă şi primăvară, trebuia să descurce şi gospodăria haotică a lui Pol şi a Laurei, moşie mare şi bogată, de aproape cinci mii de pogoane, lăsată

pe mîna vechililor şi devorată de ipoteci.

Viaţa şi-o petrecea mai mult în vagonul de dormit şi hoteluri. În aceeaşi săptămînă apărea la Craiova, într-un proces; la Iaşi, într-o întrunire publică; conducînd automobilul pe o şosea către una din moşii; rostind o cuvîntare aplaudată la Cameră; organizînd campania electorală a unei alegeri parţiale. Pretutindeni, apariţia omului acestuia bine legat, lat în spate, înfipt dîrz pe picioarele scurte în scoarţa planetei, cu părul tuns perie şi cu ochii cenuşii, aspri şi sfredelitori, inspira hotărîre, încredere şi acţiune.

Născut pentru luptă şi dominare, răscolea lumea pe unde trecea şi nu-şi îmblînzea privirea decît pentru cei din jurul lui. Slăbiciunile lor îl amuzau, fiindcă le socotea fără urmări cît timp era el să vegheze.

Cînd îşi oprea asupra Luminiţei ochii de răceala oţelului, îndată i se învăluiau de duioşie, ca ochii vietăţilor sălbatice de pădure cînd îşi privesc puii fără putere încă.

În această îmblînzire protectoare, nu îngloba dintre străini decît pe Radu Comşa, fostul său secretar vreme de doi ani, acum asociat în biroul de avocatură. Tînăr, plin de toate făgăduielile viitorului şi, prin alegerea lui şi a Luminiţei, viitorul ei tovarăş de viaţă.

La cuvintele lui Alexandru Vardaru, colonelul asculta distrat, privind valurile de lume revărsate din cazinou, unde sfîrşise ceva, vreun dans ori vreun spectacol. Ce însemnătate aveau toate, dacă puteau fi duse la bun sfîrşit de Alexandru?... Dacă era mai bine să arendeze moşia, n-are decît s-o arendeze! Nu se împotriveşte nici el, nici Laura. De ce însă să tulbure această ultimă seară, atît de plăcută, cu muzică aleasă, lichior fin, ţigări minunate, amintind că viaţa mai e complicată şi cu atît de absurde şi stupide griji?...

— Pol, tu n-asculţi! îl surprinse Alexandru

Vardaru.

— Pardon! Ascult.... De ce să n-ascult?... se apără moale colonelul.

Dar ochii îi rămîneau ţintuiţi la uşa cazinoului larg deschisă, prin care sălile de joc şi de spectacol vărsau o necurmată procesiune. Un amiral cu somptuoasă barbă albă trecu între două femei din cale afară de înalte, cu un ogar rusesc prins în lănţug; militari în tunici strînse; o negresă întovărăşită de un domn scurt şi gras, cu ochelari daţi după ureche; mulţi ofiţeri de marină cu obrazul ras şi pudrat cu îngrijire; pantaloni albi şi pantofi de olandă cu talpa elastică, pălării de paie şi decolteuri dezvelind sîni de toate dimensiunile, umeri fardaţi şi coliere de perle, figuri cunoscute de pe Calea Victoriei şi necunoscute, din cine ştie ce fund de provincie, mari proprietari şi oameni politici, jucători de cărţi şi convalescenţi trimişi să respire aer marin, actori şi băieţandri chinuindu-se să pară obosiţi şi blazaţi. Lume amestecată, alungată de pe plajele şi din staţiile balneare cosmopolite, inaccesibile acum, peste hotare, unde bîntuie războiul.

Chelnerii alergau zăpăciţi, înghesuind alte scaune şi alte mese. Se auzeau bătăi nerăbdătoare cu bastonul în mozaicul pardoselii; chemări peste capete; tineri se ridicau pentru a oferi curtenitor, femeilor jilţurile de paie. Larma acoperea uvertura din ***Semiramis***, cîntată pe toate coardele orchestrei vieneze.

Colonelul Pavel Vardaru privea şi asculta cu cea mai desăvîrşită fericire.

— În sfîrşit şi Radu!...

3

Radu Comşa, oprit în uşă, îl căuta cu ochii peste mese.

Cînd zări mîna colonelului ridicată, făcu semn că i-a văzut.

Era cu un om în haine castanii vărgate, decolorate pe umeri, cu faţa ascunsă de umbra unei panamale demodate, cu borurile foarte largi.

— E cu un tip! Anunţă unchiul Pol.

Tonul acestei constatări lămurea îndestul că, după aparenţă, colonelul îl categorisise printre indivizii de la periferia umanităţii, care nu prezintă nici un interes pentru neamul Vardarilor.

Tipul voia să se despartă şi, din gesturi, se înţelegea că Radu Comşa stăruia să-l tîrîie după dînsul.

— Dar e domnul Probotă! Strigă Mihai, recunoscîndu-l şi sărind de pe scaun. Mă duc să-l aduc!…

Virgil Probotă, coleg de şcoală şi prieten al lui Radu Comşa, dascăl de ştiinţe la un liceu din Capitală, fusese, ca student, cîţiva ani, preceptorul Luminiţei şi al lui Mihai. Cu toată sarcina ingrată de a iniţia doi copii răsfăţaţi în tainele trigonometriei, în legile lui Newton şi paragrafele lui Tacit, lăsase foştilor elevi amintirea unui om cu multe ciudăţenii şi stîngăcii, amuzant de deformat, pînă la pedanterie, de învăţătură, dar de o largă înţelegere şi de o pasionată dragoste a cărţilor. Şi acum încă, de cîte ori Mihai Vardaru trebuia să ia o hotărîre în viaţă şi trecea printr-o criză a sufletului, se întreba, ca ultimă instanţă a conştiinţei, dacă fapta ori gîn-dul lui ar fi sau nu aprobate de fostu-i dascăl.

Îi scutură deci amîndouă mîinile cu neţărmurită bucurie… Radu Comşa îşi lăsă

prietenul în seama lui Mihai şi se apropie de masă cu pălăria în mînă, desfăcîndu-şi mănuşile de piele.

Purta haină cenuşie, strînsă la mijloc într-un singur nasture, pantaloni şi pantofi albi, cămaşă de mătase, fără vestă şi o fantă îngustă, cum cerea moda timpului.

Obrazul brun, neted, cu linii care din toate părţile păreau privite din profil, era şi mai arămiu, după o lună de soare şi de vînt marin. Dar asprimea voluntară a feţei era îndulcită de catifelarea umedă a ochilor şi de buzele cărnoase, roşii şi voluptos desenate.

„Ai gură de odaliscă, Radule! repeta colonelul Vardaru, de cîte ori Comşa amintea despre firea lui hotărîtă, de om care ştie să vrea şi ştie ce să vrea. Ai gură de odaliscă, iar cu stigmatul ăsta de senzualitate nu poţi sfîrşi întotdeauna ce ai hotărît, cuminte şi cu sînge rece, între patru pereţi ai camerei!” declarase unchiul Pol, care avea şi el o bărbie foarte voluntară, ca în busturile romane, dar îşi pierdea viaţa, făcînd astăzi tocmai contrariul de ceea ce hotărîse ieri.

Radu Comşa sărută mîna Luminiţei la încheietura pumnului, sub brăţara ceasului, unde pielea albă e străbătută de vine albăstrii.

Mihai izbutise să-l tîrîie pe Virgil Probotă, remorcat de mînecă.

Dascălul de ştiinţe, ocolind masa să dea mîna cu toţi, găsi mijlocul să răstoarne un pahar deşert. Cînd se întoarse speriat să-l aşeze la loc, trase după el un şervet şi, dedesubt, un cuţit înfipt într-un măr. Cuţitul se rostogoli, printre gratiile balustradei, jos în mare.

Aceasta nu era însă de ajuns!

Printr-un capriciu neprevăzut de legile balisticii, mărul aruncat făcu drumul îndărăt pe masă, o parcurse în toată lungimea, săltă peste un păhărel de lichior şi căzu în braţele doamnei colonel, care sări în sus, neaşteptîndu-se la acest dar, pe această cale, din partea unui muritor ce nu aducea nici pe departe cu păstorul Paris.

Virgil Probotă, în hainele lui cafenii vărgate, rămase încremenit la capătul atîtor catastrofe.

Înlemnirea zugrăvită pe figură îi dădea o înfăţişare comică şi cum stătea cu mîna neclintit întinsă, părea un scamator care, după cele dintîi tururi de forţă, se pregăteşte pentru un mare număr final: să mai scoată ceva, un ou roşu ori un iepure de casă, din mîneca cu manşete tari şi rotunde, cum nu mai purtau decît pensionarii.

De fapt, prestidigitatorul ruga pămîntul să i se deschidă sub picioare.

— Ce spui despre război, domnule Probotă? întrebă tanti Laura, stăpînindu-şi rîsul şi căutînd aşa să-l scape din încurcătură. Ia loc, te rog şi spune-mi!... Întreprind o adevărată anchetă....

Virgil Probotă căută un loc, să-şi pună pălăria. Luminiţa i-o smulse din mînă, îi meremetisi panglica strîmbă şi o înfipse într-un stîlp al grilajului, alături de a sa.

— Ce să spun, doamnă? îngăimă dascălul, fără să-şi ia ochii de la pălărie, îngrijorat să nu urmeze calea cuţitului, în mare. Cine poate spune ceva sigur? răsuflă uşurat cînd îşi văzu pălăria neprimejduită. Războiul poate face parte din principiile de conservare ale speciei. O generaţie se sacrifică pentru a asigura traiul bun al generaţiilor viitoare. Insectele ne dau exemple eroice!... Asistăm la cele mai minuţioase precauţiuni, la adevărate minuni de răbdare şi de ingeniozitate, pentru ca părinţii să asigure descendenţilor un adăpost igienic, hrană, vînat proaspăt şi conservat, aşa cum omul nu s-a învrednicit încă să descopere procedee... Dacă judecăm aşa – şi nu putem judeca decît aşa! — războiul este pentru generaţia noastră o datorie...

— Va să zică, dumneata compari destinul nostru cu al insectelor, se simţi ofensată doamna colonel, care era încîntată că profesorul mărea numărul intervenţioniştilor, dar nu putea admite drumul pe unde ajunsese la această conclu- zie. Îndată ce e vorba de cele mai generoase sentimente ale omului, le explicaţi prin legi, instincte, mai ştim noi ce, care pun alături pe Anatole France cu mormolocii de broască şi pe Rafael cu fluturii de varză!... Domnule Probotă, ştiinţa dumneavoastră ne răpeşte tot ce viaţa mai oferea poezie... Acum trei ani, cînd eram cu Pol şi cu Alexandru la Monaco, am vizitat muzeul oceanografie. Ce crezi că am descoperit, eti-chetat cu cele mai poetice numiri din mitologia greacă? Nereis, Hermione, Meduza, Astarte, argonauţi?... Tot felul de larve uricioase, viermi păroşi, crustacei dezgustători şi gîngănii să nu le vezi!... Bietul Homer nu şi-ar mai recunoaşte

divinităţile!

Profesorul de ştiinţe, ciugulindu-şi mustaţa rară şi roşcată, încercă de cîteva ori să întrerupă.

Dar tanti Laura îi făcu semn autoritar cu mîna că n-a terminat.

Cînd ajunse în sfîrşit la invocaţia lui Homer, doamna colonel se lăsă pe spatele jilţului de paie, cu un gest: „Poftim, acum încearcă de mai spune ceva!”

Virgil Probotă nu luă seama însă la sensul ironic al gestului. Scoase din buzunarul vestei un creion cu capsa galbenă, fără de care, din obişnuinţă dăscălicească, nu putea vorbi şi îşi apără cu înverşunare religia.

— Aci vă înşelaţi, doamnă! Mai întîii n-am botezat noi gîngăniile cu numele mitologice pe care le găsiţi atît de oribile... Spuneaţi de argonauţi, de o pildă!... Cunosc o poveste foarte interesantă cu aceşti indivizi. I-aţi văzut, desigur, la muzeul prinţului de Monaco!... Nişte moluşte inferioare: un soi de caracatiţe mici, adăpostite într-o scoică.

Dascălul desenă cu creionul, pe faţa de masă, „un individ de argonaut”.

— Aristot povesteşte de ce şi-au meritat acest nume... Fiindcă aceste moluşte ar fi învăţat arta navigaţiei cu pînze pe tovarăşii lui Iason, cînd au plecat să fure lîna de aur... Aristot credea că din scoica unde stau, ca într-o nacelă, argonauţii îşi ridică braţele ca nişte pînze şi se lasă duşi de briză pe mare, ca bărcile... Aristot nu făcea însă decît să-şi însuşească o eroare a timpului. Marinarii antichităţii venerau într-adevăr argonauţii ca pe autenticii precursori ai meşteşugului de a pluti cu pînze şi cînd îi întîlneau în drum, socoteau semn bun, că vor face o călătorie norocoasă... Foarte frumoasă legendă şi foarte poetică! Se întîmplă însă că după două mii de ani, o femeie, o fostă păstoriţă şi croitoreasă, o

oarecare Janetta Pover, devenită, după mai multe peripe- ţii, savantă şi precursoarea unei ştiinţe, se întîmplă, zic, să dovedească definitiv că Aristot a susţinut o prostie!… Faimoasa şi poetica pînză de navigat a argonauţilor nu e decît un organ de secreţie, iar aceste moluşte, departe de a se lăsa duse de adierea vîntului, înoată foarte prozaic, înghiţind şi pompînd apa printr-o pungă, cum fac de altfel toate ca-racatiţele, ca să zic aşa ordinare!…

— Concluzia e că Aristot e un idiot şi nu face două parale pe lîngă ciobăniţa şi croitoreasa dumitale? încheie doamna colonel, cu ironie şi compătimire.

— Nu ştiu ce a fost Aristot de data aceasta, dar sunt sigur că ciobăniţa mea are dreptate, fiindcă dovedeşte experimental ceea ce spune! răspunse profesorul, care avea, se vede, o răfuială personală cu „indivizii” argonauţi.

— Experimental! Experimental!… Dumneavoastră, cu experimentalul şi ştiinţa dumneavoastră, aţi transformat războiul cavaleresc şi eroic într-un asasinat metodic! Într-a-

devăr o ucidere savantă... Ştiinţa dumneavoastră e imorală, aceasta el.

— Nu e nici morală, nici imorală!... zîmbi dascălul de ştiinţe, de astă dată el cu compătimire şi ironie faţă de asemenea erezii comune. Nu e morală, nici imorală... E indiferentă! Nimeni nu s-a indignat fiindcă sulfura de carbon miroase neplăcut, ori fiindcă acidul prusic ucide fulgerător. Sunt realităţi pe care ştiinţa le constată, le verifică şi cîteodată încearcă să le explice... Omul e o oxynitrocarbură de hidrogen coloidal cu cîteva impurităţi, atît ştim sigur! Celelalte sunt ipoteze! Calităţile şi cusururile omului trebuiesc, aşadar, explicate mai întîi prin proprietăţile fizico-chimice ale acestui coloid şi pe urmă numai confruntate cu preceptele morale, dacă cineva mai are vreme de pierdut. N-am descoperit însă nicăieri semne despre virtuţile morale ale coloidelor...

Dascălul de ştiinţe vorbea cu aprindere, desenînd pe faţa de masă o flotă de argonauţi şi în aceeaşi vreme se întreba ce rost au aci, el şi monologul său, între oameni sătui, binedispuşi după digestie şi cu desăvîrşire indiferenţi unor chestiuni care, fără îndoială, li se par grozav de plicticoase.

Într-adevăr, numai doamna colonel asculta şi Mihai, cu coatele pe masă, ca la teatru.

Colonelul şi Alexandru Vardaru puneau la cale arenda moşiei din Ialomiţa, înşirînd şi verificînd cifre cu creionul pe marginea gazetelor.

Radu Comşa, plecat peste masă, şoptea Luminiţei, uitîndu-se ţintă în ochii ei. Şi dintr-o singură privire se înţelegea că dincolo de cuvinte, ochii lor îşi spun ceva încîntător, adînc, veşnic şi nerostit.

4

— Răsare luna! murmură încet Mihai.

Ochii se întoarseră către mare.

Peste ape, într-o ceaţă alburie, luna îşi înălţa discul neobişnuit de aproape şi imens, cu nu ştiu ce înfăţişare glacială şi solemnă, de apariţie mitologică.

Tot astfel se va fi arătat misterioasă lui Ovidiu, exilat între barbarii traci, zgribulit într-un suman miţos, pe ţăr- mul deşert al acestui Pont Euxin unde şi-a scris ***Tristele.*** Şi poate tovarăşilor lui Iason, navigînd pe mări pustii şi necunoscute, unde au întîmpinat întîia oară, mînate de adiere, micile corăbioare de scoici ale argonauţilor...

Glasurile terasei amuţiră. Numai viorile mai suspinară lin-prelin.

Luminiţa atinse tremurat şi lung mîna lui Radu Comşa.

Trecu prin mulţimea risipită la mese o înfiorare. Tot ce era deşertăciune adunată din cele mai ascunse unghere ale ţării fu o clipă uitat. Oameni veniţi să-şi ucidă urîtul; fe- mei să-şi arate veşmintele şi sînii; mulţime mistuită de rele nespuse; ochi obosiţi de toate spectacolele lumii, tulburi de toate suferinţele nespovedite, lacomi de toate senzaţiile nemaisimţite.. Toţi şi toate căutară hipnotic ascensiunea domoală a lunii.

Obrajii nu mai aveau crispaţiile de adineaori. Toţi uitaseră tot.

Gîndeau la ceva nelămurit, blînd şi fără de pricină trist! Pe lîngă fiecare trecu o umbră, o părere de rău: ceea ce n-a fost, ceea ce n-a spus, înduioşare de o clipă, pentru gînduri pierdute, pentru vieţi pierdute, umbre... De aceasta aveau să-şi amintească mîine, altă

dată, ca de un lucru foarte îndepărtat, de o frumuseţe simplă şi fără întoarcere.

Radu Comşa vedea dincolo de timp. Suflarea sărată de pe ape îi tremura în obraz o şuviţă subţire din părul Luminiţei. Şuviţa palpita o dezmierdare ascunsă, oprită cînd adierea se oprea şi din nou, fluturînd cînd respira vîntul. Îi învălui o mare, o rară fericire de a trăi, de a se simţi alături, de a şti bătăile inimii lor apropiate, întovărăşindu-se precis, tînăr, ritmic şi pentru totdeauna nedespărţite.

Nimic nu mai era în jurul lor. Nimeni nu mai era.

Lumina răsfirată prindea să lucească palid în obraji, biruind lumina becurilor şi dînd tuturor o înfăţişare enigmatică şi necunoscută.

Pe mare, curgea acum o pînză tremurătoare de zale metalice, aşternută din răsărit pînă la picioarele fiecăruia. Astfel, fiecare putea socoti că minunea e numai pentru el.

Dar nimeni nu putea gîndi şi nu-şi amintea că aceeaşi minune, veche de cînd veacurile, se ridică în ceasul acela, dincolo, undeva, peste cîmpuri halucinate şi pline de înfricoşare; şanţuri răscolite, morţi cu dinţii rînjiţi în lucirea lu-nară, zbucniri de mînă şi fâşii de proiector plimbate oblic pe cer; peisaje de vis rău şi straniu, de unde, din noroaie şi surpături calcinate, fiinţe fără nume, alţi oameni, alţi foşti oameni, ridică ochii dureroşi spre cerul cu splendori deşarte... Aceasta nu putea fi undeva aievea, şi gîndul, dacă s-ar fi îndreptat într-acolo, s-ar fi întors îndată cu spaimă, ca de la o înşelare monstruoasă şi fără de sens.

Un nor subţire străpunse luna ca un pumnal.

Ogarul rusesc, neliniştit de atîta tăcere, se ridică de la masa amiralului şi celor două doamne înalte. Păşi cu picioarele subţiri pînă la marginea balustradei, încotro se îndreptau privirile. Nu văzu decît marea şi luna.

Dezamăgit, se întoarse la loc, încolăcindu-se

decorativ la picioarele stăpînilor, cu botul aşternut pe labe.

— Ce minunată lumină albastră! suspină tanti Laura, îmbrăţişînd cu un gest larg cerul luminat.

Demonul atotştiinţei îl împinse pe Virgil Probotă să surîdă, cu o crudă plăcere de a zdruncina nevinovatele bucurii ale doamnei colonel.

— Cum vă înşelaţi, doamnă! Spuse, uitîndu-se acru la lună, ca la o felie de lămîie din care de mult a fost stors tot sucul şi aroma. E, dimpotrivă, o lumină foarte roşie, mult mai roşie ca a soarelui!...

Tanti Laura nu mai vru să creadă ochilor şi istoria aceasta.

— Asta e acum! Nici ceea ce văd nu mai e cum văd? Iar începi cu ştiinţa dumitale!...

— Exact! Stărui cu neîndurare profesorul. Fiindcă luna este de şase sute de ori mai puţin luminoasă decît soarele, numai din această pricină ni se pare nouă mai albastră ca el... E un simplu fenomen optic, fenomenul lui Purkinjel spuse Probotă privind cu adevărată compătimire luna, ca pe un biet astru pîrlit şi prost luminat ce se afla.

Doamna colonel ridică mîinile deznădăjduită:

— Mai cercaţi să înţelegeţi ceva! Dar ai devenit imposibil, domnule profesor! Lasă-ne nouă, bieţilor muritori ignoranţi, măcar stelele, cerul şi calea laptelui...

Virgil Probotă strînse din umeri.

Înţelegea prea bine „punctul de vedere” al doamnei colonel, dar n-avea ce face. Adevărul e adevăr!

Şi continuă, după ce parcurse distrat cu ochii calea laptelui, boltită de-a curmezişul cerului:

— Eu cred dimpotrivă, că abia acum, aşa cum o vede ştiinţa noastră, calea lactee începe sa însemne adevărata minune a cerului!... Ce

spunea, la urma urmei, naiva legendă grecească despre această splendoare? Că s-a născut din cîteva picături de lapte pe care Hercule, cînd era copil de ţîţă, le-a lăsat să curgă de la sînul Junonei. O adevărată lăptărie cerească!... Şi ce-a pus ştiinţa în locul laptelui prelins de la gura lui Hercule? Un milion jumătate de stele, cu sori şi sisteme de sori, universul nostru galactic, patria noastră stelară, spre deosebire de alte un milion de universuri... Şi în acest univers, în această cale a laptelui din care facem şi noi o minimă părticică, pămîntul, cu soarele, cu planeţii, cu luna şi cu orchestra noastră vieneză, cu războaiele noastre cu tot şi cu tot viermătul vieţii noastre, călătorind vertiginos cu o iuţeală de aproape douăzeci de kilometri pe secundă, spre un punct necunoscut, de lîngă Vega, din constelaţia Lirei...

Virgil Probotă îşi aşeză gulerul hainei vărgate, ca un călător gata să ajungă la destinaţia necunoscută de lîngă staţia Vega, în constelaţia Lirei.

Dar doamna colonel nu mai era indignată. Rămase privind, visătoare, stelele, calea laptelui întinzînd hamac luminos pe cer, luna în care nu mai rîdea ciobanul copilăriei.

Mihai, cu bărbia sprijinită în pumni, ascultase cu admiraţie prelegerea de astronomie a dascălului.

Virgil Probotă vru să adauge ceva despre ce socotea el ultima minune a cerului, acele un milion de universuri- nebuloase spirale, despre care se discuta cu aprindere, în lumea savantă, de cîţiva ani, înainte de război, cînd oamenii mai priveau încă în stele.

Îşi luă însă seama şi, ştergînd cu mîneca de pe faţa de masă fărîmiturile ca tot atîtea universuri, rămase rozîndu-şi în dinţi colţul mustăţii roşcate.

— Unu, copii, mergem! se ridică Alexandru

Vardaru.

Îi lăsă să treacă înainte, iar pe Virgil Probotă îl bătu proteguitor pe urmă.

— Ei, ***Herr*** Profesor, cum stăm cu numirea?...

Dascălul de ştiinţe găsi întrebarea lipsită de tact între atîţia martori. Îl rugase să pună cuvînt pentru numirea neveste-sii, medic la un spital din Capitală. Alexandru Vardaru se ţinuse de făgăduială. Maria era numită de trei luni. Dar ce era nevoie să-i reamintească aşa, că i-a stat într-ajutor?

Se sili totuşi să se arate recunoscător şi, împiedicîndu-se de scaunul care se agăţă în haină, îngăimă:

— Maria vă mulţumeşte foarte mult! Şi eu, domnule Vardaru, fiţi sigur...

Alexandru Vardaru îl întrerupse:

— Te rog, te rog! Astea sunt fleacuri! Nu te prind temenelele electorale... Voiam numai să aflu...

Apoi, cu un surîs, schimbînd vorba:

— Cum faci dumneata, care nu fumezi, de aduni tot scrumul fumătorilor de la masă?...

Virgil Probotă se uită la haine.

Era într-adevăr numai pete de scrum, pe coate, pe piept, pe mîneci. Scrumul adunat din farfurii şi de pe masă, cît timp călătorise în spaţiile siderale şi gesticulase polemizînd cu tanti Laura.

Rămase, scuturîndu-se cu batista; iar cînd îl ajunse pe Alexandru Vardaru, acesta, rezemat în baston, aşteptîndu-l, privea din urmă la Luminiţa şi Radu Comşa, mergînd alături, cu pas elastic; pereche suplă, voinică şi geamănă.

— Sunt făcuţi unul pentru altul! Spuse nevinovat profesorul, ştergîndu-şi fruntea cu batista plină de scrum.

Alexandru Vardaru nu răspunse: nu-i plăcea să-şi audă rostite de altul gîndurile. Păşi îndesat pe trotuar, cu ghetele de piele de bizon

care scîrţîiau în noaptea sonoră ca pe lespezile unei catedrale cu ecouri multiplicate.

Cîte un automobil îi ajungea din urmă. În lumina albă şi brusc năvălită a farurilor, umbrele lor se lungeau nemăsurat înainte pe asfalt, fugeau pe sub paşi, apoi, cînd maşina se apropia şi trecea pe alături, umbrele se scurtau, îi ocoleau, se ridicau pe ziduri şi dispăreau absorbite de întuneric.

Înaintea vilei se despărţiră toţi. Rămaseră în stradă numai Radu Comşa, care locuia la hotel şi Virgil Probotă.

Luminiţa se mai întoarse în uşă şi făcu un semn cu mîna, plimbînd un creion nevăzut pe o foaie de hîrtie nevăzută, adică: „Vezi, nu uita şi scrie!”

Apoi, uşa grea de stejar se închise. Înlăuntru, izbucniră la fereşti luminile becurilor.

„Vezi, nu uita şi scrie!...”

Mai era nevoie sa i-o ceară?

Dimineaţa, cu trenul de şase, Radu Comşa şi Alexandru Vardaru urmau să plece la Sinaia, fără să se mai oprească în Capitală, unde atît casa colonelului, cît şi aceea a lui Alexandru erau închise, cu ferestrele căptuşite de hîrtie albastră şi cu toate covoarele presărate de naftalină.

Pentru Radu Comşa vacanţa sfîrşise.

Era numai începutul lui august.

Bucureştii se aflau, fără îndoială, încinşi în căldură, duhnind a mititei şi a carne sfîrîită pe grătar. Nu-l aşteptau zile şi nopţi prea plăcute, după scurtul popas la Sinaia, cînd se va întoarce la datoriile sale.

Dar se simţea odihnit şi gata să le înfrunte toate, încă un an, cu puteri învigorate.

5

Cei doi prieteni merseră alături tăcuţi. Nu-şi rostiseră nimic; totuşi paşii îi aduceau îndărăt, la ţărmul mării.

Se întîlneau rar acum; viaţa îi îndepărta, prietenia nedespărţită de şcoală sfîrşise într-o bună camaraderie, fiecare privind însă drumul celuilalt prin viaţă cu o nemărturisită dezaprobare, fiindcă fiecare socotea drept, sigur şi bun numai drumul său.

— Aşadar, Radule, la anul ne primeşti la gospodăria ta? Fireşte, apartament somptuos, maşină în garaj, birou cu fotolii de piele!…

Era bucurie sinceră şi admiraţie în cuvintele lui Virgil Probotă, dar, fără să vrea, străbătute de o vagă şi nevino-vată pizmă. În căsnicia-i săracă – două camere, antret prefăcut în birou şi îngusta grădiniţă provincială cu mixandre – „biroul cu fotolii de piele” înfăţişa culmea celui mai sibaric confort.

— Nu mi-ai spus nimic despre Maria! Ocoli

un răspuns precis Radu Comşa, într-un tîrziu. Sunt cinci, aproape şase luni, de cînd n-am mai văzut-o!...

— Tocmai! Voia să-ţi trimită nişte cărţi de-ale tale rămase la noi. Suntem la Movilă, cu copilul. Tu nu l-ai mai văzut pe Dinu... Creşte ca din pămînt şi a început să scrie... La patru ani trecuţi, e extraordinar...

— Da, la patru ani e extraordinar!... repetă fără convingere Comşa, cu gîndul aiurea. Stăm aici?...

Era o bancă în faţa mării. Ungher umbrit şi retras din cale. Cazinoul cu ferestrele sidefii şi cu larmă rămînea în celălalt capăt; dincolo, portul cu lumini neclintite şi cu lumini clipind în răstimpuri egale, semnale.

Virgil Probotă aşeză pălăria de panama în creştetul unui brăduţ de lîngă bancă.

Brăduţul, cu vîrful fraged, primi povara uşoară clătinînd din cap în întuneric, ca un copil jucăuş, ascuns sub o pălărie de om mare.

Amîndoi veniseră aci mînaţi de vechea lor prietenie, simţind nevoia să-şi spună multe, fiindcă viaţa se dovedise a fi aspră şi altfel de cum o închipuiseră în cea dintîi tinereţe a lor, iar renunţările fuseseră de atunci multe. Noaptea albastră şi înstelată îi apropiase cu o chemare din trecut. Dar alături descopereau că toate acestea nu şi le vor spovedi niciodată, că vor rămîne pentru totdeauna străini, reci şi împărtăşindu-şi doar lucruri fără însemnătate.

Radu Comşa mai ştia între dînşii încă o pricină care le zăvorea sufletul.

Studenţi, debarcaseră de la liceul lor, din provincie, cu şapte ani în urmă, într-o cameră ieftină şi îndepărtată, de cartier mărginaş.

Acolo şi-au făcut ei o prietenă din Maria, fata gazdei, firavă şi sîrguincioasă fiinţă, veghind noaptea pe tratatele lui Testut şi Vidal! Tovărăşie de tinereţe cu desăvîrşire robită de litera cărţilor. În discuţiile lor, studenta ţinea piept cu încăpăţînare şi eroism. Sălile de disecţie şi clinica îi răpiseră feminitatea. Niciodată nu s-au gîndit că fetişcana cu fruntea bombată şi cu apucături băieţeşti, cu bluza încheiată strîns pînă sub bărbie, cu pieptii androgini şi cu braţele subţiri, de sub care arunca răvăşit ghiozdanul încărcat, putea fi altceva decît o camaradă... Într-o dimineaţă

însă, din a doua toamnă, după o boală de o săptămînă, Radu Comşa, la o masă de sub nucul din grădină, cu pardesiul pe umeri, sorbea un ceai cu medicamente. Razele soarelui străbăteau slabe şi abia călduţe printre crengi goale. Pe cărare, frunzele ruginii fugeau ca mici făpturi sperioase ale toamnei... Era o mare linişte... Departe numai, suna un tramvai şi pe grilaj, în echilibru, se prelingea o pisică de culoarea fumului de ţigară. Lăsase cartea deschisă pe masă şi vîntul întorcea încet, una cîte una, foile. Maria îi adusese o sticlă cu picături şi îi număra în linguriţa de ceai atîtea cîte spunea prescripţia cu o atenţie încordată, care-i tremura uşor buza de deasupra, cu o umbră brună. Atunci, întîia dată, Radu Comşa îşi dădu seama că Maria are ochi foarte frumoşi, castanii, cu fire de aur în iris şi descoperirea aceasta îi împinse o năvală de sînge fierbinte în inimă. Îi prinse mîna care purta sticluţa... Nu ştia ce are să-i spună şi nici nu-i spusese nimic.

Maria întoarse obrazul învăpăiat în altă parte şi se desprinse încet...

Atît a fost între ei.

Dar Radu Comşa a înţeles că-l pîndeşte o mare primejdie. Pentru libertatea lui în viaţa pe care voia s-o cucerească îndîrjit, ca pe o cetate duşmană, iubirea unei fete sărace şi cu ani de învăţătură înainte nu făgăduia nimic bun.

După cîteva săptămîni şi-a strămutat deci lucrurile aiurea.

Virgil Probotă a rămas.

Şi Virgil Probotă e astăzi bărbatul Mariei, duce gospodărie grea, aleargă cu tramvaiul după lecţii, dintr-un capăt al Bucureştilor în celălalt; are copil, ceea ce nu înseamnă o mare bucurie în căsniciile sărace; poartă haine castanii vărgate, după o croială antediluviană, iar prin luciul coatelor îi rînjeşte urzeala stofei ieftine şi grosolane.

Peste această întîmplare au trecut mulţi ani. Nimic n-a lăsat să străbată că o cunoştea şi Virgil. Poate prietenul nu bănuise niciodată de ce tovarăşul de cameră şi-a strîns atît de repede cufărul lui sărac, să se refugieze sub alt adăpost. În ochii Mariei nu surprinsese niciodată mustrare, regret ori amintire. Era buna camaradă dintotdeauna. Se vedeau doar mai rar. Dar ochii aceia îl silesc să coboare privirea.

Virgil Probotă îşi trecu mîna prin părul tuns şi roşcat.

Îşi recapitulă în gînd, privind pe cer stelele, planeţii tremurînd diamantin pe mătasea albastră, numiri de constelaţii vag amintite.

— Dacă şi cei de-acolo vor fi făcînd prostiile noastre, nu e nici o pricopseală că viaţa va mai fi existînd şi aiurea, în univers!... declară cu o amărăciune, pricinuită mai mult de ordinul de concentrare care îl chema la începutul lui septembrie, decît de destinul universului.

— De ce?... Parcă tu spuneai adineauri că războiul intră în principiile de conservare a speciilor, ori aşa ceva! se miră Radu Comşa, căscînd şi aşezîndu-şi mai bine dunga pantalonului pe genunchi.

— Principiile!... spuse cu batjocură Virgil Probotă, umflînd cuvîntul. Crezi tu că-mi arde de principii cînd ştiu că au să mă ţină în bordeie, pe undeva, cine ştie cîtă vreme?...

Vru să-l întrebe cum izbutise să scape de asemenea griji – desigur, tot Alexandru Vardaru fusese la mijloc – dar o pereche ciudată, venind din capătul aleii, îi atrase luarea-aminte.

Erau un bărbat şi o femeie; în lumină se proiectau numai siluetele negre, fără să se desluşească nimic din chipuri.

Femeia se smucea clătinîndu-şi pălăria cu aripi moi, căutînd să scape din strînsoarea braţului.

Bărbatul se răsucea scurt, o tîra cîţiva paşi; se oprea gesticulînd cu mîna liberă. Voia să-i smulgă ceva şi nu izbutea

Apoi femeia se propti în tocuri, se plecă şi, lunecînd şerpuit din încleştare, se depărtă în lături cu un salt. Omul se repezi s-o prindă. Se clătină... Măsură depărtarea şi văzu că n-are s-o prindă niciodată. Se întoarse, îşi scoase pălăria şi se rezemă cu amîndouă coatele pe bara de fier, deasupra stîncilor, unde izbea marea dedesubt.

Acum femeia se apropie în vîrful picioarelor şi-i puse încet mîna pe umăr. Omul se scutură cum fac copiii furioşi. Femeia stărui. O dată, de două, de trei ori...

Încercă să-i apuce braţul şi să-l desprindă de bară. Dar omul o îmbrînci.

— Ce o mai fi şi aceasta? Se minună Virgil Probotă. Sunt cam!...

Şi arătă în jurul capului semnul cu degetele răşchirate, care, la orice popor din lume, exprimă fără cuvinte o neîndoioasă sminteală a creierului.

— Mă duc să văd ce naiba vor!

6

Dascălul de ştiinţe îşi luă panamaua din vîrful brăduţului şi porni, cu înfăţişarea nepăsătoare a unui trecător care-şi urmează o nevinovată plimbare.

Ocoli perechea şi se prefăcu, tîrînd paşii, că priveşte cu luare-aminte, ceva, jos, în mare.

Deodată, îi făcu semn lui Radu Comşa, strigînd:

— Vino!... E Dan! Dan Şcheianu!...

Radu se ridică cu o mare plictiseală.

Dan Şcheianu fusese colegul lor de şcoală. Toţi credeau atunci că e cel puţin un geniu în embrion, dacă nu ceva mai mult şi că va

revoluţiona poezia românească. După cîteva versuri într-adevăr rare, proaspete şi de adînc lirism interior, amuţise. Îl pierdeau alcoolul şi drogurile.

O întîlnire cu el nu era din cele mai plăcute. Acru şi bănuitor, nu găsea nimic să-i intre în voie... Pe urmă, nu e un spectacol întăritor acel pe care ţi-l dă un fost tovarăş din cea dintîi tinereţe, pornit spre ruinarea cea din urmă.

Radu Comşa se apropie de femeie şi, întinzîndu-i mîna, îşi rosti numele.

Tovarăşa lui Dan Şcheianu, nedeprinsă se vede cu atîtea ceremonioase prezentări, oferi stîngace la rîndu-i acestui domn cu atît de îngrijită îmbrăcăminte, o mînă moale, umedă şi cu vîrful degetelor lat.

N-aveau nevoie de multă pătrundere ca să-i ghicească meseria. O spuneau pudra groasă de pe obraji, roşul prea tare de pe buzele largi, negrul de cărbune al sprincenelor îmbinate. Purta o haină de mătase verde; deşi măruntă şi slabă, sînii enormi care umpleau bluza lucie îi dădeau o înfăţişare de aţîţătoare voluptate animală.

Dan Şcheianu, cu spatele rezemat de bară, deşirat, cu picioarele osoase răşchirate, privea tulbure la noii veniţi, fără surprindere şi fără prietenie. Avea faţa neînchipuit de scofîlcită, nerasă de trei zile, verzuie poate din cauza luminii şi un rînjet care-i descoperea dinţii negri şi măcinaţi de carie.

— V-a chemat ea?...

Se uită duşmănos la tovarăşă:

Femeia dădu din umeri: „Înţelegeţi-vă cu el, dacă puteţi!...”

— Cine să ne cheme? De ce să ne cheme? întrebă în loc de răspuns Radu Comşa, cu asprime. Virgil te-a văzut... Ne-am bucurat! Nu ne vedem doar prea des...

— Se şi vede bucuria!... Vă distrează spectacolul?

— Nu mă distrează nimic! Şi te priveşte dacă îţi place să dai spectacole de noapte, în Constanţa...

— Aveţi un costum foarte elegant, domnule Radu Comşa! Observă ironic, cu braţele încrucişate, omul rezemat de drugul de fier. Sunteţi corect ca o poză de jurnal... Noi...

Îşi desfăcu haina largă pe trupul slab. Dedesubt se vedea o cămaşă cu dungi, nu prea curată. Era descheiată din nasturi şi lăsa gol o parte din pieptul uscat şi păros din cale afară.

Radu Comşa, cuprins de o nemărginită milă, îi puse mîna pe umăr:

— Dan! De ce faci asta?... De ce nu...

Dan Şcheianu îşi trase umărul ciolănos de sub mîna prietenului.

— N-am nevoie de sfaturi... Nici de compătimire! Nu sunt sub tutela nimănui. Fac ce vreau!...

Îşi aminti şi din nou îşi întinse degetele scheletice, să prindă femeia.

Dar ea săltă sprintenă în lături, scăpînd şi de astă dată...

— Dă-mi! Porunci, bătînd din picior.

Femeia ascunse la spate geanta de muşama neagră.

— Vrea prafurile! Lămuri, cu un rîs prostesc, care-i descoperea dinţii laţi şi o parte prea mare din gingii. Vrea prafurile lui, cocaina şi mîine... Mîine, din nou!...

Dan Şcheianu făcu un pas spre ea. Femeia se feri şi scăpă o batistă mototolită şi mirosind puternic a parfum ieftin, de liliac. O batistă cu noduri şi poate cu bani de argint strînşi la nodul fiecărui colţ.

Nici unul din cei trei bărbaţi nu se gîndi să se plece şi să i-o ofere.

O ridică singură şi o depozită pe la gît, în bluză, între sînii mari şi moi.

— S-a îmbătat cu marinarii! Se plînse mai departe fe-meia cu haina de mătase verde şi cu

ciorapi albi. A pierdut banii! I-am dat şi pe ai mei... Aşa face de o săptămînă. Nici n-are cu ce pleca!

— Dă-mi! Arunc pălăria în apă!... ameninţă omul.

— N-ai decît! îl înfrunta tovarăşa, strîngînd instinctiv geanta de muşama.

— Fac ce vreau!

— De asta nu mă îndoiesc!... Ştiu de ce eşti în stare! rîse cu batjocură femeia, arătîndu-şi gingiile.

Dan Şcheianu, ca să dovedească tuturor că face ce vrea, se întoarse cu faţa spre mare, aruncă pălăria de pai în apă, departe, ca un disc... După această bravură, rămase privind stupid pălăria, care plutea albă, pe valuri, în întuneric.

Virgil Probotă îi prinse braţul cu hotărîre. Se întoarse către femeie.

— Dă-i! Totuna e...

Femeia scotoci în poşetă şi scoase cutia rotundă. Dan Şcheianu i-o smulse din mînă. Desfăcu capacul, scutură praful alb pe unghia degetului mare şi mirosi cu lăcomie.

Virgil Probotă îl aşteptă; apoi, încet, fără să întîmpine împotrivire, îi desprinse dintre degete cutia şi o trecu femeii.

— Ajunge!

Amîndoi, lîngă scheletul omenesc cu unghia îndesată în nări, erau doborîţi de o mare tristeţe.

O copilărie îndepărtată îi lega; cărţi citite împreună, plănuiri de cucerit lumea, bucurii şi deznădejdi de odinioară. Viaţa lor, din care pierduseră şi dînşii ceva... Şi nebuniile băiatului cu capul zburlit şi neastîmpărat, de veveriţă, ri-dicat iscoditor deasupra băncii cînd profesorii explicau lecţiile! S-ar fi părut că nimic n-avea să fie vreodată atît de puternic ca să îngenunche tot neastîmpărul, înşelarea de toate gîndurile şi de toate frumuseţile lumii!...

Dan Şcheianu, nemişcat, cu bărbia în piept şi cu părul ud, lipit de fruntea osoasă, sorbea acum praful alb.

— De cînd sunteţi în Constanţa?... întrebă într-un tîr- ziu, ca şi cînd abia în această clipă se pătrunsese de prezenţa lor.

Ochii începeau să-i strălucе.

Se întoarse spre luna înălţată acum sus şi o

arătă cu degetele uscate ca ghearele, rînjind:

— Regina nopţii!... Astarte! Diana! Hecate! Istar! Selene! Artemis!. Secere de argint!... Codoaşcă bătrînă!... Asta e, codoaşcă bătrînă! Şi se mai găsesc idioţi s-o cînte! Se screm să-i descopere ceva nou! Au viaţa sub ochi, teribilă şi grandioasă şi ei cîntă luna!... Eunuci, hermafrodiţi! Fiindcă de trei mii de ani n-a scăpat poet să nu se încleie în ba-lele ei; toţi cîntă luna!... Cromolitografie pentru fete de pension; le iei la braţ, le porţi într-o seară cu lună, le susuri la ureche un madrigal, şi, cînd cască ochii pe cer, sus, le deschizi bluza jos... Uitaţi-vă; carte poştală!... Şapte la franc!

Pe luciul rece al apei o barcă trecu în lumină.

Era într-adevăr o privelişte artificială şi dulceagă, de gravură trasă în mii de exemplare, pentru camere de hotel.

Dan Şcheianu rîse surd:

— Poezia lor!... Dar deschideţi un ziar, oricare, la informaţii şi la telegrame. La stupidele telegrame... Şi citeşte!... Greve, accidente, a zburat un aeroplan, s-a inaugurat un pod, a murit un savant, a fost un scandal într-un parlament, a sosit un rege, s-a scufundat un vapor, s-a deschis o fabrică... Trust, boicot, lokout!... Şi războiul! O escadrilă de hidroavioane a bombardat un port. Au înaintat englezii o sută de metri. Au luptat tancuri. S-au născocit gazuri.. Fapte diverse, ştiri, litere negre... Şi ce viaţă grandioasă înseamnă toate, dacă ştii să vezi şi să asculţi glasul planetei! Vapoare se depărtează din porturi; se văd agitîndu-se batiste albe... Exprese străbat lanuri; ţîşnesc din tuneluri, se reped peste viaducte. Şi tic-tacul maşinii de scris!... Şi undele nevăzute ale telegrafiei fără fir, căutînd staţiile şi înfăşurînd globul! Vezi traiectoriile farurilor şi şantiere cu cinci mii de lucrători; ghişeele băncilor, aeroplanul rotindu-se miraculos; dedesubtul nostru un oraş

necunoscut şi fantastic, care se deşteaptă acum: Sydney, Melbourne... Şi acei de acolo se iubesc, sufăr, au idealuri!... De, o parte, au înălbit zăpezile; de alta, înfloresc pajişti; un tren chiuie ieşind dintr-un oraş şi aiurea, în aceeaşi clipă, un sălbatic din insulele Polineziei, gol, dă drumul unei piroage pe apa oceanului, într-o insulă calmă de coraliu, care încinge apa cu un inel!... Minuni pe care nu le-au văzut, nu le-au putut închipui nici Horaţiu, nici Dante, nici Shakespeare, nici Corneille, nici Goethe... şi ei alambichează aceeaşi zeamă poetică; ne cîntă luna! Pe vîrfuri de brazi, pe lacuri, pe mare, în parc; iarna, toamna, primăvara; crai-nou, lună plină, răsărit, apus. Ce mizerie!... Lenuşca, dă-mi!

Femeia, care ascultase cu buzele întredeschise de admiraţie, fără să înţeleagă, n-avu cînd să ferească geanta.

Dan Şcheianu i-o trase, scoase cutia, presără praful pe unghie.

Barca se întorcea în lacul tremurător de lumină. Se vedeau acolo oameni mici, ca mărunte şi negre furnici.

Virgil Probotă vru să-l mişte. Dar celălalt, cu pieptul lipit de bară, nu se clinti, privind ceva nevăzut în adînc.

— Ai pierdut cheia! îşi aminti tovarăşa lui Dan Şcheianu.

Omul se scotoci în buzunare, spasmodic, fără să se întoarcă. Aruncă pe trotuar, la spate, peste umăr, un pieptene de damă, o cutie de chibrituri, apoi un carnet soios, în sfîrşit cheia... Femeia le strînse, cu un genunchi plecat în pămînt.

Radu Comşa făcu cîţiva paşi, ca să nu-l vadă nimeni; împături o hîrtie de o sută de lei, se apropie şi încercă să o strecoare în haina lui Dan Şcheianu, fără ca dînsul să simtă. Întîi, celălalt nu înţelese. Se pipăi înlăuntru, scoase hîrtia săltînd-o în palmă, o privi cu sentimente amestecate. Însemna preţul camerei la hotel, biletul de tren, masa pe a doua zi... Mai însemna şi altceva, care-l cutremură de spaimă şi de dezgust. Aceasta era? Aceasta ajungea?... Strînse ghem hîrtia şi o aruncă în obrazul prietenului:

— Canalie!

Radu Comşa îi răsuci mîna şi trupul deşirat se răsturnă peste drugul de fier.

Apoi îşi aduse aminte; îi dădu drumul cu milă.

Dan Şcheianu, gîfîind, îşi trecu degetele pe frunte şi se întoarse cu pieptul apăsat în fierul ruginit.

Nu le răspunse la noapte bună. Femeia culese hîrtia mototolită şi se aşeză pe un bloc de piatră, s-aştepte.

7

Înaintea hotelului, Radu Comşa se despărţi şi de Virgil.

Portarul, somnoros, îi întinse o dată cu cheia un plic.

Cunoştea culoarea, monograma din colţ, scrisul lung, sigiliul cameei de inel în ceara albastră.

„Trebuie să sfîrşesc cu Zoe !...” îşi spuse, urcînd scările cu paşii înăbuşiţi de covorul vişiniu.

„Trebuie să sfîrşesc cu Zoe !..” îşi repetă în cameră, răsucind butonul luminii şi aruncînd plicul pe masă, fără să-l deschidă.

Somnul îi pierise.

Se dezbrăcă, dădu drumul robinetului, îşi frecă îndelung cu mănuşa spongioasă şi cu apă rece, pieptul, gîtul, braţele pînă sus, umerii. Îşi răcori ochii cu apa adunată în pumn.

Din oglinda dreptunghiulară, prinsă în ţinte de metalul nichelat, îi răspundea fiecărei mişcări, trecînd peria cu pasta de dinţi, o faţă împrospătată, fără urme de oboseală, arămie şi prietenoasă, cu dinţii albi şi robuşti.

Îşi trase pijamaua şi, cu coatele pe pervazul ferestrei deschisă deasupra mării, rămase nemişcat îndelungată vreme. Respiră cu nesaţ suflarea sărată şi udă. Gura răcorită de apa cu mintă, sîngele biciuit de masajul rece, haina subţire lipită de trup, în care muşchii se mişcau elastic şi tînăr, îi dădeau o senzaţie triumfătoare de sănătate, de tărie şi siguranţă.

Viaţa i se arăta simplă, limpede, fără primejdii.

Cei porniţi o dată cu dînsul rămîneau în urmă, pe drum... Pe ce drumuri!

Se amestecau gînduri şi imagini nehotărîte... Hainele vărgate ale lui Virgil Probotă... Ochii bestiali ai femeii cu bluza verde şi sînii mari. Unde o fi dormind în astă noapte Dan Şcheianu?... Cu craniul lui putred, de strigoi!...

Deasupra, adierea balansa sfoara de la stor.

O înnodă ca să nu-i împiedice privirea spre cerul înalt.

Se adunau acolo nori repezi, tîrîndu-se pe faţă lunii, ştergînd cîte o stea, începea să sufle vînt răscolit din larg.

Jos, valurile loveau mai puternic în lespezi.

Adierea îi legăna pe frunte o şuviţă de păr; şi-n carne îi tremura amintirea şuviţei din părul Luminiţei. De aci, gîndul lunecă cu trei zile în urmă...

Pe plaja încropită în soare... Luminiţa în costumul de lînă ud, cu bărbia în pumn, cătîndu-i în ochi... Înotaseră pînă departe, era obosită, pieptul săpase două culcuşuri rotunde în nisip, ca două cupe, în care sînii se ridicau şi coborau o dată cu respiraţia. Nisipul plajei scînteia ca mii de cristali pisaţi, marea era foarte albastră, de culoarea cerului şi cerul foarte albastru, de culoarea mării.

Plecat peste margine, Radu Comşa îşi simţea şi-acum ochii şi sufletul inundat de lumina cu pîlpîiri fierbinţi, amăgitoare şi fluide...

Atunci, din noapte, un duh al brizei, umed şi întunecat, îi zvîcni în faţă.

O umbră neaşteptată fîlfîi, atingîndu-l aproape, acoperindu-l cu două aripi de funingine.

Se trase îndărăt, ridicînd mîinile cu o tresărire de spaimă.

Pasărea se zbătu, neagră, izbi orb în fereastră, bătu din aripi, cercînd să se agaţe. Se auzi scrîşnetul ghearelor lunecînd pe sticlă... Se răsuci, apoi, risipindu-se...

Radu Comşa reveni în pervazul ferestrei şi privi din nou, cu obrajii în palme.

Dar vraja era ruptă. Era nemulţumit de spaima cu care dăduse înapoi. Slăbiciune a nervilor pe care nu şi-o ierta. Peste lumina de adineauri, apăsa umbra făpturii de noapte.

Şi cerul era acum întunecat...

Fugeau rostogolindu-se nori fumegoşi. Un strat subţire şi despletit, jos, gonind spre miazăzi; altul, încîlcit şi nepătruns, deasupra,

tîrîndu-se mai încet, către întunecimile de miazănoapte.

Din scorburile lor, apărea în răstimpuri o lună decolorată şi necunoscută, din altă lume.

Coasta de la Tuzla, cuburile albe ale vilelor de la Movilă se luminară brusc şi ireal de aproape, într-o flacără albastră, de magneziu.

În larg, furtuna cu fulgere lungi trecu dintr-o parte în altă parte.

Capitolul I

MERGEAU CÎNTÎND VITEJEŞTE.

1

O stropitoare de stradă împroşcă cu un pieptene lichid asfaltul.

Radu Comşa se lipi de perete, aşteptînd-o să treacă.

Un copil cu pulpele suflecate şi subsuoară cu un coş de papură fluieră, îmbăindu-şi picioarele goale în acest duş gratuit. În urma stropitoarei, din pietrele ude se înălţa o răcoare plăcută.

Radu Comşa traversă strada către birou. Soarele dimi-neţii era învăluit de nori alburii şi subţiri. Nu începuse arşiţa. Capitala avea înfăţişarea primenită dinainte de ceasurile nouă, cînd circulă numai oameni grăbiţi, slugi întorcîndu-se de la piaţă, olteni cu coşurile în cumpănă, trăsuri cu bagaje de la gară, funcţionarele de birou şi magazin, cu obrajii proaspăt pudraţi, păşind mărunt şi sonor.

Huruiau ridicîndu-se obloanele prăvăliilor. Rîndaşii şuruiau cu apă, pe trotuar, din tinichelele albe, nenumăraţi opt; 88888888.

— Victoria italienilor la Gorisia!... ***Moldova,*** cu declaraţiile domnului Carp!... A apărut ediţia... A apărut!...

Ţigănuşul îi întinse gîfîind foile cu miros păcuriu de cerneală. Puse banul în gură, cît

căută restul şi o rupse mai departe în goana:

— Ediţiaaa!....Comunicatul inglez !... A apărut!...

Radu Comşa îşi aruncă ochii din mers la telegrame:

„Frontul oriental. Verdun. Amiralul Tirpitz şi războiul submarin.” Aceeaşi poveste! Nimic nu se mai petrece nou.

Războiul era acum ceva familiar şi statornic, ca îndeletnicirea cea mai firească a noroadelor.

Trecu cu glas vibrant de trompete o companie de gardă. Fără voie, pînă s-au depărtat, trecătorii păşiră mai vioi în cadenţă.

În vestibulul biroului îi luă pălăria Ioniţă, făcîndu-şi raportul:

— Vă adastă un domn! Domnişorul Sachelarie n-a venit încă... Lucră numai domnişoara...

Se auzea ţăcănitul maşinii de scris.

— S-a înnegrit fain domnişorul la feredee! constată cu admiraţie Ioniţă, ştergîndu-i cu peria praful nevăzut de pe haină. Este şi-o telegramă de la domnu deputat...

Cînd intră, domnişoara Betty nu întrerupse scrisul la clapele care zvîcneau picioarele lungi de lăcuste mecanice. Clătină numai capul exagerat de mic, sub frizura enormă, pufoasă şi bălană.

Un domn foarte înalt şi spătos, tuns cu maşina, cu figura, roşie, puse alături gazeta germană şi se ridică ţeapăn, în hainele cenuşii cu mari pătrate verzi, salutînd milităreşte:

— Doctorul Carol Mayer! V-a vorbit, desigur, domnul deputat!... Pentru grîu... Doresc să semnez neapărat scrisoarea astăzi.

Radu Comşa trecu în dosul biroului şi răsfoi repede hîrtiile de sub cubul de cristal.

— Un moment!... Se află, îmi pare, e telegramă tocmai de la domnul deputat...

Telegrama lui Alexandru Vardaru vestea că se întoarce chiar în dimineaţa aceasta.

— Perfect! Aştept! Se aşeză domnul Carol Mayer, uitîndu-se la ceas şi reluînd gazeta.

— V-a căutat cineva la telefon. Întreba dacă aţi sosit! spuse domnişoara Betty, mutînd coala de hîrtie albastră, şi potrivind-o cu mare băgare de seamă. N-a vrut să spună cine. Zice că nu e nevoie. Un domn!... Dar era glas de doamnă.

Radu Comşa răspunse un: „bine!” scurt.

„Trebuie să se termine odată povestea cu Zoe !” îşi repetă o hotărîre veche acum, uitîndu-se duşmănos la pîlnia neagră a telefonului, de unde putea să cheme iarăşi glasul nedorit.

Desfăcu plicurile cu un cuţit de os; răsfoi dosare; însemnă datele în agendă şi pe calendarul-block. Era puţin de lucru, tribunalele în vacanţă; cîteva termene de fixat în septembrie; îşi aruncă din nou ochii pe ziare.

Domnul Carol Mayer cercetă ceasul şi îl controla cu ora pendulului din perete.

— Al dumneavoastră merge în urmă... În România nu se potrivesc două ceasuri! surîse, punîndu-şi gazeta împăturită în buzunar şi dezvelindu-şi o dantură cu prea mult aur, sub mustaţa tunsă după moda prusiană: două dungi înguste sub nări. La palat, orologiul arată douăsprezece; la Fundaţie, e douăsprezece şi cinci; cînd ajungi la Independenţa, e abia douăsprezece fără cinci... Şi pînă la bulevard, zece paşi, s-au făcut douăsprezece şi un sfert... E ca şi în politica dumneavoastră!... Domnul Filipescu spune că a bătut ora; domnul Brătianu, că nu a sosit încă. Iar domnul Carp nici nu vrea să se uite la ceas. Domnul Carp e un foarte solid cap politic!...

Radu Comşa mută din faţă cutia cu codurile Hamangiu care-i împiedecau privirea şi flutură ziarul de unde începuse să citească un articol.

— Aceasta o credeţi dumneavoastră... Aici însă scrie altfel!...

— O! Ce scrie în gazetele româneşti!... Germanii sunt pentru dumneavoastră un popor de antropofagi... Gazetele româneşti vor războiul; dar noi, pentru binele României, dorim să nu aibă loc. Ar fi teribil! În două luni e un război sfîrşit! Pronunţă domnul Carol Mayer această sentinţă fără apel, cu cel mai afabil surîs din lume.

Pe Radu Comşa îl ofensă siguranţa cumpărătorului de grîne.

— Domnule doctor, spuse, germanii n-au fost niciodată prea buni psihologi! Credeţi prea mult în forţa organizării... Un război nu se face numai cu tancuri şi zepeline. Mai este încă

ceva... Dar ce-ţi spun dumitale, străin, care n-ai de unde să cunoşti poporul?

— Pardon! întrerupse domnul Carol Mayer, mîngîindu-şi cu un surîs de satisfacţie lanţul de aur trecut prin nasturele vestei. Pardon! Sunteţi în eroare!... Trăiesc în România de la etatea de cinci ani. Vedeţi că vorbesc româneşte aproape

ca limba maternă. Şi fiindcă cunosc, cred, sunt sigur că România nu are să reziste mai mult de două luni...

— Fiindcă n-are tunuri?

— Şi fiindcă n-are tunuri... Dar mai întîi fiindcă îi lipseşte acel încă „ceva” de care vorbeaţi adineaori.

— Atunci, dumneata crezi că Ardealul...

— Ce ştie badea Ion de Ardeal? Aceste sunt discuţii de oraş, articole de gazetă. Discursuri şi întruniri... După ce a aplaudat discursul, publicul merge la grădină şi aplaudă cupletele domnului Tănase, care are un nas foarte inteligent exploatat şi foarte iubit de bucureşteni... Astă-primăvară au fost splendide bătăi de flori. Cine le-a văzut n-are nevoie de prea multă psihologie ca să înţeleagă că un public care se bate cu atîta frenezie cu roze nu poate vorbi de război decît în glumă!... Iar badea Ion gîndeşte că n-are porumb şi blestemă concentrarea, care-i smulge flăcăii de la seceră... Pentru Germania, însă, războiul e o chestie de viaţă şi de moarte. O ştie şi cel din urmă cultivator de cartofi din Pome-rania... De aceea au alergat din America de Sud, din Asia Mică, din Balcani, de oriunde se află un german în stare să lupte.

— Îmi pare, cu toate acestea, că...

Radu Comşa nu-şi sfîrşi gîndul, măsurînd din cap pînă în picioare omul voinic care nu se afla pe nici un front; ci în acest Bucureşti, cu dispreţuitele lui bătăi de flori, se îndeletnicea nesupărat cu negustoria de grîu, fără îndoială foarte bănoasă. „Ori poate e un informator, un agent de propagandă... prea mult flecăreşte!”

Domnul Carol Mayer îi înţelese însă întrebarea şi ridică mîneca stîngă.

Sub manşeta de mătase moale se văzu un aparat ortopedic: mîna era de lemn, ascunsă în mănuşa de piele.

— Suvenir de la Yser! Lămuri fără să stăruie,

continuîndu-şi îndată cuvîntul: războiul modern este un examen serios pentru un popor şi cere tenacitate... Românii nu sunt un popor tenace. O recunosc şi cei mai înfocaţi patrioţi ai dumneavoastră. Brav, da; dar nu tenace! Şi bravura nu înseamnă nimic, dacă e numai o calitate anarhică a individului!... Războiul cere eroism disciplinat, colectivitate organizată... Vă subliniam că în România nu se potrivesc nici două ornice....

— Ştiu! Individul, la dumneavoastră, este număr: o unitate într-un tot. Dar dintr-o renunţare a individului,   faceţi o virtute naţională! vorbi Comşa, urmărind în aceeaşi vreme cu ochii o scenă care se desfăşura în birou.

Onisfor Sachelarie, secretarul biroului, îşi strecurase pe uşă capul pătrat şi negricios, cu fruntea chinuită de creţuri adînci, cu părul negru-albăstriu, pornit ţepos îndată deasu-pra sprincenelor late de-un deget. Îşi luă locul de la masa sa de la fereastră, plecîndu-şi obrazul cu trăsături muncite deasupra hîrtiilor. Încercă peniţa pe unghie, ascuţi un creion, adună foiţele de lemn pe sugătoare.

Apoi, din buzunar, scoase un pachet de hîrtie subţire, dezveli pe genunchi un mănunchi de garoafe roşii şi cărămizii; pîndi cînd domnişoara Betty scria mai cu zor pe clapele rotunde şi-i lunecă florile pe mescioară, pe vîrful unei rigle.

Domnişoara Betty le dădu la o parte, fără să le privească şi fără să se întrerupă: nu era vreme pentru fleacuri!... Dar încîntat de ispravă, Onisfor Sachelarie îşi frecă mîinile şi se aşternu de astă dată într-adevăr pe lucru.

Era muncitor bun. Fugar din Ardeal, venit la birou o dată cu Ioniţă...

Aci, omul aspru şi simplu căzuse în mîinile cu unghişoare subţiri ale domnişoarei Betty.

Radu Comşa surprindea unul din multele episoade ale acestei mici drame, farse, comedii

ori simple idile?

— Ştiu! reluă Comşa, întorcîndu-şi atenţia la domnul Mayer. Războiul de pînă acum a verificat însă fundamental erorile de psihologie ale germanilor...

Domnul Carol Mayer îşi aşeză cu mîna sănătoasă mîna de, lemn pe braţul fotoliului şi continuă să zîmbească la aceste copilării, fără să se arate supărat.

— E tema franceză! Ne-o spun de doi ani. Ne-au spus-o mereu de la 70! Ne urăsc, fiindcă nu suntem niciodată distraţi; fiindcă ştim să voim, cu toată fiinţa... Într-adevăr, nu ne amuzăm cu eleganţă. Suntem un popor grav... Frivolitatea noastră, cînd o încercăm, e nenaturală şi de aceasta ne intimidează într-atît, încît ne întoarcem îndată la gravitatea noastră de toate zilele. Căci viaţa nu e un amuzament... Aceasta am arătat-o şi-avem s-o mai arătăm! Germania are s-o arate tuturor celor ce nu vor să înţeleagă... Mi se

pare însă că domnul deputat întîrzie! îşi cercetă încă o dată ceasul din vestă, dispreţuind măsurătoarea pendulului din perete.

Alexandru Vardaru intră tocmai în clipa aceea, în manta albă de drum, cu genele albe de praf. Ioniţă, din urmă, îi aduse servieta şi-i dezbrăcă pardesiul, ţinîndu-l departe, să nu scuture colbul.

— Te-am făcut să aştepţi, domnule Mayer! Rosti deputatul, scoţîndu-şi mănuşile de piele şi aruncîndu-le pe masă. Pariez însă că n-ai pierdut vremea! I-ai zis niţică propagandă pentru ***Mitteleuropa.*** Ca mîine o să te transportăm pachet într-un lagăr, sau o să te trezeşti expulzat ca indezirabil! Fii sigur că n-am să pun nici un cuvînt pentru dumneata... Dimpotrivă! Am să-ţi plătesc cu ingratitudinea noastră moldovalahă toate binevoitoarele dumitale poveţe...

Domnul Carol Mayer îşi arătă într-un rîs foarte vesel toţi dinţii de aur, dovedind că e un om care ştie să preţuiască glumele fără urmare.

Alexandru Vardaru scutură mîna lui Radu Comşa, îşi frecă praful de pe ochi cu batista despăturită, mişcîndu-se prin cameră ca să se dezmorţească.

— Mizerabilă şosea! De la şase de cînd tot vin... Desigur, n-a dat nici un semn Staicovici!

Şi fără să aştepte răspunsul, întorcîndu-se către domnişoara Betty:

— Domnişoară Betty, domnişoară Betty, mai puţină manichiură şi mai multă atenţie! Mi-ai scris pretutindeni în contract şaptesprezece mii în loc de patruzeci şi şapte... O oră am pierdut pînă să transcriem copiile.

Domnişoara Betty şi-ar fi retras, dacă ar fi fost cu putinţă, unghiile lăcuite, în carne, ca pisicile. Nu i se mai vedea decît ceafa roză sub cîrlionţii bălani ca laptele în care s-ar dilua

cîteva picături de sînge.

Scrisoarea domnului Carol Mayer fu semnată într-o jumătate de oră.

Grîul trebuia predat în două săptămîni.

Domnul Carol Mayer, ţinînd portbiletul pe colţul biroului, cu degetele de lemn în mănuşă, trase şi numără treizeci de hîrtii foşnitoare.

Se ridică de plecare, salutînd milităreşte, cu tocurile lipite, sunînd un pinten nevăzut.

— Dacă nu ai nimic de lucrat, mergi cu mine, Comşa!... Cît mă spăl şi mă schimb putem vorbi. La trei, plec în Moldova! Spuse Alexandru Vardaru, luîndu-şi servieta de pe teancul de coduri.

Radu Comşa aruncă hîrtiile în sertar.

2

— Întorci acasă!... porunci Vardaru şoferului, care se răsuci să închidă portiera maşinii, trîntind-o în încuietoare.

Casa lui Alexandru Vardaru se afla la Şosea. Era cu hîrtie albastră în ferestre. În grădina din faţă crescuseră florile stufoase şi dese. Trandafirii se scuturau. Pe alei năpădiseră ierburile, ca într-un loc de mult neumblat.

O bancă albă şi o masă rotundă de trestie, sub un arţar cu frunzele verzi pătate cu alb, aşteptau părăsite.

— De ce nu pliveşti? arătă Alexandru Vardaru cărările servitoarei care tîra geamantanul gîfîind. Nu-ţi dă în cap?...

Ca şi domnişoara Betty, Mariţa nu incercă să se dezvinovăţească. Lăsă valiza pe peron şi fugi, cu picioarele desculţe, să deschidă pe din dos.

Candelabrele erau înfăşurate în pînză subţire şi verde. Oglinzile, în aburul de praf, răsfrîngeau umbre-fantome. Covoarele strînse

sul. Miros de naftalină.

Paşii sunau deşert pe parchet în sălile înalte. Numai biroul lui Alexandru Vardaru, camera de dormit şi baia erau aerisite, cu ferestrele în lături.

— Într-un sfert de oră am terminat! se grăbi Alexandru Vardaru, desfăcîndu-şi butonul de la guler şi trecînd în camera de baie. Mariţo, două cafele!... Comşa, găseşti ziarele străine pe birou, dacă nu le-o fi întrebuinţat idioata...

„Idioata” plecase după cafele.

Radu Comşa nu desfăcu benzile neatinse. Se aşeză pe scaun: iar din cadra de la birou îi surîse Luminiţa.

În perete, în faţă, se afla un tablou mare, o pictură de meşter iscusit. Elena Vardaru, mama Luminiţei, aşa cum va fi fost la douăzeci de ani. Era o mare asemănare între mamă şi fiică; dar în chipul Luminiţei lipseau liniile moi şi transparente, care dădeau portretului din perete un aer îndepărtat, străin de această lume.

Luminiţa era numai viaţă şi fotografia-i păstra ceva din lucirea neastîmpărată a ochilor... „Cu numele meu de gaiţă ar fi ridicol să fac figură de tragedie!” izbucnise în rîs, într-o seară, cînd o întrebase dacă a fost vreodată tristă.

Aşeză cadra mai în lumină. Cu dînsa, viaţa nu poate avea nimic trist şi ascuns.

— Caută, te rog, în servietă! vorbi Alexandru Vardaru, prin uşa întredeschisă, din camera de baie. E un plic oficial care te interesează!...

Radu Comşa desfăcu servieta şi răscoli între hîrtii. Deschise plicul cu inscripţia „Ministerul de Interne” şi citi: ***„Domnule, în caz de mobilizare vă rugăm a vă prezenta, în termen de 48 ore la biroul... Serviciul... din Ministerul nostru, unde sunteţi repartizat pe ordinea de mobilizare în calitate de...***

Alăturat aveţi ordinul de mobilizare, emis de Direcţia... din Ministerul de Război.” Prins cu un ac, ordinul Ministerului de Război...

Răsuci hîrtiile pe toate feţele. Ce însemna aceasta?

Hîrtiile. Purtau data de acum trei zile, cînd îşi aminti că Vardaru întîrziase toată dimineaţa la Interne şi la Război. Înţelese şi roşi. Dispunea, aşadar, de soarta lui, ca de a unui copil?

Se ridică de pe scaun şi măsură parchetul cu nemulţumire.

În camera de baie se auzea şuruitul continuu al apei.

— Zici că n-a venit Staicovici? întrebă glasul lui Alexandru Vardaru. Trebuie să-i trîntim somaţie. Notează, te rog!

Afacerea Staicovici era de mică însemnătate. Se ghicea că Alexandru Vardaru stăruia asupra ei numai pentru a nu-i da răgaz să vorbească despre tot cei stătea lui Comşa pe suflet. Dar aceasta nu putea sfîrşi cu atît! Nu s-a gîndit niciodată să se pună la adăpost şi cu atît mai puţin să roadă scările ministerelor pentru asemenea manopere. Că a evitat timpul pierdut cu concentrările e altceva. Ar fi fost o prostie să fi făcut altfel. Dar de mobilizare... război! Acolo e o laşitate să eviţi. E viaţa pe care vrei s-o cruţi, cînd alţii şi-o dau...

Oprit înaintea ferestrei, Radu Comşa îşi recapitulă cum avea să decurgă explicaţia.

Pe şosea, dincolo de şiragul prăfuit al teilor, săgetau automobile repezi; o trăsură, cu o doamnă şi două fetiţe în haine albe, se întorcea în pasul cailor. Una din fetiţe ţinea pe genunchi un uriaş maldăr de flori...

Se mută de la fereastră, înaintea bibliotecii şi, trecînd mîna peste legătura de piele, citi titlurile familiare: Demangeat, ***Histoire du droit romain. Le droit pur***... Ce situaţie

idioată!... Nu găsea cuvintele. Era mai greu de cum crezuse.

Va lua plicul şi-l va înapoia simplu, fără multă vorbă. Din obicei, aşeză în ordine volumele desperecheate în raft.

— Ce-ţi spunea doctorul Mayer? întrebă Alexandru Vardaru, intrînd îmbrăcat în alte haine, bărbierit şi mirosind a apă de păr. Am venit cu dînsul în tren joia trecută: ţinea piept unui compartiment întreg, cu victoria finală a puteri-lor centrale... Simionescu de la Bîrlad să-l ia în gheare, nu alta. Fierbea... Am ajuns la o fază absurdă a neutralităţii! Polemici între rusofili, germanofili, francofili, anglofili... Toţi am uitat că datoria noastră dintîi e să fim şi să rămînem românofili, români pur şi simplu!

Radu Comşa luă plicul de pe birou cu hotărîre:

— Nu înţeleg, domnule Vardaru...

— Te rog să înţelegi!... îl opri Alexandru Vardaru, punîndu-i pe umeri mîinile care miroseau a săpun proaspăt. Am făcut-o pentru mine, nu pentru dumneata!... O să avem nevoie... În prima lună de mobilizare toate au să se dezorganizeze... Am nevoie de dumneata, pînă îmi adaptez lucrările la situaţia nouă care ne va surprinde atunci.

— Se găsea alt mijloc, în loc...

— Te rog! Te rog! Nu ne grăbeşte nimic... De altfel mai putem discuta şi altă dată. Acum serveşte dulceaţă!...

Mariţa, încălţată de data aceasta şi încinsă cu şorţ alb, aştepta cu tava de dulceţi şi cafea.

După ce aşeză în farfurioară linguriţa de dulceţi, lui Radu Comşa îi fu greu să reia discuţia. Puse plicul în buzunar. Într-adevăr, nimic nu-l grăbea!... Era o formalitate extrem de simplă, care se putea împlini oricînd: n-au să fie prea mulţi acei care vor cere să meargă pe front...

Alexandru Vardaru scoase agenda şi fixă

programul pentru cele trei zile, cît avea să lipsească în Moldova. Vorbea păşind apăsat cu picioarele scurte, în parchetul fără covor, mutînd cîte un scaun din loc.

Observă stratul subţire de praf de pe masa bibliotecii şi se întoarse să apese butonul de porţelan.

Soneria izbucni lung în casa goală.

Cînd se ivi Mariţa, Alexandru Vardaru, fără să întrerupă fraza, trecu un deget peste ceaţa de praf şi-i arătă urma rămasă. Servitoarea se repezi să şteargă cu colţul şorţului, dar Vardaru o opri:

— Nu cu asta, cu cîrpa! Şi nu acum!... Cînd nu sunt aci!

Obrazul fără vîrstă al slugii roşi. Plecă ruşinată în pă-mînt ochii verzi, de culoarea pelinului veşted.

— Acum, ce-mi stai ca în strană? Spune lui Neculai să întoarcă maşina!...

Îl conduse pe Radu Comşa pînă în Calea Victoriei. Lua dejunul la senatorul Bogza, fratele ministrului, de unde avea să afle cele din urmă ştiri; de acolo pleca direct la gară.

— Mîine ori poimîine era vorba să se convoace Consiliul de Coroană. Dacă e ceva grav, amîn! Las răspuns la telefon, lui Ioniţă. La revedere!...

Alexandru Vardaru se prăvăli pe spate, în fundul maşinii, Neculai sună şi, apăsînd pedala, dădu drumul lanţului de trăsuri şi automobile, oprit o clipă.

3

Radu Comşa porni fără ţintă, căutînd umbra pe lîngă ziduri.

Amiaza de august dogorea acum din plin; trecătorii înaintau moleşiţi pe sub corturile

vărgate ale vitrinelor. Femeile aveau rochiile foarte subţiri, o înfăţişare lîncedă de oboseală languroasă; bărbaţii, cu pălăriile în mînă, îşi tamponau fruntea cu batistele. Ce putea să se mai întîmple „grav”? Era numai o mare toropeală, care muia asfaltul şi făcea caii birjelor să clempăne cu urechile blegi.

Un vînzător de gazete, pe treptele unui gang, număra un pumn de gologani. Din uşa deschisă sufla un şuvoi de curent rece. De pe celălalt trotuar, un cunoscut îl salută întrebîndu-l din ochi, cu gestul mirat, ce caută în Capitală pe canicula aceasta?

La palat, sabia soldatului de gardă sclipea fulgere fierbinţi în soare. Un cîine se strecură printre trăsuri, cu limba roşie spînzurînd lung afară.

Înfricoşată căldură!... Se decolorează cărţile în vitrine... N-a mai apărut nimic nou. Cine mai citeşte pe dogoarea aceasta?...

Îl priviră lung două femei; una se întoarse spunînd ceva tovarăşei. Avea rochia albastră de culoarea fulgerelor noaptea; i se vedeau pulpele rotunde în ciorapi de mătase aurii, îşi amintea de undeva figura. Sunt multe figuri pe care le recunoşti, fără să le fi cunoscut vreodată. Chipuri fără nume, întîlnite pe stradă, într-un restaurant, într-o gară, între două trenuri. S-au oprit ochii în treacăt. A rămas imaginea lor fugace. Ascunsă, undeva, de unde acum tresare. Oameni cu bucurii, cu griji... Ciudat: alifia cîţi trec pe lîngă tine, fără să ştii cine sunt, ce duc cu ei!...

„Nimeni nu înţelege pe nimeni.” Flaubert a spus-o parcă aceasta!... Dar realitatea e încă mai plină de înfricoşare. „A nu înţelege” înseamnă a fi încercat să înţelegi şi a nu fi izbutit. „Nimeni nu vrea să cunoască pe nimeni”. Acesta e adevărul cel teribil!... Trăieşti cot la cot cu semeni de-ai tăi, pe care n-ai curiozitatea să-i cunoşti nici cît ai avea-o pentru o vietate din altă planetă, ori din altă epocă geologică... Şi aceşti oameni necunoscuţi între ei, indiferenţi, alcătuiesc un oraş, o ţară. Între ei şi domnişoara Betty; între Alexandru Vardaru şi Onisfor Sachelarie; între el şi Mariţa, sluga cu ochii de culoarea pelinului veşted, ce legătură poate exista? Ce pot vrea entuziast laolaltă? Pe căldura aceasta tropicală!....

Radu Comşa coborî de pe trotuar să ocolească mulţi- mea îmbulzită înaintea vitrinei de la Independenţa, unde o hartă uriaşă, cu steguleţe colorate în vîrf de ac, arăta fronturile după ultimele comunicate.

Şiragul trăsurilor şi maşinilor se încrucişa necurmat; un rînd spre Capul Podului, un rînd spre Poştă.

Într-o limuzină, o femeie foarte frumoasă; alături de şofer, un cîine-lup privea grav curgerea lumii. Cine sunt toţi? Un general cu bărbiţă căruntă salută pe cineva de pe tro-tuar, dînd vesel din mîna îmbrăcată în mănuşa albă... Ce tainică legătură, tainică şi trainică poate fi între el şi popa de ţară cu umbrela de ploaie alergînd unde a întîrziat; între oamenii care se ghiontesc o clipă; între doamna foarte impunătoare cu haina de mătase plesnind pe trup şi între portarul de minister trecînd cu condica vărgată subsuoară; între perechea în costume albe de tenis, cu rachetele în învelitoare cadrilată şi birjarul care s-a ridicat în picioare să vadă de ce s-a oprit, trăsura dinainte?... Necunoscuţi!... Se uită încruntaţi unul la altul cînd s-au izbit gonind piept în piept, sau politicos se feresc în lături, rostindu-şi scuze cu surîs prefăcut şi convenţional, alergînd mai departe. Necunoscuţi fără număr. Fără nume. Nu ştii cine sunt, cum poţi şti ce vor? Cum poţi hotărî ceva grav, unanim, etern, în numele lor?

Radu Comşa îşi scoase şi îşi aşeză batista în buzunarul de la piept, fără nici un motiv, uitînd ce voia să facă cu dînsa.

Surprinzîndu-şi gestul şi preocuparea, zîmbi în sine: „Mi se pare că pregătesc un discurs pentru neutralitatea eternă!... Doctorul Carol Mayer m-ar aplauda încîntat! Nu! Doctorul Carol Mayer nu mai poate aplauda. Cu o mîna de lemn nu se poate aplauda.”

Îşi aruncă ochii la Capşa.

Era ora aperitivului. Cafeneaua, îngustă ca un vagon, gemea. Îi făcu loc, trăgîndu-se pe canapea, Titel Iliescu, care întinse mîna cu prietenoase exclamări:

— Cînd ai venit, Radule?... Te-ai înnegrit, să joci rol de maur zuliar la Naţional.

Radu Comşa se privi involuntar în oglinda din faţă. Era într-adevăr foarte brun, ars de

soare, aci, între atîtea figuri bolnăvicios decolorate.

Prietenul îl cercetă o clipă cu o imperceptibilă încruntare între sprincene, apoi vorbi, uitîndu-se pe fereastră şi surîzînd, cu tristeţe parcă, unui gînd:

— Am văzut pe doamna Zoe Vesbianu. Mai frumoasă ca oricînd!...

— Şi de ce îmi spui mie? Dădu din umeri, Comşa.

— Cum, de ce-ţi spun ţie? se întoarse Titel Iliescu mirat, gata să-l tachineze.

Dar văzînd chipul înăsprit al prietenului, îşi reveni cu părere de rău.

— Iartă-mă, dacă...

Apoi, se sili să schimbe vorba:

— Priveşte la masa Antantei! Ai zice că e Marele Consiliu Aliat.

La o masă din fund, un grup plecat pe o hartă urmărea explicaţiile unui domn pipernicit, slab, ras pînă la culoarea vineţie a pielei, cu o pălărie imensă, dată pe ceafă. Demonstra, fără îndoială, o mişcare decisivă de trupe, aşa cum ar comanda-o el, căci, atunci cînd sfîrşi, privi tovarăşii triumfător, dîndu-şi pălăria pe ceafă cu un bobîrnac victorios: germanii erau pierduţi!

Se aflau adunaţi gazetari cunoscuţi, oameni politici, poeţi cu şi fără volume, actori cu faimă, tineri fără nici o îndeletnicire, micul parlament nelipsit la ora zece dimineaţa, la douăsprezece, la două, la şase, la opt seara: ora cafelei cu lapte, a şfarţului, a ţuicii, a băuturilor răcoritoare.

În amestecul de haine corecte după ultimul jurnal şi de haine boeme, cu lavalieră şi pălării late, figura aspră şi arsă de soare a cîte unui proprietar, atunci întors de la seceră ori de la treier, arăta ca un urs păduratic într-un panoptic cu figuri de ceară.

Un intervenţionist celebru, care dezlănţuise

multe scandaluri şi huiduise în stradă pe trimisul extraordinar al Austriei, vocifera în picioare, cu glas detunat, fluturînd un ziar filogerman în mînă:

— Am să le rup urechile!... O să-i spînzurăm în Piaţa Teatrului! Să-i scuipe trecătorii!...

— Lasă, viteazule! îl întrerupse, tărăgănînd, un bătrîn chel, care nu-şi lăsă din gură paiul mazagranului. Mai bine ţi-ai încheia nasturii la pantaloni, Adriene!

Intervenţionistul îşi trecu mîna la nasturi şi-i încheie fără grabă, potolindu-şi doar diapazonul peroraţiei.

— Unde iei masa, Radule? întrebă Titel Iliescu, lăsînd vermutul neisprăvit, prea fad, deşi în pahar pluteau două bucăţi de gheaţă artificială.

Toate păreau moi, calde, fără gust, într-adevăr artifi- ciale, pe zăpuşeala aceasta.

— Indiferent: Enescu, Iordache!....

— Atunci la Enescu! Să-mi şterg gustul sleit de pe gît după două luni de popotă! Se plînse Iliescu, întors abia de o zi din concentrare.

În timpul mesei, povesti episoade din aceste două luni. Lipsise din ţară multă vreme. Îşi cheltuia, fără pasiune şi cu discreţie, venitul unei moşteniri destul de însemnate. Prin viaţă trecea ca şi pe stradă, privind cu ochi care înţelegeau totul şi nu voiau nimic, obosit de toate fără să fi

încercat ceva. Poate ascundea o mîhnire reală, dar nimeni nu i-o ştia.

Cele două luni de concentrare aduseseră o schimbare de viaţă, care îl înviorase...

Văzuse alţi oameni, trăise în case nevoiaşe de ţară, fără confort şi fără lumină, luptase cu insectele, îşi muncise oasele pe laiţe tari, toate luaseră proporţii de adevărate evenimente.

— Două luni de viaţă pierdute, de care nu mă plîng... Dar n-aş vrea să se repete îndată! încheie, desfăcînd carnea de pe osul unui picior de pui. Ceea ce m-a interesat cu deosebire a fost ţăranul. Abia acum l-am descoperit. Nu-l cunoscusem decît vara, în vilegiatură: femei care vindeau zmeură, pui; călăuze, în excursii; un cioban la o stînă, unde ne-a prins odată ploaia, pe Caraiman... Acum l-am descifrat de aproape. Cîteodată mi s-a deschis singur. Moale, cum mă ştii, nu prea făceam instrucţie şi nu-mi pierdeam răbdarea cu dînşii. Mă amuzau! Soldaţii au simţit-o şi nu-mi mai vorbeau cu sfiala obişnuită faţă de superior...

Titel Iliescu făcu o pauză; în ochii albaştri şi clari luci o amintire care-l făcu să zîmbească.

Radu Comşa înţelese că se pregăteşte să povestească ceva şi fu nerăbdător, fiindcă prietenul istorisea minunat, ca un actor, cu mimică şi umor, schimbînd glasul după rolul personajelor.

— Da, reluă Iliescu, sunt într-adevăr amuzante ideile lor despre stat, guvern şi toate prerogativele constituţionale... Îmi vorbeşte unul, un servant, Vasile Breazu, de pe undeva din ţinutul Tutovei. Nici mai breaz, nici mai sărac cu duhul decît ceilalţi... Soldatul tip, aşa cum găseşti trei sferturi într-o baterie: „Cît ne mai ţine, domnule sublocotinent? Că ne fac alţii copchii acasă!” „Cine să vă ţină, mă camarade?” „Statul, domle sublocotenent!” „Apoi dacă zici tu că statul, atunci statul, mă Vasile, o să ne ţină pînă la război...” „Cu

nemţii, domnule sublocotenent, ori cu ruşii?” „Cu nemţii ori cu ruşii, aceasta numai statul o ştie...” Dă din cap cu neîncredere: „Cu ruşii, nu credem, domle sublocotenent. Ce are statul cu ruşii? Nu-s de-o lege cu noi?” „Atunci, dacă vrei tu, fie şi cu nemţii, Vasile!” „Păi şi cu nemţii, domle sublocotinent? Ce avem noi cu dînşii? Ei cu drăcăriile lor, cu maşinile!... Încolo, de treabă oameni, care nu se mai află!... Era unu la noi, la triirătoarea boierului, unu Iohan. Cam luă el, nu-i vorbă, luleaua neamţului sîmbăta seara şi nu se trezea pînă luni. Da era bun, Iohan!... Tot ce-aveam betejit, la el îşi găsea leacul. O cinste de rachiu; nici nu vrea s-audă de mai mult...! Amu s-o dus în ţara lui, l-o chemat şi pe dînsu la datorie. Poate-o murit, săracu!... Şi să vorbim drept, domle sublocotinent: cum o să ne batem cu Iohan? Ce-avem noi cu el?” „Bine, camarade! Nu ne-om bate atunci nici cu Iohan. Om sta în bordeie, pînă or isprăvi alţii să se bată...” Dă din cap: „Parcă statu zice aşa! Lui îi trebuie război cu ghermanul şi gata! Zice că prea să-ntinde şi statului nu-i convine asta.” „Dar ce crezi tu că e statul, mă urîtule?” „Hei, că parcă dumneavoastră, domnule sublocotinent, nu ştiţi mai bine decît noi!... Sumedenia de domni generali şi boieri care scriu, umblă, dau poruncile, grijăsc de treburile ţării... Îi cheamă mai-marele peste toţi, cînd vede că s-o-nrăit ceilalţi şi le zice: Iaca, dau poruncă anu ista să fiţi voi stat! Dar vedeţi, să nu care cumva să vă prind şi pe voi cu mîţa-n sac, că vai de mama voastră! Se cheamă că se fac ei atuncea stat, ni poftesc frumuşăl la alegeri, ni mai duc cu jandarmu cînd ne lăsăm greu. Mai dă un boloboc cu vin, se mai tocmesc între dînşii – na şi ţie, să nu zici că-s om rău! — şi doi-trii ani ii îs statul... Pe urmă, cînd se ticăloşesc ş-aiştia, se supără mai-marele peste mărimi şi-i schimbă cu cel căruia

i-o vinii cuminţenia, la cap: Te-am făcut stat, dar vezi să mi te porţi cu cinste! Ai văzut cum se-ntind ghermanii? Mie aiasta nu-mi place! Pînă-ntr-un an să le retezăm clonţu, că altfel nu mai încape lumea de dînşii! Să supără franţuzu şi rusu... Şi le-om reteza clonţu, domle sublocotinent. Dacă-i ordin.” „Fugi, mă, că spui idioţii!” Rîde: „Parcă aieste nu le ştiţi dumneavoastră mai bine decît noi!...” Aceasta e, dragă Radule, pregătirea morală a războiului! încheie Titel Iliescu, răsucind sticla în răcitoare, cu gîndul îndepărtat şi cu mîhnire în glas.

— Nici nu-ţi închipui cît ai fost în nota doctorului Mayer, un fost combatant german, care-mi demonstra astăzi dimineaţă lipsa noastră de pregătire...

— Nu ştiu cine e acest Mayer al tău, dar are dreptate... Din nefericire are dreptate! Şi trist e, dragă Radule, că vina e a noastră, a mea, a ta, a tuturor celor pe care-i vezi aici şi care voim cu toţii războiul! Nu mă îndoiesc că toţi suntem sinceri şi că-l voim din toată inima. Nici nu mai putem admite că poate fi altfel!... Dar ce-am făcut toţi, eu, tu, alţii ca noi; ce-am făcut ca să avem dreptul de a cere lui Vasile Breazu să ia puşca la umăr şi să treacă văgăunile munţilor, ca să fie eroic şi liberator? Dacă-i dai ordin, se duce, evident că se duce şi dacă-i dai ordin strigă şi ura, chiuie, merge la moarte, aşa cum a mers neam din neamul lui!... „Le-om răteza clonţu, domle sublocotinent; dacă-i ordin di la stat, o facem şi pe aiasta!” Mă uitam la dînşii ca la nişte fenomene: aceştia sînt barbarii traci!

Titel Iliescu picură romul în cafea şi privi obosit mesele dimprejur. Radu Comşa se întrebă încă o dată în ziua aceea ce legătură misterioasă şi subterană poate să fie între toţi necunoscuţii aceştia, ca să primească o hotărîre luată în numele lor şi să-i vrea

împlinirea pînă la eroica lepădare de sine.

— Război n-are să fie niciodată! decise Comşa, împingînd ceaşca de cafea în lături.

— Aceasta nu poţi s-o spui. Radule! zîmbi Titel Iliescu. Dacă statul lui Vasile Breazu dă ordin, n-ai ce face! Vasile Breazu se duce, te duci şi tu, merg şi eu...

Aruncă şervetul.

Restaurantul se golea. Prietenul îl întovărăşi cîţiva paşi, pînă găsi o trăsură goală. Căută şi Radu Comşa una, din ochi. Dar toate cele deşarte erau cu pernele ridicate, se întorceau acasă.

Birjarul arăta cu biciul, fără să oprească, direcţia în care i-ar face hatîrul să meargă:

— Bulevard, conaşule! Bariera Moşilor!

Radu Comşa o luă pe jos, furios, în soarele care frigea mai cumplit decît acum două ore. Tocurile se înfundau în asfaltul moale. Ferestrele arătau perdele trase. „Cel puţin găsesc răcoare acasă!” se mîngîie, grăbind paşii o clipă, dar domolindu-i iar, sub arşiţă.

Pe Popa Tatu trecu bălăngănind deşert un tramvai. Conductorul îşi pusese o batistă roşie în jurul gîtului şi îndemna caii, ridicind numai pe jumătate biciul şi lăsîndu-l la loc, ca o mînă de ceară care începe să se topească.

În sfîrşit ajunse şi în Ştirbei-Vodă. De aci, cîţiva paşi...

4

Răsuci cheia, dar uşa era deschisă. Aruncă pălăria pe divanul antreului şi intră în camera întunecoasă, cu îndoita umbră: a storurilor trase şi a draperiilor vişinii.

Cineva se mişcă din întuneric, ridicîndu-se. Nu desluşi la început.

— Zoe!

— Da, Zoe ! rîse cu veselie silită umbra, ieşindu-i înainte cu foşnet de rochii. Nu spui ce surpriză?

— Nu spun ce surpriză! răspunse fără prietenie Comşa, repetîndu-şi în gînd hotărîrea: „Acum trebuie să fiu scurt, fără şovăire, repede! ***Und jetzt, rasch!*** cum spune tactica doctorului Mayer."

— Radule! Ce însemnează toate acestea?... se apropie umbra, schimbînd glasul a linguşită mustrare.

Cercă să-i cuprindă gîtul cu mîna şi-i căută gura cu buzele.

Radu Comşa îşi feri obrazul; sărutul îl atinse, neisprăvit şi ridicol, în bărbie.

— Înseamnă că trebuie să sfîrşim! hotărî, depărtîndu-se ca de-o atingere primejdioasă. Înţelegi, o discuţie e penibilă...

— Tre-bu-ie să sfîrşim! silabisi apăsat şi teatral umbra, dînd îndărăt şi lăsîndu-se într-un jîlţ.

Aruncă pe un scaun gentuliţa:

— Aşadar, trebuie să sfîrşim! E foarte simplu, nu? Cum ai spune: de această pălărie m-am plictisit, trebuie s-o schimb, nu mai e de sezon!... Şi cu atît s-a terminat...!

Radu Comşa îi întoarse spatele şi se plimbă în cameră, cu mîinile în buzunări.

— Şezi, te rog! Ia loc... îl invită ironic Zoe Vesbianu. Vezi: fac ca la mine acasă! Mi-ai spus-o de atîtea ori! Uite scaunul de colo, e la o distanţă îndestul de convenabilă... Şezi... şi sa vorbim!

— N-avem nimic de vorbit. Ce să vorbim?... continuă Radu Comşa să se plimbe.

Zoe Vesbianu rîse în ungherul ci întunecat, mişcîndu-se în jîlţ.

— Oamenii binecrescuţi găsesc totdeauna ceva de vorbit... Uite, de exemplu: Cum te-ai amuzat la Constanţa? Ce lume cunoscută se afla acolo? Ce crezi de bătălia de pe Somme?

Nu e nevoie de prea multă imaginaţie ca să le descoperi....

— Şi pentru ca să afli astea vii pe cea mai teribilă căldură în casele oamenilor?

— Da, domnule Radu Comşa! Pentru ca să aflu acestea vin pe cea mai teribilă căldură în casele oamenilor. Cînd oamenii nu răspund la scrisori, cînd dresează servitorii să spună că nu s-au întors de la băi, cînd oamenii întorc capul pe stradă, prefăcîndu-se că nu te văd, atunci îi descoperi unde ştii că se află. Acasă! Mai ales cînd nu intri întiia oară în această foarte bine fortificată retragere... E cum nu se poate mai simplu...

— Într-adevăr, sunt anumite persoane pentru care toate acestea par cum nu se poate mai simple! întări agresiv Radu Comşa.

— Cum spui aceasta, Radule! rosti dureros femeia. Vreau să-ţi văd ochii cînd spui aceasta... Întunericul te face laş!

Se ridică şi trase în lături, cu o smucitură, draperiile; dădu drumul storului, care se răsuci pînă sus, cu un zgomot sec.

În izbucnirea de lumină, femeia apăru cu trupul înalt şi elastic de viespe; sînul şi coapsele pline, curmate de un mijloc foarte subţire. Asemănarea era accentuată de costumul de mătasă în benzi circulare, negre şi galbene, strîns mănuşă pe trup.

— Aşa da! Ne putem vedea ochii! spuse aşezindu-se la loc în jilţ şi ridicînd picior peste picior.

Radu Comşa clipi des, pînă i se deprinseră ochii cu lumina; apoi se opri cu mîinile la spate, înaintea unei gravuri, studiind cu impertinenţă liniile fine ale desenului, ca şi cum nu se mai afla nimeni în cameră.

— Vă admiraţi achiziţiile?... Văd o groază de schimbări... Şi figuri noi văd, domnule Radu Comşa... Fetiţa aceasta cu ochii de japoneză!...

— Te rog! Se întoarse brusc Radu Comşa şi-i smulse din mînă fotografia Luminiţei. Te rog, nu permit!...

Aşeză rama la loc pe birou.

Dar în mîini îi rămăsese atingerea dogoritoare a femeii.

Zoe Vesbianu cercetă curioasă fotografia.

Era un instantaneu: Luminiţa Vardaru în flanelă albă de tenis, cu racheta în mînă, rîzînd în soare. Umbrele şi luminile erau puternice, se vedeau numai dinţii albi şi, din pricina soarelui, ochii cu pleoapele micşorate apăruseră pe clişeu mai oblici decît în realitate; ochii de musmé. Îşi desprinse cu tristeţe privirea:

— E domnişoara Vardaru? întrebă cu glas din care pieriseră intenţiile batjocoritoare.

Radu Comşa îşi căută de lucru, punînd în ordine un teanc de reviste.

— Radule...! M-auzi? Radu! Am fi putut să ne despăr-ţim prieteni!....

Din pricina pălăriei mici şi cu borurile coborîte mult pe ochi, Zoe Vesbianu privea ţinînd capul pe spate, cu bărbia albă ridicată.

Aşa, avea o înfăţişare provocatoare, chiar cînd era umi-lită şi fără putere, ca acum.

O pană subţire şi curbă tremura ca o antenă de insectă.

Radu Comşa continuă să potrivească după mărime revistele ilustrate.

— Radu!... chemă femeia abia respirat.

Radu Comşa ridică privirea şi o sfredeli întîia dată în ochi. De ce spusese Titel Iliescu că e mai frumoasă ca ori-cînd?

Nu avea nimic ca nealtădată. Ochii umbriţi de cearcăne mari, albastre, nările subţiri, dilatate la fiecare respiraţie, buzele întredeschise pe dinţii mărunţi... Aceeaşi dintotdeauna. Cînd cunoşti fiecare colţ intim al trupului, cînd nu mai e o taină pentru tine, cînd ştii cum îşi încleaştă braţele după gît la sărut,

cum se lipeşte de tine, ce femeie e mai frumoasă decît era cînd n-o cunoşteai?

Zoe Vesbianu înfruntă examenul, legănînd piciorul dezvelit, care arăta ciorapul străveziu, de culoarea elitrei de cărăbuş.

Voia să fie rea şi tare, dar ochii îi înotară în lacrimi abia stăpînite.

— Aşa sfîrşim, Radule? Îşi acoperi rochia peste picior. Aceasta a fost tot?

Radu Comşa strînse imperceptibil din umeri. Ce putea să facă? Cine era de vină?

— Ai primit cel puţin scrisorile mele?

Comşa deschise mut un sertar şi-i puse înainte scrisorile nedesfăcute: una, două, trei, patru....

— Exact! Au fost mai multe?

Zoe Vesbianu întoarse plicurile pe o parte şi pe alta. Le aruncă departe.

— Nici n-ai fost curios să afli ce-ţi scriu aci?... Poate eram bolnavă, poate te rugam... Altădată mă certai că scriu prea rar.

— Altădată!...

— Da, altădată! Ce, e atît de demult?... E atît de lung un an?

— Trei sute şaizeci şi cinci de zile cînd e anul normal, trei sule şaizeci şi şase cînd e bisect! Dar aceasta rar; din patru în patru ani...

— Sunteţi foarte spiritual, domnule Comşa!

— Cum mă vezi! o privi Comşa cu ură.

Tăcură un timp. În stradă se depărtă o trăsură. Două glasuri trecură rîzînd pe sub ferestre. Zbură, nesigur în evantaiul de lumină, un fluture mic, alb, catifelat, de molie.

Zoe Vesbianu îşi privi fix unghiile; apoi, fără să ridice privirea:

— Îmi dai şi celelalte scrisori? Acele de atunci, cînd erai curios să le deschizi...

Radu Comşa aduse o cutie de lac negru şi răsuci o cheiţă aurie, cu şnur.

Alese scrisorile şi le rîndui teanc, pe masă.

Zoe Vesbianu luă una la întîmplare, scoase

hîrtia albastră din plic şi îşi rătăci ochii pe rînduri, ca pe o scrisoare străină, a altcuiva.

O puse la loc în plic, îşi făcu vînt cu plicul, fluieră în muchia hîrtiei un început de arie.

— Cînd te gîndeşti că am putut scrie aceasta... Că am putut crede acestea...

Radu Comşa răsuci cheiţa. Atîta era tot!

— Acum?...

Zoe Vesbianu se ridicase în picioare şi adună vraful de scrisori. Erau multe. Abia le putea cuprinde cu mîna. În-cercă să le înghesuie în poşetă, dar nu încăpeau.

— Dă-mi, te rog, o hîrtie, ceva, un ziar!... Nu pot merge ridicolă pe stradă, cu un teanc de scrisori în mînă!... Un teanc de scrisori de dragoste, ca o modistă...

Radu Comşa căută în mapă o coală de hîrtie şi începu să împacheteze scrisorile, cu grija unui amploaiat de librărie. Confecţionă un pachet dreptunghiular, alb şi corect, un adevărat pachet, de magazin. Lipsea numai şnurul şi laţul pentru trecut pe deget.

Pachetul stătea acum între ei, pe colţul biroului.

Zoe Vesbianu îl privi. Îl împinse cu degetul, într-un mare dezgust.

— M-am gîndit... Nu mă mai interesează... Arde-le! Fă ce crezi cu ele...

Luă cadra de pe masă şi privi chipul Luminiţei, de aproape, căutînd să-i descopere ceva nevăzut în ochii oblici, inundaţi de soare.

— Şi cînd mă gîndesc că toate sunt pentru aceasta... O fetişcană cu fusta scurtă...

Radu Comşa vru să-i descleşte încetişor rama din mînă, dar Zoe se feri în lături.

— Lasă-mă. Vreau să văd ce are... ce...

— Zoe! păşi Comşa prinzîndu-i braţul. Îţi spun: lasă!

Femeia dădu drumul cadrei şi, răsucindu-se neaşteptat în tocuri, cuprinse gîtul bărbatului. Îi strivi buzele cu o sărutare încleştată.

— Pentru aceasta... O, pentru aceasta!... şopti şuierător printre dinţi, muşcîndu-i lacom buzele, pînă la sînge.

Prin mătasea subţire, Radu Comşa simţi trupul femeii lipindu-se de el, căutîndu-l genunchi peste genunchi, cu sînii striviţi de pieptul lui. Mîinile cercau să se desfacă, dar cu o împotrivire din ce în ce mai slabă. În carne, amintirea fierbinte ca plumbul topit se deştepta întunecînd cugetul. Era o luptă scurtă, fiecare simţind în obraz răsuflarea dogoritoare a celuilalt.

Radu Comşa nu-şi mai feri buzele. Mîna lui încleştă capul femeii cu degetele răşchirate în păr, strîngînd cu sete rea, cu dorinţă şi ură; apăsînd dinţii care scrîşneau pe dinţii lui, amestecindu-şi respiraţiile şi sorbindu-şi-le ca o otravă amară şi ucigaşă.

O ridică în braţe, tîrînd-o în cealaltă cameră, izbind-o cu tîmpla de uşor, împleticindu-se. Femeia îşi scutură pălăria, care se rostogoli jos; pe obrazul bărbatului se revărsă părul roşu, scurt şi buclat, cu parfumul care-i intră în nări.

— Nu vreau... Îmi sfîşii haina! gemu femeia.

Smucindu-i rochia cu capsele descheiate, lunecă din ea şi amîndoi o călcară în picioare.

Afară, lung şi departe, pentru amîndoi larma oraşului muri.

5

— Îţi strălucesc ochii ca la o pisică în întuneric, Radule! spuse femeia, tîrziu, cu capul înfundat în pernă, zîmbind unui gînd nelămurit.

Îşi ridică panglica cămăşii pe umăr şi se întoarse într-un cot, să-l privească în faţă.

— Altădată aveai ţigări... De ce taci?... Nu vreau să taci! Se alintă, întorcîndu-se peste pieptul lui şi cercetîn- du-i în ochi.

Îi căută buzele. Răsuflarea îi era din nou şuierătoare.

Şopti, repetînd fără să ştie, cuvintele colonelului Pavel Vardaru:

— Gura aceasta... gură de cadînă!

Radu Comşa întoarse capul.

Era copleşit de ură şi de dezgust, pentru el, pentru ea, pentru tot... De ce făcuse aceasta? O iubise odată – i se părea acum atît de demult! — altfel, cînd această chemare unul lîngă altul, căutare de suflete, nu de trupuri, îi făcea buni, îi înălţa, le înfiora tinereţea cu o îmbătătoare încîntare. Credeau că-i apropie ceva în afară de cenuşiul fiecărei zile, o dorinţă pură, descătuşată de animalitate. Acum, între dînşii, dorinţa se împletea cu ura. Erau înlănţuiţi prin ceva obscur şi plin de degradare, o chemare a cărnii, care se căuta peste voinţa lor şi pe urmă îi obosea pînă la saţietate unul de altul.

— Ce gîndeşti aci? îi bătu fruntea Zoe cu un deget, dîndu-i neliniştită părul în lături.

Radu Comşa îi feri mîna.

— Lasă...

— Uff, ce botos eşti!... Te-ntreb unde sunt ţigările?

Radu, cu mîinile sub cap, arătă cu cotul spre măsuţa de noapte, vorbind tărăgănat, cu jumătate de cuvinte:

— Ştii doar!... ’n sertar...

Zoe Vesbianu sări în picioare şi scotoci în sertar:

— Imposibil să văd ceva... Fac lumină...

Trase perdeaua şi storul. Căută ţigările. Aprinse una şi, în cămaşa subţire, mergînd prin cameră, se cercetă în oglindă.

— Am nişte ochi!...

Îşi scutură părul roşu-ărămiu, răsfirîndu-l cu degetele.

Radu Comşa o privi prin oglinda şifonierei, cum păşea în pantofii de antilopă cu tocurile înalte, în cămaşa mai scurtă de genunchi, cu pulpele arcuite fus în ciorapii de mătase. Sînii ridicau pînza subţire; străveziu se contura trupul înalt şi mlădios, cu toate tainele ascunzişurilor. Pe umărul rotund se cunoşteau urmele muşcăturii.

Radu îşi schimbă ochii în tavan. Cum putea să se plimbe oare în casa altuia, aşa goală, impudică, fără nici o stinghereală?

Pe urmă, se gîndi că o judecă aspru fiindcă de intimitatea asta a pieliţei goale se teme; o urăşte, îl irită şi se teme.

Femeia se încolăci pe divan, între perne, în faţa patului, cu o mînă sub ceafă, ţinînd cu cealaltă ţigara ridicată şi urmărind aţele albastre de fum.

— ***Y en a-t-il, des cigarettes et des divans, dans notre souvenir!...***

Îşi trase o pernă sub şold şi scutură scrumul pe covor. Risipi fumul cu mîna.

— Tăcem!...

Radu Comşa mormăi:

— Da, tăcem...

Şi tăcură.

Tăceau, spionîndu-se cu coada ochiului, străini şi duşmani.

Comşa se ridică şi-şi încheie haina.

Femeia aruncase ţigara şi stătea cu faţa ascunsă în braţul îndoit. Poate plîngea. Poate numai cerca aşa, prefăcută, să-i cheme o dezmierdare.

O clipă Radu Comşa gîndi să-i spună ceva, blînd şi împăciuitor. Dar ce însemnau toate? Totul între dînşii era minciună şi umilire.

Trecu în cealaltă cameră, alese o carte la întîmplare şi încercă să citească. Ochii fugeau pe rînduri. Luă de mai multe ori fraza de la capăt: ***„La liberté est de moins en moins le droit subjectif qu'aurait l'individu d'agir à sa guise...”***

Zoe apăru îmbrăcată.

— Încheie-mă, te rog, la spate...

Îi încheie capsele.

Femeia se plecă si-şi ridică pălăria de jos. O îndesă pe cap şi surîse trist, aşezîndu-şi părul sub boruri.

— Radule, mă urăşti:

— De ce?...

Puse un semn în carte şi o aruncă pe masă.

Zoe îşi trase mănuşile, netezind pe fiecare deget pielea de căprioară, moale şi dezmierdătoare pipăitului.

— Ţi-aduci aminte, acum un an? Stăteai tot aci, pe scaun... Intram întîia oară...

Zoe îi trecu mîna înmănuşată pe frunte.

Comşa deschise cu hotărîre cartea.

— Dacă începi iar!...

Femeia îi luă cartea, o închise şi-o aşeză alături, rezemîndu-se de birou.

— Te temi de amintire?... Spune-mi ceva...

— Ce să spun? Ce ne putem spune!...

— Într-adevăr... Acum, ce ne putem spune?...

Şovăi. Se gîndi, pentru despărţire, să-şi

apropie buzele de fruntea lui, de obraz.

Dar i se păru că ar fi acum ceva silit, teatral. Întinse numai mîna.

— La revedere!...

Radu Comşa sărută degetele mănuşii cenuşii.

O petrecu pînă la uşă.

Auzi portiţa de fier, de la grilaj, închizîndu-se după ea.

— Uff! respiră, cercînd să păşească eliberat!

Se descoperi însă lipsit de bucuria acestei eliberări. Era mîhnit. Se întreba de ce nu i-a rostit un cuvînt bun. Ar fi fost atît de uşor! I-au rămas scrisorile... Răsuci pachetul în mînă. Deschise uşa sobei şi le aprinse cu un chibrit. La început nu ardeau. Erau prea îndesate. Le răvăşi şi dădu foc întîi uneia, desfăcută între degete.

Pe urmă, toate se sfîrlogiră în foi răsucite de scrum; fragili trandafiri de cenuşă cu inima de jăratic...

Îşi schimbă hainele. Ceasul arăta trecut de şapte. Pe marmora lavoarului găsi, uitat, un ac pentru păr de bagá. Îl aruncă în sobă, peste scrumul scrisorilor. Izbucni o flacără mică, albastră; acul se încovoie, sfîrîi, se destinse! Împrăştie fum albicios şi greu, care pluti în cameră.

Radu Comşa trînti uşa. Atîta rămînea în urmă. Un miros dezgustător de corn ars.

— Veronico, să aeriseşti! porunci slujnicii, care, în portul ei bucovinean, alb, cu pieptar de catifea şi fluturi de aur, vorbea, rezemată de portiţă, cu o ordonanţă.

Veronica lăsă colţul barizului din gură şi fugi bocănind pe plăcile de ardezie, cu tocurile ciuboţelelor înalte, potcovite cu mici semilune de alamă.

6

Radu Comşa coborî pe Schitul Măgureanu, ca să treacă pe drum ocolit prin Cişmigiu.

Umbra copacilor, priveliştea lacului somnoros, scîrţîitul nisipului sub paşi îi dădeau întotdeauna odihnă. Merse încet. Soarele se apropia de asfinţit; în dosul Cotrocenilor, incendia acoperişurile de tablă, punea flacără în ferestrele mansardelor. Furnalele fabricilor sprijineau cu stîlpi negri cerul învăpăiat; dungi întunecate de fum se despleteau peste clădirile sure.

Cînd să intre în grădină, o trăsură trecu în goană la deal.

Doctorul Carol Mayer, după o baricadă de valize, panere, pleduri vărgate şi cutii, îl privi fără să-l recunoască, poate fără să-l vadă.

„Unde-o fi gonind aşa?” se întrebă Comşa, pătrunzînd sub bolta copacilor.

Pe cărările de nisip, copile în rochiţe albe se fugăreau cu cercuri. Bonele plimbau cărucioarele de pai împletit. Un copil bălan îi surîse după perdele de dantele, întinzînd un clopoţel de metal. Fără să-şi dea seama, răspunse acestui surîs. „Ce poate gîndi un copil? Cum se va fi oglindind lumea în ochii aceia apoşi, umezi şi tulburi încă, aşa cum sunt ochii de miel?... E o umanitate embrionară în

el, încă pură şi bună... Pe urmă devine crud, laş, ipocrit – om întreg; un domn, o doamnă... Va cunoaşte toate dezgusturile.”

Pe lacul cu apă verde-ruginie pluteau cîteva frunze de timpuriu căzute. Copacii şi cerul purpuriu tremurau răsturnaţi în luciul transparent. Totul era departe şi calm, ca la o sută de kilometri de fierberea oraşului.

Dar cum dădu în Bulevardul Elisabeta, în faţa Ministerului de Lucrări Publice, înţelese că ceva neobişnuit se petrecea.

Trecătorii grăbeau spre Calea Victoriei. Trăsurile se îmbulzeau lanţ. Două tramvaie sunau zădarnic, abia înain-tînd. Figurile aveau ceva convulsionat. Cunoscuţii se strigau de pe celălalt trotuar făcîndu-şi semne. „Desigur, iar vreo manifestaţie! Distracţie de neutri!” se gîndi Comşa, îndreptîndu-se spre chioşcul de ziare.

Cineva îl atinse pe braţ.

Onisfor Sachelarie, gîfîind, îşi scoase pălăria:

— V-am ajuns din urmă!... A telefonat domnu deputat...

— Ei?

Onisfor Sachelarie se căută în toate buzunările, scoase o batistă mototolită, îşi şterse obrazul roşu şi ud de sudoare. Apoi:

— S-a gătat. Ne batem!

Comşa îl privi fără să înţeleagă.

Ochii i se opriră, îndărătnic şi absenţi, la obrazul lui Sachelarie, unde se lăţise o pată de cerneală violetă. Şi-a pierdut mintea? Ce spune?

— S-a gătat! Războiul! Surîse cu fericire Onisfor Sachelarie, apucîndu-şi amîndouă mîinile. În sfîrşit, ne batem!

Se opri intimidat de pornirea necugetată care rupea distanţa între şef şi subaltern. Nu ştiu ce să facă cu mîinile. Îşi împinse în buzunarul de la piept un capăt metalic de creion.

— Nu poate fi războiul! refuză să creadă Radu Comşa. De atîtea ori s-a spus...

Onisfor Sachelarie scoase clin buzunarul hainei un ziar împăturit şi-l desfăcu.

— Citiţi! Starea de asediu. Şi acum se afişează decretul de mobilizare!

Radu Comşa luă ziarul. Numai o foaie, ediţia specială cu litere mari de pe care cerneala se

lăţise pătată de urmele degetelor. Citi dintr-o singură privire, peste rînduri: ***„Consiliul de Coroană. Starea de asediu în Capitală. Decretul de mobilizare...”***

Cînd s-au petrecut toate? Cu şase ceasuri înainte, războiul părea cea mai îndepărtată posibilitate.

— V-am aşteptat la cancelarie. A vorbit la telefon domnu deputat... Ştia de la ora unu, de la domnul unde a cinat. N-a mai mers în Moldova. A plecat la Sinaia, să aducă domnişoara...

Arătă un teanc de foi:

— Mi-a dictat telegrame! Fug, să le dau la poştă...

Onisfor Sachelarie făcu cîţiva pasi... Se întoarse...

— Ce e?

— Mă rog frumos, gazeta! O ţiu. Pentru bătrînii de la Tîrna o ţiu...

Radu Comşa îi întinse ziarul şi Sachelarie plecă repede, împăturindu-l.

Aproape de Calea Victoriei, trăsurile şi automobilele făceau baricadă. Mulţimea se îmbulzea, revărsată de pe trotuare, într-un freamăt cumplit. Negustorii scoteau steaguri în vitrină.

Pe sub botul cailor se strecură un băiat cu cîteva foi de ziar, zbierind:

— Ediţiaaaaa..., ’trarea României în războooi!...

— Mă, cu ziare! Făcu un domn gras, cu vestă albă, scotocindu-se în buzunarul pantalonului.

Băiatul era însă departe, şerpuind pe sub coatele oamenilor.

— Şi Jorj, care a plecat aseară la băi! exclamă cu glas de contraltă o doamnă din care Radu Comşa nu văzu decît ceafa, cu părul frizat sub pălăria neagră.

Dar în urechi, glasul îi stărui plăcut.

— Radule! Ce-ţi spuneam! îi ieşi în cale Titel Iliescu.

Îi despărţiră trei doamne la braţ, pe urmă o ordonanţă care fugea ghiontind în dreapta şi-n stînga, pe urmă un domn cu o prea frumoasă barbă revărsată pe piept.

— Ce-ţi spuneam? Repetă Titel Iliescu, izbutind în sfîrşit să-i prindă braţul. Dacă dă

„statul” ordin lui Vasile Breazu, toate s-au isprăvit!... Să ne oprim aci... Ia aminte: trăim o zi memorabilă! Un moment istoric! O să ne ceară copiii să le povestim...

Zeflemisea, cu înfăţişarea plictisită şi obosită dintotdeauna; dar sub cuvintele leneş îngăimate, se ghicea emoţia pudic ascunsă, ca o slăbiciune ruşinoasă.

Se rezemară de bara ferestrei, la Capşa.

Curgea lume pestriţă: măhălăli desfundate şi trecătorii din fiecare zi, de pe Calea Victoriei. N-aveau nici o ţintă. Paşii îi purtau într-o parte şi alta; să-şi vorbească, să vadă, să afle. Rîndaşi cu straiele albe se încrucişau cu femei elegante – o tălăzuire de capete, de porturi şi de suflete, împinsă, rătăcită, tîrîtă.

Radu Comşa se trudi să descifreze ce stă scris pe figura mulţimii; aceiaşi printre care trecuse dimineaţa. Aştepta nelămurit ceva nou, tragic, pînă atunci încă neîntîlnit.

Dar figurile îşi păstrau, închise, aceeaşi taină. Şi doamna cu crosa albă, la braţ cu domnul în haine de ***soie-écrue*** şi cu ţigară de foi; şi soldatul bleg, gonind cu o tunică ofiţerească pe mînă; şi fetiţa cu cutia de pălării; şi tînărul care-şi pipăia batista în buzunarul de la piept; toţi nu arătau nimic din ceea ce lacom cerea să le scînteie în ochi. Curiozitate, o bucurie asemeni celei din orişice desfătare populară; unde însă era sufletul acela, nespus şi epic, vibrant, vulcanic, patetic, pe care-l aşteptaseră toţi?

Din capătul străzii răsună cîntec de goarnă. Apoi tăcu.

Mulţimea se împinse în lături şi trei batalioane trecură undeva, spre gară, ori aiurea.

Erau soldaţi în uniformele verzi, cu obrazul pămîntiu, cu echipamentul de război.

Călcau în marş, cot la cot, în rînduri strînse.

Nu întorceau capul, nici privirile. Nu aveau pe figurile aspre nici rîset, nici bucurie.

Semănau toţi; neînchipuit cum semănau toţi.

Feţe întunecate şi indescifrabile, trecînd în lumina cenuşie a asfinţitului sub ziduri cenuşii. Paşii sunau icnit în piatră. Un ofiţer scund, cu sabia scoasă, fugi pe lîngă rînduri să-şi prindă locul. Mulţi treceau, nesfîrşit de mulţi.

Un glas îndrăzni un strigăt scurt şi se opri.

Alături de Radu Comşa îşi făcu loc un bătrîn

osos şi înalt, rezemat în baston, cu mustăţile albe şi răsfirate, galbene sub nări, de fumul tutunului. Radu Comşa văzu cum îi tremura bărbia şi buza de jos, ca la copiii gata să plîngă. Şi pe el îl încercă emoţia, contaminată de la această emoţie a altuia.

Prin gînd îi trecu amintirea a tot ce făcuse în ziua aceea. Mirosul părului, trupului, al parfumului lăsat în nările şi în carnea lui, de Zoe Vesbianu, îi părea acum plin de oroare.

Aceasta făcea el, cînd...

De pe marginea trotuarului din faţă, domnişoara Betty îşi smulse de la pieptul bluzei garoafele – garoafele trimise azi-dimineaţă pe vîrful liniei de Onisfor Sachelarie – şi le aruncă în picioarele soldaţilor.

Dar nici unul nu le ridică.

Trecu din rînd în rînd, de la capăt spre coadă, o comandă.

Şi soldaţii începură deodată să cînte.

Radu Comşa simţi sub braţ mîna prietenului tremurînd.

Bătrînul rezemat de baston privea, cu ochii în lacrimi, peste capete.

Cîntecul se ridică mai puternic, între zidurile sure, în întunecarea de cenuşă.

Capitolul II

VREM ROMÂNIA MARE !

Să ne găsească ceasul pregătiţi!
(Discurs la Dacia)

1

Bulevardele din mijlocul Capitalei îşi primenesc inscripţiile, adesea cu fiecare schimbare de regim.

Numele unui fruntaş politic, despre care nimeni nu va mai pomeni peste douăzeci ori treizeci de ani, izbuteşte pentru o clipă să-şi cîştige o nemurire iluzorie şi temporară, scrisă cu litere albe pe tăblia albastră.

Străzile mărginaşe sînt mai ferite de această concurenţă a faimelor trecătoare. Cu discreţie, poartă numiri pitoreşti, obscure şi veşnice. O fantezie, uneori îndestul de plină de duh, a scos la întîmplare, dintr-un lexicon, întru botez, cuvinte amestecate ca într-un poem dadaist. Cartiere întregi par de aceea specializate în mitologie, în geografia globului terestru, în domeniul sentimentelor şi în fenomenele meteorologice: strada Minotaurului şi strada Cerber, strada Zefirului şi strada Aurorei, strada Frumoasei şi strada Simpatiei, strada Bizanţ şi strada Engleză.

De la linia de tramvai, străbaţi astfel în zece minute domeniile celor mai contradictorii

noţiuni: de pe strada Inocenţei, dai în Sarmisegetuza, pe urmă în strada Emisferului, în strada Supliciului, pe Vampir şi în Orion.

La colţul străzii Domiţian cu strada Centenarului, se află o casă lungă ca un vagon, cu un paravan de sticlă, o singură fereastră la drum şi grilaj de lemn, cu verdele spălăcit şi înecat în praf.

Oraşul pare foarte departe. Clopotele tramvaiului abia străbat surd. Peste zaplazuri se apleacă crengile grădinilor ca într-un tihnit oraş provincial.

De treizeci de ani, madam Ana Czvimbrovskich găzduieşte acolo, generaţii după generaţii, studenţi, cu veşminte nevoiaşe, dar cu proiecte grandioase.

„Băieţii" i-au simplificat şi românizat de mult numele polonez, cu neputinţă de rostit pentru o limbă moldo-valahă: i-au spus mai întîi madam Cimbrovschi, pe urmă, mai sumar, madam Cimbru.

La împămîntenirea aceasta silită a contribuit fără îndo-ială şi o vagă apropiere între numele răposatului Anton Czvimbrovskich şi cel al condimentului neaoş naţional. Dar hotărîtoare a fost, mai cu seamă, tocmai măiestria netăgăduită a cucoanei gazde în prepararea fripturilor în sînge, presărate cu aromate frunzişoare de cimbru uscat, de sub grinda cămării.

Acum nimeni nu-i mai spune altfel şi mulţi nici nu-şi mai închipuiesc că a purtat cîndva numele întortocheat şi zbîrnîind în consoane al unui prigonit din Polonia infelice.

Toată ziua, madam Cimbru e nevăzută. Din bucătăria cu sfîrîituri de untură, din concertul de tigăi ciocnite, de tacîmuri şi farfurii spălate, i se aude numai glasul:

— Lisbet! Adă smîntîn de la pivniţ!... Modest, hoţ batrîn, acum ţi rupem piciorile!...

Ameninţarea aceasta e urmată întotdeauna

de o dezlănţuire metalică de cleşte ori vătrai aruncat cu vehemenţă și de pe uşă ţîşneşte atunci, cu coada între picioare, Modest, hoţul bătrîn, mergînd să-şi lîngă botul sub scări, unde aşteaptă, filosof, să se potolească furtuna.

La ora douăsprezece şi jumătate şi la ora opt, madam Cimbru începe a-şi face din cînd în cînd apariţia în uşă, învăluită într-un nor de aburi graşi de fum.

Cu ochelarii bulbucaţi şi mari, ar părea un alchimist care părăseşte o clipă alambicurile unde fierb misterioase şi drăceşti amestecuri pentru magie neagră, dacă şorţul al- bastru, cu pete de sosuri şi linguroiul ori cuţitul din mînă n-ar trăda inofensivele îndeletniciri culinare. Madam Cimbru cată cu nerăbdare spre portiţă, dacă nu vin „băieţii”. Îşi ridică ochelarii pe frunte şi cu un şervet de cînepă îşi şterge sudoarea de pe faţa roşie, cu vinişoare albastre pe nasul rotund, înflorit şi lucios. „Băieţii”, ca întotdeauna, întîrzie, iar madam Cimbru se întoarce să tragă oalele cu bucate la o parte.

Madam Czvimbrovskich a avut două mîhniri mari în viaţă.

Una, acum treizeci de ani, cînd vecinii i-au adus pe braţe al domniei-sale soţ, Anton, lovit în stradă de dambla. Domnul Anton Czvimbrovskich, surghiunit politic din Polonia, pentru patriotice păcate ale juneţei, ajunsese, după numeroase peripeţii, în ţara românească, slujbaş de oarecare însemnătate la o fabrică de bere şi îşi manifesta dezgustul pentru această băutură leşietică şi greoaie, consumînd cantităţi respectabile de alte băuturi mai tari şi mai nobile: coniac, rom, mastică de Hio, zubrovca şi cu preferinţă tot soiul de spirtoase de la cincizeci de grade alcool în sus.

Cînd medicul, după acest avertisment, l-a oprit să mai pună spirt în gură, domnul Anton Czvimbrovskich a căzut într-o adîncă melancolie şi, după o lună, ca un om care şi-a

socotit misiunea pe pămînt încheiată, a închis ochii şi a murit.

Pentru toate necazurile din viaţă, madam Cimbru l-a iertat. Acum vorbeşte despre răposatu-i soţ ca despre un om straşnic în tinereţe, mare cîntăreţ şi iubitor de frumos, orn nefericit şi neînţeles.

A doua mîhnire i-a fost pricinuită lui madam Cimbru de către fiica domniei-sale, Lisbet. Cînd a murit domnul Anton, Lisbet avea numai un an; o fetiţă născută tîrziu în căsnicia lor, în sfîrşit binecuvîntată; o vietate cu părul aproape alb de bălan ce era, cu ochii albaştri decoloraţi, tîrîndu-se în brînci prin odăi.

A crescut-o cu mare nevoie, a dat-o la carte, pe urmă la Conservator. Talentele domnului Anton Czvimbrovskich se prelungeau în tîrzielnica odraslă. Se ridicase la optsprezece ani o fată înaltă şi trupeşă, o adevărată fiică a ţării sale îndepărtate, cu frumuseţi faimoase şi pomenite în toate cronicele dragostelor regeşti.

Avea piciorul viguros şi fin, anume plăsmuit pentru dansurile care au fermecat juneţea bunicelor noastre: mazurci, polci şi menuete; avea părul împletit în două coade groase, sprincenele încondeiate, pieliţa obrazului străvezie, de se simţea sîngele dedesubt, ca un abur cald.

Madam Cimbru o privea cu mare severitate şi cu o presimţire rea, dimineaţa, plecînd cu sulul de partituri subsuoară; iar chiriaşii de pe vremuri rămîneau cu ochii visători, pînă cînd domnişoara Lisbet dispărea la colţul străzii, ducînd cu ea un uşor parfum primăvaratic şi ceva din prospeţimea dimineţii.

Dar într-o seară, Lisbet nu s-a mai întors acasă. Glasul a mers să-i ciripească aiurea, unde era mai puţină posomorală şi nu supravegheau, cu atîta severitate, doi ochi cenuşii după ochelari bulbucaţi.

Madam Cimbru nu i-a ştiut de urmă doi ani.

A încercat să ascundă ruşinea, povestind chiriaşilor că se află undeva, la o rudă îndepărtată, în alt capăt de ţară.

În noaptea de Crăciunul catolic, după al doilea an de la aceste întîmplări, madam Cimbru citea ***Universul***, depărtînd gazeta în lumina lămpii.

Ţine şi acum bine minte: era vorba despre nişte evenimente grozave din Rusia. Se afla şi o gravură în mijlocul paginii: mulţimea înaintînd deznădăjduită pe Perspectiva Nevski, spre palatul ţarilor, să ceară pace şi pline. Un escadron de cazaci, cu săbiile scoase, gonea dinspre colţul unei străzi; o femeie ridica un prunc în sus, oferindu-l tăiuşului de aramă; sub copitele cailor, cu braţele în lături, zăcea alt copil...

Viscolul zgîlţiia ferestrele şi madam Cimbru se gîndea, cu mare tristeţă, la soarta ei singură, în ţară străină.

Ochii lăcrimoşi priveau barba neagră a unui luptător pentru pace şi pîine, de pe gravură, înfruntînd cazacii cu căciuli late şi cu săbii încremenite în aer; iar femeia bătrînă medita la alte prigoniri de acestea auzite din copilărie şi citite în depeşele gazetelor; execuţii cumplite din Varşovia unde are neamuri, despre care de multă vreme nimic nu mai ştia. Atunci cineva a deschis încet uşa de la antret, pipăind peretele prin întuneric. A răsucit încuietoarea de la a doua uşă. Cînd madam Cimbru şi-a ridicat ochelarii pe frunte să vadă cine e – toţi chiriaşii plecaseră în vacanţă şi nu aştepta pe nimeni – să lunece de pe scaun, nu alta!

Lisbet, slabă ca o vedenie, în haine subţiri, vînătă de frig, cu un copil în braţe, învelit într-un şal de lînă verde...

A iertat-o şi pe ea. Era îngheţată de ger, pruncul scînceă amorţit; de fiară să-i fi fost inima şi n-o putea alunga afară, pe urgia care şuiera dezlănţuită pe străzi.

Dar pe copil nu l-a putut apropia de suflet.

L-a botezat Anton, după numele răposatului; iar Toni a crescut alungat din bucătărie, alungat din casă, mai mult pe stradă şi în maidanul cartierului. Era acum un soi de rebel, care ţinea piept copiilor din vecini, bombardindu-se cu bolovani, spînzurîndu-se prin grădinile mahalagiilor, fumînd capete de ţigări şi dresîndu-l pe Modest să execute o sumă de acrobaţii de circ, cu o străşnicie care făcea să mijească uneori în mintea dobitocească şi bătrînă a cîinelui gînduri disperate şi neaşteptate de la un neam de patrupede reputate drept statornice sclave omului; ca de pildă să-şi ia lumea în cap, ori să-şi muşte călăul de nasul cu pistrui.

Prin aceste aprige peripeţii, madam Czvimbrovskich şi-a purtat trupul scurt şi gros cu acelaşi resemnat eroism, cum îşi poartă numele născocit de băieţi.

Generaţii s-au petrecut una după alta, prin cele trei camere închiriate. De cîteva ori a adăpostit în aceeaşi odaie, după douăzeci de ani, feciorul unui fost chiriaş de odinioară, venit să-şi sfîrşească învăţătura unde a terminat-o părintele, acum magistrat, avocat, doctor ori dascăl prin cine ştie ce pierdută urbe de provincie.

Pe lîngă cele trei camere, madam Cimbru, ajutată de Lisbet, găteşte masa şi pentru alţi cinci-şase studenţi, cu adăposturi prin apropiere. Trei luni pe an, cît durează vacanţa de vară, locurile la masă sînt împuţinate, băieţii se risipesc şi nu rămîn decît cei mai nevoiaşi, cu slujbe în Capitală.

Toamna, masa din geamlîc se lungeşte cu o tăblie adaos: băieţii se adună aducînd vreun

recrut, doi; discuţiile ţin de la masa de seară pînă la miezul nopţii uneori, şi Modest, după ce a sfîrşit de ros toate oasele şi după ce a înghiţit toate fărămiturile, urmăreşte, cu ochii lui veterani şi somnoroşi, cu botul pe labe, gesturile aprinse ale acestor personaje ciudate, care nu mai pleacă la culcare şi fără să se atingă de farfuria de brînză în care au rămas cîteva felii albe; se frămîntă pe scaune, cîteodată foarte supăraţi, altă dată şoptindu-şi domol despre ceva depărtat şi neînţeles; pe urmă,

din nou se întărită bătînd cu pumnul în masă de se cutremură paharele şi îl fac să tresară în patru-labe, mîrîind indignat.

În vara aceasta madam Cimbru are numai un singur chiriaş, în camera de la stradă: Onisfor Sachelarie.

Ceilalţi doi sunt plecaţi, unul la părinţi, la ţară, în Mehedinţi; altul în concentrare, în munţii Bacăului, de unde a trimis o carte poştală cu vederi de la băile Slănic: un şipot alb într-o poiană de brazi şi un domn cu capul gol, sorbind dintr-un pahar apă din izvorul numărul 3.

Vederea a fost aşezată de madam Cimbru în rama oglinzii, făcînd vizavi cu o fotografie a domnului Anton Czvimbrovskich, ciocnind şi dînsul paharele – altfel de pahare, cu altfel de conţinut – împreună cu doi prieteni necunoscuţi, la bîlciul din Nămăeşti.

Mai pregăteşte masa încă pentru trei studenţi, rămaşi în Bucureşti pe timpul vacanţei; toţi trei băieţi buni, cuviincioşi şi la zi cu plata.

2

Acum, în pridvorul cu geamlic, masa e întinsă pentru patru persoane. Trei au şi sosit; Lăscăruş Codreanu, Stelian Minea şi Ionel Cristescu.

Lipseşte numai Onisfor Sacbelarie; dar îl aşteaptă cu toţii.

E întrucîtva o sărbătoare a lui: mobilizarea înseamnă războiul pentru Ardeal, iar Onisfor Sachelarie înfăţişează Ardealul.

Ionel Cristescu, fecior de podgorean din Moldova, a trimis pe Toni cu un bilet la gazda lui, aproape zece minute de drum, să-i încredinţeze două sticle de vin înfundat, Cotnar

adus de acasă şi păstrat pentru zile mari. Stelian Minea i-a mai dat bani lui Toni să treacă pe la regie şi să cumpere două pachete de ţigarete Intim-Club. Masa avea să fie lungă: se încheia o discuţie care dura de doi ani.

Lisbet aşeză lîngă tacîmuri şervetele răsucite în inele de lemn pirogravate, purtînd iniţialele fiecăruia.

Tăcută, cu părul de culoare cenuşie acoperit eu o broboadă roşie, cu sînii atîrnînd moi sub bluza pestriţă, nu mai păstra nimic din frumuseţea fetei de acum doisprezece ani, care trăise romanul rămas pentru toţi o taină. Îi căzuseră dinţii: cînd vorbea şi rîdea, gura arăta o spărtură neagră şi dezgustătoare, ochii priveau plumburiu, mîinile stacojii, mîncate de leşie, păreau mîini de servitoare şi, într-adevăr, rostul ei în casă era mai mult de slujnică decît de fata stăpînei.

Din cele întîmplate atunci, madam Cimbru nu-i putuse smulge un cuvînt. Pierzania şi-o ispăşea fără să se plîngă şi fără să se spovăduiască nimănui, cu o îndărătnicie duşmănoasă faţă de viaţa care-i nălucise luminos o clipă cine ştie ce înşelare şi o îngenunchease.

Cînd sfîrşi de rînduit masa, cu mîinile încrucişate în poale, rămase uitată, privind cu ochii suri în zid.

— Lisbet! se auzi glasul lui madam Cimbru, în aburii unsuroşi ai bucătăriei.

Lisbet tresări, alungînd gîndul cu mîna, ca pe o insectă supărătoare şi se mişcă tîrîndu-şi lălîu papucii cu talpă de pîslă.

— Ceea ce e sigur, vorbi Stelian Minea plimbîndu-se între cele două uşi şi aşezînd din mers cu piciorul colţul muşamalei îndoite, ceea ce e sigur e că niciodată oamenii n-au să-şi verse sîngele pentru triumful unui adevăr geometric!... Războaiele şi revoluţiile nu se fac pentru adevăruri obiective... Vrem adică

libertatea Ardealului, fiindcă vrem triumful ideii de libertate? Deloc!... Ce-mi pasă mie că pentru ideea de libertate s-ar răscula cine ştie ce neam din Asia şi că o represiune a guvernului respectiv sfîrşeşte cu spînzurători, execuţii la zid eţetera?... Nu-i cunosc, nu ştiu cine sunt; admit că or fi avînd dreptate, nu numai din punctul lor de vedere, ci şi din cel al întregii umanităţi... Dar ce să fac, dacă nu pot participa sincer, cu fapta, la suferinţele, la idealurile, la lupta lor?... Cînd e vorba însă de Ardeal, e altceva!... Libertatea nu mi se mai pare un principiu oarecare, o religie, a altora, dacă vreţi; ci mă pune în mişcare direct, mă pasionează, fiindcă educaţia, şcoala, o legătură de sînge, istoria, literatura, comunitatea de limbă, mai ştiu eu ce, mă fac solidar, mai mult ori mai puţin, cu soarta indivizilor de acolo; mă fac sensibil la suferinţele şi la bucuriile lor. Lui Robinson, în insula lui, sunt sigur că i-ar fi perfect egal dacă Tisza face ori nu cutare concesie şcolilor româneşti, ori dacă,

în loc de o şcoală românească mai mult, dă ordin să se ridice cîteva spînzurători în plus!...

Stelian Minea îşi scoase ochelarii, îi aburi, îi şterse cu batista şi se uită în zare, prin sticlă, cu ochii lui de miop.

Era un tinerel puţin la trup, cu capul mare şi abia sus-ţinut de un gîtlej subţire ca un vrej. Pătimea de boala teoriilor şi discuţiilor, încît se afla în continuare.

— Pe Robinson îl interesează dacă vine ori nu cineva, să-l scoată din insula unde s-a săturat de Vineri, de papagal, de pisică şi de rădăcini crude! întări Lăscăruş Codreanu. Care privea cu mîinile la spate, pe fereastră, în stradă, un orb bătrîn al cartierului, pipăind cu luare-aminte marginea trotuarului cu bastonul.

— Exact! continuă Stelian Minea, trecîndu-şi între degete urma vînătă, lăsată de ochelari pe rădăcina nasului şi aşezîndu-şi-i la loc. Exact; pe Robinson îl interesează mai mult decît orice orizontul lui; apare ori nu o corabie în zare?... Pe cînd pentru mine, Ardealul devine o chestiune vitală! A sunat mobilizarea, las tot: cărţi, examene, dragostea, liniştea mea, risc tot ce am şi viaţa, adică tot ce am mai scump, dar nu pentru triumful ideii de libertate ori de dreptate; ci fiindcă de astă dată ideea de libertate şi de dreptate o văd şi o simt prin sufletul celor cîtorva milioane de oameni cu care mă ştiu solidar!...

— Cunosc! Acesta e un lucru vechi! spuse Ionel Cristescu, curăţindu-şi unghiile cu o scobitoare şi privindu-şi degetele, pe care le avea lungi, subţiri şi albe. Eşti în marginea empirismului lui James, opţiuni vii ori moarte, obligatorii ori evitabile, importante ori insignifiante... Din fericire, nu mai e vorba de aceasta acum: războiul a trecut din faza argumentărilor şi ipotezelor la fapt. Doi ani l-am dezbătut şi pe o faţă şi pe alta, să ne vedem la fapte!

— O, cît despre aceasta!... făcu Stelian Minea un semn în sus cu mîna, luînd o înfăţişare vitează şi dîrză, care contrasta cu făptura lui puţină şi golită de sînge, de june cărtu-rar miop şi cu spinarea de timpuriu încovoiată. Bună, Onisfoare!

Onisfor Sachelarie intră agăţîndu-şi din treacăt pălăria în cuier şi strîngînd mîinile pe rînd.

— Ştiţi?

— Ştim! răspunseră toţi, inţelegînd că este vorba despre ordinul afişat cu cîteva ceasuri înainte.

— Mîine seară plec.

— Şi noi...

— O, drăguţii de dînşii, santinelele grofilor de le Carpaţi! îşi freacă Onisfor Sachelarie degetele scurte şi pătate de cerneală.

— No, hai! zîmbi Ionel Cristescu, amintind proclamaţia de două cuvinte a lui Iancu, către moţii lui...

Îşi luară toţi locurile ştiute. Onisfor Sachelarie, cu figura, de obicei colţuroasă şi lipsită de prietenie, era acum luminat de bucuria care-i dădea un fel de bărbăţie păduratică şi aprinsă. Era o apă: fugise la poştă să dea telegramele lui Alexandru Vardaru: străbătuse de două ori Calea Victoriei, ghiontit şi ghiontind să citească ordinele afişate pe ziduri; întovărăşise acasă, tocmai în Calea Văcăreşti, pe domnişoara Betty; iar drumul aci îl făcuse pe jos. Tramvaiele gemeau de lume, de n-ar fi încăput un ac.

Mîncară la început tăcuţi şi flămînzi.

Peste o zi, toţi trebuiau să plece; în seara următoare, masa lui madam Cimbru rămînea pustie.

Doi îşi pregătiseră examenele de licenţă: timp pierdut. Cine ştie cînd şi cui va mai veni rîndul examenelor vreodată? Onisfor Sachelarie, transfug de pe frontul galiţian, unde purtase gradul de subofiţer, făcuse concentrare în oştirea românească, era înaintat sublocotenent la un regiment pe care îl ştia în apropierea Predealului; pierdea şi el cel dintîi examen de jurist, pregătit cu grea muncă de un an, fiindcă se deprindea anevoie cu programul, cu graiul, cărţile şi sprinteneala mobilă a „regăţenilor”. Toţi, în afară de Lăscăruş Codreanu, medicinist, mai ferit la o formaţie sanitară, intrau în linia întîia de foc.

Dar gîndul primejdiei şi al morţii nu-i încerca o clipă. Era alungat ca posibilitate absurdă, de tinereţea lor caldă din vine şi de viaţa pe care o socoteau eternă.

Lisbet schimbă farfuriile, mişcîndu-se fără vuiet cu paşii ei de pîslă.

Intră, gîfîind şi împingînd uşa cu piciorul desculţ, Toni, cu cîte o sticlă sub fiecare braţ.

Pe obraz purta o zgîrietură proaspătă, sîngerîndă. Aşeză sticlele pe masă cu mîinile negre de nuci. Din buzunare scoase pachetele de ţigări. Unul era turtit.

Explică, ştergîndu-şi cu mîneca hainei sîngele de pe obrazul pistruiat:

— Au sărit la bătaie, domnu Stelian!... Zice că-s inamic!... Dar le-am arătat eu lor!...

— Bine, mă dezmăţatule! se sperie Ionel Cristescu. Cu alte cuvinte, era să-mi spargi sticlele!...

— Dar ce, sunt prost? se indignă Toni de această bănuială plină de ofensă. Am aşezat mai întîi sticlele jos şi pe urmă le-am tras... Le-am tras, să ţină minte!... Ţigările nu puteam, domnu Stelian, erau în buzunar.

— Hai, marş şi-ţi cumpără rahat!... îi aruncă Stelian Minea un zece bani de hîrtie, mic ca un timbru verde.

Toni îl mistui cu degetele negre în buzunările pantalonilor umflate de o parte şi de alta, ca două torţe. Acolo îşi avea depozitată toată avuţia: mingea, cuţitul, capete de creioane, bilele, arşicele, o colecţie de nasturi celebră printre toate haimanalele cartierului.

De la uşă se întoarse:

— Domnu Stelian am să vă rog ceva... Nu e aşa că polonezii nu sunt germani?... Dacă-mi spun ăştia că sunt neamţ?

Stelian Minea înţelese ce proces se petrecea în mintea copilului şi-i răspunse cu glas îmblînzit:

— Nu, Toni, polonezii nu sunt germani! Sunt

chiar în duşmănie cu dînşii şi cu austriecii, pentru o ţară a lor, cum au mai avut-o şi au pierdut-o... Iar tu, Toni, nici polonez nu eşti!... Tatăl tău a fost român.

Toni clătină cu neîncredere capul tuns ca în palmă, cu urechile dezbîrnate în lături.

Privea în jos; cu piciorul gol şi murdar scociora ceva.

— Domnule Stelian, eu n-am tată! şopti fără să ridice ochii.

— Hait, marş, nu-mi toca prostii!... Ai avut tată, tatăl tău a murit de mult, cînd erai mic! Minţi la întîmplare Stelian Minea. Astea nu sunt lucruri pentru copii... Ţi-am spus: şterge-o!... se înfurie, ca să-şi ascundă tulburarea.

Toni ieşi cu pălăria de doc făcută sul subţioară.

Se auzi un geamăt, un scîncet care aducea cu suspinul unui animal sugrumat.

Atunci prinseră de veste că Lisbet era acolo, rezemată de uşor şi că ascultase. Privirile tuturor se înfipseră în farfurie.

În tăcere se auzi o muscă zbătîndu-se în perdea, izbindu-se în geam, apoi scăpînd liber, afara.

Femeia îşi alungă dinaintea ochilor o vedenie, cu mîna roşie şi arsă de leşie. Pe urmă, împietrită din nou, cu buzele vinete, strînse, începu să culeagă tacîmurile, mută ca întotdeauna.

Aduse lampa în jurul ei. Frămîntînd cocoloşi din miezul de pîine, cei patru rămaseră la sfat multă vreme; ultimul sfat la masa aceasta unde se încheia o viaţă comună, pentru a începe alta, necunoscută, eroică poate şi înainte de toate plină de ameninţări nedesluşite. Goliseră cele două sticle cu vin. Obrajii le erau îmbujoraţi, glasurile mai calde, ochii strălucitori.

Rumoarea oraşului expira îndepărtat. Se auzea, din cînd în cînd, duruind un tramvai

electric, pe a treia stradă. Fără voie, îşi spuneau în gînd: „Numărul 16! Apoi unul cu cai pe altă stradă: Numărul 3!”

Dincolo de vorbele rostite, se urzea pe al doilea plan gîndul că zvonurile acestea familiare n-au să le mai asculte multă vreme şi au să li se pară mari şi îndepărtate fericiri, cînd îşi vor aminti de ele, undeva, în cine ştie ce firidă umedă de pămînt.

3

Prin ferestrele deschise, fluturi mărunţi, albi, cafenii, cenuşii, negri cu dungi argintii, pîlpîiau orbi, atraşi de lumină, se izbeau de sticla fierbinte, se zbăteau cu aripile arse, mureau încleiaţi în petrolul scurs pe piciorul de nichel.

Cîte unul mişca într-o ultimă convulsie o aripă cu praful scuturat, destindea o trompă minusculă, tremura o antenă fină şi înfiorată de spasm..

Şi deodată, în miezul nopţii, glăsuiră, de bronz, clopotele Mitropoliei.

Era un fior. O chemare şi o tînguire înălţată peste ziduri şi peste oameni, dincolo de geana luminoasă, plutind peste oraş, sus, în noaptea albastră, dincolo de văzduhuri, spre cer. Şi altele şi altele porniră chemări din noapte, căutîn- du-se, îngînîndu-se, unind un singur psalm, care nu mai era vibraţie de metal, ci înfiorare cutremurată în carne.

Clopotele rugară grav deasupra deşertăciunilor şi oraşul deşertăciunilor o clipă tăcu.

Cei patru îşi simţiră ochii învăluiţi de o ceaţă; iar de această înduioşare s-au ruşinat, ca de o slăbiciune.

Vînturaseră tot. Planuri care rămîneau părăsite; altele, urzite acum. Nimicuri cu care

își umpluseră viața și de care se despărțeau cu o ușoară melancolie.

Toate rămîneau acum depărtate, pierdute pentru cine știe cîtă vreme.

Lăscăruș Codreanu se uită la ceas. Aproape unu.

— În clipa asta Rodoș poate a trecut granița... Poate e rănit... Poate...

Nu-și sfîrși gîndul, ridicîndu-se să scuture farfuria cu scrum și cu rămășițele de țigări.

Rodoș era colegul lor, tovarășul de masă, chiriașul care trimisese acum o lună cartea poștală cu vederi din Slănic.

— Da, poate e rănit... repetă gînditor Stelian Minea. Are să fie un război fără cruțare. Ungurii au să-și apere hotarul pas cu pas.

Onisfor Sachelarie își frecă părul aspru cu podul palmei, nemulțumit că aude aceeași poveste.

— Dar gătați odată, fraților, cu nemeșii și conții maghiari! Ni-i cunoaștem noi oamenii!... Arme să aibă catanele românești. Că nu-i prinde nici drac pînă la Pustă... Teamă mi-i de alta. Ni-or face spînzurători pentru bătrînii de-acasă. Și-or căpăta regățenii Ardealul, cum l-a cerut un drăguț de-al vostru: fără ardeleni!

— De ce spui aceasta? îl întrebă Stelian Minea. De ce spui, cînd știi că toți...

— Ne ard la suflet-acești doi ani! răspunse întunecat Onisfor Sachelarie, arătînd cu mîna spre un tablou din perete, pe care-l cunoșteau toți cu de-amănuntul, deși se afla acum ascuns în umbra globului de lampă.

Era o ilustrație dintr-o revistă: oameni uciși pe stradă, o spînzurătoare într-o piață, dedesubt scris: ***Liniștea domnește în Varșovia.*** O gravură veche, în ramă îngustă, neagră, dăruită odinioară de un chiriaș proprietăresei din patria lui Kosciusko.

— Trebuie să vă intre în minte că tot așa a

fost păstrată liniştea în Ardeal, doi ani! spuse duşmănos Onisfor Sachelarie. Spînzurători, oameni puşcaţi... Feciorii noştri la front, iară

în Bucureşti bătăi cu flori, pita vîndută germanilor, gazete pentru ***Grossösterreich*** şi ***Mitteleuropa***...

Îşi şterse sudoarea cu batista mototolită şi se uită le fiecare, pe rînd, cu ochii mici, scufundaţi sub sprincenele aspre şi păroase.

Toţi îşi dădeau seama că se aprindea o discuţie de prisos, un vechi proces dezbătut de zeci de ori la această masă, acum scormonit fără rost, de un duh duşman, numai ca să le înrăiască o noapte de bucurie; ultima lor noapte.

Dar nu-şi puteau înăbuşi pornirea care le punea pe buze cuvinte grele şi fără sens.

— Şi voi? Voi? întrebă Ionel Cristescu, aplecîndu-se peste masă şi mutînd o sticlă, să vadă mai bine faţa lui Sachelarie. În Ardeal nu s-a spus că voi cei dintîi aveţi să trageţi în valahi cînd or îndrăzni să atace sfînta monarhie?...

— Şi pe urmă, povestea cu Ardealul purificator!... rîse subţire şi dispreţuitor Stelian Minea, îndesîndu-şi ochelarii pe nasul cu nările străvezii. Ne-aţi înnebunit!... Tot aveţi să transformaţi, să faceţi perfect, să reformaţi, să ne regeneraţi; sunteţi panaceul universal!... Mersi! Voi cu popa Mangra al vostru şi cu Siegescu... Nu suntem nici mai, buni, nici mai răi unii decît alţii şi pe urmă...

Stelian Minea aruncă ţigarea neterminată şi privi fix în tavan, bătînd toba cu degetele în masă.

O clipă se lăsă tăcerea.

Un fluture îşi sfîrîi aripile în flacără; cu fata în sus se zbătu pe masă, strînse aripile ciunge şi rămase neclintit. Poate murise, ori poate, în mijala lui de cuget, înainte de a muri, cerca să-şi lămurească cu spaimă de unde puterea aceasta înfricoşată şi rea, care-l chemase la pieire cu o atît de orbitoare şi fierbinte

strălucire.

— Suntem stupizi cu toţii! mărturisi Lăscăruş Codreanu, rupînd tăcerea grea dintre dînşii. Stupizi ca fluturele acesta, pe care l-a ucis prea multa şi strălucitoarea lumină!... Toţi o să fiţi în trei zile pe linia de foc. Ştiţi că mergem cu toată inima, că altfel nu putea fi, şi ne servim unul altuia toată drojdia dezbaterilor de doi ani... Mai bine, dragă Onisfoare, spune-mi cui laşi în grijă pe domnişoara Betty?

Onisfor Sachelarie privi încruntat, fără să surîdă glumei.

Toţi erau acum, în geamlîcul cu lumină fumegoasă, neîmpăcaţi şi străini.

Ceva absurd, trist şi fără îndreptare se căsca între dînşii.

Ştiura că nimic din ce rostiseră nu mai credeau nici unul. Totuşi, din adîncuri ceţoase, din ascunzişuri unde pîndea, pitită, o putere întunecată şi duşmănoasă le şoptise învinuiri netrebnice, ca să-i îndepărteze unul de sufletul celuilalt, cînd sufletele le fuseseră topite într-o îmbrăţişare.

Fluturele ars mai tremură o aripă, ca o rugare şi trecu din viaţă.

Mai rostiră cîteva cuvinte. Voiau să alunge tăcerea. Dar vorbele sunau deşarte şi în silă.

Se despărţiră de Onisfor Sachelarie cu strîngeri de mînă, pe care le voiau frăţeşti şi împăcate, însă din care ceva lipsea şi era nefiresc.

În stradă au tăcut toţi. Ferestrele erau întunecate, casele cu înfăţişarea pustie şi misterioasă, aşa cum arată toate clădirile cu geamuri negre, noaptea.

La colţul cel mai apropiat, Stelian Minea se opri:

— Mă întorc... Să-i spun o vorbă mai bună! Gîndiţi cît e de singur acum şi cît trebuie să se simtă de străin...

Ceilalţi dădură din umeri:

— Ce să-i facem, monşer? N-ai văzut ce capsoman e?... Tu faci literatură acum, sentimentalism... Are să-i treacă!...

Şi plecară mai departe.

Stelian Minea se întoarse.

La fereastra „capsomanului”, lumina era stinsă. Bătu o dată, de două ori. Nu răspunse nimeni.

O umbră întunecată îi atinse picioarele. Era cîinele gazdei, mişcind bucuros coada scurtă, mirosindu-l cu răsuflarea caldă. Mai bătu încă o dată în fereastra neagră.

Porni înapoi pe strada deşartă. Un timp îl petrecu, cu paşi mărunţi, cîinele. Apoi merse singur, cu suflet mîhnit, în oraşul negru.

4

— Tăticule, tare mai eşti mata ***ticăit!****...*

Dinu, cu pălăria de pînză albă trasă peste cîrlionţii bălani, aştepta în prag, schimbînd pe loc picioarele goale, în sandale.

Aşeză jos găleata de tablă şi lopata minusculă, încrucişînd braţele ca un om mare, decis să aştepte pînă la marginea răbdării.

Virgil Probotă, lîngă fereastră, răsucea pe o parte şi pe alta halatul nou de baie, cumpărat cu o zi înainte, pentru Maria. Îi smulse eticheta cu preţul şi o rupse în două, în patru, în opt, mărunt de tot, pînă cînd hîrtia rezistă.

O săptămînă întreagă imaginase un adevărat reviriment în capitolele bugetare, pentru a pune la o parte, fără să se simtă, preţul acestei surprize. Iar cînd, în sfîrşit, aseară, la Constanţa, se hotărîse, darul era de prisos! Telegramele de dimineaţă vesteau mobilizarea; vacanţa sfîrşea înainte de timp; în trei zile trebuia să fie la regiment. Şi Maria nu ştia încă nimic.

Se plecă peste marginea ferestrei şi zvîrli bucăţile rupte de carton.

De sus, de la fereastra din faţă a hotelului Movilă, o femeie, cu faţa ascunsă de o pălărie mare de pai, arunca la fel rămăşiţele unei scrisori în vînt.

Erau mulţi acei care peste două ore vor avea să arunce în vînt bucurii întrerupte...

Dinu i se agăţă de mînă.

— Haidem odată, tăticule! Eşti ***imposibil!*** Parcă eşti bunica cînd pleacă în oraş: „Stai că mi-am uitat mănuşile! Stai că am închis pe Arabela în ietac! Stai că am pierdut cheile!”

Dinu fugea pînă la uşă şi înapoi, ţinînd subsuoară presupusa umbrelă şi scormonind într-o gentuţă închipuită, să arate cum face buniţa cînd a uitat mănuşile, a închis pe Arabela în ietac şi nu-şi găseşte cheile!...

Amărăciunea lui Virgil Probotă, o clipă, fu alungată departe.

Îl ridică cu amîndouă mîinile la piept.

— Va să zică, de ăştia-mi eşti, ***domnule!*** Lasă că mi te aranjez cu la buniţa, cum

ajungem la Bucureşti... Aşa, ***domnule:*** „Stai că am închis pe Arabela în ietac; stai că mi-am uitat cheile!..”

Dinu îşi arătă dinţii mărunţi, lăsîndu-se pe spate în braţe şi scuturîndu-şi părul inelat, de i se rostogoli pălăria.

— Parcă eu nu sunt ***sigur*** că mata ţii cu mine! Ştiu eu că n-ai să mă ***trădezi***...

Şi cu viclenie, ca să schimbe vorba, se zbătu să scape:

— Dă-mi drumul!... Să-ţi arăt matale ceva ***extraordinar***... Ce-am scris aseară!

Se plecă şi, de sub masă, dintr-un carton, scoase o foaie scrisă cu creion albastru. Erau cîteva litere inegale şi tremurate... Numele lui: Dinu V. Probotă, sfîrşit cu o parafă încîlcită, iar restul coalei plin de desene fante- ziste; un vapor cu un steag ţeapăn şi mult fum încreţit ca un smoc de cîlţi, cîteva şiruri de soldaţi cubişti defi- lînd înaintea unui ofiţer cu sabie lată într-o mînă; la picioare, un căţel scund şi lung ca un crocodil, în sfîrşit, în aer, peste capetele tuturor, plutind o barcă şi un turc.

— ***Ali!***... lămuri cu mare orgoliu Dinu, acoperindu-i fesul cu degetul. ***Ali,*** cu barca la pescuit...

Fesul lui ***Ali*** era mult mai mare ca restul trupului şi ***Ali,*** la rîndu-i, era mult mai mare decît toată barca; astfel, toate principiile perspectivei erau înfrînte dintr-un creion.

— Ei, ce zici mata?.. întrebă Dinu cu o mînă la spate şi cu degetul celeilalte în gură, în semn de admiraţie înaintea propriei sale opere.

— Zic că bietul Ali nu mai are multe zile!... Acuşi-acuşi se îneacă! îl necăji Virgil Probotă, zîmbind. Cum vrei să nu se înece, dacă e mai mare decît barca?

Dinu rămase o clipă surprins de această funestă perspectivă.

Virgil Probotă îl ridică aproape de obraz, strîngînd vietatea fragedă care-şi zbătea braţele mici de gînganie.

— Lasă-mă, că mă înţepi cu barba!... Eşti aşa de ***neglijent!***... se feri Dinu. Ai zis adineaori că mergem!

Virgil îl lăsă jos; îi aşeză cîrlionţii sub pălărie. Puse halatul nou cumpărat pe braţ, îl acoperi cu pardesiul de ploaie, să-l ascundă.

Închise uşa şi porniră pe poteca prăfoasă, printre plantaţiile firave de salcîmi şi oţetari, printre ierburi uscate, unde lăcustele începuseră sfîrîitul metalic, presimţind dogoarea zilei. Soarele sclipea orbitor în faţă, răsfrînt în mii de oglinzi.

Din vilele inundate de lumină se îndreptau repede femei în haine viu colorate, cu umbrele şi voaluri lungi, bărbaţi în halaturi albe, cete de copii gonind înaintea guvernantelor, care strigau disperate în graiuri străine.

Dimineaţa era fierbinte. Pe apă, lumina tremura de-a curmezişul un fluviu de smalţ topit.

Un vapor alb trecea departe, în razele jucăuşe, cu o parafă de fum în urmă. Zburau pescăruşi repezi, în zvîcnite perechi, care descindeau pe valuri ca alte albe foi de răvaşuri rupte. De sus, de pe faleză, linia curbă a orizontului, îndepărtată pînă la ultima margine pe cerul străveziu, se desfăşura odihnitoare, ca o mare şi potolită bucurie. În palpitarea apei, dîre lungi şi lucii însemnau cărările unei corăbii-nevăzute.

Totul era aci ca totdeauna: luminos, puternic şi nemărginit.

Virgil Probotă îşi aduse aminte deodată că mîine vor sfîrşi toate şi simţi în gură un gust ruginit, ca atunci cînd podideşte sîngele.

Strînse mai încleştat mînuţa caldă, care lupta să se desprindă. Dinu, în vîrful picioarelor, încruntase sprincenele, căutînd să

desluşească cu privirea în mulţimea de pe plajă.

— Uite mămuţa! strigă, descoperind-o în colţul „lor”, la o parte, culcată pe nisip, citind o carte.

Se smuci şi, apăsîndu-şi pălăria cu mîna în care ţinea lopata de joacă, îşi dădu drumul la goană, în vale.

Virgil Probotă veni încet în urmă, cu inima tresărind de cîte ori Dinu sărea peste pietre şi de cîte ori, din fugă, trecea plecîndu-se pe sub barierele de lemn. Ziarele încă nu se împărţiseră; nimeni nu bănuia nimic. Se gîndi la frămîntarea de peste un ceas, cînd toţi vor afla.

Cînd ajunse, Maria desfăcuse sandalele lui Dinu şi îl lăsase într-un pantalon scurt, aproape gol. O fetiţă tot atît de golaşă, sprincenată, cu ochi albaştri, se apropia pru- dent ca o pisică, cu braţele încărcate de o provizie de unelte.

— Mămuţă, pot să mă duc cu Alina, să sfîrşim cetăţuia?... întrebă Dinu, mai mult de formă.

Şi fără să aştepte învoirea, ajunse din cîteva sărituri lîngă apă, unde se aflau, înălţate pe jumătate, meterezele viitoarei cetăţui.

O doamnă în doliu, mama Alinei, surîse prietenos, dînd din cap, deşi nu se cunoşteau.

Maria îndoi un semn în carte, o aruncă alături.

— Aa, versuri?!... se miră Virgil, aşezîndu-se pe nisipul cald, după ce avu grijă să acopere bine haina de baie cu pardesiul.

— Ţi-am spus că o lună vreau să mă refeminizez! plecă ochii Maria, cu o lucire de ironie în bătaia genelor, pentru propriile sale hotărîri.

Lunecă mîna ca o dezmierdare pe scoarţele elastice ale cărţii:

— N-am luat cu mine – ai văzut? — decît literatură: versuri şi romane. Şi te rog, domnule profesor, două săptămîni, cît mai stăm

aci, să mă slăbeşti cu teoriile tale biologice!... îl ameninţă cu degetul. Sunt sătulă de mutaţiile lui Hugo de Vries! Ascultă, dacă nu sună la locul lor aci:

Mon coeur, comme un oiseau, voltigeait tout joyeux
Et planait librement à l'entour des cordages;
Le navire roulait sous un ciel sans nuages,
Comme un ange enivré du soleil radieux...

Scutură nisipul şi firele de alge uscate dintre file, apoi inchise volumul:

Mon coeur, comme un oiseau, voltigeail tout joyeux
Et planait libremenl à l'entour des cordages...

5

Virgil Probotă se simţi dintr-o dată cel mai înverşunat duşman al lui Baudelaire.

Maria se gîndea ce vor face încă două săptămîni – „versuri romane”. — iar dînşii urmau să plece în seara aceasta chiar, mîine cel mai tirziu... Îi fu dureros să risipească scurt această bucurie.

De patru ani, luna aceasta la mare era pentru dînşii evenimentul central al existenţei. Tot ce făceau, ce amînau, ce renunţau, avea să fie răscumpărat în această lună unică.

Acum, Maria în două săptămîni îşi topise paloarea, ca o glastră scoasă din umezeală şi întunecime la soare. Serile lor cu îndelungi plimbări pe ţărm, în aşteptarea răsăritului de

lună pe singuratice promontorii de faleză, departe de toată lărmuiala lumii, îi scuturase de mocneala dintot-deauna. Se deşteptau în fiecare dimineaţă pentru o hohotitoare sărbătoare.

Cum să vestească, cu cel mai simplu aer din lume, că toate acestea sînt sfîrşite şi că începe ceva mai grozav chiar decît mediocritatea vieţii care le acordase armistiţiu?

Maria prefiră printre degete un pumn de nisip. Părul negru, adus pe spate într-o răsucitură de mînă, lăsa dezve-lită fruntea rotundă, luminată de ochii castanii cu fire de aur. Buzele puţin întredeschise, cu o uşoară umbră brună, puneau în figura gravă o frăgezime copilărească. Dar un singur dinte cu emailul imperceptibil albăstrui, în şiragul alb, intact şi regulat, dădea surîsului văzut îndelung o înfăţişare neliniştitoare, ca o atingere ascunsă a morţii într-un fruct tînăr.

— Pozezi pentru o statuie a meditaţiei? întrebă glasul care întotdeauna îi amintea lui Virgil, absurd, sunetul mat al bilelor de fildeş.

Virgil făcu un semn nehotărît cu mîna către mare, minţind aşa, fără să rostească cuvînt. Nu gîndea nimic, privea.

— Într-adevăr! mărturisi Maria, înşirînd pe nisip cîteva scoici, pe care le îngropă presărînd deasupra praful de sidef. Şi pe mine marea mă face stupidă... M-am deprins să urmăresc un punct de apă, fără de nici un gînd. N-aş fi crezut niciodată că nemişcarea aceasta, încorporarea aceasta în viaţa vegetală, poate însemna o voluptate…

— Te-am prins, pedanto! Eşti gata să-mi dezvolţi o teorie! o necăji Virgil, glumind fără entuziasm, în vreme ce gîndul îi rătăcea aiurea.

Cele mai stupide întrebări îl asaltau, fără să le poată alunga: „Să-şi cumpere, pentru campanie, cizme sau bocanci? Cizmele sunt mai practice şi mai durabile. Şi pe urmă, se încalţă

mai simplu…”

— Ba deloc! îşi urmări Maria firul ideilor, întinzindu-se pe nisip cu faţa în jos şi făcîndu-şi umbră ochilor cu jacheta albă de lînă.. Aseară m-am surprins cîntînd… Închipuieşte-ţi! După cinci ani!… Şi mă gîndeam că sînt ca fetele de la ţară: după ce se mărită, nu mai cîntă decît cîntece de leagăn…

Virgil gîndea: „Are dreptate! De cinci ani n-am auzit-o cîntînd. Coardele pianului s-au destins singure acasă. Acum odihna aceasta îi deşteaptă o tinereţe adormită înainte de vreme, ca mugurii care se zgribulesc de frig, după ce au fost amăgiţi de o mincinoasă primăvară.”

Dinu alergă, ţinînd spînzurat de labă un crab vioriu.

Îl aruncă pe nisip.

Crabul se strînse un moment nemişcat, apoi începu să dea îndărăt şi în lături, cu picioarele lui subţiri şi oribile de mic monstru marin.

— Nu e aşa, tăticule, că e un rac de mare? întrebă Dinu, chircit deasupra lui, să-l vadă de aproape. Alina zice că e păianjen. Aşa spune ea, numai ***enormităţi!*** Ce fel de păianjen cu coadă? Şi cu foarfece!… Are două foarfece, să vezi cum mai prinde cu ele!

Crabul se opri şi păru că-i priveşte atent, cu perechile lui de ochi neclintiţi. Dinu îl aruncă în apă.

— L-am trimis la familia lui. Poate are copii! Spuse, întorcîndu-se şi îngenunchind lîngă Maria.

Pe urmă, punîndu-i mîinile mici şi fierbinţi pe obraz, trecu la alte destăinuiri care-l munceau:

— Mămuţo, Alina spune că are numai mamă! Tăticu ei a murit şi îl visează în toate nopţile… Îl duc în braţe nişte îngeri cu aripile albe şi mari, care zboară fără să se audă…. Ea spune că în cer cîntă o muzică frumoasă de tot şi tăticu ei îi face semn să vină, s-o ia pe genunchi, cum o ţinea la masă… Da Alina e o

proastă, se teme şi nu se duce!... Plînge şi se deşteaptă!... Şi atunci plînge şi mămuţa ei... Şi eu vreau să visez îngeri. Eu nu m-aş teme de ei... Nu e aşa că îngerii nu-ţi fac nici un rău?... Ei sunt buni şi ne păzesc cînd dormim, dacă suntem cuminţi şi nu supărăm pe nimeni...

Virgil Probotă gîndea: „Peste o lună poate şi eu voi fi mort şi Dinu are să mă vadă în vis, purtat de îngerii lui albi. Am să-l chem şi are să se teamă. Are să se deştepte plîngînd şi plîngînd are să se deştepte şi Maria”.

Maria, nebănuind nimic din ceea ce se dezlănţuise dincolo de calmul lor, suprimînd tot ce e firesc şi pentru totdeauna, gîndea: „Facem, desigur, o mare greşeală că lăsăm copilul acesta să crească numai printre oameni în vîrstă!... Imediat ce ne întoarcem la Bucureşti, trebuie să hotărîm ceva mai serios, pentru educarea lui.”

Îi dădu părul asudat la o parte, dezvălind fruntea rotundă, care semăna cu fruntea ei.

— Hai, fugi şi te joacă!...

— Mi-e urît singur!... Alina s-a dus la mămuţa ei să-şi facă lecţia... Ştii mata, tăticule, ce mai de poezii franţuzeşti ştie Alina? O grozăvie... Multe, cît părul din cap... Da cît părul mămuţei, nu cît al matale, că mata ai puţin... Ai învăţat prea multe şi-ai năpîrlit, cum spune buniţa...

Virgil se încruntă şi-l prinse de un picior, trăgîndu-l pe nisip, la el:

— Bine, ***domnişorule,*** iar vorbeşti aşa?...

Dinu se zbătu, îi scăpă din mînă. Fugi şi-i aruncă un pumn de nisip:

— Şi pe mine, mi-a promis mămuţa Alinei, că are să mă înveţe mîine o poezie! Eu am spus că nu vreau, fiindcă mă tem să nu-mi cadă şi mie părul...

— Dinule!

— Poftim! Rîse de departe Dinu, dîndu-se înapoi, fiindcă socotea prudent să pună o

distanţă destul de mare între el şi omul cu părul căzut de prea multă învăţătură.

— Dinule! Strigă a doua oară Virgil, ridicîndu-se într-un cot. Nu-ţi permit să fii necuviincios!…

— Vezi cît eşti mata de ***nervos!*** se miră Dinu cu o inocenţă prefăcută. Ca să nu te supăr şi ca să-ţi arăt că eu sunt bun, iacă, să ştii că mîine mă duc să învăţ cu Alina…

„Mîine şi noi şi Alina şi mama Alinei vom fi toţi cine ştie unde!” îşi spuse Virgil Probotă şi cerul se întunecă…

Maria privi un timp, neclintit, spre Constanţa, sclipind depărtată în pîcla albăstrie, albă ca o ireală cetate maură de miraj.

— Mergem joi? îşi aminti plimbarea proiectată cu barca.

— A,da, plimbarea de joi… Cine ştie? rosti tărăgănat şi cu gîndul departe Virgil.

— De ce „joi, cine ştie?” îl privi atent Maria. Mai sînt patru zile: nu cred să se schimbe vremea… Şi marea, toata lumea spune că n-a fost de mult aşa de calmă… De ce atunci acest tenebros: „Joi, cine ştie?”?

— Nimic! Spuneam aşa, fără să-mi dau seama! nu îndrăzni Virgil să mărturisească.

Dinspre larg, se apropiau doi înotători, cu mişcări egale şi ritmice. O femeie în costum negru şi cu o bonetă roşie plutea pe spate, aproape, cu faţa în sus, legănată de răsuflarea uşoară a valurilor.

Maria se ridică, descheindu-şi de pe umeri haina sub care era în tricoul de baie. Îşi potrivi peste părul mult boneta de gumă neagră. Trupul subţire, cu sînii mici şi cu şolduri înguste, arăta ca un corp nelegat încă, de adolescent.

Pe nisipul ud, unde ajungea clipotul mării, paşii intrau plăcut şi elastic ca pe o placă de cauciuc.

Încercă valul cu piciorul. Apa era ca

niciodată, uşoară şi străvezie, lăsind să se vadă la fund, ca printr-o subţire sticlă limpede, cutele înguste de nisip, regulate şi lungi, ca vărgăturile curbe de pe pielea tigrilor. Închise ochii şi, străbătută dinainte de fiorul apei, se aruncă despicînd albastrul cu mîinile împreunate.

Dinu zvîrli găleata şi intră şi el, stropind şi făcînd gălăgie cît trei.

Virgil Probotă îi aştepta la ţărm. În locul pardesiului de doc obişnuit, întinse pe nisip mantaua nouă. Nu mai simţea nici o bucurie la gîndul bucuriei pe care voise să o facă. Aşeză haina stîngaci, cu teamă, ca un vinovat. Îşi găsea singur, acum, asemănare cu un clovn bătrîn, nenorocit şi lipsit de duh, care îl înduioşase odinioară, în tîrgul lor, la un circ falimentar, de a treia mînă, în anii copilăriei.

Ca şi acela pregătea o farsă proastă, de care nimeni nu se va înveseli nici de milă.

Se întinse alături, cu mîinile sub cap.

Marea era nemărginită. Cerul nemărginit. Totul calm, grandios, plin de lumină, înecat de lumină...

De ce se ucid oamenii? De ce se urăsc? De ce uită să se bucure de această nespusă fericire care e viaţa şi care nu mai are întoarcere? Închise ochii peste atîta lumină, să facă întunecime umedă, cum o simţea adîncindu-se în el. Dar lumina stărui. În pleoape îi juca roşie şi fluidă, ţesînd inele aurii şi învăpăiate.

Pe obraz i se ridică o ginganie mică. Nu o alungă. Poate nici nu o simţea. Poate atingerea îi era ca o dezmierdare dureroasă. Mîhnirea se lăsă greu, ca o corabie înecată.

Rîsul lui Dinu hohoti gîlgîind, aproape, la marginea impasibilei ape albastre.

6

Zoe Vesbianu ocoli pe drumul cel mai lung spre casă. Cînd izbise uşa de fier a grilajului, o pornire de plîns îi înecase suflarea.

Şovăise, nehotărîtă încotro să-şi îndrepte paşii. Servitoarea lui Comşa, rezemată de stîlp, cu colţul barizului în gură, o măsurase de jos în sus, abia ferindu-se în lături. Ordonanţa, care pălăvrăgea cu un capăt de ţigară lipit de buza de jos, se plecase la urechea bucovinencei şi-i şoptise ceva, chicotind. Şi slugile îşi îngăduiau s-o judece!...

Simţi că roşeşte şi-i fu ciudă că roşeşte.

Era singură, o înăbuşea mîhnirea; acasă o aştepta un om grosolan şi morocănos, pe care îl ura; iar dînsa trebuia să pară nepăsătoare, să zîmbească firesc.

Îşi aminti că a uitat să dea cu pudră şi deschise punguliţa de mătasă unde era încrustată oglinda, cercetindu-şi obrazul din mers. Nimic nu se cunoştea. Ochii doar purtau cearcăne mai viorii. Îşi îndesă pălăria mai adînc.

Un domn, cu haine cenuşii-lăptoase, cu mustaţa cuceritoare, îşi încetini paşii, privind-o obraznic. Ce uitătură murdară avea, care dezbracă şi se tîrîie pe trup, ca o atingere vîscoasă de melc!... Toate privirile lor sînt dezgustătoare şi fără ruşine... Cum îi urăşte!...

Trecătorul făcu repede un ocol; în colţul străzii îi ieşi în cale şi se opri s-o aştepte, netezindu-şi mustaţa, năclăită de briantină.

Se uita pe sub pălăria de pai, răsucind un beţişor de trestie între degete şi umflîndu-şi pieptul, cu floare roşie la butonieră.

Zoe Vesbianu trecu sub privire cu buzele strînse, cu impresia că păşeşte goală la un examen umilitor. Cum de pot îndrăzni?... Are ceva de femeie pierdută, de-şi îngăduie cel dintîi venit s-o murdărească aşa cu ocheadele?...

Paşii băteau uşor asfaltul, iar femeia în haină de mătasă, cu cercuri galbene şi negre, trecea în lumina aurie de amurg, tremurîndu-şi cele două fire subţiri ale penei de la pălărie,

asemeni antenelor de insectă; luneca, vedenie uşoară şi plăcută, fără grijă şi fără suferinţă. Nimic nu se răsfrîngea afară din chinuirea dinlăuntru. Purta capul sus, puţin dat pe spate, ca să poată privi sub borurile prea joase ale pălăriei; legăna elastic trupul strîns în mănuşa hainei, surîse cu cea mai izbutită graţie unei perechi cunoscute, care o salută dintr-o trăsură de casă. Aşa e, desigur, viaţa tuturor femeilor pierdute. Acum două ore era dezbrăcată, în casa unui străin, unui străin care o alunga, şi acum se sileşte să zîmbească celor care dacă ar bănui!... Acuşi are să mintă acasă, bărbatului, tuturor!... Cea dintîi greşeală a fost grea, după o luptă... Celelalte vor veni singure. Ştie bine acum că vor veni singure, e atît de străin şi de pustiu în casa ei!...

Alt domn, bătrîn şi cănit, o urmări cu ochi rotunzi şi umezi, cu gene rare şi alburii, ca ochii de porc. Poartă oare un stigmat toate femeile pierdute, de cheamă asupra lor cu atîta siguranţă privirea bărbaţilor?... Şi ea poartă un stigmat, muşcătura lui Radu pe rotundul umărului... Cum îi vine să-i mai spună oare, chiar în gînd, pe nume: Radu?... El nu mai e decît domnul Comşa; ea, doamna Vesbianu... Cît de ciudat va fi cînd se vor întîlni mîine, în lume...! Cum îl urăşte!... Aceasta a fost tot! O dorinţă animalică, după care s-au privit amîndoi duşmănos, cu dezgust.

Încetini paşii înaintea casei.

Argatul stropea grădina; apa împroşca rece marmora statuilor, firele legănate de trandafir, drumuşoarele cu nisip galben.

Era o clădire cumpărată de Sofron Vesbianu de la un proprietar scăpătat. În anul cînd cumpărase cu aceiaşi bani de proaspăt înavuţit tinereţea Zoei Racliş, abia ieşită de pe băncile pensionului. Fiecare mobilă, cel mai neînsemnat lucruşor fusese ales de mîna ei, atunci cînd crezuse că aşa va uita tovărăşia

omului păros şi vulgar, cu care avea să-şi poarte viaţa.

Acum toate îi păreau hidoase, nesuferite şi de prisos.

Sună.

Urcă scările de marmoră şi intră de-a dreptul în camera ei, aruncînd gentuliţa, pălăria, mănuşile, la întîmplare, împrăştiate pe jilţuri şi pe divan.

— Coniţă, v-a întrebat boierul de două ori! o întîmpină fata din casă, tipărindu-şi şorţul alb cu chenar de dantelă şi arătînd cu capul spre camera de alături... Zice să servim masa imediat ce veniţi... Pleacă în oraş!... continuă servitoarea aşezînd la locul lor, din ochi, toate uneltele cu plăsele de argint, răvăşite pe măsuţa de toaletă...

— Şi?... întrebă distrată Zoe, care nu ascultase.

— Altceva nimic... V-a adus pălăriile de la madam Valda! îşi aminti fata cu un fel de mîndrie pentru luxul stăpînei, desfăcînd capacul unei cutii albe şi răsucind pe pumnul

îndoit o pălărie cafenie, cu pene dese şi date pe spate, ca o coafură indiană.

Zoe Vesbianu apucă pălăria de vîrful penelor şi o aruncă în cutie, fără să o privească.

— Lasă aceasta!... Te poţi duce. Aşteaptă să sun...

Fata nu se clinti.

— Coniţă...

— N-ai plecat? se întoarse Zoe din uşa şifonierei larg deschisă.

— Coniţă... Ştii mata că avem război?... Cu nemţii? Răsuflă cu o mare şi bucuroasă uşurare fata din casă, care, anticipînd evenimentele, era într-o mai veche războire cu toate vienezele şi bavarezele vecine, guvernante.

— Cine ţi-a vîrît în cap prostiile astea? Hait, pleacă!...

— Zău, coniţă! Scrie în jurnale...

— Să le fie de bine!... De cînd ai început să discuţi politică cu mine?

— Credeam...

— Să nu crezi nimic. Ai plecat?

— Iaca plec! Închise încetişor uşa, dezamăgită de puţinul efect al ştirii senzaţionale.

Zoe Vesbianu se trînti în jîlţ, răsucind pe gînduri o pilă de unghii. Îi trebuia acum o energie dureroasă să-şi schimbe haina. Ar fi vrut să plîngă şi era prea tîrziu; în trup simţea un deşert şi un nod i se oprise în piept... Cum va fi fiind această domnişoară Vardaru?... Ce brutal s-a repezit Radu să-i smulgă fotografia... „La revedere!... La revedere!” Aşa sfîrşesc oare toate iubirile care păreau că vor dura o veşnicie?

La uşa de alături, în camera lui Sofron Vesbianu, se auzi un foşnet.

— Zoe! Chemă un glas subţire ca o aţă.

— Da...

— Zoico!

— Am răspuns: da! aruncă Zoe pila de unghii

pe marginea mesei.

— Deranjează-te, rogu-te!

— Ce pofteşti? Se ridică în silă şi deschise uşa.

În prag, Sofron Vesbianu, cu cămaşa proaspăt călcată şi scrobită în cap, se chinuia să vîre braţele pe mîneci. Era în papuci şi în ciorapi, cu jartierele gîtuind picioarele păroase şi cu tot restul trupului, gros şi burtos, înghiţit în cămaşă ca într-un sac, umblînd aşa orb prin casă şi gesticulînd în mîneci ca o sperietoare în lanuri.

— Descheie-mi, te rog, nasturii! Fir-ar a dracului de spălătoreasă! se plînse glasul piţigăiat din cămaşă.

Zoe îi desfăcu nasturii.

— Dacă n-ai grijă să-i deschei întîi! Ce-i de vină spălătoreasa?

Sofron Vesbianu scoase prin deschizătură capul chel şi negricios, cu urme de vărsat pe nasul rotund ca o mură cînd începe a se învineţi de copt.

— Credeam că mă sufoc, Zoico!... gîfii.

— Te-am rugat de o mie de ori să nu-mi mai spui Zoico! Mă cheamă Zoe şi atît. Zoica e numele spălătoresei...

— Scuzaţi! îşi ceru iertare, batjocoritor, Sofron Vesbianu. Scuzaţi, Zoica o cheamă, pare-mi-se şi pe soru-mea şi nu-i spălătoreasă.

Zoe vru să spună că, într-adevăr, sora lui Sofron nu e spălătoreasă, e nevasta unui amploiat de mişcare, ceea ce înseamnă, desigur, în lumea de hamali de unde a pornit neamul Vesbienilor, un titlu de înaltă nobleţe. Dar se opri. Privi împrejur în cameră. O răscoală sălbatică. Cutia cu gulere răsturnată, şiroaie de apă pe jos, un prosop aruncat în picioare, o pereche de pantaloni încălecaţi pe spătarul unui scaun, o ţigară fumîndu-se singură pe marginea unei măsuţe scumpe.

O luă să o arunce; dar Sofron Vesbianu i-o

desprinse din mînă, ducînd-o la gură cu degetele scurte şi păroase făcute cupă, cum fumează şcolarii pe ascuns.

— Pardon! Mai am două fumuri...

Trase două fumuri pînă la carton şi aruncă restul într-un vas de Gallé.

— Pentru Dumnezeu! imploră Zoe. Te-am rugat de o mie de ori să nu mai arunci ţigările unde apuci... E un vas de preţ şi e un obicei oribil, ca la han!...

Ţigările lui Sofron Vesbianu îşi sfîrşeau existenţa pe colţul meselor, arzînd feţele, lepădate pe scoarţele cărţilor, aruncate în cutii, în glastre de flori, în vase, oriunde în afară de scrumiere.

— E un vas de preţ... un vas de preţ! repetă Sofron Vesbianu, căutind ceva şi aruncînd lucrurile din cale. Te cred!

Asta nu era nevoie să mi-o spui... Ştiu eu cît costă, că doar pe mine mă costă!...

Se plecă într-un genunchi şi, cu un papuc, explora tenebrele sub pat, zvîrli un teanc de ziare, deschise două sertare, trînti uşa de la dulapul cu haine.

— Ce cauţi, frate? Nu mai putu răbda Zoe.

— Pe dracu-l caut! pufni Sofron ridicînd din nou teancul de ziare. Casă e asta? Han!... Ai spus bine că e han!... Cucoana se plimbă, vine la ora mesei: pune-te masă, strînge-te masă!...

— Tot nu mi-ai spus ce cauţi! se sili Zoe să-şi păstreze calmul.

— Bretelele le caut, cucoană! Nu vezi ce caut?...

Zoe ridică pantalonii aruncaţi pe spătarul scaunului şi-i arătă bretelele atîrnate.

— Nu era simplu să începi de aici?

Dezarmat, Sofron Vesblanu se scărpină în chelie.

— Simplu ! E uşor să zici simplu! La voi toate sunt simple... Mîncăm astăzi ori nu?

Zoe trînti uşa fără să-i răspundă. Bărbatul se plimbă prin cameră, încheindu-şi nasturii şi bretelele, izbind cu picioarele în dreapta şi în stînga obiectele din cale.

Se uită dispreţuitor spre uşa închisă şi mormăi:

— S-a supărat cucoana. Are nervi!

Aşezîndu-şe în faţa oglinzii, îşi înnodă de cîteva ori cravata fără să izbutească. O aruncă şi trase din cutie alta.

Sună servitoarea.

— Strînge porcăriile d-aci! dădu ordin fetei, care se plecă şi începu să culeagă de jos gulerele aruncate, batistele, pălăria căzută cu gura în sus, ziarele stropite cu apă.

Prin oglindă, trupul slujnicei se vedea sănătos şi plin, dereticînd cu spor, apăsîndu-şi o mînă pe sîni din cînd în cînd, să-şi acopere deschizătura bluzei.

Sofron Vesbianu îi urmărea prin sticlă mişcările şi simţea o dogoare încălzindu-i tîmplele.

Cînd se apropie de dînsul, îi prinse între degete bărbia şi o privi în ochii verzi de pisică. Fata se feri roşie foc, uitîndu-se cu teamă spre uşa unde dincolo se afla Zoe.

— Proasto! gîfii bărbatul, răsucindu-i faţa mică şi albă, cu nasul în sus şi cu ochii vicleni. Proasto, de ce nu?...

Era a patra slujnică; pe celelalte. Zoe le schimbase, fiindcă îl surprindea pipăindu-le prin colţuri.

Cînd o mai strînse o dată de sfîrcul sînului de-i năvăliră lacrimi în ochi, fata deschise ca din întîmplare uşa de la camera de alături. Sofron Vesbianu se linişti făcînd un salt de neaşteptată agilitate pentru greutatea lui, plantîndu-se din nou în faţa oglinzii să-şi lege cravata.

Sfîrşi repede şi coborî.

În sufrageria înaltă şi mare, cu bufeturi grele şi cu o uriaşă masă ovală la mijloc, Zoe, în chimono cu ibişi albaştri şi trandafirii, înşiraţi în procesiune peste un cîmp cu flori violete, îl aştepta răsfoind o revistă ilustrată.

— Sunteţi gata? Ţî-ţî-ţîî!... Mare minune! Se miră Sofron despăturind şervetul. Ce e întunericul ăsta, frate?...

Era aprinsă o singură lampă de masă, cu glob albastru, translucid. Aşa, încăperea părea mai mică şi mai prietenoasă, cu ungherele ascunse în umbră. Sofron Vesbianu merse pînă la uşă, răsuci butonul, aprinzînd toate becurile candelabrului. Lumina scînteie orbitoare şi prea vie, în cristale şi în tăvile de metal.

Sala de mîncare avea două oglinzi, mai înalte decît statul omului, fără ramă, în doi pereţi faţă în faţă. Acolo se aprinseră acum nenumărate candelabre, în lanţ neîntrerupt; ca într-o nesfîrşită sală unde, la mese fără capăt, aceeaşi

Zoe Vesbianu, multiplicată în zeci şi zeci de exemplare, în haină japoneză cu păsări albastre şi trandafirii peste cîmpul liliachiu, privea îngîndurată albul farfuriei, în faţa omului scurt, gros şi cu chelia în care lumina se răsfrîngea ca într-un genunchi luciu.

— Aşa da! exclamă cu glasul lui absurd de subţire pentru înfăţişarea-i rotundă de cantalup. Aşa da!... Ce-am ajuns, să facem economie de la lumină?

Fata servea fără zgomot, cu paşii înăbuşiţi în lîna covorului.

Sofron Vesbianu picură faţa de masă, îşi picură cămaşa şi o şterse cu miez de pîine. Mesteca hulpav, clefăind; presăra sare şi piper din belşug, înainte de a gusta.

Vîrî cuţitul în peşte. Zoe îi luă cuţitul din mînă ca unui copil rău crescut şi îl puse alături pe scăunaşul de argint.

Sofron îl apucă din nou.

— Lasă-mă, frate, cu mofturile astea! Aşa am învăţat să mănînc de cînd m-a făcut mama şi, slavă Domnului, îmi merge! De ce-i cuţit? N-o să mănînc doar supa cu el!...

Turnă vin, îl gîlgîi pe gît, plescăi din limbă...

Împinse farfuria cu tort.

— A se slăbi cu cofeturile! Niscai brînză!

Fata alergă cu farfuriile de brînzeturi. Zoe frunzări din mîncare puţin şi fără poftă. Rămase privind iuţit la omul care mesteca alături şi se scobea în dinţi scuipînd resturile în farfurie.

Niciodată nu-şi vorbeau decît zvîrlindu-şi cuvintele ca spinii înveninaţi. Îl prindea ciupind slugile. Vorbea despre restul lumii cu dispreţ. Era grosolan şi scandalos de mulţumit de sine. Lîngă omul acesta trebuia să-şi sfîrşească viaţa, să îmbătrînească. Fără nici o zare. Ca o osîndă. E cu putinţă oare? Cum îi păruse viaţa un dar ispititor şi divin, plin de toate făgăduielile, atunci cînd rămînea gînditoare pe

filele, de roman citite în dormitorul pensionului!... Toate au sfîrşit aci. Fără nici o scăpare... Ca în visurile cele rele, cînd vrei să te trezeşti şi nu poţi...

Sofron Vesbianu sfîrşi de mîncat şi îşi şterse gura cu tot şervetul, aruncîndu-l peste pahare.

— Şi ce-ai rămas aşa pansivă? o întrebă, apucînd-o de bărbie, cum făcuse un ceas înainte cu fata din casă.

Zoe se scutură de silnica dezmierdare.

Îşi aminti cuvintele fetei din casă şi întrebă:

— E adevărat că avem mobilizare?

Bărbatul o privi uimit de atîta ignoranţă, imitîndu-i glasul:

— E adevărat că avem mobilizare? Dar bine, cucoană, pe ce lume trăieşti?... Urlă oraşul şi dumneata parcă acum te-ai trezit din somn. Sigur că e mobilizare, stare de asediu, război, ce pofteşti!... Au vrut războiul, îl au acum!... Să-i vedem!... Pierd jumătate de milion, cît am de încasat de la Berlin pentru furnizări de cereale şi petrol, dar să-i vedem şi pe ceilalţi. Război, război! De doi ani nu mai putem răsufla de viteji!...

Sofron Vesbianu, indignat, cu mîna tremurînd, turnă vin în pahar, îl răsturnă pe gît şi se ridică rostogolind scaunul.

Strigă fata să-i aducă pălăria şi, amintindu-şi că oricum într-o zi ca această, istorică, nu se poate despărţi de nevastă ca întotdeauna, îşi ţuguie buzele unsuroase şi o sărută pe frunte, punîndu-i mîna pe umăr, acolo unde era semnul muşcăturii lui Radu Comşa.

— La revedere, micuţo! Nu lua şi tu toate la inimă... M-au lovit şi pe mine nevricalele! Am şi de ce... Înţelege, o jumătate de milion nu-i glumă!...

Îşi aşeză pălăria pe sprinceană şi circulă pe picioarele scurte.

Zoe privi cu ură spatele omului îndepărtîndu-se spre uşă, cu ceafa groasă şi revărsată, cu un

cerc de chelie ieşind alb de sub pălăria de pai.

Îşi şterse apăsat cu batista locul sărutat.

Dar uşa se deschise din nou şi Sofron Vesbianu reapăru, făcind o reverenţă exagerată.

— Uite, micuţo, nu rămîi singură! L-am întîlnit pe scări...

În dosul lui, păşi, în haine cenuşii, un bătrîn uscăţiv şi înalt, cu părul alb, purtînd într-o mînă bastonul cu mîner de fildeş, în cealaltă pălăria de pai, pe care o înclină cu un gest larg de muşchetar ce nu capitulează vîrstei: Dumitraşcu Racliş.

— Papà! sări Zoe din loc, întinzîndu-i fruntea.

Dumitraşcu Racliş lipi buzele uscate de fruntea fiică-si, apoi se trase un pas îndărăt şi o admiră cu emfază.

Pe urmă, ameninţînd cu gest uscat pe Sofron Vesbianu care asista la scenă cu pălăria pe ceafă, proptit pe picioarele scurte:

— Vezi, aşa îmi place! Să-mi ştii de frică, Piston!... Ti-am spus: delicat cu fetiţa, cum te porţi cu un ou fragil!... Altfel...

Ameninţarea şi-o termină răsucind bastonul într-o figură de scrimă, cu cel mai perfect aer de spadasin, după care lucru rîse singur cu zgomot şi se aşeză pe scaun, picior peste picior, cu mîna ţinînd pălăria dusă la şold; cu cealaltă rezemată în mînerul de fildeş.

Sofron Vesbianu mormăi ceva neînţeles, duse un deget la pălărie, cum se salută între ei gardiştii, apoi ieşi pe uşă, de astă dată definitiv.

7

De pe obrazul lui Dumitraşcu Racliş masca de joviali- tate teatrală căzu, lăsînd numai

înfăţişarea unei mari oboseli.

Întrebă, căutînd din ochi loc pălăriei şi bastonului:

— Ce are mormolocul de e atît de botos astăzi?

Zoe dădu din umeri, luîndu-i lucrurile din mînă: cine se interesa de grijile ori de bucuriile lui Sofron?

Şi întorcîndu-se, după ce a pus în cuier bastonul şi pălăria:

— Papà, desigur, n-ai luat masa...

Dumitraşcu Racliş protestă:

— Cum, fetiţo? Crezi că de aceasta vin întotdeauna?

Zoe nu-l ascultă.

Sună, porunci slujnicei să pună tacîmuri noi, îl servi singură, ca pe un copil întîrziat de la cină după haimanalîcuri.

Cu toate împotrivirile de la început, Dumitraşcu Racliş devora cu pofta unui înfometat... Dar trebuia întra-devăr un ochi expert pentru a ghici această foame, sub gesturile stăpînite savant cuviincioase şi sub aerul distrat cu care îşi scotea a doua oară în farfurie, povestind o anecdotă de la club, amintind o întîmplare din tineretea-i foarte furtunoasă.

Zoe îl privea şi îl asculta cu o dragoste mărită în acea seară de senzaţia singurătăţii în care se afla. Nu-şi păstra multe iluzii despre acest părinte de teatru, dar îl iubea ca pe un copil stricat.

Venea pe la dînsa numai cînd avea nevoie de bani. Îşi tocase averea în cărţi. La club, îşi dădea şi acum ultima centimă. Privite de aproape, hainele croite cu pretenţie de impecabilă eleganţă, ghetrele albe, cravata de mătasă arătau, ca şi figura, o mare oboseală. Se vedeau marginile uzate; se simţea mirosul de benzină. Dumitraşcu Racliş îşi ascundea sărăcia ca o pecingine ruşinoasă. Sub

înfăţişarea-i bonomă se pitea un crunt egoism.

Împărţise în dreapta şi în stînga dureri pe care nici nu le observase. Îşi ruinase mai întîi sora. Nevasta îi murea de ftizie într-un sanatoriu din Elveţia în vreme ce el se îndeletnicea să-i joace zestrea pe două tablouri la Monte Carlo. Pe Zoe o închisese în pension la călugăriţe, unde apărea rar, cochet, periat şi parfumat ca un amant, încărcat de cadouri, fleacuri, bomboane şi cutioare, ca să dispară o jumătate de an, cutreierînd toate staţiunile de băi din Europa, unde se aflau cazinouri şi de unde îşi amintea că are un copil, pe o carte poştală ilustrată, cu o grăbită semnătură cu creionul sub priveliştea unui cazinou.

Cînd Zoe sfîrşise pensionul, îşi sfîrşea şi dînsul de risipit averea: a lui şi a fetei. Sofron Vesbianu îi cumpărase ultima sfoară de moşie; o întrezărise pe Zoe cum supraveghea împachetarea bagajelor la conacul de unde era izgonită; îl chemă pe Dumitraşcu Racliş în cancelaria contabilului şi, după o jumătate de oră, cînd au ieşit amîndoi, o dată cu moşia, omul nou aproape cumpărase şi fata fostului proprietar.

Fericit şi inconştient, Dumitraşcu Racliş zugrăvi copilei abia ieşită de pe băncile şcolii, viaţa fără de grijă, de confort şi belşug, pe care i-o oferă omul cu picioarele scurte, cu burta rotundă şi cu chelia ţuguiată ca vîrful unei căpăţîni de zahăr.

— Dar e urît, nu mai e tînăr şi e vulgar! suspinase Zoe în batistă, văzind în ce odioasă fiinţă se întrupase prinţul şarmant visat şi de ea, ca de toate colegele de pension.

— Frumoşi sînt numai tenorii de operă!... Că nu e tînăr, cu atît mai bine: nu te va plictisi cu expansiuni juvenile şi, dacă e vulgar, va fi un joc pentru tine să-l civilizezi! Rezolvase sumar Dumitraşcu Racliş toate problemele de conştiinţă şi după nuntă plecă, felice şi

întinerit, să cheltuiască banii vînzării – a moşiei şi a fetei – la Spa, la Biaritz, la Nisa, la Deauville, la Ostanda.

După un an se întoarse cu o valiză mică şi cu un costum de voiaj. Restul bagajelor era zălog la Hotel Negresco din Nisa. De atunci trăia „împrumutînd” de la Zoe bani, pe care avea să-i restituie odată şi odată, cînd va izbuti martingala. O sută, cinci, o mie – hîrtiile se mistuiau discret în port-biletul de unde mergeau de-a dreptul pe masa verde a clubului.

Pentru Şofron Vesbianu nu mai găsea acum decît vorbe dispreţuitoare: mormoloc, piston, cantalup, ***chameau*** şi aproape îi făcea vină Zoei că-l suportă de bărbat, uitînd cu desăvîrşire cine pusese la cale această hidoasă împerechere.

Zoe îl privea ciugulind boabele de struguri şi, văzîndu-i funta inegal înnodată, i-o desfăcu şi o prinse din nou cu o atenţie de îndrăgostită:

— Papà, mîini trec pe la tine să fac ordine…

Dumitraşcu Racliş locuia într-o cameră mobilată, a cărei chirie o plătea Zoe, ca şi bacşişul servitoarei, ca şi florile pe care i le aducea să înveselească încăperea cu miros de tutun, cu ziare răvăşite pe toate scaunele.

Cînd împinse farfuria cu struguri, Zoe îi ceru portbiletul şi urcă scările în ietacul ei, să-şi depună birul.

Dumitraşcu Racliş aprinse o ţigară înfiptă într-o ţigareta lungă şi groasă de chilimbar. Contemplînd inelele de fum, îşi recapitulă o socoteală simplă: dacă Zoe îi pune o mie de iei, un pol dă pentru consumaţiile din urmă la bufetul clubului, o sută şaizeci datoria de ieri de la ecarté, un pol îi rămîne de cheltuială şi opt sute plini, pentru joc. Dacă le rotunjeşte, poate lua bancul singur…

Zoe se întoarse în foşnetul de mătasă al chimonoului. Dumitraşcu Racliş îi luă cu neglijenţă portbiletul şi îl puse în buzunarul de

la piept, pipăindu-şi haina pe deasupra.

Apoi se uită la ceas cu o înfăţişare deodată foarte grăbită. Era nerăbdător să ajungă mai repede la club.

Bugetul se încărcase cu doi lei pentru trăsură. Dar Zoe voia să-l mai ţină încă prizonier:

— Trebuie să iei cafeaua cu mine!... Uite, o fac eu, aşa cum îţi place ţie: amăruire şi tare!

Dumitraşcu Racliş făcu un gest de resemnare: era gata la toate sacrificiile.

Nu putea ghici dorinţa deznădăjduită a Zoei de a se simţi apropiată de o vietate care să-i îmblînzească singurătatea.

Şi chiar de ar fi înţeles aceasta, n-ar fi fost în stare să sacrifice un ceas, cînd la club începeau partidele.

O singură preocupare îl stăpînea: Zoe i-a pus în portbilet cinci sutare, ori o mie de lei? Şi cum Zoe era întoarsă cu spatele la el, cătînd în bufet maşina de spirt pentru cafea, cu o îndemînare de şcolar care copiază la teză, scoase portbiletul din buzunar, îi cercetă conţinutul, respiră uşurat – se afla o mie! – şi îl puse la loc.

Ridicînd ochii, văzu că Zoe prin oglindă l-a surprins şi că a roşit pentru el. Atunci desfăcu portbiletul, frecă între degete cele două hîrtii de cîte cinci sute, strînse buzele dispreţuitor:

— ***Merci... Quelle saleté que l'argent!...***

Şi involuntar, încă o dată trase cu coada ochiului la ceas.

— Papà, nu te mai reţin! făcu Zoe cu tristeţe şi cu umilinţă. Văd că eşti grăbit!... Desigur, e mai bună cafeaua la club.

— De ce vorbeşti aşa, fetiţo? se apără moale Dumitraşcu Racliş. E adevărat că aveam o întîlnire, dar...

— Tocmai, nu vreau ca din pricina mea...

— Atunci, la revedere! Se ridică de pe scaun, căutîndu-şi din ochi bastonul şi pălăria.

Zoe i le aduse. Îşi plecă fruntea şi se lăsă sărutată. Avu un gest dureros să-l oprească – atîta nevoie simţea de cineva să-i alunge pustiul! — Dar şi-l stăpîni.

— Înţelegi, fetiţo, războiul ne aduce atîtea complicaţii! vorbi Dumitraşcu Racliş. Numai ca să rostească ceva, punînd mîna pe umărul Zoei. A doua oară în ziua aceea, pe locul unde se afla semnul lăsat de dinţii lui Radu Comşa.

Uşa grea se trînti din nou.

Zoe rămase din nou singură. Îşi apăsă tîmplele.

Aşadar, războiul!...

Rîse răutăcios. Să moară toţi. Cum îi urăşte acum pe toţi! Un sfîrşit de lume n-ar mai înspăimînta-o, dar nici n-ar înduioşa-o.

Se ridică de pe scaun. În una din oglinzi, se apropie spre ea, în chimonoul cu flori violete şi cu ibişi albaştri şi trandafirii, altă Zoe, atît de aproape, că răsuflarea caldă aburi sticla, înecîndu-i în ceaţă obrazul.

Şterse negura cu batista şi se cercetă cu luare-amintea unei străine, în ochii de culoarea florii de liliac. Cum putuse o clipă măcar să dorească moartea tuturor? Aşa gîndesc, desigur, femeile pierdute!... Pentru ele nu e decît egoism, nesaţul şi pe urmă dezgustul cărnii. Privi cu lăcomie în adîncul ochilor. Aşa se privesc, desigur, în oglindă femeile pierdute!... E o conspiraţie în jurul ei: toate se adună s-o piardă. Umărul gol arăta semnul dinţilor lui Radu Comşa, puternici. Aşa poartă, desigur, stigmate impudice, trupul tuturor femeilor pierdute!...

În încăperea largă, cu toate luminile aprinse, printre dulapurile grele cu scînteieri de cristal şi metale, femeia plecată spre recele joc al oglinzii îşi cerceta cu nelinişte ochii în care se regăsea străină şi nedescifrată. Şi alte femei, fără număr, în alte haine cu flori violete, cu procesiuni de ibişi albaştri şi roz, se plecau

scormonindu-şi din oglindă genunile ochilor, dincolo de care se căsca o prăvălire; neputinţa de a delimita realul de ireal; o spaimă.

8

Neagră Luminiţă,

Aş vrea atîtea să-ţi scriu dintr-odată, că uite, nu ştiu de unde să încep. Şi nu mai sunt sigură acum, dacă scrisoarea te mai poate găsi la Sinaia, ori n-are să ocolească drumul pe la Bucureşti, ori la ţară, la Arpăşeşti, după cum erau proiectele tale. Are să-ţi aducă în acest caz ştiri învechite şi nici o pagubă dacă se va pierde pe drum.

Lunea trecută am fost şi eu cu papà la Bucureşti pentru nişte lucrări care întîrziau la Credit. Am stat aproape tot timpul singură la hotel, în afară de mesele pe care le luam împreună la restaurant şi, de două seri, una la Şosea şi alta la Oteteleşeanu, unde se juca o revistă foarte decoltată, de ne-a fost ruşine că mai venisem, dar ne era şi ruşine să plecăm.

Am crezut un moment că, în trecerea de la Constanţa la Sinaia, mai sunteţi în Bucureşti şi am fost pe la voi. Am luat o trăsură şi cum mergeam întîia oară singură într-o birjă, mi se părea că toată lumea pe Calea Victoriei se uită la mine.

La voi nu era decît servitoarea, de la care am aflat că sînteţi la Sinaia şi că domnul Vardaru e singur în oraş. L-a căutat şi papà să-l roage ca să intervie la Credit, dar a fost cu neputinţă să-l descopere.

Marţi, în Piaţa Teatrului, l-am văzut pe domnul Radu Comşa.

M-am îndreptat să-i ţin calea, foarte veselă şi zîmbitoare; eram bucuroasă să aflu veşti de la tine şi mă gîndeam că-i fac un serviciu lui papà aflîndu-i unde-l poate găsi pe domnul Vardaru.

Dar nu m-a recunoscut şi a trecut mai departe, aşa că am rămas cu o figură stupidă

în stradă, cu toate că mi-am luat aerul că zîmbesc altcuiva, de mai departe. Era cu un domn blond şi distins la figură, care trecea printre lume cu privirea absentă şi elegiacă. Domnul Comşa mi s-a părut mai mult înalt parcă decît anul trecut, cînd l-am cunoscut la tine; şi, aşa pîrlit de soare, semăna cu Henri Owen, californianul din filmele din Los Angeles. (Nu zîmbi: provincia, cu singura distracţie, cinematograful, mă sileşte să-mi culeg rezervele de impresii de la Pathé, Gaumont etc...) Dacă şi tu te-ai mai înnegrit la mare, îmi închipui ce trebuie să fii! numai ghioc

îţi mai lipseşte, aşa cum ne-am fotografiat în travesti, după balul nostru de la şcoală, în carnavalul de acum trei ani.

În sfîrşit, ce să-ţi mai spun? M-am plictisit mai rău ca la noi, la Roman şi am citit în camera de la hotel în patru zile trei romane şi un vraf de reviste ilustrate.

O singură surpriză.

M-am întîlnit cu Eliza noastră, cu Elise Algiu care s-a măritat anul trecut cu unul din fraţii Negulescu, aviatorii; ieşeam de la Jeana d'Arc, cînd m-am lovit cu ea faţă în faţă. Ne-am sărutat în stradă, era cu bărbatul ei, mi l-a prezentat. Un tip scurt şi cam gras, n-are deloc mutră de aviator şi tot timpul cît am vorbit a stat mut, răsucind între degete o cravaşă cu mîner de metal. De ce i-o fi trebuind cravaşă în aviaţie, n-am putut să-mi explic!

Biata Eliza a slăbit mult la figură şi s-a urîţit rău, cu pete pe obraz ca bolnavii de ficat. Are să aibă un copil peste două luni, se cunoaşte de la cincizeci de paşi, cu toate că şi-a făcut rochii largi, să mascheze. Nu pot înţelege cum poate ieşi cineva pe stradă în situaţia asta! Mi s-ar părea că toţi ochii se opresc la mine.

I-am adus aminte de nebuniile noastre, de grevele şi scandalurile de la ora de latină, de fluturii de hîrtie pe care-i acăţam de coada jachetei lui domnul Caramfil-Clempuş; orchestra wagneriană din ora doamnei Savel, în sfîrşit o mie şi una de nebunii, pe care într-adevăr astăzi mă mir că le-am putut trăi vreodată.

Eliza protesta acum că ea ar fi fost capul drăciilor şi parcă îi era ruşine de toate nostimadele care o facuseră celebră şi iubită în toată scoal. Aviatorul ei asculta foarte plictisit, uitîndu-se la firmele magazinelor. Le-o fi învăţat pe toate pe de rost, pe o rază de o sută de metri .

M-am întors la hotel, foarte indispusă. Ma gîndeam ce face viaţa cu noi, dacă şi dintr-o fată veselă, cu inteligenţa şi drăgălăşenia Elizei, nu rămîne într-un an de mariaj decît o doamnă, care atrage atenţia trecătorilor cu talia ei voluminoasă şi apare păzită pe stradă de un domn anost şi cu cravaşă de jocheu.

Acasă, la Roman, cînd am ajuns, după huruiala, căldurile şi praful din Bucureşti, mi s-a părut un rai grădina noastră cu nuci şi aleile de trandafiri.

Şi acum, dragă Luminiţă, să-ţi scriu şi cum ne-a găsit pe noi mobilizarea în astă-seară. Nu ştim cum va fi căzut vestea aiurea, dar în casa noastră parcă venise un faire-part ***de înmormîntare.***

Papà s-a întors din oraş negru ca pămîntul. În vara aceasta ne-a bătut piatra la moşie. Nu eram asiguraţi. Au fost doi ani răi, unul după altul. Papà, lăsător cum e, s-a gîndit la economie. Recolta din anul acesta, ceva mai bună, i se părea, în sfîrşit, o compensare pentru cei doi ani dezastruoşi şi nu se mai aştepta să ne încerce Dumnezeu cu o nouă pacoste. Spera să aranjeze în cîteva zile toate cu Creditul, acum cine ştie cînd o să se mai poată face ceva! Pe deasupra, mai angajase să vîndă ce bruma mai avea strîns în hambare din alţi ani; grîul şi secara pe care se încăpătîna să nu le dea unor negustori germani, unui oarecare doctor Mayer, invalid şi fanatic, dar pare-se negustor cinstit... Acum, în sfîrşit, îl convinseserăm noi copiii şi încheiase contract; începuse să încarce în gară, cînd colo intrăm în război şi tocmai cu nemţii! Alţii, mai prudenţi, mai pricepuţi în afaceri, au luat aconto, sau chiar preţul pe jumătate din pîinea vîndută, aşa că n-au ce pierde. Ba chiar le convine. Dar noi am rămas cum e mai rău.

Frate-meu, Camil, de cînd s-a întors de la Paris nu face nimic: joacă doar cărţi la club, asteptînd să se poată întoarce ca să-şi termine doctoratul, şi, fireşte, viaţa şi cărţile costă bani. Bărbatul Emiliei – sora mea cea mai mare, ai cărei ochi îţi plăceau atîta şi spuneai că seamănă cu Fabiola – e de un an concentrat; leafa lui de magistrat, de altfel, niciodată nu i-ar fi ajuns fără venitul pe care i-l serveşte papà.

În sfîrşit, numai pricini de întristare şi griji în toate părţile!

La masă, papà abia a gustat de două-trei

ori din mîncare.

Toţi tăceam.

Camil, ca întotdeauna seara, nu era acasă; mînca în oraş cu prietenii, zice că la club, însă Dumnezeu îl ştie pe unde umblă. Dar mai era un loc demult gol, şi, fără să ne spunem, gîndul nostru al tuturor se învîrtea împrejur, cum sunt atrase albinele de farfuria unde au fost fructe. E locul lui Todiriţă, frate-meu, cu un an mai mic, chemat de trei luni la regiment, prin apropierea Bacăului.

Pentru dînsul, războiul înseamnă ceva mai precis şi mai apropiat decît pentru noi toti. Bănuiesc că şi maman şi papà simţeau acum o mustrare. Nu ştiu de ce Todiriţă a fost întot-

deauna aşa, mai prigonit în familie. Poate fiindcă e mai liniştit şi şi-a văzut întotdeauna de învăţătura lui, fără să ceară prea multe de acasă, unde toţi socoteam firesc să se intereseze mai mult de Camil, care e mofturos şi pe care niciodată nu-l mai satisface nimic.

Acum ne gîndeam cu toţii la cel plecat. Dar ce mai puteam face? Maman era plînsă. Atunci ne-am dat seama cît a înălbit în ultimii doi ani.

După masă, am stăruit de papà şi maman să ieşim puţin în oraş. Eram şi eu curioasă să văd ce impresie a făcut în oraş vestea războiului; dar îmi închipuiam pe urmă că mişcarea şi aerul are să le facă bine şi să le alunge gîndurile urîte. Şi am avut dreptate. În oraş era o nemaipomenită fierbere.

Cînta în faţa grădinii publice o muzică militară. Un grup de liceeni veneau nu ştiu de unde şi se duceau nu ştiu unde, purtînd un steag şi cîntînd imnul lui Iosif. Toate luminile aprinse la ferestre, drapelele scoase afară, ofiţeri şi soldaţi mulţi.

Pe o terasă, înaintea cinematografului, un student, feciorul preotului de pe strada noastră, rostea o cuvîntare. Lumea l-a luat pe sus şi l-a purtat cîntînd şi strigînd cu o vitejie de ai fi zis că sînt cu toţii gata să treacă peste un sfert de ceas Carpaţii. După el se urcă pe masă, cine crezi? Camil al nostru!

M-a apucat aşa, un fel de frică şi de ruşine. Ce-are să vorbească despre război, el, care stă toată ziua la club şi şi-a petrecut viaţa la pension, în Elveţia şi pe urmă, neîntrerupt, la Paris, numai noi ştim cu cîte sacrificii?

Ei, bine: a vorbit scurt şi foarte frumos, ceva mişcător, de-a izbucnit mulţimea într-o nebunie de urale. Lui papà îi tremura mîna sub braţul meu şi în loc să se supere, cum

m-aşteptam, şi-a făcut loc în primul rînd şi l-a sărutat cu ochii în lacrămi, deşi de două săptămîni aproape nu-şi vorbeau, fiindcă aflase despre, o poliţă, ori aşa ceva, iscălită fără ştirea lui.

Pe urmă, cînd am ajuns acasă, vreun ceas m-am plimbat singură în grădina noastră, care-i foarte mare şi cu tufişuri sălbatice. M-am gîndit la multe, la multe, Luminiţo! Cum îmi lipseai tu, să stăm acum cu sufletele aproape!... M-am urcat tîrziu în casă. În camera lui maman, uşa întredeschisă. Am împins-o încetişor. Maman în genunchi, înaintea icoanei, cu candele aprinse, se ruga, poate plîngea... Am ieşit fără să simtă. Lui maman îi e jenă faţă de noi de apucăturile ei bise-

ricoase. Dar acum o înţelegeam prea bine, şi cît îmi era de dureros că nu pot şi eu îngenunchea ca dînsa, la o icoană, sub o candelă !...

Acum am terminat de scris, dragă Luminiţă şi de la fereastră, din iatacul meu, privesc sus o stea. Poate în clipa această şi privirea ta e chemată de dînsa. Aşa gîndul nostru se întîlneşte prin noapte. E Venus, ştii, steaua pe care o priveam amîndouă, cu coatele amorţite pe marginea ferestrei în dormitor, după ce adormea M-lle Roche. Toate mi se par aşa de departe, atît de departe! Şi nu ştiu de ce-mi vine să plîng. Mă gîndesc la frate-meu. Oare şi el va fi ridicat ochii spre steaua aceasta, în astă noapte? Şi cîţi trebuie să fi fost în ţară, astăzi, ca mine, cu ochii la cer!... Şi atîtea mame şi surori care plîng!... Dincolo de noi, pe urmă, în toată lumea, atîţia şi atîţia care se ucid!... Se cumpără atît de scump fericirea?... E foarte tîrziu, toţi dorm, poate numai acolo unde a început războiul se petrece ceva înfiorător. Dar aci toţi dorm, e o mare tăcere şi îmi vine, nu ştiu de ce, Luminiţo, să plîng.

Îţi sărut ochii drăcoşi,
Elena.

Capitolul III.

RĂZBOIUL STEGULEŢELOR

1

— Ghiorghio Sîn Micloş!

— Ghiorghio Sîn Micloş...

— Cic Sereda!

—...csereda...

— Sepsi Sîn Giorgi!

—...psi Sîn Giorgi. Da! Pe urmă?

— Kezdo Vasarhely...

Dură tăcere. Mîna cu steguleţele de hîrtie căută în zadar pe hartă.

— E un nume imposibil! Cum ai zis, te rog?

— Kezdo Vasarhely. Cu K şi cu y. Cred că e între Cic Sereda şi Sepsi Sîn Giorgi....

— Nu! Imposibil... Nu-l găsesc!...

Luminiţa Vardaru îşi ridică pieptul de pe harta prinsă pe măsuţă cu ţinte galbene. Era îmbrăcată în haină albă de infirmieră, cu capul înfăşurat în legătoarea de olandă, purtind minuscula cruciuliţă de sînge pe frunte.

Aruncă în cutia de carton steguleţele tricolore şi luă din mîna lui Radu Comşa foile ultimelor comunicate, să le citească singură.

Într-adevăr, comunicatul Armatei de Nord aşa scria: Kezdo Vasarhely, cu K şi cu y.

— Ce nume stropşite, Doamne!... Zici că e

regiune să-cuiască?... Ce fel de tipi or fi şi săcuii ăştia?...

Luminiţa se întoarse la hartă şi de astă dată descoperi oraşul imediat; era mai citeţ şi mai mare scris decît se aşteptase.

Înfipse steguleţul şi privi acum cu încîntare oştirea ei de ace.

Pe harta cu vine albastre, însemnînd rîurile şerpuite printre omizile cafenii însemnînd munţi, steguleţele roş, galben şi albastru arătau, ca tot atîtea mici fanioane, frontul, mult dincolo de hotar.

Armatele, acolo, străbătuseră în miez de noapte defilee, între stînci cu umbră umedă şi şuvoaie de munte; îngropaseră morţii la margini înalte de codru; în marşuri istovi- toare ridicau cuhni şi coborau văi necunoscute, de unde neaşteptat începea să secere o mitralieră şi oamenii îşi dădeau sufletul îngenunchind. Convoaie şcîrţîiau pe şosele, brancarde cu răniţi rămîneau în urmă; oameni halucinaţi de nesomn şi oboseală păşeau cu praful lipit de sudoare, cu ochii adînciţi în orbite şi cu pleoapele albe. Umerii încovoiaţi de greutatea sacilor şi de povara armelor, la fiecare popas erau mai dure-roşi; totul se desfăşura precipitat, în afară de orice fire, între spaimă şi nebuneşti episoade de deşartă bravură; aci, pe harta netedă şi nouă, steguleţele de hîrtie se plimbau desfă-şurîrul un război amuzant şi geometric.

Luminiţa puse capacul cutiei de carton şi scutură acele înlăuntru.

— Radule, trebuie să-mi aduci altele!... Sunt sigură că în două-trei zile n-or să ne mai ajungă...

Îşi înnodă mai strîns cingătoarea peste mijlocul hainei albe şi, îngropîndu-şi mîinile în buzunarele largi, se răsuci în călcîie ca o slujnicuţă în şorţ nou.

— Nu e aşa că-mi vine bine?...

Radu Comşa, scufundat în jîlţ, picior peste picior, o îmbrăţişa cu privirea.

Costumul de infirmieră o prindea minunat.

Dar ca s-o necăjească, repetă exclamaţia tantei Laura cînd o văzuse apărînd întîia oară în acest travesti:

— Admirabil! O adevărată soră de caritate de operetă!...

Luminiţa Vardaru făcu ceea ce numea ea „bot”. Adică strînse buzele îmbufnată, cu o mutră pe care o ştia din oglindă că nu e de fel dizgraţioasă, ba dimpotrivă.

— Te rog! Ai putea cel puţin să fii mai original în spirite.

— Dar nici nu m-am gîndit să fac spirite... E o simplă constatare! O necăji mai departe Comşa, eu ipocrită nevinovăţie, amintindu-şi neplăcut alt dialog, cu altă femeie, care tot aşa îl învinuia că n-o prea nimereşte cu spiritele. Fac o simplă constatare, Luminiţo!...

— Frumoasă constatare!... dădu din umeri Luminiţa, trecînd prin faţă oglinzii şi cercetindu-se din treacăt, cu o uşoară nelinişte.

Imaginea mlădioasă din oglindă însă o asigură. Ce spuneau dînşii? Era o foarte simpatică soră de caritate!

Puse în braţele lui Radu Comşa un vraf de ziare şi-i făcu o reverenţă.

— Fiindcă nu-ţi plac aşa, mă duc să mă fac „civilă”. Peste o jumătate de oră au să fie toţi aici. Nu vreau să mai devin subiect de glume... Dacă doreşti ceva, suni! Butonul ştii unde e!... arătă nasturele de porţelan lîngă draperia uşii. Pa!...

Paşii Luminiţei se auziră depărtîndu-se într-o cameră, pe urmă alta, pe urmă deloc.

Radu Comşa dădu drumul ziarelor jos pe covor, alături de jîlţ şi rămase privind prin uşa larg deschisă afară, în grădina unde se zăreau trandafirii legaţi cu sfoară galbenă de tei, lîngă stîlpişorii vopsiţi verde.

Era în holul caselor lui Alexandru Vardaru, după ceasurile şase.

Soarele de sfîrşit de august răsfira printre frunze raze domoale cu o melancolică presimţire de toamnă.

Pluteau uşor funigei albi, legănindu-se în lumina oblică. O vrabie cenuşie ciripi pe scările peronului şi ciupi o gîză nevăzută. Pe sub teii aleii, dincolo de vergelele de fier ale grilajului, întorcîndu-se dinspre capătul şoselei, trecu o femeie cu capul ascuns de o umbrelă albastră.

Mergea încet, singură şi o clipă Radu Comşa tresări: îi păru că recunoştea mersul şi trupul Zoei Vesbianu.

Dar femeia opri o trăsură goală şi se urcă închizînd umbrela. Era o necunoscută: o femeie în vîrstă, cu părul alb, cum o putuse asemui cu Zoe? De altfel, de ce a tresărit? Acum trei zile a întîlnit-o neaşteptat în faţă, în plină Calea Victoriei, încît n-a mai putut-o ocoli. A salutat-o şi Zoe i-a răspuns cu surîsul dintotdeauna, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

Ce înseamnă într-adevăr măruntul lor episod, în precipitarea de evenimente care-i tîra pe toţi, nimeni nu putea spune încotro?

Radu Comşa îşi schimbă piciorul amorţit. Cu degetul răsucea un canaf de la braţul jilţului, cuprinzînd în gînduri nehotărîte aceste întîmplări care s-au petrecut în mai puţin de două săptămîni.

A treia zi după ce fuseseră afişate ordinele de mobilizare, se înfăţişase la minister. Îşi dădea bine seama acum că Alexandru Vardaru avusese toată dreptatea.

De la birou, Onisfor Sachelarie plecase; toate lucrările se paralizau, întrerupte; era nevoie de o lună cel puţin, pentru a fi restabilite aşa cum cereau împrejurările noi.

La minister, căutase îndelung, dintr-un culoar pe altul, să descopere serviciul unde-l îndrepta ordinul mobilizării.

— Trebuie să fie la domnul Ispaşiu!... îşi dăduse cu părerea o dactilografă cu buzele foarte roşii, cu un început de mustaţă şi cu mîneci de lustrin negru, trecînd cu un teanc de hîrtii la semnat. A doua uşă, la stînga!...

Domnul Ispaşiu avea o figură slăbănoagă şi prelungită într-o bărbiţă roşcată, către care păreau că se preling în jos toate trăsăturile arnărîte.

Citi hîrtia scobindu-se în creştet cu un vîrf de creion, în-torcînd-o pe o faţă şi pe alta, pe urmă i-o întinse îndărăt, ţinînd-o depărtat, cu două degete, ca ferindu-se de o atin-gere impură.

— De unde vrei să ştiu eu, ***domnule,*** unde-o mai fi şi serviciul ăsta? Au înfiinţat atîtea, că nu ne mai cunoaştem ministerul!... Aci e un haos; ***domnule,*** un haos! se văietă domnul Ispaşiu, aruncînd pe deasupra ochelarilor o privire gălbuie şi bolnavă împrejur, peste dosarele şi hîrtiile clădite din toate părţile pe birou, în dosul cărora făptura lui puţină se mişca

asfixiată, ca şoarecii sub globurile aparatelor de laborator, de unde a fost pompat aerul.

Uşi se deschideau şi se închideau fără întrerupere; funcţionarii şi oamenii de serviciu cărau alte hîrtii şi alte dosare.

— Ionescule, ia vezi ce e cu ordinul ***domnului!...***

Apăsă pe ***domnul*** şi ***domnului,*** ca să păstreze o distanţă bine precizată, între el, şeful unui serviciu împovărat de importante lucrări şi între străinul care se plimba pe vremea aceasta cu ***ordine;*** ştia el cu ce fel de ***ordine!***

Ionescu luă şi el hîrtia şi o citi cu luare-aminte. Se scobi cu coada condeiului după ureche – se vede că în tot biroul, după exemplul şefului, perplexitatea se manifesta prin actul scărpinatului – o întoarse pe o parte şi pe alta, deschise un sertar, ca şi cum de acolo avea să ţîşnească ideea luminătoare, îl închise dezamăgit şi era gata să-i dea ordinul îndărăt, cînd se dumeri:

— Să vedem la domnul Bîrzotescu! Dînsul are un serviciu nou... Poftiţi după mine!

Îl purtă pe o sală lungă la dreapta; pe urmă la stînga.

Radu Comşa îşi spunea că n-are să mai nimerească niciodată, fără firul Ariadnei, drumul îndărăt, prin acel labirint.

La o uşă cu o inscripţie nouă, în preafrumoase caractere gotice pe un carton spînzurat cu şnur, călăuza se opri:

— Intraţi aci! Cu domnul Bîrzotescu o să vă înţelegeţi imediat. Nu e ciufut ca al nostru!... Nene Iliuţă, ian' vezi dumneata! îl dădu pe seama unui moşneguţ, apărut din pămînt, sugînd un capăt de ţigară, care-i frigea degetele.

Într-adevăr, domnul Bîrzotescu nu părea deloc să fie un ciufut.

Foarte gras, cu părul sur tuns cu maşina şi cu mustăţi groase şi albe, răsucite cu oarecare pretenţie de ştrengărie, părea fericit la culme de tot ce vedea şi auzea.

Citi ordinul dintr-o aruncătură de ochi şi-l puse sub o placă de sticlă neagră. Îşi frecă cu mare mulţumire mîinile bondoace, care-i ieşeau din manşetele tari şi rotunde:

— Bravo! Perfect! Ne adunăm, ne adunăm!....

Radu Comşa întrebă care-i vor fi atribuţiile viitoare.

Despre aceasta, domnul Bîrzotescu nu ştia încă nimic.

— Înţelegi, drăguţă, abia acum ne organizăm! Aşteptăm un maior... Bravo! Perfect! Are să fie un serviciu foarte important şi cu mine sunt sigur că or să meargă lucrurile strună. Fumezi?... îi întinse o tabacheră mare de piele, unde se aflau rînduite, cu siguranţă, cel puţin cinci duzini de ţigări.

Radu Comşa mărturisi că nu fumează decît rar. Dar luă o ţigară, fiindcă nu se cuvenea să refuze pe un om atît de amabil ca viitoru-i şef. Domnul Bîrzotescu îşi suflă nasul zgomotos, ca o detunătură de armă, într-o batistă uriaşă şi cadrilată cu verde şi cu roşu, ca un plan de oraş model, parcelat.

Destăinui pe urmă, după ce împături batista şi o aşeză în buzunarul de la piept:

— Mi-a vorbit domnul deputat Vardaru despre dumneata... Spunea să te am în grijă, că eşti un tînăr distins. Bravo! Perfect! Ehei, dacă primea domnul Vardaru să fie secretarul nostru general, altfel ar fi mers lucrurile... Bravo! Perfect! Dar merg bine, drăguţă: să ştii de la mine că merg bine şi aşa!... Bravo! Perfect! Să te prezint acum şi colegilor...

Domnul Bîrzotescu îşi mişcă cu mare bunăvoinţă trupul gras pînă la uşa de alături; deschizînd-o, îl împinse înăuntru şi după aceea astupă în urmă intrarea cu tot corpul voluminos. Zîmbea foarte fericit, îmbrăţişînd cu privirea pe cei din cameră, ca un părinte care-şi admiră copiii:

— Bravo! Perfect! Să vă prezint, copii, pe domnul Radu Comsa. Să ştiţi de la mine: un tînăr foarte distins!... Bravo! Perfect!

Radu Comşa strînse mîinile celor din cameră. Erau trei. Fumau şi citeau ziare.

Domnul Bîrzotescu se retrase în biroul său. Bravo! Perfect! Şi, Radu Comşa rămase cu noii camarazi.

Nimeni nu putea da nici o lămurire asupra serviciului. Izbutiseră să fie mobilizaţi acolo, fără îndoială după mari şi grele stăruinţi: asta era în definitiv tot ce-i interesa.

Mai departe, lucrurile rămîneau să le „organizeze” maiorul, cînd o veni, şi şeful, care din camera de alături se auzea suflîndu-şi nasul din cînd în cînd, ca înăbuşite focuri de salve, încolo băiat bun: bravo-perfect!

Maiorul sosi abia după trei zile.

De atunci tot organizează. E vorba de un birou statis- tic, de repartizare, centralizare etc., etc.

În camera mică s-au centralizat şi distribuit la mese, deocamdată, şapte camarazi, care fumează, citesc ziare, comentează mişcările de

pe front şi după două-trei ore se împrăştie fiecare la treburile lui.

Domnul Bîrzotescu e însă deplin fericit. Îşi freacă mîinile grase şi oferă tuturor, cunoscuţi şi necunoscuţi, ţigări din tabachera groasă de piele:

— Bravo! Perfect! Ne organizăm, ne organizăm!...

În lumea aceasta, Radu Comşa nu se simte la îndemînă. Glumele lor, judecata uşoară, optimismul de oameni fericiţi care socotesc războiul o cumpănă numai pentru cei mulţi, dincolo de persoanele lor sacre şi inviolabile, îl fac complice la o faptă care-i rîcîie inima...

În cîteva zile, Capitala luase o înfăţişare necunoscută. Mulţimea străzilor era împestriţată de uniforme proaspete; regimente plecau, escadroane de cavalerie se înşirau spre gări bătînd cu copite de fier, cadenţat şi sonor, granitul pavajului.

După bucuria nedumerită şi înfrigurată din cele dintîi ceasuri, se destinse altă bucurie, mai calmă şi mai sigură.

Evenimentul zilei fu o apariţie nouă: comunicatul.

Oameni ce nu se cunoşteau îşi vorbeau înaintea foilor lipite pe zid, îşi strîngeau mîinile, destăinuind veşti „sigure” despre care comunicatul, din prudenţă, nu vorbea încă. Fiecare ştia o noutate senzaţională: trupele se aflau mult mai departe decît le arăta oficialitatea, în două săptămîni au să bată la porţile Budapestei. Prin Rusia, porniseră regimente franceze şi engleze. O jumătate milion de ruşi stau gata să năvălească în Maramureş. S-au trimis României trei dirijabile şi cîteva escadrile de avioane, de la Salonic. Austria a cerut pace. Dar nu vrea nici Anglia, nici vodă şi nu vrea nici poporul!...

Pe urmă apăru zepelinul. Luminile ascunse, ferestrele astupate, trăsurile şi maşinile cu

felinarele acoperite de foiţă albastră, nopţile bîjbîind la lumina palidă a stelelor, pe străzi devenite deodată necunoscute şi misterioase, de unde apărea neaşteptat o umbră ameninţătoare:

— Stinge, domnule, ţigara!

Fîşiile proiectoarelor plimbindu-se pe cer în căutarea dihaniei aeriene, clopotele Mitropoliei sunînd alarma, mugetul sirenei de la Arsenal; toate dădeau existenţei un farmec nou, senzaţional, pitoresc, o atmosferă ireală şi factice, de teatru. Şi apoi, în plină fierbere de bravură, cînd comunicatele de nord erau atît de generoase: Turtucaia!

Automobilele şi camioanele rechiziţionate într-o jumă-tate de zi. Fiat-urile Crucii Roşii, cu perdelele albe-cenuşii, străbătînd mute şi repezi străzile, spre barierele de sud.

Zvonuri grele, ochi căutînd cu nerăbdare comunicatul care devenea laconic, mulţimea făcută, cu bucuria ucisă pe feţe, neîndurîndu-se să se culeagă acasă...

Alexandru Vardaru îi liniştise pe toţi ai săi; comandantul armatei de pe frontul Dobrogei îşi rîsese la „Jockey” de această panică absurdă şi fără temei:

— ***Mais, c’est notre Verdun, mon cher! Qui s’y frolte s’y pique!***

Treceau printre zidurile de curioşi aliniaţi pe marginea trotuarelor cele dintîi convoaie de prizonieri din Ardeal: austriaci şi unguri, în fumuriile lor uniforme zdrenţuite, cu feţele palide şi ţepoase, cu barba de cîteva zile, cu privirea opacă şi cu mersul lălîu, de turmă.

Dar tot atunci îşi făcură apariţia şi altfel de convoaie, care-au strîns deodată inimile şi-au făcut trecătorii să meargă lăcrimînd singuri pe străzi. Soldaţii din regimentele Turtucaiei, cu braţele în fâşii albe, prin care străbătea roşul sîngelui, oameni care nu puteau da nici o lămurire, purtînd în ochi vedenii de spaimă, în cuvinte nelegate, pomenind despre ceva plin de groază care s-a petrecut acolo: carne pisată de tun şi cai aruncaţi în Dunăre, comandanţi părăsind posturile, răniţi măcelăriţi de inamic, copii cu mîinile tăiate, ofiţeri zburîndu-şi creierii cînd ultimul foc de baterie a fost tras, batalioane luptînd în cămaşă, pînă la ultimul om.

Se lămurea bine: războiul nu mai era o simplă expediţie cu riscuri neînsemnate. Şi dînsul lipsea de acolo! În puterea unui ordin pe care nu el l-a căutat: dar lipsea!

Gîndul îi dădea tîrcoale.

Îi alunga şi se întorcea iarăşi, furiş, împletindu-se în tot ce făcea în fiecare ceas; cînd mergea pe stradă, acasă, cînd citea în gazetă comunicatul, în mijlocul unei discuţii în care îşi întrerupea dintr-odată firul şi rămînea cu mîna în aer. Trebuia să sfîrşească. În trei-patru săptămîni să pună toate în bună ordine, să găsească în locul său un om care să-l

suplinească în toate afacerile biroului „Alexandru Vardaru & Radu Comşa”; aceasta pentru stima ce şi-o purta lui însuşi…

2

Luminiţa se apropie în vîrful picioarelor, pe la spate şi-i acoperi ochii cu palmele.

Radu Comşa îi desfăcu mîinile, sărutîndu-i vîrful degetelor.

Îşi schimbase o rochie cafenie cu bluză şi guler ca la cămăşile bărbăteşti şi cu o fundă îngustă de mătasă, care-i dădea înfăţişarea de şcolăriţă. Împinse pe rotiţe un jilţ şi, aşezîndu-se, îşi sprijini între spătar şi spate un puf moale şi altă perniţă sub ceafă.

Flutură un plic:

— Ia să-mi spui, te rog, cu ce domn te plimbai acum vreo douăzeci de zile pe Calea Victoriei?! Ce domn atît de distins şi cu privirea elegiacă, încît trecea prin îmbulzeala de la douăsprezece ca printr-un parc din poeziile lui Samain?!…

Radu Comşa o privi nedumerit.

— Ei da, un domn blond şi se pare completamente absent de pe planeta noastră!…

Luminiţa îi purta plicul pe sub nas şi izbucni în rîs:

— Cînd faci ochii ăştia uimiţi, numai cu Henri Owen nu sameni!

— Dar nici nu vreau să semăn cu orice imbecil… Cine mai e şi ăsta?!… se miră Comşa.

— Cum, imbecil? Exclamă indignată Luminiţa. Henri Owen, te rog, eroul californian, spaima bandiţilor din Los Angeles!… Bineînţeles, bandiţi de cinema…

Radu Comşa înţelese că îi plăteşte poliţa de adineaori, cînd o asemuise cu o soră de caritate de operetă. De aceea nu răspunse şi îşi privi cu insistenţă vîrful pantofului.

Luminiţa desfăcu scrisoarea din plic şi aruncă ochii pe cîteva rînduri.

— De altfel, aceasta nu e părerea mea! o spune o foarte inteligentă domnişoară, păcat că prea poetică şi sentimentală...

Radu strînse din umeri.

— Să-i fie de bine!... O domnişoară al cărei repertoriu poetic se limitează la vedetele de cinematograf!... Îmi închipui de ce calitate poetică trebuie să fie...

— Pardon! Nu vorbi aşa de prietenele mele!... lungi Luminiţa ceea ce numea ea „bot”. Mai ales cînd ele îmi vorbesc bine de tine şi tu, drept recompensă, te porţi nepoliticos... Îţi vine în stradă să ţi se adreseze, iar tu te faci că nu o cunoşti!...

— Atunci e o prietenă cam...

Radu Comşa nu-şi sfîrşi cuvîntul, înlocuindu-l cu o schimă a buzelor, care arăta cît de puţină consideraţie simţea el pentru inteligenţa şi imaginaţia acestei prietene necunoscute a Luminiţei.

Şi adăogă:

— Cînd m-am prefăcut eu că nu cunosc pe cineva?

Luminiţa citi din scrisoare:

— ***„Marţi, în Piaţa Teatrului, l-am văzut pe domnul Radu Comşa. M-am îndreptat să-i ţin calea, foarte veselă şi zîmbitoare; eram bucuroasă să aflu veşti de la tine... Dar nu m-a recunoscut şi a trecut mai departe, aşa că am rămas cu o figură stupidă în stradă, cu toate că mi-am luat aerul că zîmbesc altcuiva, de mai departe...”*** Ce zici la aceasta? Scrie negru pe alb! Îl privi Luminiţa cu ochii oblici, care se făceau înguşti de înveselirea lăuntrică şi vicleană, ca ochii de pisică, la amiazi, cînd e soarele puternic.

— M-o fi confundat cu Henri Owen al

dumisale! spuse Radu Comşa, hotărîndu-se în aceeaşi vreme să vadă, la cea dintîi ocazie, ce mutră are acest erou de film.

— Vezi cum eşti?... îl mustră Luminiţa. Scrisoarea e de la Elena Bilbor, o fată foarte gentilă, pe care ai cunoscut-o anul trecut la noi. Chiar aci, în hol... Îmi amintesc acum perfect! Stătea pe divan în colţul ăsta, cînd ai intrat tu. Te cunoşteam puţin atunci şi, după ce ai plecat, am vorbit de tine. Aşa cum vorbesc fetele abia scăpate din pension despre domnii care seamănă cu eroii din film... Îmi păreai un tip cam ţepos şi, dacă nu mă înşel, m-am exprimat chiar foarte puţin favorabil despre mutra dumneavoastră...

Radu Comşa îşi aminti acum într-adevăr de prietena Luminiţei, pe care o cunoscuse aici, dar nu-şi amintea s-o mai fi întîlnit vreodată de atunci.

— Cînd asta? întrebă. Marţi, săptămîna dinaintea mobilizării?... Şi zice că eram cu un tip elegiac?

Îşi numără în ghid prietenii şi cunoscuţii cu înfăţişarea care să frapeze domnişoarele poetice şi sentimentale. Titel Iliescu nu putea fi. Îl întîlnise abia în ziua mobilizării. Altul? Deodată îşi aminti şi rîse:

— Asta-i nostimă! Marţi dimineaţa, înaintea mobilizării, m-am întîlnit pe Calea Victoriei numai cu Măinescu. Era mahmur. Toată noaptea jucase cărţi. Scuturat pînă la ultima centimă! Ce-o fi găsit la el, prietena ta, absent şi elegiac?... E tipul cel mai sec şi mai feroce cu putinţă! De altfel, nici nu ştiu cu ce trăieşte... Puţin pospai de lectură, un doctorat neisprăvit la Paris, o epocă misterioasă în Elveţia şi pe plajele de la sud ale Franţei. Dar, încă o dată mă întreb, de unde i-o fi găsit domnişoara Bilbor privirea elegiacă? La el, care toată vremea vîntură numai „lovituri” în cap şi expediente!...

Radu Comşa îşi materializă imaginea lui Scarlat Măinescu, cu hainele întotdeauna după ultimul jurnal, în tovărăşia unor femei foarte spoite, tolănit în muscal spre Şosea după chefuri şi partide norocoase de cărţi, sau în zilele de ghinion, căutînd din uşa restaurantelor un prieten la masa căruia să se invite. Şi aceasta îi putea da aerul unui om absent de la cele pămînteşti? Nu poate felicita pe Elena Bilbor pentru intuiţia ei psihologică.

Zîmbi, amintindu-şi că, la despărţire, Scarlat Măinescu îl tapase de doi poli.

Probabil că de aceea avea aerul atît de elegiac. Se gîndea cum să dea atacul.

— De ce zîmbeşti?... îl întrebă Luminiţa, aşezînd scrisoarea în plic.

— Mă gîndesc că Bucureştii mişună de o sumă de indivizi pe care nu-i ştim de unde vin, cine sunt, cu ce trăiesc... Şi care, la un moment dat, pot părea domnişoarelor poetice şi sentimentale coborîţi din cine ştie ce Cîmpii Elizee...

Luminiţa nu părea prea convinsă de aceste reflecţii. Scrisoarea din mînă îi adusese şi ei o tristeţe; gîndurile prietenei despre soarta lor, fosta camaradă întîlnită pe stradă cu aviatorul ei scund şi cu cravaşă de jocheu, cu apropiata-i maternitate, de care n-avea de ce să fie, în mijlocul lumii, falnică. Ce face viaţa din ele?! Dar cu Radu Comşa nu putea fi decît fericită. Are atîta siguranţă!...

Se ridică, apropiindu-se de el, privindu-l în ochi, ca şi cum ar fi putut să-i citească ceva tăinuit.

— Radule!

— Luminiţo!

Îi dezmierda numele, rostindu-l ca o dezmierdare fizică.

Apoi, întrebă deodată îngrijorat:

— Doreşti ceva, Luminiţo?... S-a întîmplat ceva?

— Nimic! Sunt însă ceasuri cînd mă îndoiesc de tot. Aş vrea să mă ameţesc. Am nevoie să-mi spui, ca unui copil, poveşti care să mă adoarmă...

Îşi scutură apoi părul, încercînd să surîdă. Îşi amintea că „nu poate, cu numele ei de gaiţă, să facă mutră de tragedie”.

Radu îi prinse mîna, o sărută şi-i trecu cealaltă mînă după mijloc, cu o mişcare înceată şi sigură, de uriaş care cuprinde o vietate fragilă. Luminiţa se desfăcu. Se lăsa întuneric şi de umbră se temea.

Răsuci butonul. Se aprinse numai un bec, cu lumina învelită într-o capsulă de mătasă viorie. Aprinse şi luminile de la pian. Răsfoia vraful de note, după ce-şi dezmorţise degetele cu cîteva refrene de romanţe neisprăvite pe clape, cînd sună claxonul maşinii care aducea pe tanti Laura şi pe Mihai.

Automobilul se întoarse îndărăt, după Alexandru Vardaru.

Mihai semăna pe drum pălăria şi ziarele, se repezi de-a dreptul la harta cu steguleţe, să identifice, după noua linie a frontului, înaintările aşteptate în comunicatul de a doua zi.

Rămase tăcut, cu fruntea rotundă tăiată de o cută preocupată, atins de molima tacticii şi strategiei care făcea ravagii.

Dar Laura Vardaru abia îşi desfăcu şorţul alb şi batista cu picătura insîngerată a crucii, că şi izbucni indignată:

— ***Mais cest épuvantable!*** Dacă aceasta se poate numi război!... E un adevărat măcel. Astăzi ne-au adus oameni fără picioare, cu limba smulsă şi orbi. Larve omeneşti, nu oameni. ***Ah, les canailles!...*** Şi noi, care le împărţeam pîine, ceai şi ţigări, prizonierilor! Ne întreceam care de care să fim mai afabile cu dînşii. ***Les canailles!...***

Tanti Laura păşea între pian şi uşă, ca o tigroaică după gratii. Îşi smulse mînuşile plesnind nasturii. Tîrziu numai observă prezenţa lui Radu Comşa şi îi întinse mîna

grăsulie, albă şi moale, în virful degetelor cu urme cafenii-violacee de iod.

— Mă ierţi, te rog...

Aşezîndu-şi părul, care friza zbîrlit:

— ***Je suis complètement folle, mes enfants, folle!***

Nu era nevoie s-o spună.

În zece zile, Laura Vardaru se schimbase ca după o băutură vrăjită. Somnolenţa de bălană păpuşă aromită de lectura romanelor lîncede şi sentimentale dispăruse. Se frămînta cu toată energia care dormitase atîta vreme în trupul moale şi gras, dezlănţuită acum frenetic: alergînd la spital, la gară, la cantinele improvizate încă haotic; scriind bileţele în dreapta şi în stînga să ceară camioane, camere libere pentru răniţii care nu mai încăpeau în spitale, chemînd de zece ori pe zi la telefon. Tresărea la fiecare telegramă; la fiecare zbîrnîit de clopoţel.

Colonelul Pavel Vardaru se afla cu regimentul pe frontul Cadrilaterului.

De acolo plouaseră numai veşti negre.

— Nu se ştia nimic despre el; nu dăduse nici un semn. Noaptea tresărea din somn, înăbuşită de visuri teribile, avea presimţiri sinistre, de multă vreme toţi socoteau căsnicia lor împotmolită într-o desăvîrşită indiferenţă şi această îngrijorare, întretăiată de plînsete şi de profeţii catastrofale, nu însemnase în casa Vardarilor surpriza cea mai mică a războiului.

Îşi închisese locuinţa de pe Batiste; toţi se strîngeau în jurul lui Alexandru Vardaru, ca puii în furtună sub aripa cloştei. Se strămutase aci, într-o cameră mică, unde ghemuise un pat îngust, alb, dur, de internat, „nu voia să doarmă pe somieră şi pe puf, cînd ştia că atîţia n-aveau unde să-şi odihnească oasele”. Camera era plină de fotografiile colonelului Pavel Vardaru, care, de pe carton, zîmbea zeflemist

acestei atmosfere tragice, cu obrajii proaspăt raşi, sub coafura timpuriu înălbită, din faţă, din profil, din trei sferturi, cu cea mai mare indiferenţă.

Laura Vardaru îşi adusese şi toată „menageria”: foxul, basetul, motanul de Angora, pisica cenuşie care născuse patru pui cît patru cîrtiţe, într-o cutie de pălării; papagalul care, în cele mai disperate discuţii, izbucnea diabolic refrenul, odinioară dăscălit cu mare bătaie de cap de unchiul Pol:

Qu’est-ce qu-i-ii-t’a fichu ça, ma fille?
C’est un har-tilleuur, maman...
C’est un har-tilleuur, maman...

Toate aceste vietăţi îi dădeau tîrcoale, cerşindu-i o dezmierdare; foxul ridicîndu-se în două picioare, cu o labă dusă la piept ca într-o declaraţie patetică de prim-amorez, cotoiul înfigîndu-i nervos ghearele în rochie, pisica aducîndu-i în gură plocon, în poale, pe rînd, tuspatru puii de sobol, orbi; papagalul sărindu-i pe umeri, închizînd o pleoapă de guta-percă pe un ochi, rotindu-şi coada verde şi ţipîndu-i brusc în urechi:

C’est un har-tilleuur, maman...

Dar tanti Laura nu-i vedea, îi îndepărta cu un gest nerăbdător. Iar menageria circula dezorientată, în casa străi- nă, cu aerul inconsolabil al unei familii de orfani emigranţi.

Mihai se îndreptă de mijloc părăsind harta.

Aprinse o ţigară cu îndrăzneală şi, aruncind volute de fum, vorbi:

— În curînd, suntem dincolo de munţii Gurghiului şi ai Harghitei!... De acolo înainte se deschid văile Tîrnavelor, Valea Mureşului, tot Ardealul...

— Nu-mi vorbiţi mereu de Ardeal, mereu! se

lăsă să cadă cu un suspin în jîlţ Laura Vardaru. Frontul de sud, acesta ne interesează, acolo de unde vin răniţii cu picioarele retezate!... Unde Pol, în fiece moment, poate să...

— Tanti, războiul nu e un joc de şah, să mişti pionii cu siguranţă şi sînge rece!... Cred că e bine chiar că ne-am lovit de la început de un dezastru... Aceasta are să ne mai dezmeticească. Învăţăm toate asprimile! Nu mai e o plimbare, ca acum trei ani...

Mihai vorbea cu obrajii de fată îmbujoraţi; preocuparea săpată între sprincene începea să-i dea înfăţişare bărbătească. Şi dînsul se simţea acum alt om. Peste cîteva zile îmbrăca uniforma Şcoalei de ofiţeri de rezervă. Nu mai pomenea decît de front; se vedea smulgînd un drapel vrăjmaş, îngenunchind cu el încleştat în mînă, sub clănţănitul mitralierelor, deşi, de pe cîmpurile de bătălie, stindardele poeziilor eroice dispăruseră de mult, puse la adăpost, cum cerea războiul modern.

Cele două surori mai mari de la Iaşi, Cora şi Ralu, îl chemau deseori cu telegrame. Dar chemările îl lăsau rece.

O singură grijă îl stăpînea: numai de nu s-ar termina războiul înainte de a ieşi el din şcoală. Şi în aşteptare, luase apucături de veteran, fuma ţigări groase, citea manuale cu toate principiile de tactică şi strategie, îşi îngroşa vocea cînd vorbea de ofensive şi de contraofensive; iar pe ascuns, în camera lui, după ce răsucea cheia, se contempla în oglindă, în uniforma pe care nerăbdător şi-o comandase, plătită din banii de buzunar.

Tanti Laura îşi admira nepotul dezgheţat mai repede şi mai desăvîrşit de cît cutezaseră toate aşteptările ei. Toată bucuria însă îi era întunecată de gîndul că s-ar putea întoarce, dacă va pleca acolo, cu un picior retezat, sau cu orbitele goale şi însîngerate, ca atîţia dintre răniţii „ei”.

Se răsuci în jîlţ, adresîndu-se lui Radu Comşa:

— E adevărat că s-au anunţat muniţii şi o misiune de ofiţeri din Franţa?

Radu Comşa dădu din umeri:

— Cine mai poate ştii ! Rusia e atît de mare şi drumul atît de lung!...

— Nici n-avem nevoie! întrerupse Mihai. O să luptăm, dacă va trebui, dezbrăcaţi la cămaşă, cum au luptat grănicerii de la Turtucaia...

— Ca să murim fără nici un folos?... Nu uita, Mihai, că luptăm cel puţin cu două ţări civilizate, unde şi forţele naturii s-ar părea că ştiu să citească şi să scrie. Războiul astăzi nu se cîştigă numai cu dreptate şi bravură, ci cu maşini! Ce-mi foloseşte avîntul. Dacă mă împiedec în sîrmă ghimpată, de jos mă aruncă o mină, din faţă mă seceră mitraliera şi de deasupra îmi seamănă în cap aeroplanul bombe?...

— Cum te invidiez că peste o lună ai să fii în linia de foc! rosti Mihai cu părere, de rău, fără să ţină seama la pronosticurile pesimiste ale lui Comşa. Dacă m-ar fi lăsat unchiul Alexandru. Eram acum voluntar...

— Şi, desigur, înecat în Dunăre, cum şi-au găsit sfîrşitul atîţia! se cutremură tanti Laura, numai la gîndul acestei posibilităţi.

— Ce importă aceasta? Ce poate fi mai consolator decît să dispari cot la cot cu atîţia oameni pe care de abia îi cunoşti şi sunt totuşi una cu tine? Ştiţi cum urăsc pe toţi ceştilalţi, care s-au pitit la partea sedentară?... Îi văd mergînd pe stradă, ruşinaţi de ei înşişi, privind în jos, ca animalele despre care Salust spunea că le-a făcut natura cu capul înclinat în pămînt, sclave ale poftelor lor grosolane şi temerilor lor tîmpe...

— Oh, viteazul măicuţei! — rîse Luminiţa trecîndu-i mîna prin păr.

Mihai se scutură de dezmierdare şi bătu nerăbdător din picior:

— Să ştii tu! Şi nu rîde... Simt că am să săvîrşesc o faptă bravă. Numai să nu se sfîrşească războiul pînă îmi vine rîndul şi mie... Trăiam ca un imbecil! Mi se părea un act de curaj să îndrăznesc a fuma înaintea tuturor ţigara pe care o fumam pe ascuns. Şi mi se părea evenimentul cel mai formidabil examenul care îmi dădea diploma de opt clase de liceu... Acum abia îmi dau seama ce sens are viaţa şi ce mare fericire mi-a rezervat destinul, să trăiesc o catastrofă care va purifica umanitatea!... Cei care ne vom întoarce de acolo avem să fim alţi oameni....

Luminiţa voi să glumească. Să-i atragă luarea-aminte că deocamdată încă nici n-a plecat. Dar Mihai vorbea cu atîta foc, cu obrajii aprinşi, cu ochii scînteietori, întrevăzînd acea umanitate purificată, în care şi el va fi un om ideal, nou, încît Luminiţa se opri. Era atît de departe acest Mihai de băieţelul care lăcrima pe caietul, pe mănuşa şi batista Carmen-citei, cîntăreaţa portugheză de la Alcazar!

— Ascultă... începu.

În clipa aceea însă, uşa se trînti de perete şi apăru Mariţa, slujnica cu ochii de culoarea pelinului veşted:

— Coniţă, a venit Vanea, soldatul lui dom’ colonel!

— Să ştiţi că s-a întîmplat ceva! gemu Laura Vardaru, ridicindu-se din jilţ şi căzînd îndărăt.

3

Într-o clipă, Luminiţa şi Mihai nu mai erau în hol.

În bucătărie, îl tîrau pe soldat, pipăindu-l, răsucindu-l, asaltîndu-l cu întrebările.

— Spune repede... E rănit? A căzut prizonier? Ce s-a întîmplat?

— Cum se poate una ca asta, duduie, conaşule?... Mai veneam eu, ca să dau ochii? Domnu colonel e voinic şi voios ca un bei! Am o scrisoare...

— Dă-o repede!... Ce mai stai? Pentru numele lui Dumnezeu, ce ticăit ! Hai în hol...

Vanea se lăsa greu împins, de la spate, cu capela subsuoară, scotocindu-se în buzunarul tunicii.

— Are o scrisoare, tanti! năvăli Luminiţa, îmbrăţişînd-o cu lacrimi în ochi. Haide odată, Vaneo!...

Soldatul lepădă capela lîngă uşă şi se plecă să sărute mîna, ştergîndu-şi mai întîi mustăţile cu dosul palmei.

— Sărut mîna, coniţă şi bine v-am găsit sănătoşi...

— Lasă aceasta acum... Ce s-a întîmplat ? Ce ? Zici că ai o scrisoare...

— Avem, să trăiţi, coniţă.

Şi începu din nou să scotocească buzunarul tunicii, de unde scoase un carnet cenuşiu cu scoarţe de muşama vărgată şi de acolo plicul cu colţurile îndoite şi gras de sudoare.

— Poftiţi!... Da domnu colonel n-a avut vreme să scrie multe. A ordonat să vă informăm verbal.

Fericit de cum o adusese cu „informaţia verbală”, privi triumfător împrejur şi, luînd seama că a călcat pe parchet, se dădu îndărăt pînă ajunse cu bocancii pe covor.

Trei capete erau aplecate, cu respiraţiile fierbinţi contopite.

Radu Comşa se simţi stingherit. Îşi căuta de lucru, apă-sînd mai adînc vîrfurile de ac în harta sleguleţelor.

Scrisoarea era laconică. Pavel Vardaru se afla sănătos; trupa fusese topită, fiindcă „banditţii” erau bine utilaţi, dar retragerea era

numai temporară. Cerea lenjuri noi, două rînduri de uniforme şi manta de ploaie, fiindcă bagajele i se pierduseră. Trimitea îmbrăţişări tuturor. Un postscriptum îl zugrăvea întreg: „Te rog, treci la Ciobanu şi ia-mi patru cutii de homari şi două sticle de coniac Martel trei stele. Spune lui Tache că sunt pentru mine? Dacă are loc Vanea, adaogă şi două sticle de Vieux Barsac...” Acestea le scria colonelul Pavel Vardaru, cu cel mai imperturbabil calm, de pe frontul unde într-o singură zi căzuseră morţi şapte mii de oameni!

— Mai înţelege ceva! suspină tanti Laura, împăturind consternată scrisoarea.

Din sufragerie, glasul gureşei păsări tropicale răsună ticălos: ***„C'est un har-tilleuur, maman?”***

— L-aţi adus şi pe Jack aici, coniţă? Se bucură Vanea. Tare îi mai era dor lui domnu colonel de dînsu! Ian auziţi ce frumos îi mai zice, parcă-i glas de om, nu alta!...

— Se şi potrivesc minunat! Au tot atîta creier în cap şi unul şi altul! pufni Laura Vardaru, mototolind scrisoarea în mînă.

Îi venea să plîngă după destinderea nervoasă care-i risipise temerile de pînă acum. Şi era indignată de indiferenţa cu care Pol Vardaru trimitea salutări ca dintr-o manevră.

Se întoarse către soldat:

— Ia poftim mai încoace şi prezintă-te cu „informaţiile tale verbale”!...

Vanea inaintă doi paşi şi făcu drepţi, ca la raport.

Pe obrazul, de felul lui decolorat şi prăfuit, mai decolorat şi mai prăfuit acum, stătea scrisă conştiinţa deosebitei importanţe la care ajunsese neaşteptat. Îşi iubea colonelul, îi iubea pe toţi. Fiindcă erau oameni darnici, dar în ochii galbeni îi sclipi scurt o şiretenie de om simplu: „Ţin-te bine, Vanea! Dacă ştii s-o întorci cu meşteşug, e rost de un bacşiş gras?”

Ţeapăn, cu gîtul întins şi mîinile lipite la cusătura pantalonului, părea însă preocupat numai să păstreze cea mai corectă verticală din creştet pînă în călcîie.

— Haide odată! se frămîntă Laura Vardaru în jilţ.

Soldatul clipi din genele prăfuite.

— Apoi v-aş ruga să mă întrebaţi, coniţă... De unde să ştiţi eu ce vreţi să ştiţi dumneavoastră?

Luminiţa îşi puse mîinile în şold, ca un ofiţer la instrucţie şi îi vorbi cu asprime:

— Vanea, ia uită-te la mine! Să nu mi-l faci pe prostul, că-ţi iei adio de la ţigări!

— Vai de mine, duduiţă, se poate una ca asta?!

— Ssst!... Acum povesteşte...

Şi Vanea povesti. Povesti cum la bătaia artileriei, puşcoacele româneşti răspundeau cu praştiile cu pietre. Cum, de sus maşinile de zburat au regulat în cîteva ceasuri, vrăjmaşului, tirul. Cum s-au năruit toate întăriturile,

îngropate în pămînt şi amestecate în sîrme, pari şi trupuri omeneşti. Cum cinci zile nimeni n-a închis ochii. Cum ajutoarele veneau tîrziu şi intrau în foc pe apucate...

Mai multe Vanea nu ştia, nimeni nu ştiuse ce se petrece la dreapta şi la stînga. Se cutremura văzduhul, plouau de sus gloanţele, în furnicare de oameni, împinsă cînd înainte, cînd îndărăt, schijele pisau şi rupeau carnea. Nu se vedeau, nu se înţelegeau, nu se recunoşteau; atît doar, un val îi împingea înainte, altul îi trăgea îndărăt şi peste toţi măturau rafalele... Dar colonelul Pavel Vardaru nu-şi pierduse pînă la sfîrşit cumpătul. Fuma ţigară de la ţigară şi-şi stăpînea trupa din ochi. Respinsese opt atacuri, pînă cînd un automobil blindat apăru de-a lungul şoselei, împroşcind cu mitralie-rele. Din casele bulgăreşti, începură de la spate focuri de armă.

Se retrăgeau cei din urmă, în a cincea zi, spre seară, cînd trecu în goană printre soldaţi, urlînd din sirenă, maşina comandantului, fugind spre Dunăre.

Colonelul Pavel Vardaru era în mijlocul şoselei. Nu se dădu în lături. Maşina patină înfrînată. Generalul dinlăuntru era alb ca hîrtia. Pavel Vardaru nu duse mîna la chipiu, nici nu scoase ţigara din gură.

— Fugi? întrebase, privindu-l cu scîrbă.

Generalul îngăimase ceva.

— Uite ce laşi în urmă! Arătă puzderia omenească risipită printre porumbiş, tîrîndu-se prin şanţuri, prăvălindu-se spre Dunăre.

Generalul strigă la şofer:

— Mînă!...

Vanea se opri, privi cu şovăială la Luminiţa şi la Laura Vardaru, apoi luîndu-şi inima în dinţi:

— Să mă iertaţi că am să spun ceva urît, care nu se cade înaintea cucoanelor!... Dar atunci, domnu colonel s-o aplecat pe marginea automobilului şi l-o suduit de mamă... L-o su-

duit ca pe un soldat de mamă şi mai urît... Domnu general s-o tras înapoi în automobil şi-o strigăt de cîteva ori re- pede: "Mînă odată, dobitocule!” Şoferul i-o dat drumul maşinii şi duşi au fost...

Jack, din cealaltă cameră, se auzea strigînd cît îl ţinea pliscul:

„Cest un har-tilleuur, maman?"

Astfel, duhul colonelului Pavel Vardaru, palavragiu, tembel, nepăsător şi totuşi brav, era prezent în toată casa, sub cele mai diverse eroice înfăţişări.

Vanea mai ştia încă ceva, ce n-ar fi spus să-l fi picat cu plumb topit. În carnetul cu scoarţă de muşama vărgată, mai purta o scrisoare: pentru ***mademoiselle*** Follette Fantin, Hotel Majestic, camera 38; epistolă mai puţin laconică şi mai tandră, completată cu zece prozaice bilete de bancă.

Mihai ascultase toate peripeţiile cu, lăcomia unui însetat. Cînd Vanea sfîrşi, îi făcu şemn sa meargă după dînsul, în camera lui să-l descoase măi pe îndelete.

Prin uşa deschisă, năvăli toată menajeria tantei Laura. Întîi foxul, întinzîndu-se pe picioarele de dinapoi, pe cele de dinainte, strănutînd şi cerîndu-şi locul în braţe. Apoi pisica, purtîndu-şi în gură odraslele oarbe... Cînd îi adună pe toţi, se întinse torcînd, cu puii încleştaţi de burtă, sugînd ca patru lacome lipitori. Basetul se încolăci, cu botul în covor, resignat şi meditativ. Scăpă şi Jack, tîrînd un lanţ subţire şi şchiopătînd de un picior, fiindcă în labă strîngea o bucată de zahăr.

În jurul tantei Laura, într-o desăvîrşită solidaritate, sa adunase astfel să o consoleze de indiferenţa epistolei, o întreagă secţie din arca lui Noe.

Numai Mem, motanul de Angora, impasibil, sări pe măsuţa cu harta războiului. Bombă mai

întîi o spinare de dromader şi încovoie coada pufoasă că o pană de struţ.

Apoi, delicat, cu laba rotunjită, începu să se joace cu steguleţele tricolore, culcîndu-le pe rînd la pamînt.

Capitolul IV

HAVUZUL CU PEŞTI JAPONEZI

1

Septembrie veni cu cer palid şi nopţi clare, cum nu mai fuseseră de multe toamne.

Soarele învăluia colinele unduioase ale ţării cu lumină ca niciodată blîndă; apusurile erau roze, ca sideful dinlăuntrul scoicilor; iar sus, pe mătasea decolorată a înaltului, se topea, alb şi ireal, cîteodată numai o fulguire de nor, cîteodată numai o legănare de funigel, dar de atîtea ori risipit, fumul ghiulelelor.

Era coaptă şi bună şi îndelungă toamna, ca în amintirea bătrînilor. Să pîrguie fructele, să rumenească strugurii, să fiarbă mustul, să ghiftuie hambarele, să duduie morile.

Dar sub cerul acesta clement, fără ploaia şi vînturile echinoxului, ceva înfricoşat şi hain strîngea inima oamenilor, ca o pasăre gîtuită.

Cînd listele de morţi deveniră paharul înveninat din fieştece dimineaţă, cîte o femeie se împleticea cu un „a!” scurt şi, cu fruntea rezemată de perete, ascunsă sub braţul încovoiat, rămînea stană pînă cînd alături nu mai suna nici un vuiet de paşi. Acesta era războiul? Cu nevinovată surpriză, ochii întrebau dureros şi încă nedumeriţi, cerşind un răspuns de amăgire. Iar în locul răspunsului,

mereu alte comunicate şi alte liste de morţi.

Nimeni nu putea încă să creadă.

Pentru aceasta strigaseră, bătuseră din palme, cîntaseră? Totul făgăduise să fie atît de simplu, firesc, dinainte hotărît şi voios; şi totul era atît de plin de cutremurare! Soldaţii cu frunze de tei în ţeava puştilor, de unde niciodată parcă n-aveau să iasă gloanţele ucigaşe, soldaţii cu crengi de brad la roţile tunurilor, unde erau? De ce chiotul se prefăcuse în geamăt prin somn? Odihnă speriată, vis întrerupt de vedenii cînd sufletele se cheamă prin întuneric, din nevăzut. Scrisori rătăcite pe drumuri lungi, de la un mort a cărui mînă, după ce scrisese, era acum în putreziciune cînd ajungea răvaşul. Scrisori unde, cu litere tremurate, copiii îşi trimiteau sărutul lor inocent, căutînd în deşert omul cu pieptul sfărîmat de fier, cu degetele în iarbă, devenit hoit puturos, cu larve în globul ochilor. Şi cadavre fără nume, aruncate de-a valma în gropi, cu ceafa pe căpătîie de piatră. Şi cuţite retezînd braţe cu osul zdrobit. Şi batalioane îngenunchind cu capul în piept sub rafale. Carne înveninată pe trupurile încă vii. Pleoape închise pe lumina ochilor opac sleită, dinţi încleştaţi, vine golite de sînge, carne amestecată cu postav, cu prund, cu rădăcini, cu sfărîmături de alamă.

Acesta era războiul?

O mare tăcere ghemui răsuflările şi nimeni nu mai înţelese.

Toţi cunoşteau dintotdeauna altfel de moarte.

O taină ori numai o nefericire ultimă, adăstînd la capătul vieţii, undeva îndepărtat, unde gîndul nici nu voia să se oprească. Pentru acest sfîrşit cuminte, discret şi patriarhal, la fiecare margine de oraş ori de cătun se afla un cimitir la o parte: locaş întru odihnă eternă, cu flori cuvioase şi simple, cruci aliniate, cărări

înverzite şi loc de îngenunchere unde deznădejdea învaţă pe încetul să se prefacă în resignare. Familiile de aci îi regăseau pe cei de acolo. Prietenii nu erau pentru totdeauna pierduţi. Şi cei care-au iubit încă veneau să cheme o umbră imaterială deasupra movilei unde, înlăuntru, materia era neantizată de viermi. Iar acum, acest lucru nou, absurd şi neînţeles! Moartea culegînd de oriunde, în- tr-ales trupurile cele mai sănătoase, minţile cele mai tinere, inimile cele mai calde şi morţii risipiţi în viroage şi la margini de drum, în mlaştini şi pe creste de stînci; pretutindeni unde nu mai pot fi regăsiţi să dea împăcarea omului cu misterul ultim: un mănunchi de flori tomnatice pe o cruce cu un nume săpat, unde să îngenunchezi.

— Mamă, în toamna aceasta nu mai pleacă cocorii?

Dar cine mai ştia unde s-au ascuns înspăimîntate păsările cerului? Acum, sus, rotea un vultan cenuşiu şi stoluri de porumbei albi, iar din guşa lor lepădau jucăria înflăcărată, ca să ucidă copilul cu ochii albaştri şi femeia cu ochii plînşi.

Bucureştii se dezmeticeau în mijlocul acestei spaime, după superbele-i bătăi cu flori...

Convoaie nemaivăzute; camioane gonind către spitale; căruţe ţărăneşti, sărace şi fără frumuseţe, înşiruindu-se pe străzi; iar în locul limuzinelor şi faetoanelor, cînd un automobil spinteca repede mulţimea, alb de praf, cu roţile căptuşite de noroi, ochii desluşeau în praf şi în noroi o şuviţă subţire de sînge, încă nu deplin zbicită.

Pe urmă trecu şi octombrie. Cerul se posomorî. Din burniţă se desprinseră alte fantome. Literele negre ale comunicatelor evocau numele atîtor plimbări de vară: Predeal, Rucăr, Bran, Cîmpulung, Valea Oltului!

Sunetele deşteptau în minte dimineţi cu mult soare, aburi destrămîndu-se pe vîrfuri de brad, un automobil alergînd sprinten, pe şosele în serpentină, schimbînd la fiecare cotitură peisajul, vile la margine de poieni, o amintire, un rîs, un şipot rece, un sărut furat, o fluturare de batistă; atîtea fericiri, atîta lumină, edenul pentru totdeauna pierdut!

Acum, acolo, vuietul tunurilor clătina piscurile şi ăuia în văgăuni; fiecare braţ de pămînt era păzit pe brînci, sub gloanţe care se înfigeau în cap, iar la Predeal, în gara pră-buşită, trupul soldatului încremenise sub cărămizi, strîn- gînd micile bilete colorate de vilegiatură în pumnul mort.

Sub norii tîrîndu-şi pîntecul negru aproape de pămînt, în ploaia necontenită şi mucedă, se revărsa din strîmtorile văilor puhoiul uniformelor cenuşii. Drumurile se înnegriră de curgerea fără capăt. Un pod sărea în aer cu fiarele răsucite şi a doua zi capetele unite la loc lăsau să se scurgă mai adînc spre miezul ţării furnicile mărunte şi multe şi repezi.

Înainte, sfărîmături de oaste, tîrînd piciorul, cu drapelele strînse, cu cai betegi, cu chesoane lovite, soldaţi dormind în mers, sate în bejenie regăsind din nou alaiul tragic al cronicilor. În urmă, casele fără cîini, uşile trîntite în lături, fîntîni sleite.

Şi de tot în urmă, cu toate drumurile închise, rătăcitoare, întreaga oaste de la Cerna.

Din noaptea umedă se lămureau umbre orbecăind, cu mişcări ireale de stafii.

— Ce sat e ăsta, camarade?

— Cine să-l ştie? Nu ne mai înţelegem unul cu altul... Parcă nu mai suntem oameni. Poate-i Grunjii, alţii zic că-i Răstoaca...

— Ce unitate, camarade?

— Divizia şaptesprezece, Regimentul cincisprezece Răz-boieni...

— De unde veniţi?

— Acum din urmă, de la Jii, să trăiţi!

Ofiţerul vrea să-i întindă în întuneric pachetul de tutun, dar soldatul a dispărut înghiţit de noapte. Şi alte umbre se tîrîie în beznă, în scîrţîirea de cară, în scrîşnetul de copite.

Iar un cîine latră undeva, pustiu.

— Ce sat e ăsta, camarade?

Locotenentul Virgil Probotă nu-şi mai simţea demult picioarele în cizme, mantaua udă atîrna pe trup cu pulpa-nele îngreuiate de noroi, trupa bîjbîia pe marginea şanţului. Nici foame, nici sete, o singură dorinţă deznădăjduită: să doarmă, să doarmă... Undeva, întins sub un acoperiş, ferit de curgerea îngheţată care pătrunde în oase. I-a crescut barba ţepoasă şi roşcată. Demult din minte i-au pierit toate legile lui Linné, Harvey, de Vries. Cu indiferenţă îşi aminteşte că are nevastă, copil: Maria, Dinu... Toate s-au petre-cut în altă existenţă, sunt undeva, într-un trecut himeric.

Acum e un fost om, tîrîndu-si picioarele, fiecare cu cîte două ocale de noroi, cu umerii încovoiaţi, cu înfăţişare îndobitocită; o vietate inclasificabilă în nici o categorie zoologică, un biet animal nefericit, izgonit, pîndit, istovit, care vrea să-şi ghemuiaseă într-o scorbură ciolanele.

Cele dintîi case. Un sat. O fereastră cu lumină. Ce caldă e o fereastră cu lumină! Mai sunt oare oameni care au case, un pat. Un jilţ la gura focului, unde să ţi se urce copilul pe genunchi şi să-i simţi obrazul fraged lîngă obrazul tău?

O momîie păşeşte peste şanţ, calcă alături.

— Tu eşti. Mitrule?

— Eu, s’trăiţi! murmură încet caporalul.

— Ei, ce veste?...

— E Răstoaca – domnu locotenent! Batalionul doi a trecut înainte. Nu putem

rămîne, tot satu-i ocupat...

— Ce vorbă? Cum ocupat?

— Artileria, domnu locotenent!... Cîte zece oameni în- tr-o casă. Unde ajung, se „instalează” ca boierii. După ce au bătut cu tunurile în noi, nu mai încăpem de dînşii... Şi domnu maior a „constatat”, Zice să întindem corturile la margine...

În ogrăzi, după gardurile de salcie, se aud caii ronţăind, glasuri de oameni. S-au aprins focuri.

Umbrele, între flăcări şi noapte, se mişcă gigante. Unul dondăne un cîntec de acasă.

La cea din urmă lumină, Virgil Probotă nu mai poate răbda.

— Mitrule!

— Ordonaţi...

— Intru aci. Mi se învîrte tot înaintea ochilor. Trimiţi pe Costache la mine.

— N-aveţi să găsiţi loc, domnu locotenent. Credeţi-mă, zău! Vă facem noi foc. Aci toţi stau claie peste grămadă... Vă fierbem ceai cu rum...

— Îi scot afară! Au mers călări, pe chesoane...

Virgil Probotă împinge duşmănos cu umărul poarta de leaţuri, care se deschide greu, descriind un început de circonferinţă în pămîntul ud. Îşi lasă jos gluga, să se vadă chipiul de ofiţer.

Cîţiva soldaţi dorm pe prispă. Caii moţăie în picioare. La lumina unei gazorniţe, un soldat, în tindă, lustruieşte o pereche de cizme ofiţereşti. Două ferestre cu ochiurile astupate de măntăi filtrează numai o aţă de lumină.

Soldatul e dezbrăcat în tunică: a întins-o să se usuce. Cînd vede ofiţerul în prag, scoate cu greu mîna înfundată pînă dincolo de cot în cizme, lipeşte călcîile.

— Trăiţi!

— Bună, camarade. Un pat de dormit nu s-o fi găsind pe la voi, băiatule?

— Nu se află, domnu locotenent...

Apoi, văzînd că Virgil Probotă pune mîna pe încuietoarea uşii, face un pas şi acoperă intrarea cu pieptul.

— Vă rog, să iertaţi. Avem un domn ofiţer rănit greu...

Virgil Probotă îi dă peste mînă:

— Am mai auzit povestea. E veche!... Inventaţi alt-ceva...

Trînteşte uşa de perete. Pe laviţă, un om întins drept, cu obrazul palid, învelit cu mantaua pînă la bărbie. Întoarce numai privirea albastră, înfiptă pînă atunci în grinzile tavanului. Miros de alcool, de eter, de iod.

O ordonanţă culcată la picioarele laviţei sare uitîndu-se cînd la ofiţerul de la uşă, cînd la rănitul din pat, ca şi cum ar întreba: „Ce ordonaţi? Să-l aruncăm afară?...”

Ridică fitilul să mărească lumina.

Virgil Probotă îşi scoase chipiul, încurcat. De data aceasta a dat greş. Un adevărat rănit. Nu simte compătimire pentru el, numai un fel de dezamăgire duşmănoasă. Atît de hotărît era să cucerească prin orice mijloace un culcuş cald, sub un acoperiş!...

Îşi rosteşte numele, gradul, unitatea, apropiindu-se de pat:

— Te rog să mă ierţi... Patruzeci de kilometri pe jos fără oprire. Căutam un adăpost. N-am crezut ce spune soldatul. S-au învăţat să mintă. Vorbesc despre răniţi grav şi înlăun-tru îi găseşti stînd la sfat, sau ofiţeri jucînd cărţi...

Rănitul scoate încet mîna, cu fereală, de sub manta, o întinde vorbind cu glasul tăiat, atît cît îi îngăduie pieptul străpuns, cu bucăţi de postav împinse în torace.

— Nu e nimic... Mă numesc locotenentul Constantin Iliescu. Ia loc, te rog... Ioane, dă hainele la o parte... O să se găsească un colţ şi pentru dumneata. Aştept din moment în moment ambulanţa.

Locotenentul Constantin Iliescu îşi înăbuşă

tusea. Priveşte cu atenţie în grinzile afumate. Apoi, cînd tusea a trecut, după ce a dus batista cu pete roşii la gură, dă să zîmbească:

— Am plecat cu un vagon pe care scria Bucureşti-Budapesta, patruzeci şi opt de ore!... Şi-acum, iată!...

Virgil Probotă făcu un semn vag cu mîna, fără să găsească cuvinte.

Toţi plecaseră într-un asemenea vagon, cu asemenea inscripţie.

Ochii rătăcesc pe pereţii văruiţi alb, la icoana sfîntului Nicolae, cu mănunchi de busuioc la candelă; un chilim vărgat, în fundul laviţei, zestrea fetei: perne şi plapome clă- dite pînă-n tavan. Afară se aud caii strănutînd. Un cocoş deşteptat cheamă pe cel vecin, în noapte. Privirea lui Pro-

botă se întoarse la rănitul întins, cu ochii albaştri sticloşi de durere.

Titel Iliescu, prietenul lui Radu Comşa, primise astfel botezul războiului. Nu se tînguia, nu simţea părere de rău; în sfîrşit, trăia altceva decît plictisul care-l mistuia înainte de a fi încercat ceva. „Statul” lui Vasile Breazu dăduse ordin: se supusese. Fără să crîcnească, întocmai ca şi Vasile Breazu, care lustruia cizmele în tinda de alături. Dar de ce atîta ruinare de prisos, atît prăpăd, atîtea vieţi?

Ochii celor doi oameni se întîlniră şi se cercetară o clipă.

Pe urmă, Virgil Probotă privi în pămînt; Constantin Iliescu în grinda tavanului.

Nu se cunoşteau. Poate nici nu se văzuseră vreodată. Erau totuşi apropiaţi, măcar prin această mare nefericire comună. O clipă au simţit trecînd printre ei îndemnul acelor cuvinte puţine şi rare, care nu mai sînt articulaţii, ci sufletul liber, lăsat să curgă. Acum clipita trecuse. Tăcerea era între dînşii, din nou impenetrabilă şi indiferentă. Cum e între toţi oamenii, ronţăită de tictacul mărunt al ceasului pe masă, la căpătîi, de şiroitul ploii în streaşină.

Virgil Probotă se văzu de prisos şi grotesc, acolo, pe marginea lăzii, cu chipiul pus pe genunchi, cu cizmele grele de noroi, din care se întinsese pe podea un şerpişor negru de apă. Se ridică.

— Încă o dată, mă ierţi. Un rănit... înţeleg.

— De ce? Se poate improviza un pat.

— Mulţumesc!... Găsesc aiurea. Avem corturi. Îţi urez însănătoşire repede...

Pe urmă, întorcîndu-se:

— Îţi pot fi de vreun ajutor?

Rănitul clătină capul.

— Am camarazi, băieţi de inimă. Îngrijesc dinşii... Sînt plecaţi la ambulanţa diviziei... A noastră s-a sfărmat într-un şanţ.

Locotenentul Probotă ieşi în vîrful picioarelor; locotenentul Iliescu privi iar neclintit în grinda tavanului.

Soldatul micşoră la loc lumina lămpii.

Cel din tindă isprăvise de lustruit cizmele. Bea acum ceva fierbinte dintr-o gamelă care fumega.

Afară, din negrul umed, înaintă caporalul.

— Tot aici eşti, Mitrule?

— Trăiţi, domnu locotenent, v-am aşteptat ! Ştiam că o să vă întoarceţi. Vă facem noi un ceai, d-ăla grozavul!... Rum are don sublocotenent. Pentru foc, ne-au dat aşchii uscate flăcăii ăştia...

Doi soldaţi salutară din întuneric.

Virgil Probotă îşi trase peste chipiu gluga udă.

2

Iar a doua zi, înainte de luminatul, de ziuă, în semiîntunericul murdar, cu pîcla îmbibînd vîscoasă hainele, trupa se tîrî mai departe pe drumul la capătul căruia se aflau undeva Bucureştii.

Alţi Bucureşti decît cei dintotdeauna. Rafturile magazinelor golite. Mahalalele înghemuind coadă la brutării, de cu noapte. Calea Victoriei pustiită de norodul plimbăreţ de altădată. Nopţile spintecate de săbiile iluminate ale proiectoarelor.

Cleştele se strîngea. Fiecare spărtură de front îi împuţina zilele. A învăţat să nu mai sărbătorească nici o victorie, să n-o mai aştepte.

Generalii scoşi din comandă, numirea altora proaspeţi au adus o bucată de vreme nădejdea unui salvator roman epic, providenţial personaj, care să răstoarne magic

soarta bătăliilor. Pe urmă, nici în aceasta nu mai crezu nimeni. Trenurile cărau spre Moldova şi mai departe, spre Caucaz, spre Crimeea, spre Cherson, războinicii cei mai înfocaţi, şi lăzile cu argintării şi cutiile de pălării şi căţeii cucoanelor.

Ministerele erau pe jumătate golite. Îşi trimiseseră arhivele la Iaşi.

— Cînd pleci? Cu cine pleci?

Întrebatul răspundea grăbit, evaziv, cu un semn vag al mîinii; ascunzîndu-şi fricos „învîrteala”, să nu i-o descopere şi celălalt, ca să-i calce pe urme.

Radu Comşa nu mai trecea decît un ceas pe la minister. Biroul fiinţa numai pe hîrtie.

Cîţiva plecaseră înainte cu ordine şi compartimente speciale, în vagoane oficiale.

Domnul Bîrzotescu uita să ofere ţigări din tabacherea cît un geamantan. Cu mustăţile pleoştite, nu-şi mai freca mîinile exclamînd: Bravo, perfect! Acum, cînd îşi sufla nasul în batistele cadrilate, în locul formidabilei detunături de canonadă scotea un sunet împuţinat, rebegit şi ridicol, ca plesnitura unui pistol de soc.

— Cînd pleci, domnule Comşa? Familia Vardaru a început să împacheteze?

Familia Vardaru începuse să împacheteze; cel dintîi vagon şi cele dintîi camioane plecaseră la Iaşi, la casa bătrînească, unde aşteptau Cora şi Ralu Vardaru, surorile lui Mihai.

Alexandru Vardaru străbătea neobosit drumurile la cele trei moşii din Muntenia, ale lui şi cea a colonelului Pavel Vardaru, organizînd convoaiele care trebuiau să plece, lăsînd oamenii de încredere, împărţind hambarele serviciilor de manutanţă şi ţăranilor.

3

Într-o dimineaţă de la sfîrşitul lui noiembrie, automobilul gîfîia greu pe şoseaua judeţeană desfundată de ploi, spre Arpăşeşti.

Ploaia curgea purtată în pale de vînt.

Totul era de culoarea leşiei, posomorît şi mortuar. Soarele nu se mai arătase de săptămîni. Îl bănuiai numai, dincolo de plumburiul norilor, stins şi răcit. Zarea era fără nici o dungă de pădure. Abia ondulată de movili golaşe. În fund, spre răsărit şi miazăzi, începea Bărăganul.

Maşina se încrucişa cu pîlcuri de infanterişti, grupuri răzleţe de călăreţi, batalioane ruseşti, rătăcind agale, ostenite. Cîmpul era negru, pustiu; porumbul necules putrezea vînăt şi ţărna ogoarelor zbura cîteodată, în bulgări moi, din copitele unei ştafete care tăia drumul de-a dreptul.

În fundul automobilului, numai pe jumătate apăraţi sub capota de pînză impermeabilă, Alexandru Vardaru şi Radu Comşa tăceau, înfăşuraţi în blănuri. Mai rămîneau atît, Arpăşeştii, şi toata averea Vardarilor era pusă la adăpost, aşa cum se putea pune ceva la adăpost pe aceste vremuri. Alexandru Vardaru îşi număra în minte etapele unde trebuiau să poposească cirezile de vite în drum, se întreba unde vor încăpea la conacul de la Chioaia, de lîngă Iaşi, atîta puzderie de vaci, de cai, de oi, care, căruţe, maşini, cîte mînase de la cele trei gospodării de aci.

Radu Comşa, cu obrazul bătut de ploaia rece, cu pleoapele strînse sub înţepăturile vîntului, se lăsa purtat de gîndurile care întotdeauna izvorăsc nehotărît şi neisprăvit, cînd mergi drum lung, în ploaie, cu orizontul încins pretutindeni de neguri, populat de

fantasme.

Nici vorbă nu mai putea fi de front, de renunţare la ordinul care-l ţinea în serviciul vag şi lipsit de orice eroism. Ar fi însemnat într-adevăr, de această dată, o bravură copilărească. Un pai mai mult, aruncîndu-se de bunăvoie în puhoi. Cu ce folos? Într-al cui folos?

Şi roţile săltau înainte peste bolovani, se înfundau în mocirle, motorul gîfiia astmatic, respira înviorat cînd scăpa pe o postată de drum mai neted.

Dar Alexandru Vardaru ce gîndea la aceasta? Cum îl judeca? Nu era oare în adîncul tuturor gîndurilor o umbră, un început, o bănuială măcar de uşor dispreţ pentru omul valid care se lăsa atît de uşor alintat de o soartă prea generoasă?

Radu Comşa se răsuci pe jumătate în blana care-l înţepenea, să citească pe faţa lui Alexandru Vardaru bănuiala acestei judecăţi. Vardaru, clătinat pe pernele moi, îşi scoase ţigara de foi din gură şi blestemă:

— Afurisit drum!... Nu mai ajungem în dimineaţa aceasta.

Rămase în urmă o companie înşirată în turmă: ofiţerii păşind pe cărarea de la marginea şanţului, negri de noroi, cu mantăile descheiate, cu capetele în jos, posomorît convoi!

Radu Comşa gîndi: „Unul dintre aceştia ar fi trebuit să fiu eu! Şi merg liniştit, confortabil înfundat în perna moale, învelit în blana caldă, ferit de toate riscurile şi de riscul ultim, acel de unde nu este nici o scăpare.”

Alexandru Vardaru păru că-i ghiceşte gîndurile. Îi puse palma înmănuşată pe genunchi:

— Ai fi vrut să fii în locul lor? Ai? Mărturiseşte... Ţi-am citit în ochi... Ca să te ducă la moarte sigură şi inutilă un general

imbecil care socoate războiul o manevră, doar ceva mai dezordonată...

Radu Comşa îşi deschise blana, ca să-l bată vîntul şi ploaia. De cînd aştepta explicaţia aceasta!

— Domnule Vardaru, de mult simt o piatră pe suflet...

— E un bagaj incomod pe vremurile acestea! rîse Vardaru, ţinînd ţigara departe şi privind-o cu luare-aminte să nu-i sfărîme scrumul în hurducăturile maşinii.

Gluma căzu duş rece peste pornirea lui Comşa.

Tăcu o clipă, apoi încercă să reia firul, fără nici un entuziasm:

— Nu ştiu dacă e un bagaj incomod!... Dar, domnule Vardaru, omeneşte vreau, înaintea altora, să mă stimez eu. Ca să te aştepţi la cruţarea aproapelui, trebuie mai întîi să fii tu sever cu tine însuţi...

— O-la-la! Eşti confuz, Radule... Nu pricep! Intrăm în domeniul obscur al aforismelor; Marc Aureliu, Rochefoucauld, Schopenhauer...

Apoi, văzînd figura mîhnită a lui Comşa, îl bătu pe genunchi:

— Haide, Radule, spune!... Gluma, chiar stupidă, e cîteodată singurul mijloc ca să rezişti deprimării. Santinelele îşi sprijină bărbia în baionetă, ca să nu adoarmă... Vezi că m-am molipsit şi eu de genul aforistic?... Treci peste această contradicţie.

— Spuneam de severitate faţă de tine însuţi... Mă simt jenat în situaţia aceasta neclară, pe care dumneata ştii mai bine ca oricine altul că n-am căutat-o. Am acceptat-o numai. Dar şi acceptarea, cîteodată!... În ochii soldaţilor şi ai ofiţerilor pe care roţile îi împroşcau adineauri, era greu să citesc? O reflecţie firească şi legitimă: „Iată un om tînăr, voinic, fără nici o meteahnă. Călătoreşte confortabil. Fără nici un risc. Pentru el toate

amărăciunile noastre nu există. E un ora pus la adăpost, unul din cei cîteva mii de oameni puşi la adăpost. Şi toţi ştim de ce fel de providenţă puşi la adăpost!...”

Un hop scutură maşina şi scrumul ţigării lui Alexandru Vardaru căzu, ceea ce pentru un fumător de havane ia proporţiile unei catastrofe.

Vardaru îşi privi consternat ţigara decapitată, apoi o aruncă în noroi.

Se întoarse cu totul spre Radu Comşa, vorbind cu alt glas, îmblînzit, pe care puţini i l-ar fi recunoscut:

— Radule, înţeleg perfect!... Ştii bine că înţeleg mai multe decît vreau uneori să par... Dar deschizi o discuţie inutilă. O boală rusească: să iei sufletul, să-l storci, să-l învîrţi, să-l torturezi pînă rămîne o biată cîrpă cu urmele degetelor pe el. Tu socoţi războiul terminat?... Poate să dureze un an, mai mult. E un război de epuizare. Va veni rîndul tuturor. Nici eu nu te-aş opri! M-ar mîhni chiar, dacă aş fi nevoit să-ţi spun eu atunci: „Radule, acum ***da!*** E timpul, ai datoria...” Ştiu însă că aceasta n-o să fiu nevoit s-o fac. Dar acum ce-ar folosi – hai să-i zicem – eroismul tău? S-o înşiri prin noroaie ca nefericiţii de adineauri? Nu ştiu unde merg, de ce, pînă cînd... Un deprimat mai mult, Ai idee măcar unde ţi-e regimentul?... N-ar fi ridicol să te prezinţi: „Am venit să iau parte la epopeea eroică a retrage-rii...” şi după aceea un imbecil să te uite, cu unitate cu tot, în cine ştie ce păragini, ca să măreşti convoiul prizonierilor? Priveşte toate situaţiile, fără de panica din jurul nostru!... Calm... Are să-ţi vină rîndul şi o să fiu mîndru de tine, Radule, sunt sigur, tot atît cît de Pol, pe care l-ai văzut cum, sub jemanfişismul lui incorigibil, s-a arătat cu simplitate brav şi logic şi consecvent cu el însuşi: a luat viaţa în glumă; e oare moartea pentru el ceva mai serios?... Pînă atunci, de

ce însă acest hamletism? Trebuie?... Nu trebuie?... E bine?... Nu e bine?... Gîngăveală de abulici incapabili să se hotărască la o acţiune precisă!... Eu văd viaţa jalonată cu puncte de reper sigure: aceasta trebuie să o fac, aceasta nu! Am un singur criteriu. Morala mea! Cred în ea, nu mă îndoiesc. Judecata mea mă absolvă de a tuturor...

Radu Comşa tăcea, privind în noroiul drumului, din care stropii de sub roţi săreau ca lăcustele. Simţea uşurarea care se destinde întotdeauna cînd gîndurile tale ţi le rosteşte altul, să-ţi adoarmă cele din urmă îndoieli.

Alexandru Vardaru aprinse altă ţigară şi cuprinse cu ochii întinderile învăluite în neguri.

— Ne apropiem...

Apoi, după o tăcere lungă:

— Ne apropiem şi acum e rîndul meu, Radule, să-mi adun toate silinţele ca să birui o mare mîhnire. Tu ştii... Arpăşeştii erau moşia Elenei. Aci am trăit cei dintîi ani de căsnicie. Aci s-a născut Luminiţa... Era o moşie părăginită. Abia îşi acoperea dobînzile datoriilor. Bătrînul Arpăşeanu, socru-meu, era om moale, nehotărît, incapabil de energie; decît să ridice pe piloţi un hambar pornit la vale, se văieta o lună că i se ruinează gospodăria. Un al doilea Pol!... Am ridicat tot de la pămînt, ca şi la Făloasa. Casele oamenilor erau după pilda conacului. Ruină, garduri sparte, bordeie, viaţă de troglodiţi... În cinci ani au devenit un sat model. Toate casele împrejmuite, acoperite cu tablă, livezi, plante furajere. Le-am făcut bancă. Am adus vite de rasă, stupi; tot ce-am văzut aiurea, unde fiecare palmă de pămînt e stoarsă de tot ce poate fructifica. ...La început oamenii se dădeau greu la brazdă. Mormăiau ca şi bietul Arpăşeanu! Îi scuturam din dulcea lor somnolenţă. Am avut, pot spune, un început de rebeliune. Pe urmă, s-au convins. Au înţeles,

cînd au văzut cîte kile la pogon dă moşia boierească, ce preţ au vitele, ce spor aduce secerătoarea mecanică... Ai să vezi satul, conacul, moşia... O muncă de om! Nici nu-ţi închipui satisfacţia, cînd ceva a crescut din voinţa ta. Ca un pom răsădit. Cine spunea aceasta? Confucius ori nu ştiu ce asiatic: „Cine a plantat în viaţă un pom n-a trăit degeaba!...” E o faptă a ta, nu o vorbă! Şi acum trebuie să le părăsesc toate! Să se aleagă cine ştie ce!... E moşia Luminiţei. Are să fie a ta. Aci şi-a petrecut vacanţele de şcolăriţă. În came-ra ei nici un lucru nu e clintit. În fiecare toamnă, pînă în anul acesta, venea aci măcar o lună... O iubesc slugile, oamenii, o recunosc cîinii, caii din grajd. Şi din toate acestea ce vor face ***ei,*** mîine?... E aci şi mormîntul Elenei... Iată, Radule, cum devii sentimental, chiar cînd vrei să dai la alţii lecţii de fermitate!...

Alexandru Vardaru se sili să zîmbeasca, persiflîndu-şi această slăbiciune de o clipă.

Dar nu izbuti şi nu mai încercă.

Trăgea din ţigara de foi, fără să mai ia aminte la scru- mul desprins la fiecare clătinare nervoasă de mînă. Radu Comşa îl simţea alături, mai mult decît îl observa. Aşadar şi în omul acesta activ, aspru, tiranic, se ascundea, pitită, o floare fragilă a himerei. Pasiunea energicilor: nevoia de a domina realitatea, de a scormoni puterile latente, de a crea ceva dezinteresat: stupii ţăranilor, livezile, „satul model”!... Vorbea despre ele cu alt glas. Cine-ar fi recunoscut pe omul temut, cu cleştele vorbei neîndurat, de care tot atît se intimida domnişoara Betty, dactilografa, ca şi Mariţa, slujnica, cu ochii de culoarea pelinului veşted, ca şi adversarii de la bară, ca şi cei din parlament?

Maşina intrase pe hotarul moşiei.

Alexandru Vardaru se îndreptă de mijloc să privească miriştile cu ochi de stăpîn. O clipă fu

nemulţumit că vede o pîrloagă încă nearată, cum poruncise; apoi amar îşi aminti că acum e de prisos. Porumburile erau culese. În jurul unor girezi de paie, în mijlocul miriştei ţepoase şi vinete, încolţiseră pete verzi de grîu, din boabele scăpate în pleavă la treier. În tufişurile de măcieş de la marginea drumului fugi un animal cenuşiu. Fructele roşii, ude de apă, luceau – cercei de mărgean.

Satul se ivi din pînza ploii, cu gardurile de nuiele meşteruit împletite, cu livezile plantate geometric; pomi înşirîndu-se din fiece parte în linie dreaptă şi în diagonală; casele la o parte, cerdacuri cu stîlpi vopsiţi, ferestre largi, glastre. Conacul se afla în celălalt capăt. La primărie opri o clipă. Vardaru porunci străjerului:

— Să vie Iacovachi la curte!... Şi şeful de post. Hait, trap!...

Cîţiva soldaţi în ogrăzi. Cai militari pe ici-colo, cu frîul prins într-un stîlp de poartă.

La curte, cînd se deschise poarta, argaţii ţîşniră din toate cotloanele. Maşina viră între pini, plopi şi tei, pe şoseaua curbă, cu prundiş şi nisip galben, bătătorit şi spălat de apă ca un drum gudronat.

Opri înaintea peronului; pînă să se desfacă din blăni, jupîneasa era gata cu cheile.

— Ce veste, Varvaro? Ce-ţi fac copiii?...

„Copiii” erau orătăniile de toate rasele, colecţionate de Vardaru din toate expoziţiile: gîşte gigante şi cocoşi pitici, păsări împintenate şi cu crestele ascunse de coafuri enorme, o adevărată grădină de aclimataţiune pentru care Varvara arăta mare orgoliu.

— Sărut mîna, boierule...! Dumneavoastră să ne adu- ceţi veste, că pe noi ce ne-ajută mintea să ştim?... Copiii?

Aci obrazul Varvarei se lumină ca şi cum ar fi fost vorba de autentice odrasle.

— Copiii sunt bine, sănătoşi! Nu ne-a pierit

nici un pui şi Prinţesa. — Prinţesa era păuniţa. — ne-a scos unul alb... Parc-a ştiut pofta duduii Luminiţa, să aibă un păunaş alb...

Argaţii făcură cerc, cu pălăriile în mînă.

— Ce e cu voi, Năstase, Eftimie, Simioane?... Şi tu, urî-tule, de ce te-ai ras pe cap?

— Îl ia la Moldova!... Contingentu 919, aşa-i ordinul de la domnu şef dă post.

— Hai, puneţi-vă căciulile în cap şi nu mai căscaţi gura. La treabă! Vă chem acuşi... Unde-i Tomulescu?

— Domnu administrator e pîn’ la ocoale cu notaru. Ordin să facă numărătoarea vitelor...

— Daţi fuga unul să-l cheme! Să vină şi notarul.

Cînd împingea uşa să intre, unul îndrăzni pentru toţi ceilalţi, care nu se clintiseră:

— Boierule, oare vin ghermanii? Zice că să pice dă pă o zi pă alta.

— Şi-ai să-i opreşti tu cu furca, dac-or fi să vină, Năstase? Lăsaţi acum. Am spus că vă chem... Varvaro, apă de spălat şi pune să fiarbă samovarul pentru ceai. Ai grijă de Neculai!

— Lăsaţi, că de ceai porunceşte el ca şi dumneavoastră şi mai dihai încă!...

Între slugile de la Arpăşeşti şi şofer dura o veche ostilitate, din pricina ierarhiei domestice.

Neculai purta haine nemţeşti, aştepta să fie servit, fu-   ma ţigări gata, cu carton şi la o adică ce mare ispravă fă-cea? Se plimba cu automobilul ca un boier. Striga numai din goana lui: Deschide poarta! Închide poarta! Şi speria găinile satului; dacă nu cumva mai şi strivea sub roţi o seamă din ele.

Într-o jumătate de ceas erau spălaţi, focul trosnea în sobă, ceaiul aburea şi în jurul jupînesei două fetişcane dădeau zor.

După ce-şi deşertă paharul, cu gîndul în altă parte, Alexandru Vardaru se ridică:

— Lipsesc un moment, Radule! Poate vrei să vezi camera Luminiţei, pînă mă întorc?...

Varvaro, deschide ietacul duduii!... Oamenii să aştepte!

Jupîneasa îl conduse pe Radu în camera Luminiţei. Cu înţelegerea servitorilor, care ghicesc îndată fără să întrebe, ştiau acum toţi că boierul venise cu logodnicul duduii.

Varvara trase perdelele la o parte, deschise o fereastră:

— E cam închis aerul, conaşule!... Cu atîtea ploi, au crescut zbîrciogi şi-n piatră seacă.

Înnodă sfoara storului.

— Boierul s-a dus la mormîntul duducăi!... Aşa face întotdeauna cînd vine: întîi acolo, pe urmă celelalte...

Aşeză colţul unei feţe brodate pe masă.

— Iaca masa duduii, dulăpaşul cu cărţi. Are şi caietele de şcoală în raft... Sub ochii mei a crescut de cînd era atî-tica. Am ţinut-o în braţe de cînd trăia biata duduca, Dumnezeu s-o odihnească! Era un pui dă diavol, să nu-ţi închi-pui, numai în drăcii o ţinea... Acum a crescut, e domnişoară în toată puterea cuvîntului... Dar face un haz cînd îi adu- cem aminte! Să mă iertaţi, trebuie să mă întorc la bucă-tărie...

Rămas singur, Radu cercetă cu o curiozitate lacomă ietacul acesta de fată, cu împletituri de şcolăriţă, cu monograme pe mescioare, cărţi de premiu cu legătura aurită. ***Aventurile tînărului Telemac,*** biblioteca roză, desene şi pasteluri: cîteva fructe, o creangă de trandafir cu un fluture, un cap de madonă. Picturi naive şi stîngace, care nu lip- sesc niciodată din arhiva unei absolvente de pension.

Deschise un caiet cartonat, învelit cu hîrtie albastră, cu marginile liniate roşu: ***Caiet de Caligrafie al elevei Luminiţa A. Vardaru, cl. II primară, 1905.*** „Buturuga mică răstoarnă carul mare. România e ţară agricolă. Mila e un sentiment nobil. Răbdarea e mama tuturor virtuţilor.” Alte caiete. Teze. Caiet de probleme: geometria în spaţiu. Şi caiet de compoziţii în limba română. ***Clasa IV secundară, anul 1911:*** „O dimineaţă de primăvară la ţară...” „Natura în poezia populară...” Cîteva flori presărate, pansele, panglici cu violete pictate.

Radu Comşa se aşeză la biroul de la fereastră. Aici cî-teva cărţi noi, probabil lecturile din vara trecută: Rene Boylesve, Loti, Henri Duvernois, Gerard d’Houville, Colette, Galsvorthy... Cerneala uscată pe fundul

călimării de cristal. Peniţele ruginite. Un album cu desene, aforisme, nume de colege, de prietene, iniţiale şi maxime:

„Il n'y a d'amour vivant qu'un amour menacé."
„Dans tout premier amour, on aime deja avant d'aimer."
„Les coeurs délicats sont partout en pays ennemi."

Scrisul era al Luminiţei. Nu-i bănuise această predilec- ţie pentru aforistica atît de puţin simpatizată de Alexandru Vardaru.

Şi versuri:

Et le bassin au ciel sans âge
Offre le miroir pur de l'eau
Pour qu'il y mire, en leur voyage...
Le vol celeste du nuage
Et l'aile souple de l'oiseau.

La spate simţea prezenţa Luminiţei, avea senzaţia mîi- nii uşoare pe umăr, surprinzîndu-l în această percheziţie profanatoare. Cum i-ar smulge albumul, gata să zgîrie ca o pisică!

Şi toate acestea vor fi ale lor, ale lui, cu tot cu Luminiţa: ***„Il n'y a d'amour vivant qu'un amour menacé"***

Desigur, altfel visase Luminiţa să-l aducă aci, să-i arate ***ea*** cărţile, caietele, amintirile de şcolăriţă, locurile strate-gice unde se retrăgea pentru a pune la cale farsele de copil zvînturat, banca din grădină, unde a visat după cele dintîi romane, cu volumul pe genunchi şi cu ochii închişi, ca ochii de pisică la amiazi: „prinţul şarmant, tu urîtule, puah..."

Radu Comşa duse la buze un cuţit de fildeş pentru tăiat foile, fiindcă nu e cu putinţă, cînd fusese pe gînduri, să nu-l fi dus tot aşa la buze

şi Luminiţa. Îi era sufletul plin de dîn-sa. Toate obiectele acestea banale se învăluiau în emoţie.

O regăsea astfel în minte, în inimă, mai întreagă decît în imaginea de pînă acum. Mai creştea încă o dată în el, aşa cum crescuse de la caietul de caligrafie „Buturuga mică răstoarnă carul mare”, pînă la manualele spălăcite, la primele reflecţii asupra vieţii: ***„Les coeurs délicats sont partout en pays ennemi”.***

Şi minunea aceasta unică, un trup, un suflet, crescuse pentru el; tot misteriosul proces care an de an dezbrăcase cîte o foaie a crisalidei ca să-i dea pe Luminiţa de astăzi, toate fuseseră pentru dînsul! Şi Varvara, care o legănase în braţe; şi Alexandru Vardaru, care veghease cu încordarea sălbăticiunilor de pădure pentru puii lor încă firavi; toţi, pentru el o ocrotiseră, tremuraseră... Ce făcuse să merite aceasta?

4

Alexandru Vardaru intră şi înainta cîţiva paşi în odaie, cuprinzînd într-o singură privire decorul Luminiţei.

Ochii săi ocoliră ochii lui Radu. Şi-i simţea încă tulbu-raţi de gîndurile de adineaori, la mormîntul Elenei.

În gene, pe păr, pe obrazul cu trăsături tari, mai avea încă o pulbere măruntă de ploaie.

Îşi scutură gîtul scurt, cum ar fi scuturat apăsarea unui jug cu care nu era deprins. Frecîndu-şi mîinile, călcă mai apăsat, ca prin gesturile exterioare să-şi recapete energia lăuntrică:

— Putem merge, Radule! Aşteaptă oamenii în ploaie... M-am gîndit. Din casă nu scot decît cîteva lucruri; de aci, ale Luminiţei şi din camera Elenei. Obiectele, cum s-ar spune, de o valoare sentimentală... Celelalte, cum le-o fi norocul! Şi argintăria, covoarele, pun să le zidească în pivniţă. Tocmai se întîmplă să avem material rămas de acum trei ani, cînd am făcut bazinul din grădină... Biata Lumi-niţa! Ea, care ţinea să nu i se clintească un lucru din „muzeul ei sentimental”!

Observă un tablou acăţat strîmb. Îl îndreptă, din obi- ceiul său să vadă totul în ordine; se dădu un pas îndărăt ca să verifice dacă l-a aşezat bine.

Apoi, îndată îşi aminti că e inutil acum.

Avu un sentiment ciudat: o clipă, impulsia să-l strîmbe la loc, ca şi cum ar fi anulat aşa gestul de prisos.

— Ai văzut parcul? întrebă, arătînd spre fereastră. De altfel o să ai vreme după-amiază, mîine...

Radu Comşa nu prinsese decît o impresie fugitivă din priveliştea pe care se odihneau desigur întotdeauna ochii Luminiţei: grădina cu

alei galbene în cernerea ploii, boschetele de arbuşti desfrunziţi, în care negura se acăţa în scame, trei tei pitici, punînd în fumuriul toamnei pete verzi-albăstrii.

Afară, în jurul peronului, era adunat tot satul: primarul, notarul, şeful de post, oamenii curţii, moşnegi şi femei, chemaţi şi nechemaţi. Veniseră toţi să aştepte cuvînt de dezlegare de la omul care-i descurcase pînă acum din toate păsurile, chiar dacă îi globise, nu o dată, cu asprime, la munci de robie.

— Stăm aci, ori mergem undeva la adăpost, sub o şură?

— Stăm aici, boierule ! Cu ploaia ne-am împăca noi, că-i de la Dumnezeu! Cu celelalte mai greu, că sunt d-ale oamenilor...

Şi se strînseră cu gîturile lungite, să-i soarbă cuvintele.

Alexandru Vardaru vorbi mai întîi gospodarilor şi autorităţilor. Le dădu sfaturi ca pentru aceste vremuri grele; dar sfaturi care sunau aspre, ca poruncile. Ordonă primaru-lui să împartă tot ce se afla în magaziile moşiei, dacă nu le ridică armata pînă în ultima zi. Celelalte nu mai erau în puterea lui, nici a oamenilor.

Pe urmă, cu argaţii, vătafii şi administratorul trecu la grajduri, la şoproane, la ocoale şi la hambare, să socotească din ochi convoaiele care trebuiau să plece de a doua zi în zori: tamaslîcurile de boi, cirezile de vaci, turmele de oi, carele. Alese oamenii. Însemnă numele, să completeze hîrtiile de la Ministerul de Război şi de Interne, care aveau să le deschidă toate drumurile şi să le ferească de neajunsuri.

Cînd după două ceasuri se întoarse, oamenii tot mai aşteptau înaintea peronului.

— Avem o rugăminte, boierule!... Să ne primiţi şi vitele noastre cu ale curţii... Alegem fruntea şi, ce-or îndura ale dumneavoastră, să pată şi ale noastre... Dăm flăcăii!

— Bine, bade Ilie, cum îţi închipui dumneata că o să purtăm grijă la atîta amar de dobitoace? Unde să le găsesc adăpost, nutreţ, cînd nici pentru-ale mele nu ştiu dacă...

— Boierule, ştiţi că ele-s toată puterea noastră... Dacă ni le-or lua oastea duşmană, putem zice c-am pierit şi noi!

— Dă o molimă peste ele. Să port eu răspunderea?

— Mai molimă decît duşmanul!...

— Vi le rechiziţionează armata...

— Dacă-s cu ale dumneavoastră, nu le mai rechiziţionează, să fie ele zece armate !

— Le prind germanii...

— Dacă le-or prinde pă cele boiereşti, le-or prinde şi p-ale noastre.

Alexandru Vardaru văzu că n-o scoate la capăt:

— În sfîrşit, lăsaţi! Mă mai gîndesc. Pînă diseară vă dau răspunsul...

— Va să zică le primiţi?

— Cum va să zică le primesc? Am spus că am să văd! Asta e tot!...

— Boierule, vă faceţi mare păcat cu noi!... După ce ne-aţi împuns cu sula-n coastă să ne ridicăm la viaţă mai dă doamne-ajută, că trăiam în neştiinţă şi sălbătăcie, ca fiarele codrului, acuma, boierule, ne lăsaţi aşa, în voia urgiei, să ne scufundăm?...

Omul stătea cu pălăria în mînă, înaintea celorlalţi, cu părul sur în ploaie şi la fiecare vorbă întorcea ochii către cei de la spate, să capete îmbărbătare.

Hotărîrea lui Alexandru Vardaru slăbea. Aceasta complica tot planul lui.

Vorbi răstit, ca să curme odată:

— Bade Ilie, am vorbit româneşte, mi se pare!... Aşteptaţi să văd. Dacă se poate, bine! Dacă nu, nu!...

— Lasă, Ilie! rostiră cîteva glasuri. Nu se-ndură el bo-ieru să ne părăsească...

Porunci să i se înhame, îndată după amiază, docarul, ca să meargă la stînă, la ocoale şi la hambare. El pleca a doua zi cu maşina. Radu Comşa rămînea încă, pînă ce aveau să pornească toate convoaiele.

Afară, oamenii tot mai aşteptau. Aflaseră că le primeşte vitele. Cîteva babe se plecară să-i sărute mîna. Toţi priveau în pămînt, copleşiţi în şuroiala ploii. Pînă acum fuseseră învăţaţi să se ştie păziţi în toate încercările grele. Dacă pleca şi el, cui rămîneau? Ce-i aştepta? Învăţătorul mobilizat; popa bolnav în spital. Numai femei, moşnegi, babe şi copii, toţi oamenii în putere cine ştie pe unde şi cine ştie cîţi încă în viaţă!

— Boierule, noi suntem ca neaga rea... Se cheamă că vitele ni le-aţi scăpat. Să vă dea Cel-de-sus sănătate şi no-roc coniţei Luminiţa! Da noi, tot mai avem o rugăminte...

Alexandru Vardaru îşi pierdu sărita, ori mai mult voi să pară că şi-a pierdut-o.

— Ia ascultaţi, măi oameni buni! Credeţi că numai grija voastră o am? M-aţi tocmit vătav la voi? La mai plecaţi pe la casele voastre!... Ce mai aveţi de spus, să vie doi-trei dintre voi diseară şi-om vedea. Am şi eu dreptul să mănînc.

— Drept este, boierule.

Oamenii se dădură cîţiva paşi îndărăt şi iar se pîlcuiră, spre poartă, în mijlocul drumului, neîndurîndu-se să intre pe la case.

Pînă în seară, Alexandru Vardaru isprăvise tot, ca un plan precis de manevră, cu fiecare mişcare dinainte prevăzută. Cutreierase toate încăperile, poruncind Varvarei şi argatului care trebuia să zidească în pivniţă:

— Astea laşi! Astea merg la pivniţă! Asta pentru Chioaia!...

În camera Elenei dădu peste unul din portretele bătrî-nului Arpăşeanu, în mărime naturală, în uniforma şcoalei militare Sfînta Tereza din Viena.

Acolo, pe vremuri, părintele Elenei se pregătise pentru cariera militară, la care de altfel renunţase îndată, fiindcă trebuia să se deştepte prea de dimineaţă şi avea prea mulţi stăpîni.

O clipă, Alexandru Vardaru ezită. Pe urmă, întorcîn- du-se spre Radu:

— În vremuri de astea, orice expedient este permis. Poate mi-or cruţa mai miloşi casa! Nici ea – nu rosti nu-mele Elenei – nu m-ar dezaproba...

Şi porunci să fie atîrnat tabloul chiar în sala de intrare, ca în ochii celui dintîi feldvebel german care ar păşi pragul să apară tînărul cu chipiul înalt austriac, cu uniformă albastră şi cu nasturi auriţi, cu pantalonii de postav alb, strînşi pe pulpă.

— Cînd vei da cheile, arătaţi portretul! Spui că boierul bătrîn a învăţat la Viena...

Astfel Mitu Arpăşeanu, măcar acum, din cadra unde apărea cu mustăţile bălane răsfirate între favoriţii à la Franz Iosef, era chemat cu folos să apere moşia Luminiţei.

În zori, maşina plecă.

Oamenii strînşi pe marginea drumului urară întoarcere repede. Cîteva femei îşi şterseră ochii, O fetiţă opri să-i întindă un mănunchi de

flori sărace, de toamnă, leoarcă de apă şi cu frunzele veştede.

La marginea hotarului, Alexandru Vardaru se răsuci să privească înapoi.

Satul abia însemna o linie mai întunecată în pîcla vînătă a ploii. Zidurile conacului şi parcul nici nu se mai desluşeau. Duse, fără să-şi dea seama, mănunchiul de flori la nări. Dar florile nu mai aveau alt miros decît acel de frunze intrate în descompunere.

Se uită la ele, ca şi cum abia atunci prindea de veste că le are în mînă. Alexandru Vardaru, cu un mănunchi de flori? Poate cu ochii uzi?... Dădu din umeri; aruncă mănunchiul în şanţ; aprinse ţigara şi se înfăşură mai bine în blană.

— Neculai, înainte de douăsprezece trebuie să fim acasă!

5

Toată ziua, Radu Comşa se strădui să înlocuiască lipsa lui Vardaru, cît mai deplin.

Supraveghe plecarea cîrdurilor de vite însemnate cu boia albastră în frunte.

Iacovachi, primarul şi Tomulescu, administratorul, nu-l pierdeau din ochi, căutînd în fel şi chip să mulţumească pe cel care avea să fie viitorul stăpîn al moşiei:

— Aţi ordonat ceva?... Am trimis întîi oile, cum v-aţi gîndit şi dumneavoastră, merg mai încet la drum şi-s mai gingaşe...

Radu Comşa nu gîndise nimic, dar aproba cu nemulţumirea că se simte inutil.

Seara, căzu de oboseală. Ploaia foşnea în crengile grădinii. Prin somn îi apăru Luminiţa în rochie de şcolăriţă, pînă la genunchi, cu pulpele goale, cu guler alb scrobit şi cu funtă neagră de mătase, plecată pe un caiet de caligrafie, scriind cu limba strînsă între dinţi,

de atîta încordare a atenţiei: „Buturuga mică răstoarnă carul mare. Mila e un sentiment nobil.”

Apoi, îmbrăcată în haine sărace, se făcea plîngînd de i se zguduiau umerii mici: ce lăsaseră barbarii din muzeul ei sentimental?

Doi bavarezi groşi răscoleau cu vîrful baionetelor un foc în care ardea caietul de compoziţii din clasa a IV-a, anul 1911: albumul cu aforisme: ***„il n’y a d’amour vivant…”***

Zoe Vesbianu, lîngă un ofiţer de ulani, care nu era decît doctorul Carol Mayer, bătea din palme şi îndemna, cu rîs desfrînat şi răutăcios:

„Au mai rămas ***Aventurile tînărului Telemac!***”

Iar doctorul Mayer hohotea şi dînsul, scuturîndu-şi crucea de fier pe uniforma de culoarea fumului, ridicînd mîna de lemn:

„Le dau pentru zece vagoane de secară!... Ceasurile dumneavoastră nu se potrivesc: la palat e douăsprezece!... Începeţi bătaia cu flori. Dar energic şi metodic! Viaţa nu e un amuzament!”

Radu se repezi să-i smulgă ***Aventurile tînărului Telemac*** din mîna validă. O răsuci. Doctorul Mayer se apără cu cealaltă mînă şi între degetele lui Comşa rămase aparatul ortopedic, de lemn, de piele şi nichel.

Acum i se încrunta în faţă, în locul ofiţerului de ulani, Mitu Arpăşeanu, cu uniforma Sfintei Tereza, cu favoriţii şi mustăţile à la Franz Iosef.

„Ce cauţi aci? Ce vrei?”

„Dar apăr pe Luminiţa... N-o recunoşti? Luminiţa!”

Mitu Arpăşeanu se încrunta înainte, fără să înţeleagă şi cînd încetă, avea din nou figura doctorului Mayer. Porunci numai cu un gest. Cinci bavarezi îl legară la stîlp.

„Ora douăsprezece! rînji doctorul Mayer. Douăsprezece după ceasul nostru, nu după ale voastre din Bucureşti! Să vie doisprezece soldaţi cu douăsprezece carabine încărcate. ***Und jetzt, rasch!*** Foc de salvă!”

Salva pîcîi, ca din puşti de soc, cum sună acum trist na-sul domnului Bîrzotescu cînd se vaietă.

Dar gloanţele i-au intrat în carne. N-a fost glumă! Se clatină... Toate se topesc... Şi Luminiţa îşi duce pumnii mici la ochii ei oblici, de musmé...

Radu Comşa se trezi scăldat în sudoare. Ce vis stupid! Sări să dea perdelele la o parte.

Cerul se luminase. O pereche de porumbei gîngureau în fereastră. Aveau penele guşii

zburlite şi cozile rotate; îşi dezmierdau pliscurile.

Se îmbrăcă repede şi ieşi să vadă ce e cu ultimul convoi. Tomulescu, administratorul, îl aştepta cu cizmele de fost plutonier-major lustruite oglindă.

Convoiul plecase:

— Am văzut că dormiţi. N-am vrut să vă deranjez. Toate au mers strună! Cred că aţi fost mulţumit dă noi! întrebă, netezindu-şi mustăţile de două ori răsucite şi cosmeticate.

Aştepta, bătîndu-şi cizmele cu o cravaşă de piele împletită.

Radu Comşa mai inspectă grajdurile acum aproape goale, unde cîţiva cai bătrîni şi betegi mai dormitau cu boturile în iesle; şurile cu maşinile de seceră înălţîndu-şi aripile verzi şi roşii; ocoalele pustii, unde mugea cîte o vită stingherită.

Apoi, cele două ceasuri pînă la plecare ţinu să şi le treacă singur, în parc.

Cerul era spălat. Soarele încerca să lumineze cu putere odihnită, după atîtea săptămîni de diluviu. Picăturile se scuturau din crengi la fiecare adiere a vintului. Iar porumbeii, care stătuseră ascunşi, se ridicau în stoluri fîlfîitoare.

Totul păru din nou, o clipă, fără nici o ameninţare, ca întotdeauna: sigur, simplu, durat pentru eternitate.

Radu ocoli pe aleile ude, căutînd banca Luminiţei. Ştia atît: că e sub un tei şi că e cioplită într-un trunchi întreg, culcat. O găsi. Dar nu se putu aşeza pe lemnul care adunase apă în găvanul scobit.

Ramurile negre ale teiului se răsuciră ca o protestare, plouînd un ropot sonor şi rece peste omul străin care viola refugiul stăpînei.

Merse mai departe, printre tufişurile de arbuşti, sure şi spongioase, călcînd peste foi putrede.

Într-un havuz, îndată ce s-a apropiat, peşti roşii se îmbulziră la suprafaţa apei, aşteptînd cu ochii lor rotunzi şi cu gurile lacom întredeschise darul de fărîmituri pe care desigur îl arunca Luminiţa. Cîteva frunze coşcovite, galben-metalice, pluteau pe luciu, lunecate de răsufletul vîntului în aceeaşi direcţie, ca minuscule nǎvi grăbindu-se să intre într-o radă-jucărie.

Se vedea în apa tremurată cerul răsfrînt, vîrfuri de crengi, zborul alb al porumbeilor.

Era fără îndoială bazinul din album:

Et le bassin au ciel sans âge
Offre le miroir pur de l'eau
Pour qu'il y mire, en leur voyage...

Peştii îl priveau neclintit, cu ochii rotunzi şi stupizi.

Lui Radu Comşa îi păru rău că n-are ce le zvîrli. Pe urmă, se surprinse gîndind că toate acestea vor fi ale lui şi toată bucuria se posomorî. Venise să caute puţin soare călduţ; să vadă o grădină miraculos răsărită din paragină, prin voinţa neclintită a unui om, să se umple de amintirea Luminiţei în decorul care să-i explice mai bine sufletul; şi iată, îşi descoperea un simţămînt vulgar şi netrebnic!

Păşi mai repede.

Peştii roşii şi aurii se împrăştiară dezamăgiţi, navigînd cu cozile lor moi.

O alee de trandafiri îngropaţi. Alta de peri întinşi pe spalier. Acoperişul de sticlă al serei. Arbuşti necunoscuţi, cu frunzele lucioase şi neatinse de frigul toamnei, cu spini ciudaţi, cu fructe rotunde, mici, violete.

Cînd se întoarse din fundul grădinii, vîrful de ţiglă al conacului apăru printre copacii desfrunziţi, inundat de soare. Îşi aminti de casele pe care războiul şi duşmanul le rad pînă la pămînt – tot ce se află aici ar putea fi devastat într-o singură dimineaţă de luptă. Apoi se gîndi că şi această teamă nu-i venise poate atît de dezinteresat. Şi se dezgustă de el.

Mînca fără nici o poftă. Iar cînd Varvara veni să-i spună că docarul e gata, cerul era din nou învăluit de funinginea norilor şi ploaia se puse iarăşi să curgă.

Îşi aşeză valiza mică la picioare, luă hăţurile din mîna vizitiului, să mîne el.

Apoi gîndi că şi aceasta e un fel de intrare în

posesiune, un gest de stăpîn şi trecu hăţurile omului.

— Mai bine, boierule! făcu Eftimie, vizitiul. Zarif, murgul din stînga, cam are nălucă!... Numai cînd simte mîna mea se poartă ca mieluşelul...

Tomulescu, administratorul cu mustăţi de plutonier-major, mai aşează colţul pledului în jurul picioarelor, salută milităreşte, ciocnind călcîiele. Varvara alergă cu un pachet învelit în hîrtie de mătase:

— Pentru duduia Luminiţa!... S-o păzească de ceasul rău...

Era o iconiţă mică, ovală, o Maică Precistă săpată în sidef, cu marginile tocite, păstrată cine ştie de cînd şi căpătată cine ştie de unde.

— Haide, copii!

6

În urmă, în ploaie, în negurile toamnei mişcătoare şi imprecise, rămase grădina Luminiţei, teiul cu banca de trunchi scobit, muzeul ei sentimental zidit în ciment, porumbeii deprinşi să ciugulească grăunţele din mînă, peştii roşii şi aurii, care de-acum în deşert se vor ridica la suprafaţa apei, aşteptînd.

Vizitiul dădu bici cînd ieşiră din sat; caii o luară la trap întins.

Aveau douăzeci de kilometri pînă la şoseaua naţională; de aci, doisprezece pînă la gara unde Radu trebuia să prindă un tren pentru Bucureşti.

Drumul era pustiu. Toate cetele răzleţe de soldaţi, de alaltăieri, intraseră în pămînt.

La o cotitură de cale, între ţarine, pe marginea şanţului, ghemuit într-un suman şi pe cap cu o glugă dintr-un sac, un moşneag, ori poate o femeie bătrînă, nu se lămurea bine, căta spre cerul păcuriu de nori, cu înfăţişarea deznădăjdu- ită a omului de ţară cînd aşteaptă grindina şi toate năpas- tele de sus. Întoarseră şi Radu Comşa şi vizitiul, ochii în- tr-acolo. Se vedea în vînăta zare un foc, ori era numai o părere?

— Arde spre Ploieşti! spuse omul şi înteţi caii.

În şosea, intrară într-un viermăit de lume neînchipuit.

Armată şi căruţe, curgînd spre Buzău. Trupe de infan-terie şi chesoane, călăreţi singuratici, trăsuri încărcate pînă în vîrf, cîrduri de vite, camioane, oameni înjurînd, împingîndu-se, plesnind bicele; căruţe sfărîmate în şanţuri, răniţi cocoţaţi în vîrful furgoanelor cu furaje; o forfotă înecată în glod, tîrîndu-se ca o omidă cu mii de picioare de-a lungul şoselei

neîncăpătoare, din care se revarsă, pe de lături, puhoiul în cîmpuri.

— Am luat-o rău!... se scărpină vizitiul în cap. Mergem împotriva apei!...

Şi cîrmi pe un drum mai lăturalnic, pe care îl ştia numai el.

Pe măsură ce înaintau, geana focului dinspre Ploieşti se lărgea. Norii se îngroşeau de fum; cîteodată, flacăra părea că nu mai este, apoi zbucnea mai învîlvătată.

— E un foc mare!... se minună Eftimie.

Radu Comşa nu ştia ce să creadă. Încă n-avea de unde să-şi închipuie că au început să se mistuie şi să se prăbuşească sondele, rafinăriile şi toate depozitele de pe Valea Prahovei, hambarele şi conacurile, magaziile gărilor cu grîne; prăpăd desperat înaintea invaziilor, după aspra tradiţie a sciţilor.

În gară nu izbuti să capete altă lămurire decît că nici un tren nu mai merge spre Bucureşti. Toate vin dintr-acolo şi cele mai multe erau militare, cu trupe, muniţii şi răniţi.

Şeful de staţie îşi apăsă nerăbdător şapca roşie pe ochi şi nu mai vru să stea de vorbă. Cînd află însă că vine de la Arpăşeşti, moşia lui Alexandru Vardaru, o transformare magică se petrecu în toată figura sa, şi, scoţîndu-şi şapca roşie, se precipită zîmbilog.

Avea obrazul ciupit de vărsat, purta un palton cafeniu şi un guler de celuloid, de un alb-verzui şi rece, cum sînt unii pereţi văruiţi cu piatră-vînătă, pentru dezinfectare.

— Ne-am pierdut capul, domnule... domnul?...

— Radu Comşa.

— Da, domnu Comşa, ştim noi.

Nu ştia nimic, dar socotea necesar să arate că ştie perfect cine vine şi se duce la moşia lui Vardaru.

— Ne-am pierdut capul, domnule Comşa! Ordine, con-traordine, paraordine şi dezordine!

Aci, şeful de staţie se opri zîmbind, ca să guste propriile cuvinte.

Cu o scăpărătoare şi fitil, se chinuia să aprindă o ţigară care se stingea mereu.

— Vreţi să ştiţi dacă mai trece vreun tren spre Ploieşti?... Eu nu mai cred! Dar să întrebăm. Aflăm imediat. Mersi, am aprins!...

Intră la telefon să întrebe staţia următoare, apoi Buzăul. Nu se vestea nici unul, deocamdată.

— Poate mai tîrziu... Poate să treacă o

locomotivă. Facem tot posibilul pentru dumneavoastră. Scuzaţi, numai să treacă numărul 42! S-a anunţat. Iar s-a stins... Să fie al dracului de tutun, cu ploile astea e umed ca o cîrpă...

Radu Comşa, care fuma rar, trei-patru ţigări pe zi, dar avea totdeauna bune şi potrivit de uscate, îi oferi tabache- rea plină.

Şeful luă una cu două degete, mirosi tutunul, dădu din cap afirmativ şi, ţuguindu-şi buzele a mirare, o puse după ureche. Voia s-o fumeze tihnit, după ce trecea 42. Pînă atunci, cercă încă o dată să o aprindă tot pe cea veche.

Se dădu la urechea lui Comşa cu aer misterios:

— Domnul Vardaru a evacuat de la Arpăşeşti?

Radu Comşa făcu semn clin cap că da.

— Atunci, bravo! Se bucură omul cu şapcă roşie, ca şi cum ar fi aflat că cine ştie ce fericire a căzut pe familia Vardaru.

Şi îndată, înălţînd din sprincene:

— Altfel, ştiţi? Din ceas în ceas, Bucureştii…

Făcu un semn de retezare cu mîna.

— Nu se poate! Refuză să înţeleagă Radu. Acum trei zile, cînd am plecat…

— Ce-s trei zile pe vreme de război? rîse cu dispreţ omul ciupit de vărsat, dîndu-şi pe ceafă şapca roşie. Acum ce-a-duce ceasul n-aduce anul… Iată-l că vine!

Trenul 42 intră gîfiind cu toate supapele celor două maşini, sub povara încărcăturii. Oameni urcaţi pe acoperiş, agăţaţi pe tampoane, unul se legase cu o curea de-o scară, lăzi şi boccele, femei cu pălăriile turtite, copii urlînd la ferestre – ultimele trenuri care scăpau din Bucureşti, spre necunoscut.

Pe toate figurile se citea spaimă, o mare oboseală, o mocneală de vite mînate la abator, prostite, cu gîndul absent. Un soldat ţinea în braţe un copil înfăşat; o fată îmbrobo- dită cu şal, cu nasul roşu de frig, strivită de peretele vagonului, jumătate împinsă pe fereastră afară, plîngea cu lacrămile egale şi continui, fără să suspine, fără să le şteargă, ca un şipot nesăcătuit.

Radu se întoarse de la priveliştea care-i gîtui răsuflarea.

Păşi peste soldaţii culcaţi în ploaie, cu capul

pe saci. Merse pe lîngă răniţii întinşi cu faţa în sus; ochi sticloşi, obraji scofilciţi, vinete buze de mort. — Unuia, o femeie îi ştergea apa de pe frunte cu o batistă tivită cu mărgele albastre. Intră în sala unde ţăcăneau aparatele de alamă răsucind panglicile albe de hîrtie. Căută o hartă, ca să vadă de acolo ce are de făcut.

Pînă la Ploieşti, cu docarul, era cu neputinţă să plece în seara aceasta; peste un ceas cădea noaptea.

După ce porni 42, şeful se întoarse şi aprinse ţigara fină de după ureche.

Îşi frecă mîinile cu mulţumirea unui om care aducea o veste foarte bună.

— Aţi văzut? Au dat foc la sonde... Acum, cînd au să vie nemţii după benzină şi petrol, ***kein benzină und petrol!*** Ai dracului englezii, domnule... domnu...?

— Comşa..

— Domnule Comşa. Ştiu!... Englezului, domnule Com-şa, nu-i place vorbă lungă, ca românului... El tace şi face. Accelerat! La el timpul e bani. ***Taimizmonei.*** Tocmai ca domnu deputat Vardaru!... Domnul deputat cred că tre- buie să aibă el niţel sînge de englez în vine! Am cunoscut, să vezi dumneata, un englez, pe la 1905, ba nu, la 1906... Eram impiegat la Cimpina. Ei bine...

Radu Comşa începu să se uite cuprins de adevărată uimire amestecată cu admiraţie la omul cu şapcă roşie, care pălăvrăgea cu atîta poftă cînd totul se năruia împrejur.

Îi tăie povestea:

— Am cunoscut şi eu un englez, domnule şef! E adevărat; nu-i plăcea vorbă multă ca românului. Şi ca să facem ca englezul, te rog să lămurim în cît mai puţine cuvinte un lucru. Aşteaptă caii domnului deputat Vardaru, afară în ploaie...

— Păcat... E o întîmplare de toată nostimada!

Şeful fu nevoit să renunţe pentru moment la întîmplarea de toată nostimada.

Rămaseră bun înţeleşi ca Radu Comşa să plece cu o locomotivă, avea să treacă una la zece noaptea spre Ploieşti. Dacă se anunţa vreun tren, cu atît mai bine. Îl vestea; îl găsea în dosul gării, cu docarul, la han.

— Nu, rămîneţi aci!... Pe garanţia mea ! îşi duse la piept mîna cu manşeta de celuloid şeful staţiei. Acum, să vă spun întîmplarea cu englezul.

— Imposibil! Aşteaptă caii domnului deputat Vardaru, în ploaie...

Şeful cedă în faţa acestui argument decisiv.

Pe scările din dosul gării, Radu Comşa văzu iarăşi o femeie bătrînă, cu bărbia proptită în mînă, privind dincolo de curgerea opacă, spre cerul fumegos şi învăpăiat dinspre miazănoapte, unde nu se anunţa nimic bun.

— Ei, boierule, ce faceţi? întrebă Eftimie, care coborîse şi deretica ceva la o roată.

— Eu zic să te întorci, Eftimie! N-am deocamdată nici un tren, dar o să găsesc ceva! Nu rămîn eu aici...

Sluga se scărpină în cap, scurmă în glod cu coada biciului. Îşi apăsă pălăria udă, o dădu iar pe ceafă.

Era foarte scund şi cu mustăţi de uriaş, aşa că părea nu un vizitiu cu mustăţi, ci o pereche de mustăţi cu apendice un vizitiu.

Dar, în contrast cu aceste podoabe de bărbăţie teribilă, era nevoiaş şi umil. Ochii căutau cu recunoştinţă la toţi: la Vardaru, la Tomulescu, administratorul, la Radu Comşa, pe care abia îl cunoscuse, mulţumind parcă tuturor că îi îngăduiau să trăiască.

Ridică biciuşca, hotărît:

— Apoi, eu nu vă las aşa, boierule!... Şi dacă n-aveţi tren? Şi dacă nu găsiţi cu ce pleca? Aşteptăm pînă mîine... Dacă găsiţi, om mulţumi lui Dumnezeu că s-a putut! Dacă nu, o luăm de

cu noapte spre Ploieşti, pe alt drum decît şoseaua şi pînă la prînz suntem acolo. Pe urmă îţi găsi tren pentru Bucureşti... Ovăz pentru cai avem. S-au hodinit destul în grajd!...

Radu Comşa gîndi că poate e o hotărîre cuminte. Nu mai avea încredere destulă în garanţiile şefului de gară anglofil.

Eftimie trase docarul înaintea hanului, desprinse ştreangurile şi începură să aştepte.

Toată bătătura dinaintea cîrciumii gemea de căruţe, trăsuri de oraş cu cufere legate la spate, hulube ridicate în sus, ca la bîlciuri; caii cu botul în fîn, cu urechile pleoştite în ţîrîiala ploii. Oameni legînd a doua oară boccelele desfăcute. Păsări cîrîind, cotcodăcind, gîgîind, măcăind în cuşti. Înjurături şi femei bocindu-se. Peste toate: stoarcerea neistovită din bureţii norilor.

Niciodată nu se văzuseră strînşi laolaltă oameni din lumi atît de pestriţe: ţărani şi tîrgoveţi, soldaţi de toate armele, răniţi şi sănătoşi, ciobani cu glugile acoperind ochii, femei şi haine popeşti; chipuri întunecate, obraze îndobitocite, ochi goi cătînd la fiecare cinci minute către cerul dinspre apus, care în neguri se aprindea pe măsură ce se apropia noaptea. Şi pe şoseaua din faţă, scurgîndu-se în scîrţîit fără istov, bejănia. Prizonieri între soldaţi, muşcînd din pîini negre, ude de apă, privind indiferenţi la tot ce se petrece împrejur. Trecu un brec încărcat de copii. Apoi iar căruţe cu ciobăie şi cuşti, perne acoperite cu ţoale, porcul guiţînd în codîrlă şi cîinele legat cu frînghie, şchiopătînd alături. Vehicule de toate neamurile: care de fîn şi trăsuri hîrbuite, brişti şi docare, furgoane militare şi chesoane, cîte o baterie cu tunurile trase din greu de opt cai, apoi un escadron de tren, infanterişti şi cîrduri de vite, dar mai cu seamă căru-ţele cu stranii şi clătinate arhitecturi de bagaje, menţinîn- du-se prin minune în echilibru; mobile şi lăzi, cuşti şi

leagăne de copii, oale de bucătărie şi lăvicere leoarcă de apă, spălîndu-şi văpselele; iar în vîrful acestora, zbierînd zgribuliţi copiii, femeile alăptînd pruncii.

Printre toate, străbăteau înaintînd grăbit camioanele care zguduiau pămintul; cîte-o trăsură de oraş cu cauciuc; un automobil la geamul căruia mîrîia un căţel mic cît un pumn şi arogant ca un grof.

Trecu în trap săltat un regiment de cazaci siberieni, spre Bucureşti, cu suliţele la picior, plecaţi pe cai mici cu capul mare şi coamele în ochi.

Gloabele căruţelor se speriau, dădeau îndărăt; siberienii rîdeau la femei, prefăcîndu-se că le împung cu suliţele, copiii înfricoşaţi începeau să zbiere.

Şi atunci glasurile băjănarilor se ridicau molipsite unul de la altul, căruţaşii răcneau la vite, le pocneau ponciş peste frunte cu coada biciului, înjurau şi se căinau într-un haos de sfîrşit de lume. Iar noaptea se lăsa murdară şi grea, cu norii tîrîndu-se atît de jos, încît păreau că pot fi atinşi şi alungaţi cu coada biciului.

Radu Comşa îşi spunea că n-are să-i mai iasă niciodată scîrţiitul acesta necurmat din urechi, scrîşnetul roţilor pe prund, rîcîitul copitelor, tălăzuirea glasurilor, vuietul ro-ţilor.

Acum noaptea căzuse cu totul.

Cerul era departe, un iad de fum şi de flăcări, în care gesticulau umbre? Ori numai păreri?...

O clipă, o flacără lungă lingea norii şi se retrăgea înghiţită. Pe urmă iarăşi era întuneric desăvirşit spre apus şi miazăzi; şi în noapte rămînea numai ploaia, scîrţîitul convoaielor, glasurile şi duruitul fără istov. Neaşteptat, flacăra ţîşnea din nou; erau mai multe, se aprindeau una de la alta, ca un joc inofensiv, cuprindeau jumătate de orizont şi în acelaşi moment se stingeau toate ca astupate de un

capac.

Din întunericul de catran vîntul aducea atunci o suflare de panică.

Ici-colo, printre convoiuri, începură să se legene feli-nare; farul automobilelor prindea în brazde de lumină albă spatele căruţelor, crupele vitelor ude de ploaie, un cal care se trăgea înapoi spăimîntat, împingînd căruţa în celelalte.

7

Radu Comşa se mişcă fără ţintă, ca să-şi dezmorţească trupul pătruns de umezeală.

Se opri orbit de lumina unei maşini, aşteptînd-o să treacă.

Păşise şanţul să se ferească de împroşcarea stropilor, cînd un glas îl strigă de la spate:

— Domnule Comşa! Domnule Comşa!

Cine putea să-l mai cunoască şi aci? Se sili să desluşească în noapte, înaintînd printre caii deshămaţi şi boii culcaţi în glod.

— Pe aci... Nu, la dreapta! Încă... Aşa! Bună seara, domnule Comşa!

O umbră îi făcu semn sub un copac, în faţa unui foc cu flacăra împuţinată de ploaie. Se apropie şi tot nu pricepea cine să fie.

— Nu mă mai cunoşti, domnule Comşa?

Se plecă mult spre chipul necunoscut şi nu găsi cuvinte să-şi rostească mirarea:

— Madam Vîrcolici!... Cucoana Tincuţa!...

Era mama Mariei Probotă.

— Dar ce înseamnă?...

— Vremuri de bejenie! Glumi trist cucoana Tincuţa. Pe Dinu nu-l recunoşti?.. întrebă arătînd jos, pe o boccea, copilul înfăşurat într-un şal negru. Dinule, dă bună seara domnului Comşa! Nu-ţi mai aduci aminte? Domnul Comşa, prietenul lui tăticu...

Dinu întinse supus şi fără surpriză o mînă mică şi îngheţată.

— Dar cum de sînteţi aici? Tot nu se dumeri Radu Comşa.

— Aş spune că foarte simplu!... cuvîntă cucoana Tincuţa, aruncînd o bucată de scîndură în foc, care învioră o clipă flacăra. Şi iată de ce simplu: prietenii din Bucureşti ne-au lăsat! Vezi, chiar pe dumneata a trebuit să te întîlnesc unde nu te aşteptai, ca să-ţi aduc aminte de noi... Maria e evacu-ată cu spitalul. De la Virgil nici o veste, de-o lună... Ce-mi rămînea să fac?... Să aştept ocupaţia?... Mi-am adus aminte că sunt neam de mazili, care-au văzut altele mai grele şi au scăpat... Mi-am zis c-am să găsesc o fiinţă care să mă primească la Iaşi, cu braţele deschise: soră-mea!... Am cumpărat frumos un căluţ şi o căruţă, am încărcat ce-aveam mai bun, am chemat în casă pe vecină-mea – ştii, madam Ioţu, cea cu o droaie de pleduri de nu mai încap la ea!... I-am dat cheile şi îngăduinţa să stea în casă şi să facă ce-o şti!... L-am urcat pe Dinu în căruţă, am luat slujnica, pe Ioana, tot nu voia să rămînă în ruptul capului de frica nemţilor şi am pornit la drum... Acum aştept să vie dînsa!... Umblă prin sat, ca să caute un pat de dormit pentru copil... Noi ne-om odihni cum om putea. Şi mîine ne luăm din nou calabalîcul în spate...

Radu Comşa îşi spunea că îi e dat în seara aceasta să în-tîlnească numai oameni scrîntiţi la minte. Să pornească două femei singure, cu un copil şi o căruţă, pe drumuri!...

— Şi de ce n-aţi plecat măcar cu trenul?

— Dar cine să ne dea bilete? Trebuiau stăruinţi. Ştii că n-avem pe nimeni, mai ales acum, cînd nu e nici Virgil, nici Maria...

— Puteai să trimiţi la domnul Vardaru, la mine.

— Dumneata ne-ai uitat de mult! îl mustră cucoana Tincuţa, care poate în afară de Maria

era singura fiinţă ce înţelesese de ce-a plecat Radu Comşa de la ei şi nu i-o ierta.

— Şi acum?...

— Acum, foarte simplu! Mergem mai departe!...

— Avem şi pe Arabela cu noi! spuse Dinu, liberîndu-şi mîinile din şalul negru şi fugind împiedicat pînă la căruţă să o scoată pe Arabela din culcuş.

O tăbîrci în braţe şi-i dădu drumul jos.

Căţeluşa, smulsă de la căldură, se scutură, apoi fugi sărind în căruţă, cu coada între picioare.

— Aşa e dumneaei, năzuroasă! lămuri Dinu. Nu-i învăţată cu drumul. Dumneaei pofteşte toate numai de-a gata...

Dinu, în schimb, era fericit la culme de această călătorie plină de atît de plăcute peripeţii.

— Avem şi-un cal, domnu Comşa!... Avem calul nos- tru acum. Îl cheamă Piticu şi-i cam chior de-un ochi, dar încolo e un cal straşnic. Să nu cumva să te apropii de el, că zvîrle... Cînd o vedea că avem şi un cal, ce-are să se mai bucure tăticu!...

„Într-adevăr, gîndi Comşa, mare bucurie pe bietul Virgil, cînd va vedea că are şi-un cal!”

— Am cumpărat şi ovăz, pentru Piticu... Mata nu vrei să mergi cu noi? Te lăsăm să-l mîi cîte oleacă. Nu e aşa că-l luăm cu noi, buniţă?...

Radu Comşa îşi simţi ochii învăluiţi în lacrimi. Îl ridică în braţe, în lumina focului sfîrşit, să-i sărute obrazul şi să-i vadă ochii – ochii Mariei – sub fruntea bombată...

Îl strînse aproape şi îi simţi inima mică, bătînd cald sub hainele groase.

— Mata n-ai barbă aspră, ca tăticu... Nu eşti aşa de ***neglijent*** ca dumnealui!... Acum, lasă-mă să văd dacă a sfîr- şit Piticu de mîncat ovăzul!... Să ştii că nu-i dăm apă în- dată după ovăz, că se aprinde! Are şi Piticu marafeturile

lui!...

Piticu, beteag, bătrîn şi chior, strănută în chip de confirmare în întuneric.

Cucoana Tincuţa se aşeză pe bocceaua de jos. Era îmbrobodită cu un şal; îmbrăcată cu un palton bărbătesc peste hainele ei de pensionară nevoiaşă. Obrazul bătrîn şi ud de apă arăta deasupra tăciunilor gata să se stingă, creţuri multe în jurul ochilor şi gurii, ca pungile ţărăneşti cu baierele strînse.

Tot curajul cu care vorbise pînă acum era stins.

Cu bărbia în pumn, privea dunga de foc a cerului în noapte:

A treia oară în ziua aceea, Radu Comşa vedea această deznădejde fără glas.

— Arde-nspre Bucureşti! vorbi încet cucoana Tincuţa. Bucureştiul, care nu se mai sătura!...

Nici Radu Comşa nu-şi putea lua ochii de acolo. Dincolo de scîrţîitul carelor şi de lărmuiala drumului, pe cerul invăpăiat departe, păreau că se mişcă umbre, că se răsucesc şi se zvîrcolesc pîrjolite de foc şi înecate de fum; infern populat de hidos forfot, glasuri care nu se aud, scrîşnete mute şi dans de sabat, prăbuşire de ziduri şi stihii înălţîndu-se deşirate în beznă.

Femeia bătrînă care fugise de acolo era o momîie în haine ude, pe-o legătură nevoiaşă zvîrlită în noroi.

Radu Comşa se întreba ce-ar putea face pentru dînşii.

— Să vorbesc cu şeful de staţie?... Poate vă găseşte un loc într-un tren! Spre Moldova e mai uşor, cred... Într-acolo trec toate...

— Asta nu! Aşa am plecat, aşa merg!

— Nu-l lăsăm noi pe Piticu nici pentru Perplex de la circ! se alie Dinu la hotărîrea cucoanei Tincuţa.

— Atunci, măcar să vă dea un adăpost!... Chiar la el acasă! E un om pus de Vardaru aici.

Pentru dînsul face orice...

— Asta da! Dacă eşti bun, te rog chiar! Îngheaţă copilul în ploaie...

Radu Comşa plecă spre gară, bucuros că poate măcar atît să facă pentru mama şi copilul Mariei. Şi călcînd peste bălţi, cu gulerul ridicat, se întreba de ce gîndul s-a formulat imediat: „Pentru mama şi Copilul Mariei” şi nu „Pentru copilul prietenului său, Virgil?”

N-ajunse pînă la staţie. Eftimie fugea după el strigîndu-l:

— Duduile, cucoane!

Comşa nu înţelegea. Toate se legau straniu şi sacadat între ele, în noaptea aceasta de neînţeles.

Dar după cîţiva paşi, dădu în farul unui automobil, care fusese stins şi se aprinse brusc.

Uşa maşinii se deschise şi o mînă albă îl chemă înăuntru.

Glasul Luminiţei:

— Radule!

Şi glasul Laurei Vardaru:

— Domnule Comşa! În fine... Ce şansă!

Sărută amîndouă mîinile, calde şi moi.

— Mergi cu noi... Neapărat! Te căutam...

— Dar cum? Imposibil... Ce înseamnă?

— S-a sfîrşit!... Mîine, poimîine cel mai tîrziu, e predarea Bucureştilor... S-au afişat ordonanţe...

— Nici într-un caz nu pot pleca aşa... Am şi eu casă, lucruri de aranjat!... Pe urmă, domnul Vardaru aşteaptă...

— E hotărîrea lui papà. El ne-a spus să întrebăm întîi la gară. Altfel treceam la Arpăşeşti. Noroc că ne-a văzut Eftimie... Se duce papà pe acasă la tine. Aranjează el toate, ştii că e mania lui! Ne ajunge din urmă, la Buzău ori la Rîmnic, cu Neculai şi cu Fiatul... Acesta e Rollsul lui unchiul Pol... Haide odată! Urcă-te, încurcăm drumul! Max! Strigă la

vizitiu să pună bagajul lui domnu Comşa, de la docar!...

— Aşteptaţi cel puţin să dezbrac mantaua de ploaie. E udă toată.

— Haide! Gata! Dă-i drumul, Max!...

Înăuntrul limuzinei era cald. Îi făcură loc în blănuri, între Luminiţa şi Laura Vardaru.

Max dădu drumul maşinii. Eftimie, vizitiul, fugi cîţiva paşi lîngă uşă, cu pălăria în mînă, urîndu-le:

— Mergeţi cu bine! Să vă întoarceţi sănătoşi... Cel-de-sus...

Apoi sluga rămase în urmă, îşi şterse capul ud cu mîneca şi îşi puse pălăria. Un soldat îi strigă să se ferească din drum; se întoarse cu capul în jos, la caii lui.

În pîlnia de lumină a farurilor, Radu Comşa văzu o clipă pe mama Mariei, ghemuită pe legătura ei nevoioasă. Dinu în picioare, înfăşurat în şalul pus cruciş pe sub braţe, lîngă Piticu ronţăind resemnat, cu botul în pămînt; grup de mizerie şi de părăsire în noaptea lichidă.

Nici nu-şi luase noapte bună! Nici nu se dusese la gară să vorbească pentru un adăpost, după cum făgăduise!

— Să oprim un moment! se mişcă în blănuri.

— Uf! De cînd te-ai făcut atît de năzuros?... Stai liniştit şi nu mai vorbi nimic. Aşa!

Luminiţa îi strîngea mîna în mîna ei caldă. Destul să-i aţipească toată voinţa.

Maşina gonea în noapte, spintecînd drum printre căruţe, în muget necurmat de sirenă.

În pîlnia farurilor apăreau şi dispăreau, luminate fan-tastic pînă în cele mai mici amănunte, presărate ca într-un praf de cretă, carele pline de noroi; soldaţii pe jos; furgoanele legănate; o trăsură prăvălată într-un şanţ, cu două doamne agitîndu-se disperate; un rănit care-şi strîngea bandajul de la mînă ajutîndu-se cu dinţii; doi copii în spatele unei căruţe,

strînşi unul lîngă altul ca în gravurile de sinis-traţi.

Şi ploaia fără sfîrşit, măruntă şi verticală...

La spate, nimic nu se mai zărea din cerul de fum, nori şi văpaie, în care piereau prăbuşindu-se negrele duhuri.

Înăuntru era cald, efluviu plăcut de blănuri şi parfum feminin, legănare uşoară pe pernele capitonate.

Luminiţa ceru o ţigară şi foc.

— Aşa... Acum spune-mi, te rog, ce-mi fac peştii mei japonezi din bazin?

Capitolul V.

ACOLO ŞEZUM ŞI PLÎNSEM

1

E răscrucea vînturilor.

Toate viscolele care mătură chiuind troienele de-a lungul ţării şi-au dat întîlnire aici.

Crivăţul vine din miazănoapte şuierînd în întuneric, se năpusteşte scrîşnind din măsele îngheţate într-un zid, în tabla acoperişurilor, în firme, în bolţi de ganguri; se opinteşte adunîndu-şi puterile; o clipă e tăcere de panică, sub apăsare numai tinicheaua tremură; apoi deodată, cu muget, răsucindu-se, se deşiră slobozit peste case, spulberînd o făiniţă măruntă şi aspră, care arde obrazul cu vîrfuri de ac. Tot oraşul se clatină. Se aude un pocnet de tablă, un colţ de acoperiş care a fost undeva smuls.

Casele s-au pitit după tranşee de troiene. Ferestrele arată pete opace; dincolo palpită în agonie lumini.

Becul înalt se balansează în vîrful stîlpului, lărgind şi strîngînd un cerc alburiu, în care se ţes, se încrucişează, se risipesc, se frămîntă fulgii fantastic dănţuind. Deasupra, întunericul, care e ciudat, e alb. Nu se vede. Dar ştii vălmă-şagul haotic.

Aci Tufli, în sus strada Carol, în jos Rîpa Galbenă; toate se conturează nelămurit în

urgia cu tăiuşuri de brici.

Pe lîngă pereţi o singură pîrtie îngustă, unde oamenii, cu feţele ascunse în gulere şi căciuli albe de zăpadă, se împing, se ciocnesc, grăbiţi, orbiţi, fără să se cunoască, duşmănos. Strada, la mijloc, e ascunsă după două ziduri de nămeţi. Trec acolo sănii, soldaţi călări, căruţe, furgoane; un camion s-a întroienit, scrîşnindu-şi lanţurile cu vuiet disperat de motor.

De ger, ochii lăcrimează; iar cînd se deschid, un pumn de zăpadă, ca un pumn de sticlă pisată, se repede usturător.

Un sublocotenent cu trup de copil într-o manta cu poalele smulse de vînt, strivit sub o căciulă uriaşă şi conică, aşteaptă să traverseze strada Lăpuşneanu. Mîinile înfundate în buzunări, cu toate mănuşile de lînă, sunt sloi dureros. Îşi încleaştă dinţii să nu clănţăne. A fost nevoit să-şi strîngă ochelarii astupaţi de ninsoare la fiece clipă şi acum, miop, în întuneric şi viscol, vede jucînd spectre nehotărîte. Şi săniile acestea, care nu mai sfîrşesc!

La spate, cineva, nerăbdător, aşteaptă şi el. Vrea să-l împingă, să-şi facă loc. A lunecat şi se agaţă de dînsul, aproape să-l tîrîie jos.

Sublocotenentul cu trup de copil şi căciulă conică mormăie, aşa cum vorbesc toţi acum răstit:

— Eşti chior, domnule?

Cel de jos, tot ofiţer, se ridică scuturîndu-şi mîinile, duce mîna la căciulă să-şi ceară iertare. Apoi deodată, întinzînd braţele, zguduindu-l de umeri:

— Stelian Minea!

— Onisfor Sachelarie!...

Se uită unul la altul, nu le vine să creadă, se pipăie peste mantăile îngheţate. Viscolul îi clatină şi-i înfăşoară în cearceafuri sticloase. Nu ştiu ce să-şi spună mai întîi.

— Mergi, încotro?

— Oriunde!... răspunde Onisfor Sachelarie. N-am casă. Astăzi am sosit... De cinci ceasuri caut... tot caut!

— Atunci, rămîi la mine! se bucură sublocotenentul mic şi miop. Dă-mi braţul. Aşa!...

Amîndoi merg printre umbrele negre şi fără figuri, care nu apar decît în dreptul becurilor. Nu pot să-şi vorbească. Le intră zăpadă în gură, vîntul le smulge cuvintele. Cîteodată sunt nevoiţi să se întoarcă amîndoi cu spatele cînd se năpusteşte un vîrtej. Lunecă. Se agaţă unul de altul... Rîd! Ciudat: mai pot rîde!

Dar îşi spun îndată că e ceva reflex, fără voie; o reminiscenţă de altădată a unor muşchi care-şi cer funcţia şi atît.

Blăni groase pe trupuri voinice; doamne chicotind; soldaţi cu mîini ţapene şi cu bandaje albe; ofiţeri ruşi în mantale cafenii pînă-n pămînt şi cu căciuli late; femei în broboade; copii alergînd zgribuliţi cu mîinile vîrîte în mîneci, cum le ţin birjarii – toţi se înşiră o clipă, desprinzîndu-se din noapte înaintea unei vitrini luminoase, dispar absorbiţi în întunericul cu vînzoleală de fulgi. Şi viscolul zgîlţîind obloanele, zbîrnîind în uluce, tăind cu unghii de sloiuri obrajii, unde descopăr un colţ de piele învineţit.

— Şi ceilalţi?

— Ceilalţi... Cine să-i ştie? Atît: Lăscăruş Codreanu, mort la Argeş!

Tac iar. Stelian Minea se înspăimîntă de nepăsarea cu care a ascultat vestea: „Lăscăruş Codreanu, mort la Argeş!” Ca şi cum ar fi auzit: „Lăscăruş Codreanu a căzut la examen, sau şi-a cumpărat vesta cenuşie, din vitrina de pe Calea Victoriei, unde s-a oprit rîvnind timp de două săptămîni, ca un amorezat...” El, care părea cel mai adăpostit, la o ambulanţă de divizie!... Veşnicul împăciuitor dintre dînşii... Toate glumele de la madam Cimbru... Ochii cu o

lumină de surîs, înainte de a le povesti întimplarea proaspătă de la spital: „Am una nostimă...” Toţi ciuleau urechile!...

Sfîrşit. Mort. Unul pentru care nimic de acum nu mai există... Mort! Mort!... Cuvîntul repetat mult în minte se goleşte de sens, îşi epuizează semnificaţia, devine sunet enigmatic. El era cel care spunea: „Repetă un cuvînt pînă la epuizare. Rămîne ca un balonaş de gumă dezumflat. Nu mai înseamnă nimic. Aşa vine nebunia...”

Şi-acum, tocmai gîndind la destinul acestui prieten, moartea nu mai răsare decît ca un cuvînt. Şi-a pierdut conţinutul înfricoşat.

Ar vrea să-i spună aceasta lui Onisfor Sachelarie, dar îşi aminteşte imediat că Onisfor e prea puţin subtil ca să înţeleagă. Şi e încă mai înspăimîntat de răceala cu care a făcut această repede şi crudă reflecţie. A întîlnit un camarad. E bucuros, îi simte mîna prietenoasă sub braţ, îi leagă atît trecut – acum dintr-o viaţă ireală! — Şi el are calmul să drămăluiască pînă unde-i ajunge subtilitatea! Iarna aceasta, razboiul acesta le-au îngheţat inimile! Sunt numai animale gonite, bucuroase că au scăpat cu viaţă, că au un adăpost; nişte animale ghemuite în ele avar.

Strada cu luminile întrerupte s-a isprăvit. Păseşc acum în bezna desăvîrşită, pe pîrtia mai puţin umblată, pipăind cu piciorul, înfundîndu-se pînă la glezne.

Aşezat pe o piatră, lîngă o poartă, un om chincit, rebegit, cu capul plecat pînă aproape de genunchi. Între el şi poartă, zăpada a zidit troian. Îl zguduie:

— Scoală-te! Mişcă!… Ai să degeri aci… Mor zeci şi zeci, în fiecare noapte…

Omul glăsuieşte ceva, se înfăşoară peste cap şi rămîne pe loc. Viscolul i-a îngropat picioarele.

În amintirea lui Stelian Minea clipeşte imaginea din povestea de copil: „Atunci zgripţuroaica s-a uitat o dată şi voinicul s-a făcut stană pînă la genunchi. S-a uitat a doua oară şi l-a împietrit pînă la brîu…”

Se întoarce şi îl scutură mai puternic:

— Pentru Dumnezeu, umblă! Ridică-te de aici… Altfel moartea! Înţelegi? Moartea!…

Omul mîrîie furios, îi înjură: Ce treabă au ei?… Îl priveşte!…

Şi merg mai departe, cu viscolul în piept.

— Aici e Mitropolia, Trei Ierarhi… explică Stelian Minea. Ai mai fost vreodată la Iaşi?

Onisfor Sachelarie nici nu se uită la clădirile negre.

Ce interes mai au toate? I-au îngheţat picioarele; dacă mai merge un sfert de oră, nu le mai poate mişca, se aşează şi el în zăpadă.

Încep a coborî.

— Încet. Atenţie la lunecuş!… Ţine-te de zăbrelele grilajului. Încă niţel… Am ajuns!…

O casă neagră, cu intrarea din stradă, între două ziduri mai înalte. O băcănie săracă. O singură treaptă, dar înfundată în omăt.

Stelian Minea bate cu pumnul în oblon. Explică:

— Trebuie să bat de nădejde! Madam Vaisman doarme în cealaltă cameră şi doarme

greu...

În sfîrşit, madam Vaisman a auzit. Huruie drugul. Se răsuceşte cheia.

Glasul somnoros şi gros dinlăuntru îngînă cîntat:

— Domnu sublocotinent, mai aşteaptă mata, te rog, un moment. Pînă mă pun în aşternut, că sunt neglijé. Lăsaţi uşa, închid tot eu...

Aşteptară pînă să intre madam Vaisman în pat. Uşa abia se deschidea, înfundată pînă la jumătate. I-au săpat vad cu piciorul. Intrară în băcănia cu rafturi goale şi cu lucirea balanţei cu talgere de alamă prin întuneric; păşiră în vîrful cizmelor prin camera lui madam Vaisman, cu o lampă mică lîngă sobă, luminînd gălbui trei paturi, în care se vedeau înfundate în perne uriaşe şi roşii, cîte capete de copii? Patru, cinci, şase? Toţi copiii celor douăsprezece triburi?...

În sfîrşit, pătrunseră şi în a treia încăpere, a lui Minea.

— Madam Vaisman, n-ai să te superi? Am adus un camarad... Numai pentru o seară. Plătesc supliment!...

Madam Vaisman se frămîntă în aşternut, gesticulează dezvelind plapoma şi uitînd că e în „neglijé”, ridică braţele atît de sus, încît mînecile capotului au căzut şi lasă să se vadă braţele albe şi grase şi părul roşu de la subsuori.

— Vai de mine, domnu sublocotinent! Da n-am perne. Da n-am ogheal!... Mata ştii că aici nu-i otel!... O soţie săracă, de mobilizat...

— Lasă, madam Vaisman, că o să ne înţelegem mîne! Acum n-avem nevoie de nimic. Avem mantăi. Bună seara, madam Vaisman şi-ţi urez să-l visezi pe domnu Isidor general, decorat cu Steaua României şi trimis la vatră!...

Madam Vaisman tîngui ceva relativ la soarta domnului Isidor; dar Stelian Minea închise uşa

şi aprinse lampa.

Îşi desfăcură mantăile scuturînd zăpada, tropăind cizmele încărcate, mişcînd degetele ţapene. Stelian Minea aruncă două lemne în foc, îşi aşeză ochelarii şi se priviră abia acum lung, lung, fără să-şi vorbească.

Onisfor Sachelarie lăsase să-i crească barba sălbatic. Avea toată figura sufocată de păr, de păr negru şi aspru, barba unită cu sprincenele; părea de patruzeci de ani. Din această prodigioasă exuberanţă a sistemului păros, se topeau acum ţurţurii de gheaţă. Onisfor Sachelarie şi-i curăţă cu unghiile făcute cange. Stelian Minea, în tunica din al cărei guler larg gîtul alb ieşea încă mai subţire, cu părul blond albicios, cu mînecile lungi ajungînd la vîrful degetelor, părea un copil îmbrăcat în glumă cu uniforma unui frate mai mare. Capul enorm, cu fruntea bombată, s-ar fi zis că abia se susţine pe gîtul fragil ca un vîrtej.

— Să-ţi fierb un ceai?... Primitiv, într-o ulcică!... Dar am zahăr, rom şi pesmeţi. Aşa! Trage jilţul aci, la gura sobei. Uşor... observă că e invalid. Onisfor Sachelarie, Onisfor, ce vremuri!...

Îşi încleştară amîndouă mîinile. Îşi simţiră genele umede.

Fiecare privi în altă parte, să-şi ascundă ochii. Onisfor Sachelarie îşi suflă nasul zgomotos, într-o batistă de pînză groasă.

— Stai foarte bine aici! Rosti cu admiraţie, mai tîrziu, cînd îşi simţi vocea sigură. Mare noroc pe tine!... Şi mare noroc pe mine că te-am întîlnit.

Nu vru să se aşeze îndată pe jilţul tras înaintea sobei.

Cercetă mai întîi, cu o lăcomie de om care n-a văzut de multă vreme o casă omenească: cercetă pereţii cu zugrăveala ştearsă, oglinda cu rama poleită şi cărţi poştale înfipte de jur împrejur. Se afla şi o fotografie: un soldat cu

tot echipamentul de război, desigur domnul Isidor. Admiră patul bronzat pe care era pictată o cadînă cu cercei în urechi şi salbe tot de monedă, între sîni formidabili, amintind imperios că femeia este într-adevăr un mamifer.

— Da!… Relativ pot spune că am avut noroc! aprobă Stelian Minea, după ce urmărise tot examenul amănunţit al prietenului. Isidor Vaisman e soldat în plutonul meu… A aflat, după ce am fost rănit, că am concediu de-o lună. Că vreau să vin la Iaşi… S-a oferit singur să-mi dea o cameră. M-am prezentat cu o scrisoare la madam Vaisman… Altfel nici n-aveam ce căuta aci. Credeam că voi găsi pe cineva dintre ai mei. Poate s-au refugiat – îmi spuneam – cine ştie?… Dar nu e nimeni! Au rămas acolo!… Şi-acum, n-am ce face cu concediul. Mai am zece zile; abia aştept. Regimentul e în refacere, lîngă Vaslui. Dacă vrei să rămîi aci, putem face un aranjament cu madam Vaisman.

— Nu, Steliane ! Îţi mulţumesc. Sunt numai pentru douăzeci şi patru de ceasuri, cu ordine. Şi nici într-un caz n-aş putea sta aici… Iaşii nu sunt un oraş în care să poţi trăi!…

Stelian Minea păru că n-aude. Plecat deasupra focului, răscolea cărbunii cu cleştele. Ulcica de apă clocotea. Opări un ceai cum se pricepu. Ceaiul era afumat; dar compensă inexperienţa culinară cu rom din belşug.

Băutura fierbinte şi romul îi dezmorţi. Povestiră. Din despărţirea cu grele cuvinte, de la madam Cimbru, nici o urmă între ei.

Erau împăcaţi acum, în marea prăbuşire generală.

Regimentele lor luptaseră pe fronturi deosebite. Onisfor Sachelarie intrase în Ardealul său, pînă la Braşov. Păstra încă, în lada de campanie, florile întinse ofrandă de o fată cu obrajii îmbujoraţi şi cu cămaşa în

fluturi, la Săcele. Scăpase din trei bătălii cu un singur glonţ în picior, fără să-i atingă osul. Întinsese toată ţara îndărăt, în retragere. Acum, florile fetei din Săcele sunt un mănunchi uscat, negru, într-o batistă, în lada de scînduri. Lîngă pachetul de pansamente.

Istorisind, Onisfor Sachelarie se aşezase în jilţ înaintea focului şi sfărma duşmănos, cu vîrful cleştelui, cărbunii. Ceea ce judeca el neîndurat era Iaşul acesta, în care picase numai de o zi. Celelalte erau numai un trecut. O mare nefericire. Dar îl lăsase cu viaţă. Totul se sfîrşise... Acestea însă, de aci, n-aveau nici o iertare. Toţi bucureştenii strămutaţi cu alaiul lor. Lumea fără căpătii, gureşă, umplînd străzile, ocupînd casele, plimbîndu-şi blănurile şi spoiala.

Văzuse alături, mai răspicat decît întotdeauna, două lu-mi, cu desăvîrşire străine: oameni tîrîndu-şi trupurile degerate, răniţi bătînd în uşi închise, trimişi la vatră cerşind lucru pentru o pîne...

Onisfor Sachelarie aruncă cleştele jos, cu sunet care desigur a făcut să tresară din somn toţi pruncii lui madam Vaisman din cealaltă cameră.

— Înţelegi tu aceasta?... Am văzut soldaţii mei din refacere dînd tîrcoale în jurul popotelor ruseşti, cum pîndesc cîinii cînd se taie o vită... I-am oprit şi i-am pedepsit la început! Am răcnit şi i-am înjurat! Pe urmă n-am avut ce face; m-am prefăcut că nu văd. Îi strigau ruşii: na, rumânschi! Şi le aruncau un os, o bucată de pîne...

Începu iarăşi să judece cu asprime tot ce au făcut românii şi tot ce n-au făcut.

Stelian Minea avea aceleaşi gînduri, dar nu-i plăcea să le audă din gura prietenului ardelean. Şi el fusese rănit; şi el întinsese ţara în retragere şi lupte; şi ai lui rămăseseră acolo.

Dar pentru toate simţea milă, nu răzvrătire.

Presimţi că e gata să se încingă iar vechea lor discuţie. Ar fi acum mai dureroasă. Numai între ei doi, ascunşi în- tr-o încăpere din acest oraş al amărăciunilor, sub potopul

viscolului, sfîşiindu-se cu unghii ascuţite, în loc să-şi găsească unul altuia o alinare.

Înlătură această discuţie:

— Acum culcă-te, Onisfore! Se lasă frig în cameră. Aceasta e porţia de lemne pe astăzi. Vorbim mîine...

Îi aşternu patul. Pe al său şi-l improviză pe canapea. Stinse lampa.

— Noapte bună!

2

Nu dormi însă.

Viscolul zgîlţîia fereastra, zgîrîia acoperişul, se prelin-gea pe lîngă perete, se auzea urlînd dezlănţuit deasupra oraşului.

Şi Stelian Minea se răsuci astfel îndelung sub man- taua cu miros de postav jilav, fără somn.

Era încă un copil, cu tot despre viaţă învăţat din cărţi. Din mijlocul acestor cărţi, războiul îl luase să-l arunce în peripeţii înfricoşătoare. Nici n-avusese timp să se dezmeticească; erau mulţi, camarazi, soldaţi împinşi precipitat de evenimente, nu-şi dădeau deplin seamă de ce se întîmplă cu dînşii, repeta fiecare gestul vecinului, se susţineau unul pe altul. Dar cînd rămînea singur, noaptea, în vreme ce toţi dormeau, se simţea deodată iarăşi ceea ce era într-adevăr: o vietate bicisnică, tîrîtă într-o urgie peste puterile înţelegerii!

Iar acum îl încerca şi altă mîhnire, pe care nu şi-o putea alunga.

Întîlnise un prieten. Era tovarăşul lor. Aproape doi ani, zi de zi şi-au împărtăşit laolaltă gîndurile bune şi rele, nădejdile şi deznădejdile lor, multe naive. Se revedeau într-un ceas cumplit, după ce înduraseră toate durerile. Credeau că n-are să le ajungă o

noapte ca să-şi împărtăşească atîtea cîte adunaseră aici, în cuget şi-n inimă. Şi fiecare elan, care era gata să-i apropie, căzuse frînt.

S-au simţit îndată străini. S-au privit bănuitori.

Îl ştie cu judecată dreaptă, ţeapănă, fără priceperea tuturor întorsăturilor elastice de gînd şi de sentiment. E un om tare, dintr-o bucată, fără mister.... Dar bun! Un om pe care-l iubeşte şi trebuie să-l iubească. Pentru el adevărul e unul singur, bloc colţuros. Desigur, se simte zdrobit acum sub acest adevăr. Cu cîtă sete vorbea întotdeauna de socoteala lor cu grofii din castelele Ardealului şi cum se sfîrşise!... Durerea aceasta îl înăbuşă, mănunchiul uscat de flori din lada de campanie, într-o batistă, alături cu pachetul de pansamente... Şi această durere nu şi-o împărtăşea. Nu-şi putea deschide sufletul. O purta în el, să-i devore măruntaiele, ca fiul spartanului din care muşca puiul de vulpe, dar el nu gemea.

S-au întîlnit şi s-au temut să-şi vorbească. Tot aşa ar fi fost oare şi cu ceilalţi: cu Ionel Cristescu, cu Rodoş, cu Lăscăruş Codreanu? Cu Lăscăruş Codreanu nu!... Nu se mai poate... Pentru el, nimic din acestea toate nu mai au nici o însemnătate; au încetat. Ai lui ştiu oare?... Mai trăiesc? Sînt aici?

Cum mugeşte în noaptea aceasta viscolul! Tot oraşul e îngropat, îngheţat, toţi dorm într-o noapte polară. Iarnă ucigătoare pentru atîţia. Mii şi mii. Despărţiţi de tot. Acum nimeni nu mai ştie ce e dincolo, în ţara ocupată de inamic. S-a lăsat un zid negru. Nimic nu mai străbate. Hălăduieşte chiuind numai vîntul, purtînd nămeţii de aici acolo, de acolo aici. Peste toate tranşeele, peste toate sîrmele.

Iar ai săi, de acolo, ce fac?...

Peste cinci zile, Agata, sora cea mai mică, împlineşte şapte ani. Întotdeauna îi aducea, ascuns, cîte un dar schim-bat pe măsură ce

creştea: o păpuşă, o minge, o carte cu chipuri... Acum n-are să-l mai aştepte intrînd pe uşă, căutînd să ghicească cu ochii vicleni. Acum, în camera lui e încartiruit desigur un ofiţer inamic; priveşte nepăsător la cadrele din pereţi, îi răsfoieşte cărţile, se uită cu batjocură la tot ce i-a însemnat sensul vieţii lui, cînd viaţa avea un sens; tratatele de filosofie, Wundt şi Kant, Comte şi Pascal, Bergson, romanele şi volumele de versuri, caietele cu notiţe de cursuri. Le-a trimis toate acasă. Ca să aibă, poate, cu ce face foc ordonanţa ofiţerului străin.

Mama, la fereastră, mai stă oare plecată pe măsuţa de lucru, ca întotdeauna, pînă se lasă noaptea?

Cînd aducea lampa, îşi ridica privirea orbită de lumină:

„Stel, ce palid eşti tu astăzi! Mai lasă cărţile! Fă o plimbare în grădină...”

Mai ştie că trăieşte? Cum trebuie să-şi îndrepte ochii ei miopi, tresărind cînd aude paşi dincolo, în camera lui? Să gîndească: „N-am făcut focul la Stel. Nu i-am trimis ceaiul. Şi lui dacă nu-i dai nu cere...” Pe urmă, să-i lase îndată în jos, cînd îşi aduce aminte că nu poate să mai fie el! Acolo e ofiţerul vrăjmaş. Care păşeşte apăsat cu mersul său de stă-pîn. O vede întorcînd ochii spre grădina lor, potopită de viscol în întuneric. Merii în care iarna ciripeau scatiii şi vrăbiile zbîrlite aşteptînd fărămiturile aruncate în zăpadă, din şorţul Agatei, după masă... Grădina lor cu trandafiri îmbrobodiţi în şumuioage de paie, de care, copil, se speria ca de înfiorătoare vedenii; îi păreau babe chincite, aşteptîndu-l noaptea... Cele două ronduri mici de flori... Poteca unde creşteau pe margine macii, care, toamna, în capsulele uscate, sunau sămînţa neagră ca alicele într-o cutie de carton. Puneau masa afară, seara, pînă toamna tîrziu. Se auzea stin-

gerea la cazarmă. Paşi pe stradă. Căţelul doamnei căpitan de alături, cu un zurgălău de metal. Recunoştea toate glasurile. Ceasul catedralei bătea muzical jumătăţile. Luna apărea atît de mare şi roşie, în capătul străzii, încît întotdeauna se întreba dacă e luna ori numai ceasornicul catedralei iluminat. Au fost odată într-adevăr, aievea, acestea toate?

De acolo, acum, nici un glas, nici o veste nu mai stră-bate.

Numai gîndurile se caută prin văzduhurile bătute de viscol; visurile se întîlnesc în noaptea întreruptă de gemete.

Sublocotenentul Stelian Minea îşi încovrigă trupul de copil sub cele două mantăi. De frig, în rana închisă, trecu un junghi. Îşi înfundă capul în pernă, să n-audă răcnetul din ce în ce mai bezmetic al vîntului şi, poate, să-şi strivească acolo, ascuns, un început de plîns.

Onisfor Sachelarie gemu prin somn.

3

Prinţul Gurii Serghievici Vorşaghin, căpitan în al doilea regiment de gardă şi ataşat pe lîngă marele cartier de la Iaşi, căscă de cîteva ori cu un suspin din gît, ca ogarii, întoarse perna cu dosul în sus şi vîrî mîinile pe dedesubt, să caute un loc mai răcoros. Gura îi era coclită, oasele parcă secătuite de măduvă.

Se culcase la patru dimineaţa. Nu ştia cînd s-a dezbrăcat, nici cînd i-a tras Kornei cizmele. Atît i-a rămas în cap: patul care îndată a început să se legene, să se scufunde, pînă s-a transformat subit într-o sfîrlează, învîrtindu-se cum îşi închipuia că s-ar învîrti un pat la pol, acum douăzeci de ani, cînd întîia dată profesorul său, onorabilul Avacum Iacovlevici Augustinov, i-a explicat, cu ajutorul unei porto-

cale, rotaţia planetei în jurul axei.

Îşi mai amintea încă ceva.

Pierduse opt mii de ruble la cărţi. Nu mai ştia cine i-a cîştigat. Dar surîse fără nici un necaz, îi era indiferent acum. Admirabilă seară!... Cînd se ridicase să plece, toate jucau înaintea ochilor: şi masa de cărţi şi sticlele de băuturi. Samovarul balansa o mazurcă poloneză; polcovnicul Vasca Mihailovici rîdea cu gura lărgită pînă la urechi, săltîndu-şi burta elastică, de gumă şi părînd, dintr-un moment într- altul, că are să se înalţe ca un aerostat în plafon. De ce dracu rîdea? Nu de el, desigur!

E adevărat că la ieşire, în prag, s-a ciocnit cu un soldat care aducea o tavă cu sticle. I s-a părut că sunt doi soldaţi: unul la dreapta şi unul la stînga. A vrut să treacă prin mij- loc şi a dat exact peste el. Era şi firesc. Se afla numai unul singur: cel din mijloc... Sticlele s-au ciocnit, una s-a prăvălit. A prins-o din zbor şi-a dat-o de duşcă, pe nerăsuflate.

— Bravo, Gurii Serghievici!... Încă, încă!...

Soldatul stătea smirna cu tava ţapănă în mînă, privindu-l cu admiraţie.

Ceilalţi se ridicaseră în picioare şi aplaudau. Adevărat! Poate că de el rîdeau. Trebuia să fi avut o mutră foarte nostimă!... Cînd s-a întors, nu mai nimerea uşa. A vrut să intre într-un dulap cu oglindă, din care venea spre el alt Gurii Serghievici, cu gulerul tunicii descheiat, cu o etichetă de lichior prinsă între crucea Sfîntul Vladimir şi Sfîntul Gheorghe, cu o şuviţă de păr căzută pe frunte pînă în ochi... Şi, cu o privire! Să-l fi văzut Vera Pavlovna!... S-a dat în lături, poftind cu o solemnă reverenţă pe celălalt Gurii Serghievici din oglindă, dar şi acela nu s-a lăsat mai prejos, făcîndu-i loc cu identică graţie. A fost o adevărată întrecere de politeţe... Cît a durat? Toţi rîdeau! Acum e sigur că de el rîdeau.

Dar Vasca Mihailovici e oare mai smerit rob

al ţarului Nicolae? Alaltăseară, n-a lepădat el tunica, în mijlocul doamnelor şi domnişoarelor şi nu i-a tras un cazacioc ca pe Don, înfigînd cuţitul în duşumea, chiuind şi zvîrlind din picioarele scurte şi grase, pînă ce-a alunecat şi l-au ridicat de subsuori? Şi pe Piotr Gherasimovici, tată a cinci copii, dintre care două fete măritate, nu l-au găsit oare dormind într-un leagăn de prunc, cu picioarele spînzurate, cu o pălărie de doamnă pe cap şi cu o sticlă de coniac la gură, în chip de biberon? Buni băieţi, toţi!... Buni şi românii!... Oameni de petrecere. Golesc zdravăn paharele, zvîrl banii la cărţi şi a doua zi îşi vînd inelele şi cerceii... Dar acum, ce plictiseală! Să îmbraci mantaua, să o înşiri prin ger pînă la cartier ca să asculţi prostiile lui Arcadie Artiniievici, cu glasul lui plîngăreţ şi fornăit pe nas, de diac; sau glumele răsuflate ale lui Uvar Uvarovici, pe care le-a citit acum zece ani, în călindare.

— Kornei!

— Porunciţi, nobleţa voastră!...

— Ce se întîmplă afară?

— Nu se întîmplă nimic, nobleţa voastră.

— Nu fi idiot!... Ninge, plouă?

— Viscoleşte, nobleţa voastră. Crivăţ, ca la noi, pe Don.

— Şi cît e ceasul?

— Trei, nobleţa voastră.

Nu era nevoie să mai adauge că e trei după masă.

Prinţul Gurii Serghievici Vorşaghin se scărpină în cap cu gestul cel mai lipsit de nobleţă posibil şi pomeni un numar atît de respectabil de sfinţi-părinţi, încît ar fi ajuns pentru a convoca un mare sinod cu dînşii şi a provoca o schismă. Bun! Va să zică iar a lipsit de la birou. Şi Carol Feodorovici Kitling iar bombăne!

Apoi surîse la gîndul lui Carol Feodorovici, bombănind între hărţile şi dosarele lui, trîntind

cu pumnul în planşete, de tresare zăngănind linguriţa în paharul de ceai şi de nu mai păşesc toţi decît în vîrful picioarelor, ca în camera unui bolnav.

Se înveseli foarte la această închipuire. Mai căscă o dată, luă ceasul de pe măsuţă să se convingă dacă nu s-a înşelat Kornei.

Era exact. Ba încă trei şi zece!

Porunci:

— Ceaiul! Apă caldă de spălat... Încălzeşte şervetele. Şi un plic şi hîrtie... Ai să dai fuga cu biletul la cancelarie! Spui excelenţei sale Carol Feodorovici că sunt bolnav în pat... Foarte bolnav! Teribil de bolnav! Pericol de moarte! Febră mare: treizeci şi nouă de grade. Spui patruzeci!

— Înţeles, nobleţa voastră. Boala veche a nobleţei sale.

— Exact, Kornei! Eşti un băiat deştept, cînd vrei. Ai s-ajungi staroste, cînd te-i întoarce la Agrafena şi Korjiţkii tăi.

Kornei rîse, ştergîndu-şi nasul cu podul palmei. Nobleţa sa e vesel şi glumeşte. Nobleţa sa e întotdeauna vesel.

Nobleţa sa Gurii Serghievici Vorşaghin, cu un eroic spasm de voinţă, sări din pat.

Îşi spălă îndelung gura cu apă şi pastă, să-şi alunge cocleala. Sfîrşi o sticlă de colonie, căreia îi făcu vînt, sub lavoar, cu piciorul. Într-o jumătate de oră era gata: periat, pieptă-nat, bărbierit proaspăt, în faţa samovarului care bîzîia vesel şi a sticlei de coniac, a farfuriilor cu şuncă, sardele, batog, pateuri şi unt.

Cînd sfîrşi această prea frugală gustare, aprinse o ţigară cu cartonul lung cît un periscop, merse pînă la fereastră şi trase în lături draperia de catifea vişinie.

În stradă, prin feregile subţiri de gheaţă ale geamului, se vedeau în trîmbele de zăpadă cîţiva soldaţi români, cu mantăi pirpirii şi căciuli albe, trecînd pe căluţii lor ridicol de slabi, ca mîţele. Crivăţul smulgea pale de omăt de pe acoperişuri, le răsucea în mijlocul străzii, le împroşca în trecătorii grăbiţi, îmbodoliţi pînă în nas şi înotînd pînă la genunchi în pîrtiile, de la o clipă la alta, astupate.

Pe poarta deschisă, în sania lui, a lui Gurii Serghievici, ieşea Sofron Vesbianu, cu blana şi

căciula de lutru trasă peste ochi, răsturnat, cu mîinile în buzunări. Ciudat individ şi acest Sofron Vasilievici! Nu înţelege o buche nemţească, franţuzească, englezească, rusească, ***niet!*** Şi cu toate acestea ziua întreagă e la cartierul lor. Cumpără, vinde, cară, duce... Vulgar, lacom şi şiret, ca un negustor din Moscova. Dar Zoe Dimitrievna, ce femeie de rasă! Unde-o fi găsit-o ursul? Poţi discuta cu ea ceasuri întregi despre Turgheniev şi Balmont, despre D'Annunzio şi Shelley, Ibsen şi Cehov, ca în cel mai ermetic salon din Petersburg. Are ochii ca violetele imperiale şi un gît rotund şi sculptural, mai superb decît al Verei Pavlovna.

I-a spus-o ieri, iar Zoia Dimitrievna a plecat ochii în jos, aşezîndu-şi cutele rochiei peste vîrful pantofului mic, exact tot atît de mic cît o rîndunea cu aripile strînse. Cunoaşte el privirea aceasta modestă a femeilor: „Te rog, nu-mi place să vorbeşti astfel... Să ştii că n-ascult! Chiar poţi să continui, că tot n-ascult."

Gurii Serghievici Vorşaghin se postă în faţa oglinzii şi îşi examină cu deplină mulţumire de sine ovalul obrazului, puţin obosit. Dar cu atît mai plăcut, ochii cu cearcăne care nu făceau deloc urît figurii, părul bălan, mustaţa moale, cicatricea abia atinsă de sabie; o linie albă la tîmplă, dînd exact atîta bărbăţie cîtă lipsea acestui cap de feminitate molatică. N-avea de ce să nu-i placă Zoei Dimitrievna omul căruia atît de fierbinţi, lungi şi deznădăjduite epistole îi trimitea Vera Pavlovna, cea pentru care atîtea sinucideri şi dueluri a văzut Petersburgul!

Într-adevăr, Gurii Serghievici Vorşaghin era din familia fericită a muritorilor care aduc îndată, unde păşesc, voie bună, lipsă de grijă şi veselie.

Slugile îl întîmpinau voioase la scară; cînd intra într-o casă posomorîtă cu un minut

înainte, toţi exclamau bucuroşi:

– A! Gurii Serghievici. Ce mai veste-poveste? Ascultă, poamă bună ce eşti!...

Şi îndată, figurile se luminau, ca la cine ştie ce fericită veste-poveste: începeau rîsete, toţi se apropiau de el, femeile părăseau lucrul, ori cărţile, ori bîrfelile lor. Cel mai mocnit dintre toţi îşi aducea aminte o anecdotă de mult mucegăită într-un cotlon al creierului; viaţa părea imediat plină de surprize plăcute, aşa cum se arată în dimineţile de primăvară, cînd surîzi în cerdac vişinilor înfloriţi, numai fiindcă e multă lumină şi cer străveziu.

Prinţul Gurii Serghievici Vorşaghin nu făcea nimic pentru a răspîndi în jurul lui această atmosferă voioasă. Era numai firesc, lipsit de grijă şi deplin fericit de tot ce vedea, ce auzea, ce i se întîmpla.

În faţa oglinzii, răsfrîngîndu-i mijlocul subţire, înalt şi elastic, fluiera un cîntec; schiţă un pas de dans.

Îşi schimbă altă tunică, cu toate decoraţiile multicolore prinse ca un zaimf în dreptul inimii: ruseşti, franceze, engleze, italiene, cîte adunase în diferite misiuni prin care trecuse, lăsînd în urmă glorioase amintiri de risipă şi de chefuri epice.

Bătu la uşa Zoei Dimitrievna, zîmbind dinainte celor ce avea să-i spună. Îi deschise Dumitraşcu Racliş, care îşi sorbea singur cafeaua, într-un jîlţ, făcînd pasienţe.

Îşi strînseră mîna cu mare bucurie amîndoi.

Se înţelegeau. Se simpatizau. Se preţuiau.

Dumitraşcu Racliş găsise în sfîrşit în acest Iaşi al mizeriei un om care colindase Europa şi avea cele mai distinse purtări, în afară că era un pătimaş jucător de cărţi; întocmai precum Gurii Serghievici găsise, în sfîrşit, în acest oraş moldav al mizeriei, un om care colindase Europa, îşi tocase cu eleganţă averea, avea cele mai distinse purtări, în afară că era un şi mai pătimaş jucător de cărţi.

— Zoe vine imediat, ***mon petit prince,*** vesti Racliş. Se îmbracă, desigur. Facem pînă atunci un ecarté?... Trei partizi, două sute de ruble: distracţie!

— Perfect! Cu cea mai mare plăcere... E întotdeauna o plăcere să joace cineva cu dumneata, Dimitrie Ştefanovici!...

Dumitraşcu Racliş alese cărţile; lepădă exoflele inutile şi partidele începură.

Părintele Zoei Vesbianu fila cartoanele cu cea mai deplină fericire scrisă pe figura osoasă, cu mustăţile albe puţin fumegate de tutun şi cu cearcănele a nouă mii de nopţi pierdute în toate cazinourile vechiului continent.

Trăia acum într-o continuă beatitudine. Grijile de la Bucureşti dispăruseră. Zoe îl tîrîse cu ea, îl instalase într-o cameră de la dînşii, îl îngrijea şi îi împlinea toate poftele.

Sofron Vesbianu, abia ajuns la Iaşi, descoperise o casă încăpătoare, plătise chiria

pe un an înainte, ca să nu aibă nici un neajuns şi găsise imediat un cîmp fertil, o adevă- rată Californie pentru afacerile lui. La cartierul rusesc se afla într-o zi, cînd Gurii Serghievici se plîngea că nu-şi găsise o locuinţă omenescă. A înţeles-o aceasta din dialogul cu un misit de case. I-a oferit îndată o cameră şi un antret pentru ordonanţă, grajdul pentru cai. Stau la masă adeseori împreună. N-a vrut să primească, fireşte, nici un ban, „sîntem doar aliaţi”.

Dar Gurii Serghievici îl aprovizionează cu toate ale gospodăriei de la depozitele ruseşti, i-a pus la dispoziţie sania, caii şi mai e şi un cineva, cu mare trecere la comandamentul armatei ruse, nepotul ministrului de război de la Petersburg şi al mai multor doamne de onoare de la curtea împărătesei; deci om care să-i servească în toate afacerile lui misterioase.

Cel mai încîntat însă de această prietenie e tot Dumitraşcu Racliş.

Are de-a face cu un adevărat gentleman: se poate recreia şi consola astfel de toate apucăturile grosolane ale ginerelui, pe care trebuie să le suporte. Prinţul Vorşaghin l-a introdus în cercul lor; un club improvizat într-o casă a unui alt soi de prinţ, indigen şi scăpătat. Acolo nu intră decît puţini români, cîţiva bărbaţi şi cîteva femei, prietenii proaspeţi ai aliaţilor.

Şi acolo i-au fost dat ochilor să vadă cele mai infernale partide de cărţi, cum n-a mai pomenit în toate casele de joc şi cluburile din apusul Europei, unde şi-a azvîrlit pe postavul verde averea lui, zestrea nevestei şi moştenirea Zoei. Oamenii care plecau spre front ori se întorceau pe front, scoţînd teancurile intacte de ruble, deşertînd cantităţi prodigioase de spirt sub toate formele şi de toate gradele; certîndu-se şi împăcîndu-se de la nimic; sfîrşind totul în fiecare dimineaţă într-o pîclă nepătrunsă de fum, printre movili de sticle deşarte, cartoane de ţigări, pahare de ceai şi cutii de compot; colonei şi generali beţi îmbrăţişîndu-se cu locotenenţi şi sublocotenenţi, zvîrlind bacşişuri fabuloase ordonanţelor şi apoi luîndu-i în palme ca pe urmă să-i sărute şi să le plîngă pe umeri: o adevărată etapă a disperaţilor condamnaţi la moarte, veşnic primenită de alţi ofiţeri în ducere şi întoarcere şi totuşi veşnic aceiaşi; oameni stranii de altă planetă,

cu logică şi sentimente care scapă înţelegerii curente, cuprinşi de-o exasperată însetare, după doi ani jumătate de război, să-şi ucidă orice tresărire a amintirii despre altă viaţă de altădată şi presimţirea unei lumi care sfîrşeşte, amestec de cruzime şi de sentimentalism, de brutalitate şi delicateţă, de viclenie şi de candoare, de slugărnicie şi aroganţă, de laşitate şi de bravură; lume parcă anticipat zvîrcolită de spasmurile agoniilor ce aveau să vină.

Dumitraşcu Racliş juca, nu lipsea o seară, cîştiga.

El, căruia valeţii şi rigii îi mistuiseră averea, avea de astă dată o superioritate vădită; nu punea un pahar de spirt în gură. Trăia numai pentru cărţi. Putea pune în sfîrşit în aplicare, cu izbîndă, sistemele „infailibile” care-l trădaseră întotdeauna.

Acum norocul era egal: partidă şi partidă. Două, el; două, Gurii Serghievici. De altfel jucau numai pentru plăcerea jocului; două sute de ruble, cinci sute de lei, ce însemnau?

Cînd intră Zoe Vesbianu, în haina albastră care-i catifela mai mult albul pielii, Gurii Serghievici zvîrli cărţile. Arătă partenerului: n-avea în mînă decît exofle străine, era vol, tot pierdea partida. O socotea pierdută.

4

Zoe Vesbianu se aşeză între dînşii.

După ce le întinse mîinile parfumate, fără altă podoaba decît verigheta de aur, simbol al sclavajului conjugal, îi mustră:

— V-am auzit venind astăzi dimineaţa... Unul la patru, altul la cinci. Cine a fost cel mai cuminte?

— Cucernicul pocăit care vă vorbeşte, Zoe Dimitrievna! se grăbi cu alintată smerenie prinţul Gurii, să pună în lumină această excepţională „cuminţenie”, care-l adusese acasă, e drept, pe mai multe cărări, dar la ora patru, pe cîtă vreme pe Dimitrie Ştefanovici, îşi amintea bine acum, l-a lăsat moţăind cu cei din urmă jucători.

— N-aş putea să ştiu, mă rog, două lucruri, ***mon petit prince?***... Mai întîi, care din doi vă depravaţi unul pe altul?... Pe urmă, ce plăcere găseşti dumneata, om tînăr, inteligent, cultivat,

cu atît de distinsă lectură, ***vrai homme du monde,*** ce plăcere găseşti să pierzi nopţile în fum şi în tovărăşii echivoce?... Pe papà îl înţeleg! E un jucător înveterat. Nici nu mai cere vieţii altceva decît o plăcere, pe care – nu e aşa, papà? — a plătit-o destul de scump... Dar dumneata?...

— O, Zoia Dimitrievna! Ridică ochii albaştri şi inocenţi, spre tavan, prinţul Gurii. De unde ştii că nu încerc să înlocuiesc o pasiune prin alta? Poate vreau să-mi adorm astfel o durere inconsolabilă!... Poate prefer să-mi ucid o noapte stupid, numai ca să nu-mi amintesc, torturat de insomnie, acele lucruri pe care nu trebuie să mi le mai amintesc!...

Gurii Serghievici minţea cu un aer foarte nefericit şi teatral, de victimă, în mijlocul acestei lumi vulgare.

De fapt, bea şi juca zdravăn, fiindcă îi plăcea să bea şi să joace zdravăn.

De insomnie nu suferea şi nici amintiri or gînduri triste n-aveau de ce să-l tortureze. Doar cîteodată mijea, în curînd aţipită, mustrarea că n-a răspuns la scrisorile Verei Pavlovna; remuşcare vagă, în zori, cînd se întorcea cu gura coclită de la petrecere, dînd să intre în şifoniere şi trîntindu-se îmbrăcat în pat, ca să nu-şi mai amintească, de fel, cînd l-a dezbrăcat şi i-a tras cizmele Kornei.

Dar ştia prea bine că în urechea unei femei – mai ales cînd femeia e soţia unui mops ca Sofron Vasilievici şi cînd ştia că a citit romanele lui Turgheniev! — nu sună niciodată banal toate aluziile la aceste teribile nefericiri sentimen- tale, pentru a căror consolare, te abrutizezi, cauţi deznădăjduit o mocirlă să te împotmoleşti, tu şi nefericirea ta, bei pînă la fund drojdia acră şi tot aşa mai departe, cum scrie în romane şi se recită pe scenă.

Gurii Serghievici Vorşaghin repetă, aşadar,

ceea ce repeta în dreapta şi în stînga, de zece ani, de cînd era încă în şcoala de cadeţi, cu efecte aproape invariabile. Pe figura gînditoare a Zoei Vesbianu, în ochii de culoarea violetelor imperiale, căuta nerăbdător curiozitatea, mirarea, interesul; deşi nu s-ar fi supărat de fel dacă Zoe Vesbianu i-ar fi răspuns, hohotind, că toate acestea sunt basme şi că e nedelicat să o socotească atît de naivă ca să le creadă.

Atunci Gurii Serghievici ar fi rîs şi el imediat, mărturisind că a minţit şi găsind foarte firesc să mintă unei femei frumoase, pentru a da vieţii atît de vulgare puţină savoare romantică.

Dar Zoe Dimitrievna era acum de altceva preocupată, mîngîind fără să-şi dea seama şiragul boabelor ovale de chihlimbar de la gît.

Întrebase şi asculta, cu gîndul aiurea.

Într-adevăr, se întîmpla minunat. Astăzi dimineaţă, întîia oară după două luni de cînd se afla în Iaşi, dăduse ochii cu Radu Comşa. Îl întîlnise la o strîmtoare, unde Radu nu mai putuse scăpa şi a fost nevoit să se oprească. Au vorbit foarte simplu, ca doi prieteni care se revăd. Zoe a fost cît se poate de calmă; a glumit, l-a tachinat... Poate ochii i se opreau prea lung la Radu şi la buzele lui cărnoase, pe care le simţea încă pe umăr, pe gură, pe pleoape. Acestea însă nu le ştia decît ea. Nimeni nu putea ghici; nici Radu... Şi cum i-a venit oare în gînd să-l invite numaidecît la ea, după-amiază? Radu a răspuns că nu poate, nu ştie, a cercat să evite. Dar pînă la sfîrşit a fost silit să făgăduiască.

Şi acum îl aşteaptă.

Dacă vine într-adevăr, atunci ar trebui să sosească din clipă în clipă. E bine că se află aci şi prinţul Gurii. Prezenţa unui bărbat tînăr, plăcut, vioi, cu îndestul spirit va trezi desigur puţină gelozie în inima lui Radu. De multe ori iubirea nu se mai întreţine decît prin acest parazit galben.

A sunat afară. Cum a tresărit! S-ar cuveni să fie mai calmă. Radu intră întîia dată în casa ei, dacă aceasta se mai poate numi casa ei!...

Zoe îşi aruncă ochii la păreţi, la mobile. E îndestul de plăcut salonul acesta larg!...

Casa fusese închiriată cu mobile cu tot; casă veche de boieri scăpătaţi. Se simţea bine aici, fiindcă îi amintea ceva din viaţa lor, înainte de ruina lui Dumitraşcu Racliş şi înainte de a fi devenit madam Sofron Vesbianu.

Canapele largi, jilţuri comode, un pian cu coadă de lemn castaniu, cadre înfăţişînd bărbaţi şi femei în costume de acum patruzeci de ani, cîteva miniaturi de diafane doamne cu umerii goi şi căzînd în linii foarte lungi, cum erau frumuseţile de acum aproape un veac; figuri grave şi melancolice, privind cu ochii obosiţi la aceşti năvălitori prea gureşi în adăpostul lor, unde fusese pînă acum o mare tăcere... Faţă de strîmtoarea în care trăieşte atîta lume la Iaşi, casa lor e chiar foarte prezentabilă şi n-are de ce se teme de impresia lui Radu. Ciudat! Unde i-a fost dat să-l primească „la ea acasă”, aşa cum stăruise de atîtea ori!... Radu nu-l cunoştea nici pe Sofron, nici pe papà. La Bucureşti n-a vrut să-i calce niciodată pragul, numai fiindcă se ferea de situaţii îndoielnice: „Să stai la masă între bărbat şi femeia cu care îl înşeli... Picioarele căutîndu-se, atingîndu-se, apăsîndu-se, pe sub scaun... Scene, de vodevil! Odios!”...

Şi acum a sunat.

Dar nu e el! E numai Sofron.

Şi-a zvîrlit blana şi căciula. Păşeşte în salon, tropăind şi frecîndu-şi degetele bondoace. Scutură mîna prinţului Vorşaghin, să i-o smulgă din umăr. Întinde laba moale şi puţin dispreţuitoare lui Dumitraşcu Racliş. O atinse pe frunte, cu buzele, pe Zoe, ridicîndu-se în vîrful degetelor pe picioarele lui scurte, s-o ajungă.

Are nasul vînăt, pometţii obrajilor violacei; poartă o jachetă a cărei coadă îl face mai scurt încă şi mai rubicond.

— Hei, este ger, prinţule! îl bate pe Gurii Serghievici pe umăr. Ger! Cum la voi ger, la Siberia. ***Sibirschiger!*** improvizează un cuvînt inedit pentru toate idiomele din lume.

Sofron Vesbianu nu ştie o boabă din altă limbă în afară de cea părinteasca. Şi atunci, vorbind cu un străin, stîlceşte cuvintele şi le strigă din răsputeri, cu impresia că aşa va fi mai uşor înţeles. Un străin i se pare un infirm: surd ori aşa ceva.

— ***Tac, tac, Sibirschiger!*** Rîde prinţul Vorşaghin, arătîndu-şi dinţii albi.

— Acum, la frig tare, bun este casă, samovar, ceai şi carte! ***Daite carcicu, davaite cărcicu, cvosim-devid, cvosim-devid***... Aşa e, prinţule? ***Maladeţ!***...

— ***Tac,*** samovar, ceai... ***daite carcicu!*** Se sileşte cu toată bunăvoinţa prinţul Gurii să înţeleagă acest volapück şi să pară încîntat de deosebita atenţie a amfitrionului.

— Bun! Bun! ***Haroşie ciolovec!*** îl bate mai departe pe epoleţi Sofron Vesbianu.

Apoi, socotind că şi-a făcut cu prisosinţă datoria de gazdă faţă de mosafir, se îndreptă spre Zoe:

— Zoico dragă, porunceşte, maică, pentru ceaiuri... Sînt sloi de gheaţă, puiculeano!

Ceaiul fu adus cu samovar, după moda rusească şi tot după moda rusească, introdusă de Gurii Serghievici Vorşaghin – de altfel întinsă acum în toate casele din Moldova unde se mai putea bea din belşug ceai – veniră şi farfuriile cu compot, dulceaţă, pateuri, sticle de coniac, rom, votcă şi lichior.

Cît timp fetişcana durdulie, cu şorţ şi bonetă de dantelă albă, orînduia tablalele şi strămuta înaintea fiecăruia măsuţele, privirea lui Sofron Vesbianu se oprea la sîni şi la mijloc, atît de stăruitor, încît slujnica servi plecînd ochii în pămînt, cu obrajii pară, cu mîinile tremurînd.

Pe urmă, cînd servitoarea sfîrşi şi ieşi din salon, Sofron Vesbianu se aşeză înaintea farfuriilor, ca întotdeauna, cu aerul brutal şi grăbit al unui călător într-un restaurant de gară, inspectîndu-şi paharul, linguriţa, furculiţa şi cuţitul, înşfăcînd bucăţile cele mai ochioase.

Zoe Vesbianu fu şi de astă dată stînjenită pentru el, de aceste apucături de han.

Dar prinţul Gurii, ghicind, îl scuză cu un zîmbet de ironică admiraţie:

— Sofron Vasilievici are poftă mare! Toată ziua aleargă, lucrează, consumă energie...

— Ce spune, Zoico? întrebă Sofron, împingîndu-şi în gură, cu degetul, o felie de şuncă supranumerară.

Zoe îi tălmăci.

— Desigur că alerg! Eu nu sunt un parazit!

Aceasta era la adresa lui Dumitraşcu Racliş.

— Alerg, muncesc, consum, fiindcă mă consum! aprobă Sofron Vesbianu cu gura plină, încîntat de această descoperire, „consum fiindcă mă consum!”, pe care o găsea de o superioară fineţe.

Apoi, tuşind cu o înghiţitură în gură, îi trimise o bucăţică de şuncă, de unt şi de pîine, un minuscul bol digestiv, exact în fruntea lui Dumitraşcu Racliş, care-şi sorbea liniştit paharul cu ceai.

Dumitraşcu Racliş puse paharul jos, îşi scoase batista şi se şterse, calm, pe frunte.

— Sunt oameni care mănîncă încă parcă ar fi acum scăpaţi din caverne! făcu o constatare, aşa, neadresată nimănui, împăturindu-şi batista şi aşezînd-o în buzunarul de la piept.

Sofron înţelese pentru cine era aceasta şi fiindcă avea acum gura arhiplină, încît nu mai putea răspunde, îl fulgeră numai cu o privire teribilă.

După ce înghiţi, îşi rosti replica:

— Şi eu cunosc oameni care chiar dacă ar fi în peşteri ar juca arşice... În arşice de ăia... cum se cheamă?...

— De mastodont, cum cunosc eu un exemplar! îl ajută Dumitraşcu Racliş, zîmbind fiindcă găsise bună istoria omului din caverne care ar juca în arşice, în lipsă de un club cu masă lungă, pe două tablouri de bacara.

— Ce spun, te rog, Zoe Dimitrievna? întrebă prinţul Vorşaghin, înţelegînd că amîndoi se ceartă.

— Nimic interesant! răspunse Zoe. Se tachinează! Discută politică! Spun că dirijabilele germane sunt adevăraţi mastodonţi...

În clipa aceea zbîrnîi din nou clopoţelul, anunţîndu-l, în sfîrşit, pe Radu Comşa.

Zoe îi ieşi înainte, după ce-şi cercetă din treacăt figura în oglindă şi îşi aranjă buclele părului.

Comşa rămase în prag, căzut din lună.

Se aştepta s-o găsească pe Zoe singură; îşi făcuse chiar un plan de defensivă şi dădea peste atîţia necunoscuţi!

Zoe îi prezintă.

Sofron Vesbianu se ridicase de pe scaun. Şi ca să-şi destindă pantalonii increţiţi armonică peste urechile ghetelor, se deda la ciudate azvîrlituri din picioare; un fel de început bizar de dans.

— Mi se pare, domnule Comşa – începu Sofron, curăţindu-şi cu buzele şi cu limba gingiile de resturile şuncii şi ale pateurilor într-o schimă care îl făcu pe Radu Comşa să creadă, o clipă, că se strîmbă la el – mi se pare că sînteţi şeful unei direcţii de la Interne? Statistică pentru rechiziţii, aprovizionare, eţetera et eţetera! Îmi pare foarte bine! O să te calc într-o zi...

Radu Comşa îl privea cu uimire, amestecată cu milă pentru Zoe.

Va să zică acesta era Sofron Vesbianu?! Stăpînul, în faţa legii şi a oamenilor, pe trupul, sufletul şi voinţa ei?! Acum înţelegea multe. Şi înţelegea, mai ales, de ce se strîngea atît de deznădăjduit lîngă el, cînd o trimitea acasă!

O privi cu mai puţină vrăjmăşie. Biata Zoe!

Biata Zoe îşi dădea toate silinţele ca să-şi păstreze aerul cel mai firesc.

Porunci alt serviciu de ceai. Îl invită alături de ea, făcîndu-i loc pe divan. Explică celorlalţi că e un cunoscut din Bucureşti, dintr-o familie prietenă, tovarăşul de avocatură al lui Alexandru Vardaru şi logodnicul domnişoarei Vardaru.

— A! Eşti atît de bine cu domnul Vardaru? E un om cu mare trecere la Domenii. Şi la Interne!... Şi la Război!... Am avut de cîteva ori de-a face amîndoi, dar nu ne-am prea înţeles. Nu e nimic. Toţi oamenii sfîrşesc prin a se înţelege cu mine! vorbi Sofron Vesbianu, culegînd cu scobitoarea merişoarele aurii din compotul rusesc.

— Să-ţi dau o farfurie! îi întinse Zoe o farfurie de compot şi o linguriţă.

— Mersi! N-am nevoie. Vorbesc şi mai iau una, vorbesc şi mai iau una... Te supără?

Zoe nu mai încinse discuţia, iar Sofron Vesbianu vorbea şi mai lua una.

— Da, pe domnul Vardaru aş vrea să-l cunosc

mai de-aproape! Continuă, scuipînd cozile merişoarelor în farfuria lui Dumitraşcu Racliş. Îmi pare foarte rău că nu ne-am înţeles!…

Sofron Vesbianu nu spunea că „neînţelegerea” consta în cîteva întîlniri în care Alexandru Vardaru îl repezise, fiindcă îl prindea cu afaceri nu tocmai dintre cele mai curate. Şi ascultîndu-l, Radu Comşa îşi amintea acum că a mai văzut această mutră şi pe la biroul lui şi prin antecamerele ministerelor şi pretutindeni unde mişună samsarii suspecţi, foştii vechili, negustorii faliţi, lumea aceasta amestecată care mai bine de doi ani traficase cu o mînă pentru puterile centrale, cu cealaltă pentru consorţiul britanic; şi se strămutase la Iaşi, să-şi continue, activ, operaţiile, încă mai prospere în haosul general.

— Domnul Comşa, în ce fel aţi rezolvat problema cea mai dramatică a refugiului: adăpostul? Aţi găsit locuinţă? întrebă Zoe, ascultîndu-se cum îi spunea cu simplitate „domnule Comşa” în loc de „Radule”!

— Mulţumitor, doamnă!… Am fost bursier la liceul de aici, la Internat. Am găsit locuinţă chiar la un fost profesor al meu, pensionar. Un om încîntător…

— O! E atît de greu cu camerele, în acest Iaşi sărac şi prea mic! Uite, prinţul Vorşaghin a avut noroc cu noi… Nu e aşa, Gurii Serghievici?…

— Desigur, Zoe Dimitrievna, fără dumneata şi Sofron Vasilievici, eram un naufragiat!… Dar Zoe Dimitrievna mi-a întins mîna-i catifelată, care nu are nevoie de inele ca să fie frumoasă şi iată cum am devenit un fericit naufragiat, salvat cu o prea delicioasă ramură de liliac alb…

— Vai, ***mon prince,*** ce basme mai spui! Mă confunzi cu sistriţele dumitale!…

Şi făcîndu-i cu degetul:

— Gurii Serghievici, te rog, fii mai serios!…

Ştii că sînt rea cînd mă supăr. Confisc cheia de jos, de la uşă şi te las în viscol. Mîine dimineaţă!

Radu Comşa se întreba dacă între acest rus bălan, foarte plăcut şi desigur un mare mehenghi, dacă între el şi între Zoe există numai prietenie ori n-au trecut cumva dincolo. Şi simţi o uşoară, o foarte uşoară undă de nemulţumire. Se consola repede Zoe! Biata Zoe!

Ca şi cum i-ar fi ghicit gîndul, clătinîndu-şi nervos piciorul peste picior, Zoe vorbi enigmatic:

— Vezi, domnule Comşa? Am adoptat şi noi maniera rusească!... Prinţul Vorşaghin ne-a învăţat, să ne spunem pe nume, aşa cum vorbesc eroii lui Tolstoi, Turgheniev, Gorki, Dostoievski... Ne spunem: Zoe Dimitrievna, Gurii Serghievici, Dimitrie Ştefanovici, Sofron Vasilievici... E foarte comod şi găsesc amuzant! E o intimitate pe care o poţi plimba în public fără teamă, chestie numai de nuanţă! Eşti Radu Mihailovici, sunt Zoe Dimitrievna... Radu! Zoe!... Fără „domnul”, fără „doamna”... Ca în intimitatea dintre doi soţi, doi prieteni sau doi amanţi. Nu?... Nu, Radu Mihailovici?

Zoe, care execută astfel un adevărat dans pe tăiuş de cuţite, se opri şi rîse, cu un tril exagerat, care sună fals.

Sînii i se ridicau şi coborau, în haina de catifea albastră despicată la piept, sub boabele galbene şi ovale de chihlimbar, ca după un urcuş repede.

Gurii Serghievici Vorşaghin, pătruns de o umbră de bănuială, după ce îi privise cu ochii fini pe unul şi pe celălalt, aplaudă:

— Bravo, Zoe Dimitrievna! Eşti cea mai admirabilă rusofilă din Moldo-Valahia. Şi pledezi ca cel mai elocvent avocat! Ca un avocat care s-a identificat cu cauza...

Numai Vesbianu, Sofron Vasilievici, nu

înţelesese nimic, fiindcă Zoe vorbise franţuzeşte şi întrebă nedumerit:

— Ce spune, frate? Că nu pricep nimic!...

— Doamna – se oferi Radu Comşa să-i explice – doam-na spune să adopt maniera rusească şi în loc să mă adresez cu formulele obişnuite: doamnă, ori doamnă Vesbianu, să-i spun pur şi simplu Zoe Dimitrievna, aşa cum i se adresează, de exemplu, prinţul Vorşaghin... Ceea ce n-aş putea să-mi permit în nici un caz, avînd în vedere că prietenia mea cu doamna Vesbianu e atît de vagă, cum a rămas, spre regretul meu, doar din cele cîteva ocazii cînd ne-am întîlnit la Bucureşti şi nu mi-ar da aceleaşi drepturi, ca domnului Vorşaghin, de faţă!...

— Zi-i, dragă, zi-i Zoe Dimitrievna şi sfîrşeşte cu ea! A turbat-o maladeţul! simplifică foarte plictisit de atîtea mofturi Sofron Vesbianu, continuîndu-şi operaţia care se concentra în acel moment la smulgerea cîtorva fire de păr dintr-un neg.

Prindea unul, încrucişîndu-şi privirea, ca să-şi poată vedea vîrful negului; îl apuca bine cu unghiile şi cu o smucitură trăgea firul din rădăcini. Ochii lăcrimau, fiindcă dure-rea îi răspundea ascuţit în creştet, îi venea să strănute, dar numai căsca gura, fără să izbutească, aşa cum fac crapii aruncaţi pe uscat.

Cînd sfîrşi această operaţie, spre care melancolic şi obosit priveau cadrele ovale din perete. Sofron Vesbianu se întoarse spre Comşa şi îl bătu pe genunchi cu latul palmei, într-o pocnitură de explozie:

— Fă cum îţi spun eu, dragă. Zi-i Zoe Dimitrievna! Zi-i Gurii Serghievici! La dînşii, tot o brînză e!... Trăiesc ruşii ăştia, domnule Comşa, eh! Ce să-ţi mai spun? Parcă i-a făcut mă-sa pe tun! Unde-ajung, sunt acasă la dînşii: prietenie, cărţi, vodcă...

Acum era rîndul prinţului Vorşaghin să ceară lămuriri...

— Ce spune onorabilul Sofron Vasilievici?

— Nimic! Spune că ruşii sunt un popor încîntător!... tălmăci Zoe, după fantezia ei.

Dar era mulţumită. Mai întîi nu rezistase ispitei să-i spună ca altădată: „Radu, Radule!” în faţa tuturor, cu temeritate. Pe urmă, îl înţepase uşor cu veninul acela al geloziei, la care nici un bărbat, chiar cînd iubirea s-a prefăcut în indiferenţă, întotdeauna nu rezistă.

Chipul cum Radu găsise prinţului Gurii Vorşaghin dreptul să-i spună pe nume, Zoe, cu familiaritate, ironia aceea răutăcioasă pe care n-o pricepuse Sofron îi făceau bine, ca loviturile în glumă cu o floare peste obraz, de la cineva drag. Şi gîndind aceasta, cu un zîmbet vag Zoe Vesbianu nu-şi putea desprinde ochii de la gura cărnoasă şi umedă

a lui Radu: „Trebuie să-i muşc buzele!... Numai o dată, la plecare. Îl duc pînă la uşă... O singură dată...”

Gîndul se lămurea perfid, tenace, cu cît îşi spunea că e mai absurd.

Dumitraşcu Racliş, străin de toate acestea, îşi făcea pasienţele.

Noul cunoscut nu prezenta nici un interes; nu vorbise nimic despre joc, nu-l văzuse în nici un club.

Se lăsa întuneric.

Fetişcana cea durdulie aduse sfeşnice şi lămpi.

Sofron Vesbianu începu să-i explice lui Radu Comşa, cu un creion în mînă, înşirînd cifre mari pe scoarţele unui album al bieţilor vechi proprietari, o afacere complicată, la care avea nevoie de concursul său şi al lui Alexandru Vardaru.

Cînd Radu se pregăti să plece, Gurii Serghievici se ridică şi el.

Îl invită numaidecît la cercul lor; dorea să-i dea prilejul de a cunoaşte mai de-aproape ofiţerii ruşi, care-au venit să lupte pentru România. De fapt, se gîndea că stînd mai apropiat de vorbă, va lămuri legăturile dintre el şi Zoe; exact acelaşi gînd cu care Radu Comşa primi invitaţia.

În uşă, Gurii Serghievici trecu să-şi ia sabia şi mantaua din camera sa, cît timp Radu Comşa îşi îmbrăca blana.

Cînd se întoarse în prag, Zoe Dimitrievna era acăţată de gîtul lui Radu Mihailovici, cu gura încleştată pe buzele lui, cu mîna „albă şi catifelată ca ramura de liliac alb”, dată după gîtul lui, cu „ochii de coloarea violetelor imperiale” închişi, ca să soarbă sărutul mai deplin. Radu Mihailovici se apăra; luptă scurtă şi mută, din care şiragul de chihlimbar ieşi rupt şi boabele ovale risipite pe jos.

Gurii Serghievici făcu un pas îndărăt, tropăi,

tuşi, deschise a doua oară uşa cu zgomot şi numai după aceea păşi din nou pragul.

— Gata, Radu Mihailovici?...

Ajută la culesul boabelor de jos, minunindu-se, cu cea mai desăvîrşită nevinovăţie, cum de s-a putut rupe şnurul tare de mătase, aşa, fără nici o pricină.

Căutînd, mîinile i se întîlneau ca din întîmplare cu mîinile Zoei Dimitrievna şi atunci îi strîngea degetele subţiri în penumbra ungherelor cu o îndrăzneală de care Zoe a rămas prea surprinsă ca să se mai poată indigna. De altfel, nici nu era cu gîndul la dînsul.

Petrecîndu-i pînă la uşă, repetă cu o ameţeală dulce, nedezmeticită:

— La revedere, Radu Mihailovici, Radu!

— Pe frigul acesta, teribil crapă buzele, sîngeră cîteodată, ca o rană... spuse Gurii Serghievici, cînd ajunseră în stradă.

Radu Comşa duse batista la gură.

Într-adevăr, rămăsese o şuviţă subţire de sînge, din muşcătura Zoei.

Se uită cu atenţie, în dreptul unui felinar, la ochii prinţului Vorşaghin, sub căciula înaltă şi lată, de astrahan. De ce spusese aceasta? Bănuise ceva? Văzuse? Dar prinţul Gurii Serghievici Vorşaghin îşi înfigea cizmele împintenate în zăpadă, cu cea mai mare linişte, trăgînd din ţigara lui lungă cît un periscop.

5

Cercul rus era alcătuit din cinci camere principale. Două foarte mari: una pentru restaurant, alta pentru ***chemin-de-fer.*** Celelalte trei, cu numeroase mese de joc, de băutură, de gustări, samovare clocotind neîntrerupt.

Prinţul Gurii Vorşaghin, ca pretutindeni şi ca întotdeauna, fu primit cu exclamaţii de bucurie.

Parte din ofiţeri jucau şi beau încă de la trei după amiază. Alţii veneau din sala de mîncare, alţii se înapoiau; ofiţeri de husari, de cazaci, de pihotă, de geniu, de artilerie, ofiţeri de stat-major şi aviatori cu micile aripi de metal la epoleţi; oameni înalţi şi bălani din ţinuturile baltice, figuri de mongoli de la marginea Tibetului, un caucazian cu figura albă, feminină şi cu ochii şi părul brun în faţa lăptoasă, ca tipurile reprezentative de rasă albă din atlasurile geografice, alt prinţ cu figură de tătar, negricioasă şi cu ochii oblici, mic, nervos, neastîmpărat; ofiţeri din regimentele siberiene de la capătul Asiei, toţi rîzînd, chemîndu-se, strigîndu-se pe nume, alţii atunci făcîndu-şi cunoştinţă; unul gata ameţit, tolănit pe o canapea roşie, ciupind strunele unei balalaici; decoraţii de toate dimensiunile, colorile şi formele; iar peste tot, un fum nepătruns, pe care trebuia să-l fereşti cu mîna ca să vezi bine cine-ţi vorbeşte, şi mirosul dulceag de tutun rusesc, de piele rusească, de ceai rusesc... Cîţiva români, două doamne cu soţii instalaţi la o masă de joc, sistriţe cu fruntea strînsă în batiste albe, însîngerate de crucea roşie pe frunte şi cu fustele scurte, lăsînd să se vadă pînă la genunchi minuscule cizme de piele moale, ca marochinul.

Printre această mulţime, trei ofiţeri români stîngaci; ţinîndu-se unul pe altul, cum nu se pierd copiii de ţăran într-un bîlci.

Cineva puse mîna pe umărul lui Radu Comşa. Se întoar-se: Scarlat Măinescu, în haină neagră, cu monoclu prins în arcada ochiului stîng.

Omul care păruse Elenei Bilbor, prietena Luminiţei, elegiac şi absent de la cele terestre, arăta dimpotrivă foarte încîntat de acest prea pămîntean spectacol:

— Ce faci, Comşa, p-aici? Joci şi tu?...

— Nu ! Sunt cu un cunoscut, un prieten, prinţul Vorşaghin...

— Îl cunosc perfect pe Gurii. Suntem amici... Un tip şic! Latifundii în nu ştiu cîte gubernii, nobleţea cea mai auten-tică a Petrogradului... Şi la el, rublele, ca nasturii!... Înţe- legi bine. Ce-l costă? Robesc mii de oameni pe moşii pentru el!... Apropos! Îţi datorez cîteva mizerii de poli, din zile de piurea neagră de la Bucureşti. Îţi stau la dispoziţie... M-am refăcut complet, monşer!... Indivizii ăştia joacă brambura... Vrei să mă execut?...

Şi Scarlat Măinescu scoase un portbilet de piele verde, pe al cărui colţ Radu Comşa văzu cu uimire, prinsă deasupra monogramei de aur, o coroană de conte.

— Mersi! Lasă-i pentru Bucureşti, la întoarcere. Nu vreau să-ţi fie de ghină...

Scarlat Măinescu zîmbi cu dispreţ:

— Cît despre aceasta, nici o teamă aici!... Fie vorba între noi: jocul e la sigur... Acum, pardon! Mă duc, fiindcă mă aşteaptă Lola... Am adus-o şi pe ea...

Lola – una din acele multe prietene foarte văpsite şi în toalete extravagante cu care îl văzuse pe Scarlat Măinescu la Şosea – hohotea într-un grup de ofiţeri ruşi, sorbind dintr-un pahar cu picior înalt o băutură tare, de bună seamă, căci strînse din ochi, după ce-l deşertă.

Un colonel gras, tuns numărul zero, cu imense mustăţi stufoase şi sure, aştepta, cu sticla în mînă, să-i toarne alt pahar. Lola rîdea ferindu-se, dar colonelul îi turnă cu de-a sila, punîndu-i palma după mijloc, s-o prindă, cînd încercă să fugă. Ce neruşinată! Frumoasă de altfel, înaltă, cu păr bogat, oxigenat, cu ochii de un albastru inocent, dar atît de fardată! Desigur, după asemenea individe judecă străinii uşurătatea femeilor noastre!...

Gurii Serghievici Vorşaghin îl apucă de braţ, conducîndu-l la o masă, între prietenii săi. Băură ceai. Băură spirt. Erau profesori mobilizaţi, oameni de trupă, care abia puteau lega cîteva vorbe, amestecaţi cu ofiţeri de carieră şi cărturari burduf de lectură, discutînd aprins, pe măsură ce creştea numărul paharelor, despre Dumnezeu şi destinul omenesc, despre beţiile precedente şi despre purificarea Europei prin revoluţia rusă, care nu mai poate întîrzia.

Radu Comşa, între două fraze, exprimă mirarea generală că armata acestei apropiate revoluţii nu părea să socotească războiul o chestie prea serioasă; se strămuta de pe un front pe altul într-un continuu du-te-vino, toţi mîncau, beau, jucau, cîntau. O sută de kilometri de înaintare ori de retragere nu însemnau nimic. Scoteau balalaicele şi armonicele, aprindeau focuri, desfundau cutii de conserve, puneau samovarele la clocot şi totul era ca mai înainte.

— Sunteţi tineri în război! Abia acum îl învăţaţi, Radu Mihailovici! Surîse superior prinţul Vorşaghin, turnîndu-i rom în pahar. Secretul războiului e acesta: să săvîrşeşti ac-tele de bravură, cele mai decisive posibil, cu aerul cel mai uşuratic posibil!... Aceasta se învaţă pe încetul... Iată acest prieten al meu, Anatol Petrovici, cu figura lui boţită de tă- tar şi aşa mic şi chircit cum îl vezi, ca o babă din

Caucazul lui... A luat parte la patru ofensive, a fost prizonier de două ori şi a fugit, a fost rănit – de cîte ori, Anatol Petrovici? — De şapte ori, o dată în cap, o dată în plămîni... Ce importă aceasta? Doctorii dădeau din cap: „De astă dată, Anatol Petrovici e pierdut, nu mai este scăpare!...” Şi Anatol Petrovici nu era pierdut, se ridica din pat mai zdravăn ca înainte... Se prezenta: „Iată-mă, am sosit! Să ne aducă spirt, ceai şi mîncare!...” Şi Anatol Petrovici bea ca un popă; scoate sabia ca un adevărat cazac cînd i se urcă vodca la cap; şarjează lămpile; retează dintr-o lovitură gîtul tuturor sticlelor de pe masă. Aseară a pierdut la ***davaite-nidavaite*** toţi banii, pînă la ultima copeică... Ce importă? Mi-a cerut o mie de ruble să facă nu ştiu ce cumpărături pentru polcul lui. Pierduse toţi banii, ai lui şi ai regimentului... I-am dat. Pe Anatol Petrovici nu-l refuză nimeni!... În cinci minute erau pierduţi toţi banii şi după aceştia alţii, din picioare. Ce importă?... Anatol Petrovici a golit o sticlă de spirt, l-a dus ordonanţa acasă, l-a dezbrăcat, l-a culcat. Acum e ia- răşi la datorie, aici! Mîine la datorie, acolo, pe front!... În- tr-o zi îl loveşte al optulea glonţ, de astă dată definitiv, în frunte. Şi s-a sfîrşit cu Anatol Petrovici!... O să ne mai amintim cîtăva vreme de el, o săptămînă, două, o lună, două... Iar atunci crezi că o să ne amintim de Anatol Petrovici cel cu şapte răni, de două ori fugit din prizonierat, cel care a ucis nu ştiu cîţi austrieci, nemţi, bavarezi?, are un carnet unde-i înseamnă? Defel! Aceasta o să rămînă în arhivele regimentului. Noi o să spunem: „Anatol Petrovici? Îmi amintesc: straşnic bea! Splendid jucător de cărţi! Nici un muşchi nu i se mişca pe figură cînd pierdea tot, şi bani şi tabachere şi ceas. Minunat om, bietul Anatol Petrovici!...” Pe urmă, o să-i pomenim numele tot mai rar...

Vin alţii! Anatol Petrovici e îngropat undeva, la Riga ori în Galiţia, ori în Caucaz. Toţi l-au uitat!... Anatol Petrovici? Un nume... Sunt o sută şaptezeci de milioane de nume în Rusia... De aceea să bem şi să ne veselim, Anatol Petrovici! Nu cu paharul acela mic, cu celălalt!... Aşa da! În sănătatea ta!...

Anatol Petrovici bău cu paharul mare şi cu un aer foarte modest, strîmbîndu-şi faţa boţită şi măslinie, în cel mai vesel gîlgîit de rîs.

După două ceasuri îşi amanetă tabachera. După trei, cîştigase zece mii de ruble şi, cu o sticlă deşartă alături, cîn-ta, acompaniindu-se din balalaică, un cîntec de acasă, cu o voce puternică şi gravă de bas, surprinzătoare pentru înfăţişarea lui puţină şi măruntă.

Radu Comşa era şi el acum ameţit. Îl îndopaseră cu tot soiul de spirturi. Pierduse toţi banii din buzunar. Întîi, în glumă, aruncase cîteva hîrtii pe masă pe cartea prinţului Vorşaghin. Pe urmă, pînă la ultima centimă. Lucrurile se clătinau înaintea ochilor. Vedea numai fragmente de realitate. Vorbea cu un uriaş blond adineauri, nu-şi mai aminteşte ce, ceva vesel. Acum cu Lola. E ameţită şi ea. Toţi o pipăie, ce dezmăţat chicoteşte!... Şi cu Dumitraşcu Racliş a vorbit, tatăl Zoei... Joacă la masa de dincolo, cu aerul atent al unui savant urmărind o experienţă... Acum, doi ofiţeri de cazaci, veseli şi prietenoşi peste măsură, îl silesc să bea un lichid alb... Ce-o fi? E foarte tare. Spirt curat! Usturǎ gîtul... Ei beau în pahare de vin, fără să se strîmbe, uşor ca apa. Şi toate se clatină, lunecă, se depărtează, revin!... Plutesc între straturi opace de fum, din care apar cînd numai capetele, cînd numai picioarele... E ciudat şi poate plăcut! N-a fost ameţit decît de cîteva ori în viaţă. El e un om sobru. Radu Comşa e un om sobru! Iată omul sobru, legănîndu-se, rezemat de uşorul unei intrări! Rîzînd... De ce

rîde? Nimeni nu are grija lui. Pe aici se poate ieşi afară? De unde au bani să joace ofiţerii aceştia români? Au uniforme modeste, par bieţi ofiţeri nevoiaşi şi zvîrl pachetele de ruble ca nimic. Nenorociţii! Dacă or fi bani de-ai subzistenţei? Mîine, bang! Un glonţ la tîmplă. Războiul e foarte simplu: secretul lui e să săvîrşeşti cele mai decisive acte de bravură posibil, cu aerul cel mai frivol posibil... Oare între Zoe şi prinţul Vorşaghin...? Are să-l întrebe. E simplu... Între doi bărbaţi, femeia trebuie totdeauna sacrificată. Nu! Nu mai beau ceai! De unde ştii româneşte, camarade? Un soldat rus, vorbind româneşte?... Curios!...

— De unde ştii româneşte, camarade?

— Apîi, noi doară suntem moldovieni di la Nistru...

— Şi cum ai ajuns aici, băiatule?

— Ni-o luat muscalii aici, că ştim moldovineşte şi li vini mai ghini... Cumpărăm noi din tîrg, ne înţălegim noi cu negustorii...

— Şi-ţi pare bine că ai ajuns în Ţara Românească? Printre românii tăi?

— Apîi, stăpîne, noi nu suntem români!... Suntem moldovieni...

— Cum adică, nu ţi-ar părea bine să rămîi între noi, cu românii noştri?

— Aiasta, stăpîne, încă nu s-a puté!... Rosia-i o împără-ţie mari şi plină de tăti belşugurili!.... Ci să ni-aprochiem noi di-o ţarî mai micuşoară, cît o gubernie a măriei-sale ţarului nostru cel mari şi bun?

— Bine, măi frate, dar avem o limbă, ne închinăm la acelaşi Dumnezeu.

— A fi! Nu li ştim noi aieste tăti... Da moscalu-i mult şi tari. Noi cu iei ni ţînîm...

— Fugi, mă, că eşti un imbecil!

— Dă! Aşa suntem noi... Trăiţi, măria-voastră!

Radu Comşa caută un ban în buzunar să-i arunce bac- şiş. Nu mai are nimic... Să se

împrumute de la Vorşaghin!... Dar acum soldatul a dispărut. Să-l lase în plata Domnului. Şi cine mai vorbea de glasul sîngelui? Prostii! Toate sunt prostii... Îl doare capul. Mîine are să-l doară toată ziua. Ce-a căutat aici? A, da! Vorşaghin. Ce faci, ***mon petit prince,*** cum îţi spune Zoe Dimitrievna?... Te cam legeni! Şalupă pe valuri...

Vorşaghin îl ia la braţ. Ies amîndoi la aer. Ce bun, limpede, tare e aerul nopţii! A stat viscolul. Cerul e sticlos, ca un glob de gheaţă. Stelele palpită sus, gata să se desprindă. Zăpada scîrţîie sub picioare. Radu Comşa ţine gura întredeschisă ca să-i pătrundă adînc în plămîni aerul rece. Case întunecate. Fără nici o lumină. Toate casele au noaptea, o înfăţişare misterioasă... Dorm toţi înlăuntru. Cine sunt? Ce visuri îi încearcă? Acum, toţi, au numai visuri de spaimă.

Cîţiva soldaţi trec prin mijlocul străzii, în troiene. O patrulă? Nu!... Duc pe cineva pe braţe: un rănit. Şi e lumină la o fereastră.

Radu Comşa se opreşte.

Prin geamul cu promoroacă se vede înlăuntru. Se ridică în vîrful picioarelor şi priveşte.

Mese. Două, trei, patru mese. Şi oameni întinşi, dezbrăcaţi, morţi. Patru, cinci, şase... Şase morţi dezbrăcaţi, cu părul pe piept, unii cu pete negre pe trup. Răni, desigur... Cîteva lumînări de ceară tremură o flacără slabă. Nu-i nimeni să-i păzească. Şase morţi într-o cameră: morţi îngheţaţi. Li se văd dinţii albi şi gurile întredeschise. Unul a rămas cu gura lărgită de tot, ca o spărtură neagră. Au ochii holbaţi. Poate plesniţi de ger. A mişcat un mort? Nu. Un şobolan fuge pe trupurile ţapene, muşcă ceva.

Dar e înspăimîntător! Nu trebuie permis aceasta!...

— Haide, Radu Mihailovici! se întoarse

prinţul Gurii Vorşaghin, apucîndu-l de braţ, tîrîndu-l peste crestele de zăpadă.

Apoi, după ce au mers o vreme alături:

— Spune drept, Radu Mihailovici!... Nu te supără dacă într-o zi, eu şi Zoia Dimitrievna?!...

6

Săniile spintecau sprinten şesul nins, sclipitor în soarele dimineţii.

Erau două: de la Iaşi mergeau la Chioaia.

În una, Luminiţa Vardaru, Elena Bilbor şi Mihai. În cea dinainte, tanti Laura şi Măgduţa Dobreanu, fiica Sofiei Dobreanu de la Botoşani, prietenă şi pe vremuri fostă colegă de pension cu Laura Vardaru.

Clopoţeii risipeau în cîmpul alb şi tăcut vesela lor chemare argintie.

Din vasta solitudine, luminoasă şi imobilă, ecoul răspundea cu alt sunet, de la alte sănii nevăzute.

Toţi aveau obrajii îmbujoraţi de ger, genele albe de promoroacă, respiraţia tăiată de şivoiul rece de aer.

Mihai puse mîna pe hăţuri, gonind nebuneşte, spre înfricoşarea fetelor din sanie.

Caii alergau cu toată puterea, strănutînd cu boturile apropiate, arătîndu-şi şi ei astfel voioşia acestei curse, în dimineaţa limpede, sub soarele cu dinţi care hohotea în nămeţi. Stîlpii de telegraf fugeau vertiginos îndărăt.

— Mihai, ai să ne răstorni! îi strigă Luminiţa, scoţînd mîna din manşon să-l tragă de manta.

Mihai cu chipiul de şcoală militară pe ceafă, descheiat la gît, ţipînd cu o sălbatică bucurie, care altă dată şi aiurea l-ar fi ruşinat, nu dădu nici o atenţie acestor spaime femeieşti şi plesni crupa cailor cu biciul. Trecură săgeată pe lîngă sania de unde Laura Vardaru îl ameninţa cu degetul.

Acum avea drumul deschis înainte... Mihai

slobozi murgii, lăsînd hăţurile în voie. Bulgării moi săreau din copite, se sfărmau în obraji, împroşcau pulbere măruntă în urmă. Ajunseră în vîrful unui deal; jos, se desfăcea în pîclă albăstruie un sat cu subţiri spirale de fum înălţîndu-se spre cerul dimineţii, ca sărace fumuri de jertfă primite de un Dumnezeu în sfîrşit îmbunat.

— Mihai, aceasta a fost, nu e aşa? Pentru Măgduţa Do-breanu! Vrei s-o epatezi cu însuşirile tale surugieşti? îl necăji Luminiţa.

Mihai trecu hăţurile vizitiului, apăsîndu-şi supărat chipiul pe ochi:

— Poftim! Dacă-i aşa, mergeţi ca după mort! Ioane, numai la pas să le ţii!

Luminiţa şopti ceva, rîzînd, la urechea Elenei Bilbor!

Mihai îşi întoarse obrazul roşu de frig:

— Ia, vă rog, să nu conspiraţi!... Acuşi vă răstorn şi-am să vă aud ţipînd, să salvaţi Capitoliul.

— Bravo! Foarte frumos!... În fiecare zi îţi afirmi alte graţii cazone... Probabil, pentru a ne convinge definitiv că ai, într-adevăr, toate calităţile de surugiu.

— Dacă nu mă lăsaţi în pace! E o dimineaţă splendidă, aveţi înainţe, cît se vede cu ochii, un cîmp minunat, şi tu, Luminiţo, tu te ţii de fleacuri!...

— Bun! Va să zică Măgduţa Dobreanu e fleac. Luăm notă. Mersi pentru ea! Fii sigur că o să am eu gentileţea să o spun.

— Luminiţo! făcu nefericit Mihai. Te-am rugat să încetezi cu astea. Lăsaţi fata în pace!

— Aşa, acuma mai e şi „fată”. Un fel de cum ai spune fata din casă: Ilinca, Safta... Din ce în ce mai bine!... N-am să uit s-o adaug şi p-asta.

— Luminiţo!

— Ei, ce, Mihai?

Mihai Vardaru apucă din nou hăţurile şi îşi răcori neca-zul pe cai, coborînd valea în vîrtej.

De cinci zile, Luminiţa nu-l mai cruţa. Sosise în permi-sie de la şcoala de ofiţeri rezervişti din Botoşani şi o întovărăşise pe Magda Dobreanu, la a cărei familie, prietenă cu tanti Laura, stătea în gazdă. Şi ce găseau ele suspect în aceasta?

Magda Dobreanu a venit să-şi vadă fratele care a fost bolnav... Poate voiau – nu-i aşa? – s-

o lase să facă dru- mul singură, pe timpurile acestea? E copilă, şaisprezece ani, încă o şcolăriţă. O fată, exact o fată! E adevărat că lui i se cam schimbă glasul cînd îi vorbeşte şi îşi cam apleacă ochii; nu poate să-i înfrunte privirea. Dar aşa a fost întotdeauna:

timid… Şi la urmă, ce le pasă lor de timiditatea lui? Nu fă-cea mai bine să rămînă în sanie, la tanti Laura?

Ceea ce trebuia să se întîmple s-a întîmplat. Dat cu totul acestui monolog, Mihai Vardaru a urcat în goană sania pe o movilă de prund, a desenat o splendidă curbă numai pe o patină şi a răsturnat-o frumos, semănînd pe Luminiţa aici, pe Elena Bilbor dincolo.

— Na! Acum ţi-am plătit! rîse Mihai, descurcîndu-şi picioarele din hăţuri şi voind să arate aşa că a făcut-o dinadins.

O ajută pe Luminiţa să se ridice, după ce-o sprijinise pe Elena Bilbor.

Luminiţa s-a smuls din mînă-i, furioasă. Ochii negri, sub micul turban alb de lînă, împroşcară fulgere:

— Bine, Mihai, eşti nebun?… Are şi gluma o margine… Puteai să ne frîngi capul!

— O femeie nu-şi poate frînge niciodată capul. Pentru simplul motiv că nu poţi frînge ceea ce ai pierdut de mult! filosofă Mihai, scuturîndu-şi zăpada ce-i intrase pe sub guler, pe gît. Mă ierţi, domnişoară Bilbor? Astea sunt numai pentru Luminiţa!…

Elena Bilbor protestă, silindu-se să rîdă. Dar îşi apăsa cu mîna zvîcnirile inimii, de spaima care încă nu se potolise.

Caii întoarseră capetele şi priviră cuminţi, sunînd uşor din zurgălăi. Aburi se ridicau albi din trupurile încălzite.

— Cucoane, dă-mi o mînă de ajutor să îndrept sania! Spuse vizitiul bătrîn, zîmbind pe sub mustaţă: „Se cunoaşte de-o poştă că e nepotul lui conu Pol. Năzbîtios nevoie mare! Şi cînd era mic credeai că are să fie molcuţ şi fricos ca o fată.”

Îndreptară sania. Vizitiul scutură blănile căzute în zăpadă.

Din urmă îi ajunse cealaltă sanie:

— Ce s-a întîmplat, copii? se ridică tanti

Laura dintre pleduri, cu foarte mare îngrijorare.

— Isprăvi de ale lui Mihai al matale!... Nu se pricepe să mîne şi a ţinut să ne-o dovedească! se plînse Luminiţa, sărind într-un picior să-şi aducă şoşonul ajuns într-un şanţ.

— Nu-i adevărat! Le-am răsturnat înadins... Mă necă-jeau şi atunci, cum am văzut movila de prund înainte, am vrut să le trag o spaimă, ca să le învăţ minte! se apără Mi-hai, mai bucuros să se zugrăvească în ochii Magdei Dobreanu om al răzbunărilor teribile, decît să rămînă cu ocara de vizitiu neîndemînatic.

— Bine că n-aţi păţii nimic! se linişti tanti Laura. Mihai, tot copil ai rămas!...

— Întreab-o pe Luminiţa, tanti! Nu-i vorba de copi-lărie... M-a scos din fire!... Tot timpul nu i-a mai tăcut guriţa!

— Şi ce-am spus, mă rog? întrebă perfid Luminiţa, inchizînd cu viclenie, pe jumătate, ochii oblici de musmé.

Mihai nu putea să mărturisească, în faţa Magdei Dobreanu, cu ce l-a necăjit Luminiţa. Încă o dată avea tot ea ultimul cuvînt.

Plecă ochii în altă parte şi, ca să aibă aerul cel mai indiferent, aprinse o ţigară, apoi, cu chipiul pe ceafă, păru că observă ceva foarte atent la picioarele cailor.

— Poftim, omul dumitale! îl arătă Luminiţa tantei Laura, cu lumina de rîs nestinsă în ochii păcurii. Acum mergem? Îngheţăm aci...

Mihai dădu să se urce la loc şi să pună mîna pe hăţuri.

— Nu! Pardon!... Noi mergem cu Ion. Tanti Laura, ţi-l cedăm matale pe acest domn Mihai...

Mihai coborî. Socoteala i se potrivea.

Dar Luminiţa continuă:

— Şi dă-ne în schimb pe Măgduţa. Hai cu noi, Magda!

Nici Magda Dobreanu nu se prea dădea

dusă. Iar Mihai făcu o mutră aşa de amărîtă şi privi la Luminiţa atît de comic furios, încît ea nu-şi mai stăpîni hohotul şi, cuprinsă de o subită generozitate, îl iertă:

— Haide! Rămîi cu tanti Laura şi iată, nu cer nimic în schimb!... Numai nu-l lăsaţi să pună iar mîna pe hăţuri... Altfel, ne mai dă emoţii de ***montagnes russes*** fără să i-o cerem.

Plecară. Mihai era aşezat cu faţa spre tanti Laura şi Măgduţa Dobreanu.

Ochii li se întîlneau. Prin ei năvălea un val de cald şi atunci, roşie-pară, Măgduţa Dobreanu îşi întorcea repede privirea la cîmpul nins.

Avea figura foarte mică, nasul numai o indicaţie, ochii căprii foarte deschişi, cu gene frizate, gura însemnînd un o caligrafic; totul părea cizelat cu fineţe fantezistă, în joacă,

de natura care s-a distrat între două exemplare „serioase” de umanitate să-şi creeze o miniatură. Gîndea? Era loc acolo pentru un cuget, pentru un sentiment? Acestea au fost întrebările cele dintii pe care şi le-a pus şi Mihai, ca oricine o vedea prima oară.

„Măgduţa are un cap, să încapă numai bine într-o oglindă de buzunar”, o definise Luminiţa Vardaru. „Şi inima trebuie să-i fie cît o alună”, adăugase.

Dar inima Măgduţei, cît o alună ori mai mică, bătea pentru Mihai, mărunt şi înfricoşată de acest sentiment necunoscut. Obrazul care încăpea într-o oglindă de buzunar se făcea garoafă de cîte ori îşi încrucişau ochii. Noroc că toţi sunt acum tot atît de îmbujoraţi de ger.

Surîdeau amîndoi, fiindcă erau aproape, fiindcă erau încă aproape de copilărie, fiindcă dimineaţa era luminoasă şi aerul aspirat era el însuşi o mare fericire.

— Măgduţo, nu ţi-e frig? se îngrijoră tanti Laura. Mi- hai, vezi blana te rog, să nu sufle vîntul!

Măgduţa Dobreanu clătină capul sub căciuliţa de zibelină. Cum îşi închipuiau că putea să-i mai fie acum frig? Şi îi venea să rîdă, fiindcă Mihai, aşezînd blana dedesubtul picioarelor, abia îndrăznea să o atingă, parc-ar fi fost păpuşa de cristal din nu-şi mai amintea ce povestire.

Priviră iar un timp cîmpul neclintit.

— E ciudat! rupse Măgduţa tăcerea. Cînd ninge, am chiar noaptea, cu perdelele trase, o senzaţie de alb... O lumină nepămînteană, care străbate pretutindeni, prin ziduri şi prin storuri. Dacă s-ar putea spune, aşa cum sînt unele visuri albe...

— Şi eu, copii, spuse Laura Vardaru, mă gîndeam privind cîmpul... Nu se mai cunoaşte nici un hotar, nici o ur- mă omenească! Totul e înecat în acest alb. A dispărut şi pămîntul

pentru care se duşmănesc oamenii şi ogoarele pen- tru care se judecă frate cu frate... Acum totul pare ireal, fantastic şi împăcat; o lume în care oamenii să nu se mai urască, fiindcă nu mai au ce-şi împărţi. Să uite războiul!

Tanti Laura uitase şi dînsa că acum şase luni fusese cea mai aprigă partizană a războiului.

Dar Mihai era el, acum, pentru război!

— Războiul nu e ură, tanti! protestă cu figura deodată serioasă, brăzdată de o cută între sprincene. Şi războiul nu e moarte: e viaţă latentă care se eliberează, e paroxismul vieţii! Nu urăsc cînd ucid în război. Îndeplinesc o funcţie biologică necesară!... Nici nu se poate spune că omor; fiindcă în război n-am conştiinţa uciderii şi n-am remuşcare. Pregătesc realităţi noi, un adevăr nou...

Tanti Laura deschise ochii albaştri cu mirare:

— Nu înţeleg, dragă Mihai!

Mihai se gîndi însă că din nou e ridicol cu teoriile lui războinice şi tăcu.

Intrară în satul din vale. Copacii, cu crengile înflorite de promoroacă, păreau uriaşi madrepori albi... Dar satul era pustiu. Nici o suflare. Numai aţele albastre de fum. Şi cîinii, ieşind la drum, hămăiau de cîteva ori de mîntuială, slabi şi cu blana flocoasă, intrînd îndărăt, printre gard, cu cozile între picioare.

— I-a prăpădit izantimaticul, cucoană! Lămuri vizitiul. Tot satu s-o mutat la cimitir...

Trecură într-adevăr pe lîngă cimitirul cu multe cruci proaspete, de scîndură albă.

Mai îngropau şi astăzi pe cineva.

Se vedea un grup negru de femei şi bărbaţi cu capetele goale, în frig, cu ochii în jos, lîngă bisericuţa sură de lemn, ascultînd prohodul.

— De nimic nu ne-a cruţat acest război pe care îl slă-veşti tu, Mihai! suspină Laura Vardaru. Tot ce există suferinţă omenească ne-a fost dat să îndurăm... Care dintre noi vom

scăpa, dacă va mai reveni vreodată viaţa normală, o să mai putem oare fi ca înainte, veseli, să rîdem, să gîndim senini la viitor, să facem planuri, să uităm?... Iată ce mă întreb eu, copii, nu pentru mine, căci eu nu mai aştept mult de la viaţă, ci pentru voi... Şi iată de ce mă tem şi de ce nu te înţeleg, Mihai!...

Mihai şi Măgduţa Dobreanu priviră în jos, la degetele înmănuşate care ţineau blana, silindu-se sincer să fie cu to-tul doborîţi de această nefericire generală. Dar tinereţea lor triumfa. Se simţeau bine aproape şi viaţa de mîine, de mai tîrziu, n-avea de ce să li se pară un chin atît de cumplit, cum amar profeţea tanti Laura.

Caii o întinseră din nou la drum, intrînd în hotarul Chi-oaei.

Cîteva santinele salutară.

Aici se cunoştea mîna lui Alexandru Vardaru.

Izolase întreg satul, pusese să văruiască toate casele, îi tunsese, le făcuse etuvă, îngrijea el de aprovizionare; dar nu le dădea voie să facă un pas dincolo de linia santinelelor. Terorizaţi, oamenii nu înţeleseră, însă se supuneau.

Au priceput abia mai tîrziu, cînd comunele vecine au început să se pustiască de molimă, iar la dînşii nu se întîmplă nimic. Alexandru Vardaru intervenise să fie adus tot aici şi regimentul lui Pol, în refacere.

Supraveghease el la instalarea unei adevărate tabere de bordeie şi barăci la marginea satului, pentru soldaţi. Crescuse din pămînt alt sat, cu drumuşoare între bordeie, cu podeţe de mesteacăn, cu stînjeni de lemne aliniaţi în batalioane.

Colonelul Pavel Vardaru cedase comanda. În papuci, bea toată ziua ceai cu mai mult sau mai puţin rom. Alcă- tuia liste de bucate. Citea colecţii vechi de reviste umoristice şi romane de aventuri, din biblioteca de copil a lui Mihai.

Cand se ogoia vremea, după ninsoare, de se

citeau urmele sălbătăciunilor ca pe foaia de hîrtie, pornea cu doi-trei ofiţeri la vinat. O dată pe zi cobora de la curte la tabăra regimentului, se plimba cu mîinile la spate printre bordeie, aproba tot ce se făcuse de către alţii şi inspecta doar cu o deosebită atenţie bucătăria soldaţilor şi popota.

Apoi, cu o conştiinţă liniştită, urca scările cerdacului în casă, încerca la pian să-şi amintească romanţele şi dansu- rile de cabaret, se plictisea şi căsca.

El îşi făcuse datoria, luptase fără nici o slăbiciune, comandase fără nici o şovăială; aştepta să mai lupte cu tot atîta simplitate; dar ce-l socoteau, în definitiv, să-şi bată capul cu treburi de vechil?... Şi părea că aşteaptă recunoştinţă de la frate-său, Alexandru, că-l lasă în toată voia, în cele două zile pe săptămină cînd soseşte de la Iaşi, să-şi satisfacă mania lui de organizare, de plănuiri şi de împărţit porunci.

Ofiţerii veneau direct să ia ordine de la Alexandru Vardaru şi erau foarte încîntaţi de acest civil, care le găsea dezlegare la tot şi la toate; iar la ministere şi la comandamente, afla toate uşile deschise.

Erau trei gospodării de moşii şi cu cea de la Chioaia patru, îngrămădite laolaltă, cu vite, care, maşini, argaţi.

Totuşi, se întocmise îndată rînduială, oamenii se înţelegeau, nici o vită nu îndura lipsă şi tot regimentul se hră-nea pe loc. Mersese vestea: oameni de aiurea voiau să vină şi să se crucească de minune, fiindcă pretutindeni, era foamete, haos, jale şi molimă.

Santinelele puneau însă baioneta în piept:

„Halt! Înapoi!”

Chioaia devenise un fel de republică; avea şi armată pe picior de război.

Cînd zurgălăii săniilor sunară la poartă, în capul scărilor ieşi întru întîmpinare unchiul

Pol, cu dolmanul între umeri, cu o pipă lungă, bavareză, în dinţi.

Cele doua surori ale lui Mihai, Cora şi Ralu, se năpustiră cu semne de bucurie.

Amîndouă însă nu-l vedeau decît pe Mihai.

— Tu, Mihai! Şi să nu scrii?! Ţi s-a mai îngroşat vocea... Cît stai? Cum de-ţi vine să tolerezi oroarea asta de mustaţă? Parcă eşti dat cu cărbune sub nas!

Mihai se lăsa răsucit pe o parte şi pe alta.

Amîndouă surorile îmbătrîneau singure. Păreau că şi-ar fi dat cuvîntul să nu se despartă. Toată viaţa lor era concentrată în acest frate mai mic, pe care îl cocoleau, îl alintau şi care nu prea părea mişcat de această adoraţie, fiindcă fugea repede de tovărăşia lor, chemat de viaţă, de zgomot, de noutate.

Deşi le despărţeau numai şapte şi opt ani de Mihai, Cora şi Ralu arătau mult mai în vîrstă. Frăgezimea femeiască era scrisă pe figura lui Mihai; surorile, ele aveau trăsăturile mai dure, ochii buni dar mai stinşi, gura lărgită şi bărbătească, pieliţa obrazului veştedă; ele păreau două exemplare de probă, neizbutite, ca să triumfe desăvîrşit în al treilea, cel din urmă, fratele mai mic şi unic.

Tanti Laura şi unchiul Pol se îmbrăţişară ceremonios, se întrebară şi-şi răspunseră cîteva nimicuri indiferente; trecură la altceva mai interesant.

Toată îngrijorarea Laurei Vardaru, în timpul cît îl ştiuse în primejdie, se potolise acum. Căsnicia lor revenise la simpla tovărăşie dinainte, în care fiecare zeflemisea indulgent slăbiciunile şi maniile celuilalt.

Dar fetele nu-şi mai găseau astîmpăr.

Uşile se trîntiră. Toată casa se umplu de larma condusă de Luminiţa, care încercă pianul dacă nu i-au amorţit coardele; dădu ideea să fie schimbat un divan din sofragerie dintr-un loc în altul; tîrî pe Elena Bilbor de-o mînă şi pe Măgduţa Dobreanu de alta, să le arate priveliştea din balconul de la etaj, valea cu lacul îngheţat şi marginea fumurie a pădurii în zarea de sineală.

După un sfert de oră, unchiul Pol apăru bărbierit, cu cizme roşii, cu tunica strînsă pe trup, cu părul alb mirosind a loţiune şi cu monoclul prins în arcada ochiului, ca în zilele lui de glorie. Deşi prea puţin se îngrijea de gospodăria de la Chioaia, condusă de cele două nepoate, în asemenea ocazii se simţea el amfitrionul şi făcea exces de zel.

Trecu deci de cîteva ori în sofragerie să controleze aranjarea mesei, mustrînd fata din casă şi soldaţii, învăţîndu-i – pentru a cîtea oară? — cum să răsucească şervetele, cum să distribuie batalioanele paharelor, pe înălţimi şi destinaţie. Dădu sfaturi bucătăresei, supraveghie preparaţia peştelui, prins de soldaţi din iazul îngheţat. Îşi frecă mîinile satisfăcut, toate mergeau strună!

Elena Bilbor se găsea străină aici. Luminiţa o tîrîse în silă. Subţire, cu părul blond-cenuşiu strîns într-o cărare la mijloc şi cu obrazul palid, cu înfăţişarea de icoană bizantină, accentuată de mîinile cu degete ascuţite şi lungi, contrasta cu întreaga familie a Vardarilor, în care pînă şi Mihai devenise gureş, iar tanti Laura fusese cuprinsă de o tardivă frenezie de activitate.

Ea nu se simţea la îndemînă decît între patru ochi, re-trasă de soare, unde căpăta îndată căldură în glas şi gîndurile i se dezmorţeau. Printre cei mulţi, timiditatea lua înfăţişarea unei dezaprobări; ceilalţi se simţeau chiar stînjeniţi, iar tot ce vorbiseră înainte devenea frivol şi vulgar.

Nu purta floare, podoabă, parfum. Totul era şters, sim-plu, în dorinţa să treacă neobservat. Părea că ignoră frumuseţea-i misterioasă şi morbidă. Nu cerea decît să fie uitată.

Astfel, Elena Bilbor trecea prin viaţă ca într-o vizită la necunoscuţi, unde rămînea numai cîteva clipe, de politeţă, ca să se strecoare la cea dintîi ocazie, fără zgomot.

Pe asemenea fiinţe, viaţa le pîndeşte, întru a sa neîndurată revanşă, cu cele mai viclene şi hîde şi josnice capcane.

7

În schimb, Măgduţa Dobreanu a fost, de îndată, ca la ea acasă.

Luminiţa o purtă la grajduri, unde voia să-şi vadă argaţii de la Făloasa şi de la Arpăşeşti, aduşi aici cu cea mai mare parte a gospodăriilor. O conduse să-i arate caii şi ocoalele de vite, după perdeaua de stuf.

Lîngă un hambar găsise un băiat de-o şchioapă, cu o căciulă uriaşă dintr-un cîrlan şi cojocelul încins peste mijloc şi o curea de hăţ.

Sub povara acestui belşug vestimentar, omuleţul abia se mai putea răsuci.

— Stai un moment, Măgduţo! Să-l supun la un interogator... Îmi place grozav cum vorbesc ăştia de aici, cu moldoveneasca lor moale şi pitorească!...

Ridică ţurca de pe ochii băiatului.

Ţîncul se trase fricos de lîngă păretele de lemn, ca sălbă-tăciunile într-o scorbură, să-şi asigure de ameninţarea primejdiei măcar spatele.

Avea nasul stacojiu, cît un bumb. În picioare, opinci imense.

— Cum te cheamă, voinicule?

Băiatul se ruşină şi-şi duse prompt degetele roşii la nas, cu siguranţa gestului milenar, care

la toţi copiii de toate neamurile înseamnă cea dintîi expresie a intimidării.

— Haide, spune, ţîncul pămîntului!... Ţi-a tăiat popa limba? Dacă-mi răspunzi frumos, îţi cumpăr ce voieşti tu... Cam ce-ai voi?

— Un fluier! Prinse curaj flăcăul, lăsînd în pace nasul vînăt.

— Bine! Fluier să fie... Numai spune-mi întîi cum te cheamă, ca să ştiu cu cine am onoarea.

— Apoi, miă-mi zici Mitiţă a Frăsînii a lui Culai Chioariu di pisti vali.

— Phii, straşnic nume ai tu, mă Mitiţă! Nume de ***grand l'Espagne...***

Mitiţă a Frăsînii a lui Culai Chioariu di pisti vali duse mîna îngheţată la spate, cu un fel de fudulie: „Aşa suntem noi, dacă-ţi place!"

— Şi ce cauţi tu aici, mă Mitiţă?
— M-o trimis mămuca.
— Cu ce afacere, Mitiţă, fiule?
— Să-l chem pe băd'ţa Costache.
— Da băd'ţa Costache cine-i, scumpule?
— Ei, că 'neata parcă nu ştii!... I-aici la curţi, la giti!...
— Şi ce să facă băd'ţa Costache?
— Ian să gie într-o fugă, că s-o-mpuns scroafa.
— Cum se poate nenorocirea aceasta, Mitiţă dragă?
— Poi o tîmplare. Ciasu rău!
— Şi cum a fost „tîmplarea"?
— Că-i o istorie întreagă...
— Hai, stimabile, spune istoria întreagă, dacă voieşti să ai cel mai frumos fluier din lume.
— Cu vrîste roşii şi verzi?
— Cu vrîste roşii şi verzi.
— Amu 'neata ştii că scroafa noastră tot treci prin borta gardului, la Maftei...
— Cum să nu ştiu aceasta, Mitiţă, scumpule! Şi pe urmă?
— Pi urmî, Maftei o tot zîs el di cîţiva ori mămucîi: Lel'ţă Frăsînă, strînge-ţi scroafa acasî, că s-o tîmpla o poznă!
— Şi pe urmă?
— Pi urmî, mămuca i-o spus că doar n-o sî-ţi mînînci comîndu, badi Maftei, că mneatali ce-ţi pasă, că nu eşti mobilizat cumu-i omu meu şi n-ai decît s-astuchi' mneata borta, că eşti bărbat şi asta-i treabî di bărbat...
— Şi pe urmă?
— Pi urmî, Maftei n-o astupat borta!
— Şi pe urmă?
— Pi urmî, mămuca o lăsat şi ie borta niastupatî...
— Şi pe urmă?
— Pi urmî, neazdimineaţî iar o intrat boala di scroafă...

— Şi pe urmă?

— Pi urmî, numai ci-auzim on guiţat ca aciala şi gura lui Maftei suduind în ogradî...

— Şi pe urmă?

— Pi urmî, vini Maftei la gard şi strigă: Lel'ţă Frăsînă, vină şi-ţi ie scroafa c-am alungat-o şi-o fugit cînile după ea şi s-o puns boala-ntr-o furcă...

— Şi pe urmă?

— Pi urmî, ci sî mai fie? Maftei s-o scărchinat în cap şi a zis: Tu-i mama ei di scroafă!

Luminiţa socoti de prisos să mai continue pitorescul interogator.

Mihai le ajunse din urmă.

De la fereastră, le văzuse colindînd prin curte, stînd de vorbă lîngă hambar, cu Mitiţă a Frăsînii a lui Culai Chioariu di pisti vali. Îşi luă inima în dinţi ca să vină. Voia să arate el Magdei Dobreanu ce socotea frumos la dînşii, dar se temea de glumele Luminiţei...

Nu curtea, cu hambare şi grajduri, acarete vulgare de gospodărie, erau mîndria Chioaiei. Ci livada întinsă de cîteva hectare, cu pomi bătrîni şi răsuciţi, printre care, copil, se văzuse de-atîtea ori pierdut în misterele pădurii ecuatoriale, unde îl pîndeau pieile roşii cu arcurile întinse, pe el, faţa palidă, venit să caute comoara ultimilor regi asteci şi să elibereze captiva spaniolă, după cum scria în romanele lui Boussenard, Mayne Reid, Gustave Aimard.

— Ai lăsat pe Elena Bilbor singură!... Cora şi Ralu sunt ocupate cu masa. Tanti Laura îi face morală lui unchiul Pol.

— Da? întrerupse Luminiţa uitîndu-se în ochii lui. Şi eu trebuie să mă duc – nu-i aşa? — să-i ţin de urît Elenei, ca să rămîi tu...

Nu-şi isprăvi însă vorba şi-i păru rău că necăjeşte astfel „copiii”. Ea se simţea acum din „altă generaţie”. Era logodită; dragostea ei pentru Radu Comşa trecuse de toate temerile. Iubire calmă acum şi puternică. Le umplea viaţa, ocrotită de toţi din jurul lor. Pe cînd aceşti copii?... Cum se privesc! Nu ştiu ce să-şi vorbească. Îşi ocolesc ochii. Şi Mihai, ce ridicol e, scociorîndu-şi nasturii de la tunică întocmai ca Mitiţă a Frăsînii a lui Culai Chioariu di pisti vali, nasul!... Măgduţa, cu privirea ei speriată...

Luminiţa Vardaru o prinse de umeri şi o sărută mult, repede, pe ochi, pe frunte, apoi

fugi:

— Să nu vă depărtaţi!... Acuşi vă strig la masă!

Mihai şi Măgduţa o priviră din urmă, săltînd elastică şi uşoară peste nămeţi, în puloverul de lînă alb, strîns la mijloc, cu şuviţele negre de păr fluturînd de sub cuşmuliţa albă.

În vîrful scărilor se opri să răsufle, apăsîndu-şi pieptul cu mîna, ridicînd obrazul în sus, ca o pasăre care bea apă, se întoarse şi le făcu semn de cuminţenie din cap.

— Nu e atît de răutăcioasă, cît vrea să pară, Luminiţa! rosti încet Mihai, mai mult pentru el.

— Dar cine spune că e răutăcioasă? O iubesc atît de mult!... Cînd sunt de faţă trei-patru, mai mulţi, îi place să tachineze, e stăpînită parcă de un demon al neastîmpărului. Dar cînd rămîi numai singură cu dînsa, e aşa – nu ştiu cum să spun – e aşa de altfel, de caldă... Sunt două fiinţe în una!... Dacă aş fi băiat, n-aş şti pe care s-o iubesc mai mult.

Măgduţa Dobreanu se învăpăiase la obraji, fiindcă rostise cuvîntul ***iubire.***

Cu vîrful şoşonului minuscul desenă o floare imaginară în omăt.

Numai tîrziu, cînd crezu că i s-a dus sîngele din obraz, ridică privirea în ochii lui Mihai. Trebuia să se uite în sus; Mihai era cu un cap mai înalt decît dînsa. Îşi zîmbiră.

— Îţi place la noi, Magda?

— E aşa de frumos! Şi drumul pînă aici... Casă bătrî-nească: vara, iedera de la cerdac îmi închipui că e o minune. Şi casa de la Iaşi, tot aşa, de modă veche, patriarhală... E ca în Turgheniev ori ca în Sadoveanu. De ce nu ţi-a plăcut să stai la Iaşi, sau aici?... De ce te-au atras Bucureştii aceia nesuferiţi? Cora şi Ralu trebuie să fie atît de nefericite şi sunt atît de bune, Mihai !...

— Cora şi Ralu!... Ele ar vrea şi acum să port pantaloni scurţi şi să mă joc cu mingea. Să citesc basme şi să declam poezii la mosafiri, cum mă executam cînd mă scoteau în spectacol, cu haine de catifea, guler de dantelă şi breton retezat pe frunte. Sînt bătrîn acum, Magda şi peste cinci luni am să-mi iau gradul şi am să fiu pe front... Dar iar te plictisesc cu ce-am să fac şi ce-am să dreg!... Acum, haidem!

Pe aici e livada...

O ajută de braţ să sară peste creasta unui troian şi rămase cu mîna apropiată, înfiorat de această atingere prin haină.

Magda Dobreanu păşea atent, cu mers mărunt de pisică, ocolind dîmburile de zăpadă, încercînd rezistenţa bulgărilor tari, ridicind din cînd în cînd ochii spre figura serioasă a lui Mihai. Ce mare, puternic, simplu şi bun îi părea!

Livada era vastă şi sălbatică. Aici nu intrase mîna lui Alexandru Vardaru, să taie, să alinieze, să rotunjească. Nuci uriaşi, peri scorburoşi, meri cu ramurile pornite de la pămînt întindeau în neclintire, în aerul aspru, flori de zăpadă. Iată tufişurile de smeură şi de pomuşoară! Aici îşi prindea hamacul între doi vişini, în vara cînd a citit toate romanele lui Jules Verne. Cînd ridica ochii, nu se dezmeticea. Venea din fundul pămîntului? Din blocul de gheaţă unde trăise zece mii de ani? Din insula doctorului Monroë, ori de la antipozi, cu fiii căpitanului Grant?... Cu mare mirare auzea glasul strigîndu-l la masă şi se trezea tocmai la Chioaia... Aici sînt doi meri, care au fost sădiţi cînd s-a născut el; ce nalţi sunt acum!... Bătrîni ca şi el!

Măgduţa Dobreanu cascadă un tril de rîs argintiu cînd îl auzi spunînd „bătrîni ca şi el”.

— Ce? Mă socoţi ca şi ceilalţi, copil, Măgduţo? Recunosc aici opera Luminiţei... De ce-mi ascunzi ochii?

O prinse de mijloc şi se plecă asupra obrazului, să-i vadă ochii.

În mijlocul negru al pupilelor castanii se răsfringea, ca într-o stranie lentilă, micşorat şi real, peisajul cu pomi ninşi şi umbra lui Mihai aplecată. O clipă buzele fură apropiate. Dar numai o clipă şi nu se atinseră.

Era însă destul atît, ca să le rămînă pentru totdeauna în amintire, ca fîlfîirea unei mari presimţiri de fericire, ziua aceea de iarnă, cu mult soare, cu multă lumină rece, cu zăpada scîrţîind sub paşi şi cu fragilele flori de cristal ale pomilor. Totul părea, în neclintirea letargică, miraculos şi de pe alt tărîm.

— Auzi? Ne strigă... şopti Măgduţa.

Porniră, ţinîndu-se de mînă, sărind peste valurile de zăpadă, scuturînd în treacăt, cu un sunet mat, pale de ninsoare din crengi.

Sus, în casă, Luminiţa, în mijlocul tuturor şi

spre marele haz al unchiului Pol, dădea unul din spectacolele ei îndrăcite.

Descoperise jucăriile lui Mihai, de copil: sabia de tablă, toba şi talgerele, un coif, calul de lemn, un Vasilache care-şi legăna trist şi moale trupul îmbrăcat în haină pestriţă, balansat între degetele Luminiţei, de vîrful scufiei cu clopoţei.

— Ai intrat în camera mea, Luminiţo! Presimţi catastrofa Mihai, aruncîndu-şi repede ochii la Măgduţa Dobreanu, pe care ar fi vrut mai bine s-o ştie acum la la o sută de kilometri decît asistînd la acest sacrilegiu.

Luminiţa uitase pentru o clipă „muzeul ei sentimental”, zidit în ciment, în ţara ocupată.

Se prefăcu a nu auzi şi continuă fără îndurare:

— Lată dovada instinctelor eroice de copil!... Coiful de cruciat – puse coiful de cruciat pe cap – sabia cu lama de damasc – agită săbiuţa de tablă – carabina Mauser – o puse la ochi şi împuşcă cu dopul de plută – pornirile războinice s-au manifestat, după cum se vede, din cea mai fragedă pruncie! Tot astfel la Alexandru Macedon, la Napoleon Bonaparte, la Iuliu Cezar, la Mihai Bravul!... Şi acum iată şi cea dintîi imagine a eroului! E cam nud şi nu e în poziţie marţială, ca Napoleon la Austerlitz, Nelson la Trafalgar, Anibal la Trasimene; dar e viu şi natural! Un Mihai-fără-teamă, în embrion...

Luminiţa agită deasupra capului un carton cafeniu. Fotografia lui Mihai cînd era de şase luni, gol-goluţ, aşezat pe pîntece ca în toate fotografiile de copii, pe o pernă de dantelă, grăsuliu, cu obraji bucălaţi, cu mîinile curmate şi cu o funtă în moţul de păr.

Rîsul fu general.

Unchiul Pol îşi scoase monoclul să-şi şteargă lacrimile. Dar Mihai îşi făcu loc şi smulse fotografia din mîna Luminiţei, rupînd-o în două,

pe urmă în patru. Aruncă jos cartoanele, înciudat, cu buza de jos tremurînd. Trînti uşa.

Luminiţa fugi după el să-l împace, cu lacrimi în ochi, bătînd cu pumnul în uşa după care se închisese Mihai. Cu mobilitatea dintotdeauna, îi părea rău acum de ceea ce numai cu o clipă înainte o înveselise peste seamă:

— Ascultă, Mihai, n-am vrut... Mihai!

Mihai nu răspundea, în picioare, la fereastră, cu dinţii încleştaţi.

În furia lui se lovise uşor la tîmplă şi un cucui fenomen creştea văzînd cu ochii, ca în experienţele fachirilor. Exact cît trebuia ca să pară Măgduţei Dobreanu cu desăvîrşire ridicol.

— Haideţi la masă, copii! chemă tanti Laura.

Camera se goli. Servitoarea intră să strîngă cartoanele împrăştiate.

Rămase numai Vasilache, cu trupul moale în hainele din romburi colorate de cîrpă, întins pe brînci pe marginea divanului, cu vîrful scufiei şi clopoţeii spînzurînd pe nasul roşu. Avea o mînă de pîslă îndoită sub trup şi părea că priveşte, cu ochii rotunzi şi miraţi, bucata de carton uitată la picioarele divanului, din imaginea ruptă; un colţ de pernă şi o parte durdulie, rotundă şi albă, din corpul unui Mihai dolofan, pe care, desigur, numai în candoarea prunciei şi-o putuse arăta, aşa, fără nici o ruşine, goală.

8

— Mărio, nu te dezbrăca! Treci mai întîi pe la nenorociţii de la 18. Te-a căutat de două ori fetiţa. Te roagă numai-decît. Moare omul!...

Maria Probotă rămase în mijlocul camerei, cu gestul neisprăvit.

Îşi trase la loc mîneca dolmanului de stofă militară, cu guler de miel brumăriu.

Toată figura arăta o mare oboseală. Ochii erau adînciţi în cearcăne albastre; în jurul gurii, două cute săpau o paranteză pretimpurie. Dar ceea ce neliniştea încă mai mult în această înfăţişare era tenul mort, liniile neclintite. O împietrire.

— O clipă numai!... rosti resemnată. Să respir. Să mă dezgheţ...

Trase scaunul în faţa sobei. Cu blana descheiată, se aşeză să-şi dezmorţească picioarele; întinse spre para focului mîinile subţiri, pe care se citeau vinele.

Flacăra jucă pe obrazul nemişcat, ca pe un chip de ceară, artificial, de panoptic.

Cucoana Tincuţa, care împletea în fundul canapelei o mănuşă de lînă, ridică ochelarii pe frunte şi-o privi tăcut. Văzu cum îşi schimbă inelul, prea larg acum, de pe un deget pe altul.

Clătină din cap şi oftă încet, să nu se audă.

— Înţeleg, Mărio, că eşti obosită... Dar îi putem lăsa?

— Bine, mamă, mă duc... Dinu ce face?

— Toată dimineaţa nu i s-a auzit glasul. Uite-l! spuse cucoana Tincuţa, ridicînd colţul perdelei împletite spre curte.

Prin fereastra mică se vedea afară copilul, îmbodolit în paltonaş, la gît cu o legătoare de lînă albă, cărînd în braţe bulgări de zăpadă, cît el de mari, să-şi facă „omul”.

Maria zîmbi şi o clipă arătă cu zece ani mai tînără. Dar iluminarea aceasta se stinse îndată. Obrazul fu din nou neclintit, mort. Degetele slabe apăsară tîmplele, să alunge senzaţia de sfîrşeală. Cînd se ridică, înaintea ochilor juca o bandă de scîntei verzui. O oră să stea întinsă orizontal, nemişcată, să n-audă, să nu ştie nimic... Mai existau însă aceste fericiri interzise?

Căută seringa şi cutia cu fiole, pachetul de vată, flaconul cu alcool.

— Tot nu s-a aflat cine-i?

— Nu. Mărio! Şi ieri, toată ziua a aiurat... Se tem să nu moară. Nici n-ar şti cum să-l îngroape, ce să-i scrie pe cruce...

Bolnavul de la casa numărul 18 era un necunoscut, venit acolo să ceară găzduire la o văduvă nevoiaşă, acum o lună şi jumătate. Un refugiat, ca atîţia alţii, mii. Plătise chiria pe trei luni înainte, îşi spusese numele, dar nimeni nu aflase vreodată mai mult.

Părea un om jovial. De cîteva ori glumise cu fetiţele văduvei, spunînd că-şi aminteşte de copiii lui de-acasă. Lipsea în fiecare zi de la opt la douăsprezece, de la două la şase; desigur, slujbaş la vreunul din atîtea servicii strămutate. Dar cine mai ştia acum unul de altul?

Cu cinci seri înainte se închisese ca întotdeauna în cameră, după ce ceruse un pahar cu apă fierbinte pentru ceai; a doua zi l-

au găsit delirind. Nu i-au putut scoate un singur cuvînt lămurit. Nu-l întovărăşise niciodată cineva, nu-l căutase nimeni, nu pomenise despre nimeni; nici nu ştia măcar din ce oraş anume era fugit.

Acum tifosul îi purta mintea în lumea stihiilor.

În stradă, Maria Probotă merse repede, biciuită de obiceiul profesional, singura putere care-i poruncea încă mişcările. De altfel, casa se afla la cîţiva paşi.

O înt]mpină gazda, o femeie slabă, fără vîrstă, cu buzele vinete, cu nasul lung şi trist, îmbrobodită cu un sal încins pe subsuori, cu ochii roşii de nesomn. Fiinţă simplă ca toţi din mahalaua aceea; văduvă de picher, cu cinci copii de la

doisprezece ani în jos, numai fete, iţindu-şi printre crăpătura uşii sf]rcul nasurilor stacojii de frig.

— Cine are să vă mai poată mulţumi, doamnă doctoreasă, pentru atîta necaz şi osteneală?... Vedeţi că nu-i pentru noi! Un străin, i-adevărat, dar cum să-l lăsăm ca pe-un cîine?

— Lasă aceasta, madam Lipan... Le înţeleg: dovadă că sunt aici!... Noaptea cum a trecut?

— Tot ca ieri, doamnă doctoreasă... Cîteodată credeam că doarme. Mă lua şi pe mine somnul. Pe urmă, încerca deodată să sară din pat... Rupea cămaşa de pe el, rîdea, plîngea, se zbuciuma... Vă mulţumesc pentru lemne...

Intrară în cameră.

Patul era tras aproape de fereastră. Bolnavul nu le auzi paşii. Scufundat în perne, cu pleoapele închise, ar fi părut că doarme, dacă muşchii obrazului n-ar fi tresărit continuu şi dacă sub pleoape nu s-ar fi văzut globurile ochilor, mişcîndu-se convulsionat înlăuntru.

Cînd le simţi alături, se ridică pe jumătate, dezvelind pieptul, privind cu ochii holbaţi ceva numai de el ştiut. Cu o mişcare care trebuie să-i fi fost obişnuită, voi să-şi dea în lături părul sur şi ud pe frunte, dar nu ajunse cu mîna la cap. Căzu la loc şi închise pleoapele. Începu să mişte fruntea la dreapta şi la stînga, între perne, regulat, cum se leagănă singuri unii copii ca s-adoarmă.

Maria Probotă scutură termometrul, îl aşeză subsuoară, prinse mîna care se lăsă moale, să-i asculte pulsul.

Nu se mai puteau număra bătăile: puls filiform. Dădu din cap. Şi termometrul arăta 40 şi 6 linii!...

— Doctoria i-o daţi la fiecare ceas?

Gazda făcu semn că da şi, cu mîna la gură, şopti că medicamentul se termină, ce-o să facă

pe urmă?

— Bine!... Cînd trec diseară, aduc altă doctorie, de la spital. Acum o farfurioară pentru spirt...

Arse vîrful seringii, desfăcu mîna bolnavului şi împunse o doză de cafeină.

Necunoscutul deschise larg ochii şi deliră:

— Natalia, de ce-mi vorbeşti astfel? A pus şeful rezolu-ţia: 345, dar cu roşu şi la rînd... Niciodată atîta căldură. Iunie, iulie, august! Puneţi lampa alături... Natalio, hainele cele noi. Se întoarce Emil. Decorat! Sunt patru mii de decoraţi şi un singur căţel... negru... Opriţi ceasornicul, pentru Dumnezeu! Ca mîni va bate ceasul, dar nici un chibrit. Sssst! S-a deschis uşa... Repede! E Emil. De cînd aştep- tam, Emil!... Natalia, de ce nu-l săruţi?... Sssst! Tăceţi! E obosit Emil... Lăsaţi să doarmă, Emil...

Bolnavul ridică amîndouă mîinile, să comande tăcere: ssst!

Apoi, deodată, le repezi înainte să alunge o vedenie. O luptă înfricoşată se dădea înlăuntru, între puteri nevăzute, căci toată figura fu plină de spaimă. Tăcu. Trăsăturile se destinseră potolite. Cu ochii închişi începu iar să legene capul de la dreapta la stînga, de la stînga la dreapta, monoton, egal, ca un pendul. Răsuflă şuierător; gura întredes-chisă lăsa să se vadă dinţii ciudat de puternici. Era aproape de moarte şi în clipa aceea nu s-ar fi cunoscut; boala n-avusese cînd să topească muşchii şi carnea, obrazul era rotund, părul cărunt, dar aspru şi des.

Maria Probotă îşi aducea aminte că l-a zărit de cîteva ori trecînd pe stradă, prin faţa casei lor. Om cu obrazul rumen şi cu aer voios. Boala unui asemenea om tare n-ar fi părut ceva prea grav; dar Maria Probotă ştia că, în afară de o minune, nu mai există scăpare.

— Toată vremea a chemat aceste două nume:

Natalia, Emil! rosti gazda, încrucişîndu-şi pe pieptul plat mîinile roşii şi crăpate de leşie. Poate să-i fie copii... nepoţi. Vedeţi, atîta are, era om nevoiaş, dar nu-i păsa... Spunea că au să treacă toate şi că are să fie bine!

Femeia arătă lîngă perete un geamantan negru, cu o curea înnodată peste încuietorile stricate. O umbrela răzemată alături, cu mînerul înfăţişînd un cap de pasăre lustruit de mînă. O pereche de şoşoni, din care unul răsturnat arăta talpa, cu zimţii tociţi şi cîrpită cu o bucată de gumă roşie, de cameră de automobil.

Maria Probotă întoarse ochii. De mult trecea printre toate, cu sufletul uscat.

Îşi strînse seringa, cutia cu fiole, apăsă dopul flaconului de spirt şi le dădu drumul în buzunarul larg al dolmanului.

— Doctoria la fiecare ceas. Altceva nu putem face. Şi te rog, păzeşte-ţi copiii!...

Femeia dădu să-i sărute mîna. Închiseră uşa. Necunoscutul, rămas singur, hohotea:

— Ha-ha-ha! Ce hecatombă. Emil! Patru mii de decoraţi... Morţi şi decoraţi... De ce, Natalio, de ce?

9

În stradă trecea un furgon militar, în trapul cailor, cu cinci sicrie de scînduri negeluite, bătute primitiv în piroane.

Soldatul mîna în picioare; fuma un capăt de ţigară lipit de buză şi scuipa de sus.

Din cînd în cînd privea înapoi, să vadă dacă nu-i cad sicriele din căruţă.

„Toţi au devenit insensibili! gîndi Maria Probotă, traversînd spre casă, prin zapada murdară, cu resturi de legume îngheţate şi zoi aruncate în drum. Niciodată n-am crezut că oamenii pot rezista la atîtea suferinţe. Ni se pare peste puterile noastre; a doua zi îndurăm altele mai cumplite, şi totuşi trăim!... Ne trezim repetînd gesturile automat. Aici unul moare, străin într-o casă străină, nu se ştie de unde vine, cine sunt numele pe care le cheamă; dar cîte altele nu se petrec mai înfiorător încă?”...

Împinse portiţa. Dinu, care o auzi de astă dată venind, fugi împrejurul casei, să-i iasă înainte:

— Mămuţă, haide să-ţi arăt... Numai capul îl mai am de isprăvit. Îi fac doi ochi de cărbune şi uite colea ce mustăţi straşnice i-am pregătit!...

Scoase un smoc de lînă din buzunar şi vru s-o prindă de mînă, s-o tîrîie, să-i arate.

Maria se feri de atingere.

— Dinule, ţi-am spus să nu te apropii cînd vin de la spital, pînă nu-mi schimb haina!...

Supus, Dinu rămase la distanţă.

Observă o pată de medicament pe poalele dolmanului şi, plecîndu-se de departe cu mîinile sprijinite pe genunchi, după ce-o studie încruntîndu-şi sprincenele mici de încordată atenţie, declară plin de convingere:

— Chiar bine spui, mămuţo!... Uite cît eşti de murdară de microbi!

Aflase şi el, după discuţiile profesionale din casă, că urgiile molimelor sînt pricinuite de aceşti mizerabili microbi şi îi vedea, după capul său, mari cît muştele!

Fugi îndărăt la omul de zăpadă. Era aproape terminat. Mai are nevoie de cîteva meremetiseli. Două picioare cilindrice şi scurte, de lapon, straiul cu nasturi de nuci, mîinile sprijinite la piept într-un toiag. Pentru aceste operaţii tîrîse două lăzi ca să ajungă pînă sus; nu o dată se prăvălise la pămînt, cu omul de zăpadă în braţe. Dar acum sfîrşise! Lucra la capul ghilotinat, aşezat pe un capac de ladă, lipindu-i sprincenele şi nasul, care cădeau mereu. Se trăgea îndărăt cîţiva paşi, îşi scutura mîinile roşii, suflînd în pumni să-şi dezgheţe degetele, se repezea să aducă o modificare cînd nasul i se părea prea plîngăreţ, cătînd în pămînt, sau se ridica prea impertinent către cer. Îi lipi mustăţile de lînă, le răsuci. Perfect! Semăna acum cu bădia Iorgu!...

De altfel, tot pe bădia Iorgu are să-l roage să urce capul pe umerii omului de omăt. Singur e prea greu să încerce, iar are să-l răstoarne. Ştia prea bine că bădia Iorgu are să-i facă îndată pe plac şi că are să se minuneze teribil de această operă desăvîrşită. E atît de bun şi întotdeauna vesel bădia Iorgu!

Într-adevăr, bădia Iorgu şi soţia domniei-sale, Smărăndiţa, sora şi cumnatul cucoanei Tincuţa, se arătaseră minunaţi oameni.

Bădia Iorgu e slujbaş mărunt la vamă; are o şapcă nea-gră cu două trese de aur, care l-au umplut de entuziasm pe Dinu. Trăiau în căsuţa lor din mahalaua Iaşilor, uitaţi cu totul de neamurile din Bucureşti. Cînd a apărut cucoana Tincuţa în poartă, cu ciudata lor căruţă de bejenari fără cort, cu Dinu înfăşurat în paltoane şi şaluri, cu Piticu pri-vind resemnat cu unicul lui ochi în zloata străzii, şi-au frecat pleoapele ca înaintea unei arătări.

Pe urmă au înţeles. Era atîta prăpăd împrejur şi atît de aievea ajunseseră acum arătările!

Le-au oferit îndată odăiţa „cea bună”, din faţă, pentru mosafiri. După cîteva zile au descoperit-o şi pe Maria la spitalul ei. I-au făcut o surpriză: bădia Iorgu s-a dus s-o cheme de la spital, fără să-i spună cine-o aşteaptă acasă. Nici nu l-a recunoscut la început; Maria uitase că mai are rude la Iaşi.

Cînd a deschis uşa şi i-a văzut înaintea focului – cucoana Tincuţa împletind, parcă se afla de cînd lumea acolo şi Dinu jucîndu-se cu Arabela înhămată – a izbucnit în plîns. Tot aşa şi Virgil Probotă, după două săptămîni, cînd a ajuns la Iaşi, bărbos şi rebegit, să caute spitalul Mariei.

S-au adunat astfel toţi, cum nu îndrăznise închipuirea lor să mai spere. Bădia Iorgu şi cucoana Smărăndiţa s-au retras în încăperea din dosul casei. Nu le găsea vină că atîta vreme îi uitase şi nu se mirau că numai acum, în nevoie, le-au descoperit urma. Viaţa e viaţă, nu?

Acum Virgil plecase la regiment, lîngă Bacău; cucoana Tincuţa, sufletul acestor peripeţii, luase frînele gospodăriei; iar Piticu, adevăratul erou, deşi nu era de sînge maur, ci numai un căluţ de cărăuş lipsit de orice înfăţişare epică, îndură soarta tuturor eroilor după ce şi-au împlinit datoria. Bătrîn, chior şi beteag, fu vîndut de bădia Iorgu ca să nu îngreuneze bugetul lor sărac cu o gură de prisos.

Şi astfel se mistui în neant...

Dinu răsuci caierul de lînă şi se trase îndărăt cu o mînă la spate. Ar putea jura acum că sunt mustăţile lui bădia Iorgu! Dar a uitat să-i pună şi un lanţ de ceas la brîu. Are el un şnur de mătase şi are să-i lege, în loc de medalie, un ban cu gaură.

Începe să ningă iar. Fulgi moi şi neconteniţi, ca ninsoarea din globurile de cristal, jucării. Îl cheamă în casă. Bine, lasă că vine îndată!

La fereastra cu colţul perdelei ridicat, de unde ochii dinlăuntru îl supravegheau la fiecare cinci minute, cucoana Tincuţa bate şi îi face semn:

— Ajunge, Dinule, sfîrşeşte!

— Îndată!... I-a căzut o mustaţă... Numai s-o pun şi gata!

Buniţa vine să-l ia de mînă, fiindcă altfel ştie că nu termină cu el. Nu e nimic! Are să-şi vadă omul de pe fereastră. Numai de ar căpăta şi un ac de păr, din care răsucit să-i înjghebe şi o pereche de ochelari. Ar fi atunci cel mai arătos om de zăpadă din toată strada. La Bucureşti nu ningea niciodată atît de zdravăn; n-ar fi putut să-şi facă un om atît de măreţ.

Se lăsă dezbrăcat de palton. Descălţat de şoşoni.

— Acum pot să le sărut, mămuţă? Te-ai spălat de „răii” ceia de microbi?

O cuprinse de după gît.

Pe scaunul dinaintea sobei, Maria privea în foc, fără nici un gînd, ca bătrînii.

Fruntea rotundă se strînse lîngă fruntea copilului; ochii castanii cu fire de aur îşi măreau asemănarea alături. Dar în părul lung şi greu al Mariei, înnodat la ceafă, se vedeau, dacă te uitai de aproape, cîteva fire albe; iar cînd surîse unei amintiri, ori pentru nimic, aşa numai fiindcă simţea alături de pieptul ei pieptul lui Dinu cu bătăile regulate şi calde, atunci, în lumina fugitivă care-i trecu pe figură, în şiragul alb, intact şi regulat, dintele cu emailul imperceptibil albăstrui dădu surîsului înfăţişarea neliniştitoare a fructelor atinse de un ascuns semn al morţii.

— Lasă-mă, Dinule!... Sunt obosită; eşti greu... Joacă-te !

Cucoana Tincuţa împletea repede. Andrelele jucau agere între degete, cu nu ştiu ce impresie de voioşie şi de tinereţe.

Din cînd în cînd, ridica ochelarii să privească la Maria. Creţurile mărunte ale figurii, ca pieliţa merelor care au trecut prin iarnă, se adînceau atunci şi tot obrazul părea iarăşi, aşa cum l-a văzut Radu Comşa în noaptea cu ploaie de noiembrie, înaintea tăciunilor, ca o pungă de ţăran sărac, strînsă în baiere.

Îşi punea la loc ochelarii şi povestea toate întîmplările din vecini, pe care le cunoştea ca dintr-o uimitor de amănunţită cronică, fiindcă în două luni învăţase necazurile fiecăruia.

La o casă, nevasta unui refugiat a născut şi şi-a vîndut cerceii ca să plătească moaşa; la alta a murit un copil; la cealaltă a venit veste că băiatul e prizonier; Orghidan a început să ardă gardul, nu-şi poate lăsa copiii să moară de ger; Elefthereasca a trimis după cîteva bucăţi de zahăr, îşi înţărca fetiţa; ofiţerul de la

Popovicioaia s-a îmbolnăvit de exantematic, l-au dus la spital... Astfel, cucoana Tincuţa recapitula concret, cu fapte şi nume, o parcelă din toată nefericirea anonimă a iernii, a ţării, a lumii.

Dar inimile şi le găseau înăsprite de atîta avalanşă de dureri şi întîmplările se înşirau povestite ca din alt veac ori ca din altă planetă. Fiecare se strîngea zgîrcit în suferinţa proprie.

Cucoana Tincuţa îşi lăsa andrelele la o parte. O mînuşă era gata. O încercă pe mînă.

— Cred că sunt destul de largi pentru Virgil!... Dinule, ce înseamnează asta?

— Mă joc de-a refugiaţii, buniţo!... Arabela e Piticu şi eu sunt mata!...

Dinu răsturnase o băncuţă cu picioarele în sus: înghe-suise legături, cutii, ghete, un şal făcut sul; o înhămase pe Arabela şi o lua după el prin casă. Căţeluşa privea înapoi şi se smucea să scape de sfori, nedeprinsă cu resemnarea animalelor de tracţiune.

— Brr! Piticule! Am ajuns în sfîrşit şi la Focşani... Să facem niţel foc!... Aşteaptă, mă urîtule, că-ţi dau acuşi ovăzul. Cam scîrţîie roata din stînga, trebuie s-o ungem, Ioană!... Dinule, nu ţi-e frig, mamă? Bem un ceai, cumpărăm o pîine şi la drum, copii!... Piticule, Piticule, te-ai purtat bine pînă aici, acum să te văd!... Gata?... Cu ajutorul lui Dumnezeu, poimîine suntem la Tecuci...

Dinu porni cu bagajul lui, tîrînd-o pe Arabela, împreju-rul odăii, spre Tecuci.

Cucoana Tincuţa, fără alte comentarii, îi luă biciul de sfoară din mînă şi-o eliberă pe Arabela, care sări pe divan şi se încolăci, să-şi odihnească oasele după lunga-i călătorie şi să-şi lingă părul ros de hamuri.

Dinu încrucişă braţele, amărît:

— Bine, buniţo! Ce sunt eu aici, ***prizonier?*** Afară să nu mă joc, că ninge; aici să nu mă joc

de-a refugiaţii, că răscolesc lucrurile!... Cine a mai văzut să chinuiţi aşa un copil?...

Aceasta era de la bădia Iorgu cetire, apărătorul şi complicele său în toate isprăvile.

— Am să-mi iau lumea-n cap! Nici de-a rănitul n-am voie să mă joc, buniţo? De-a rănitul nu stric nimic...

Dinu îşi legă la cap o batistă şi, şchiopătînd de-un picior, sprijinit în umbrela buniţei, începu să umble prin cameră, gemînd şi rezemîndu-se de pereţi.

Bătu în uşa unui dulap, în chip de uşa unei case.

— Fiţi bun şi daţi ajutor unui rănit! Vin tocmai de la Olt...

Aici, Dinu îşi îngroaşă vocea şi vorbeşte tot el, pentru cei dinlăuntru:

— N-avem loc, omule! E plină casa de refugiaţi.

Soldatul bate la altă uşă:

— Fiţi bun, vă rog şi daţi adăpost unui rănit!...

Vocea se schimbă şi va să fie ameninţătoare:

— Ia sfîrşiţi odată! După ce-aţi fugit dinaintea inamicului, umblaţi acum pe la casele oamenilor? Dau drumul la cîini...

Tot Dinu explică, cu alt glas, pentru prepusul din casă:

— Asta e unul din cei care au făcut contrabandă... Un ghiftuit!

Şi cu legătura albă la cap, şchiopătind, cu voce din ce în ce mai rugătoare, de care s-a înduioşat singur de-i vine acum să plîngă cu lacrimi adevărate, continuă peregrină- rile, jăluind:

— Fiţi bun, vă rog!... Sunt un biet rănit... Vin tocmai de la Olt!..!

Maria privea fără să audă, poate fără să vadă, în cărbunii din sobă.

Flăcările se stinseseră. Mai erau cîţiva tăciuni în cenuşă. Luceau sinistru în

crepusculul încăperii. Atrăgeau ochii ficşi. Mîinile îi acopereau faţa; nu se mai vedea nimic din obraji.

Era numai o umbră, fără figură, strînsă lîngă cîţiva tăciuni stinşi.

Se ridică şi împinse alături scaunul. Odihna ei sfîrşise. Îmbrăcă dolmanul milităresc, îşi îndesă boneta cu crucea roşie pe cap.

O clipă, în ceaţa plumburie a oglinzii, cît îşi încheia haina, întrezări chipul ei obosit, străin, cu liniile neclintite, moarte, de gresie.

În poartă, afară, o intimpină gîfîind fetiţa de la casa numărul 18:

— O murit! Acuma i-o ţinut mamaia lumînarea...

„Atunci nu e nevoie să-i mai aduc diseară medicamentul!...” Cum i-a venit îndată în minte, absurd şi rece, gîndul acesta? Mai întîi, gîndul acesta?

— Mergi înainte, fetito! Te-ajung şi eu...

Acelaşi soldat cu furgonul de adineauri trecea îndărăt în fulguirea domoală.

Sicriele nu mai erau.

Soldatul, cu capela pe ceafă, în picioare, ţinînd hăţurile depărtate, fluiera, cu uşurarea unui om care şi a sfîrşit cu bine treaba.

CARTEA A DOUA

Capitolul 1

MÎINILE ALBE ŞI MÎINILE NEGRE

1

— Mai aşteptaţi! Domnu Comşa e în consiliu...

Uşierul examină cu atenţie de expert grafolog numele scris cu creionul pe cartea de vizită.

Apoi o mistui în buzunarul scurteicii de şiac, unde mai aşteptau o jumătate de duzină.

Maria Probotă căută cu ochii un scaun. Toate erau ocupate. Dar la un capăt de bancă improvizată dintr-o scîndură nedată la rindea, îi făcu loc, binevoitor şi cu grabă de galantomie arhaică, un moşneguţ cu cioc alb şi căciula de imitaţie de biber.

Zăpada topită de pe încălţări ramifica pe podele şuroaiele într-un complicat bazin fluvial, cu afluenţi şi ostroave, cu albia adîncindu-se spre ieşire, unde duşumelele mai roase de paşi închipuiau un adevărat estuar.

Stăruia un miros acru de leşie şi fum de tutun răcit, ca într-o percepţie.

Toţi se răsuceau oftînd, schimbîndu-şi locul, citind şi recitind ziare mototolite, dintr-o singură foaie, suspinind cu uşurare de cîte ori se deschidea uşa şi se trîntea izbită cu piciorul, după un funcţionar cu braţele

încărcate de dosare.

Un perete de scînduri albe, care nu se ridicau pînă în tavan, retezate inegal, despărţea fosta sală de recreaţii a şcolii, în două: aci sala de aşteptare; dincolo, se auzea ţăcănitul maşinilor de scris ca un sfîrîit gras de bucătărie.

Deasupra uşilor rămăseseră vechile indicaţii pe tabla reliefată: ***Clasa IV, Clasa II, Cancelaria.*** Sub ele, trei inscripţii recent caligrafiate pe cartoane dreptunghiulare, repartizau noua destinaţie a sălilor: ***Direcţia generală, Contabilitatea şi Statistica, Arhiva.*** Iar pe pereţi, prăfuite, decolorate şi cu pînze de păianjen, în care se balansau uscate muşte de astă-vară: o hartă a României şi ţinuturile locuite de români, un tablou înfăţişînd sistemul nervos al omului în trupul negru cu bifurcaţii albe şi fine ca oasele de peşte, o planşă arătînd melamorfoza fluturilor: omidă, cocon, crisalidă şi fluture.

Un domn cu pălăria tare, cu ochelari prinşi în şnur gros după ureche şi cu mîinile la spate, îşi amăgea aşteptarea, recapitulind în gînd lecţia de intuiţie din clasa a IV-a primară.

Observă că o mînă de copil scrisese, cine ştie cînd stîngaci dar răzbunător, cu creionul, sub ciclul metamorfozelor, o concluzie neaşteptată: „Domnişoara Laţcu e o omidă!”

Domnul cu ochelari surîse cu melancolie, gîndindu-se la destinul domnişoarei Laţcu. Desigur, vreo profesoară severă şi fără frumuseţe, rea şi plină de harţag, osîndită să rămînă pentru totdeauna omidă didactică, fără să cunoască zborul liber şi capricios de fluture în soarele primăverilor.

Apoi domnul căscă şi trecu plictisit la harta României, acum mincinoasă şi vană. Hotarele năruite aratau un roşu însîngerat, care refuza să se cicatrizeze.

Prin această mulţime toropită de marasmul aşteptării, Sofron Vesbianu, cu căciula de lutru pe ceafă, cu blana deschisă şi cu clapele şoşonilor lăbărţate în lături, se plimba triumfal, oprindu-se din cînd în cînd să şoptească ceva uşierului, căruia îi strecurase un bacşiş generos ca să-l introducă înaintea celorlalţi.

Uşierul răspundea cu semne misterioase de complicitate; iar cu mîna în buzunar căuta să numere, pe nevăzute, cîte hîrtii de unu, doi şi cinci lei a capitalizat pînă acum.

Gînd număra, avea o figură pierdută, cu ochii întredeschişi, absent de pe planetă. Cineva îl întrerupea întrebîndu-l; atunci se uita duşmănos, îşi pierdea socoteala, începea din nou, pipăind hîrtiile: şapte de un leu; şase, şapte, opt, nouă de doi lei…

Trecu un general de intendenţă cu fireturi albe şi cu un ghiozdan doldora; apoi un domn voluminos şi important, salutat pînă la pămînt chiar de cei care nu-l cunoşteau. Pe toţi îi înghiţea uşa păzită de omul cu haina de şiac, şi cu casieria în buzunarul stîng (în cel drept se aflau cărţile de vizită).

Maria Probotă începu să regrete că a venit. Îşi dădea abia acum seama că ar fi fost mai simplu să transmită prin-tr-un bilet rugămintea lui Virgil.

Sfîrşise de citit, peste umărul moşneagului cu cioc alb şi căciula de imitaţie, gazeta de ieri, pînă la anunţurile mortuare sub cruciuliţe negre. Acum descifra de pe peretele din, faţă o cromolitografie afumată, cu culorile stinse: ***Mihai Viteazul şi călăul,*** cînd uşa se trînti şi ieşi generalul de intendenţă cu ghiozdanul dezumflat, domnul voluminos şi important încheindu-şi mănuşile, alte şase personaje civile şi militare, vorbind tare şi rîzînd, aprinzîndu-şi ţigările şi aruncînd priviri, care nu vedeau, solicitatorilor ridicaţi respectuoşi în picioare.

Sofron Vesbianu, care asaltase cu ocheade libidinoase o biată fetiţă ruşinată, cu coada bălană pe spate, părăsi această îndeletnicire frivolă şi, readus la realitate, se repezi, îndrăzneţ şi mieros în acelaşi timp, la doi cunoscuţi din comisie. Le tăie calea să-şi expună plîngerile; scoase un teanc de petiţii din buzunarul blănii şi, de la piept, tocul automat, cu care se puteau pune rezoluţii imediate.

Aşa se întîmplă că Maria Probotă fu poftită de uşier, inaintea tuturor, în biroul lui Comşa.

Radu se ridică din dosul teancurilor de dosare şi, cu surprindere plăcută, îi sărută mîna străvezie, înainte ca Maria să-şi poată trage îndărăt degetele cu feminitatea devorată de acizi şi dezinfectante. Cel dintîi gînd al Mariei Probotă a fost că hainele albastru-închis ale lui Radu îi întinereau figura brună şi puţin palidă; fără voie, îi trecu în minte chipul roşcat al lui Virgil, ochii fără gene, mustăţile ţepoase şi rare, toată înfăţişarea stîngace, de dascăl rezervist în uniformă noroioasă.

— Cu ce am plăcerea rară să te pot servi? Ce face Virgil?... întrebă Comşa în picioare, zîmbind, privind-o în ochi şi spunîndu-şi că aşa slăbită cum e, ochii Mariei au încă farmecul firelor de aur în castaniul luminii şi gura păstrea-ză, împotriva tristeţei împietrite, proaspăta frăgezime copilărească.

Maria Probotă plecă ochii sub privire.

Întinse scrisoarea lui Virgil, pregătită la îndemînă.

— O să vezi că nu e vorba despre noi... Noi ne-am deprins să nu mai aşteptăm de la nimeni rara plăcere – cum îi zici dumneata! — de a fi copleşiţi cu serviciile...

— E ceva urgent? răsuci Comşa scrisoarea, surprinzînd, ca întotdeauna cînd vorbea cu o femeie frumoasă şi tînără, pe cei doi subalterni din birou spionîndu-l cu coada ochiu-lui, deşi se prefăceau că cercetează dosarele cu cea mai mare atenţie. Trebuie să dau un răspuns imediat?...

— Citeşte, te rog!... îl invită Maria. De aci înainte!... arătă pasajul cu unghia. Celelalte nu interesează; sunt chestiuni banale, indiferente, conjugale...

Radu Comşa se retrase între ferestre.

Maria, rezemată de pervaz, privi afară, în stradă, unde picura zăpada prelinsă de pe acoperişuri, în soarele călduţ.

Scrisoarea lui Virgil Probotă îl ruga, prin Maria, pe Radu să treacă neapărat la o casă din Tătăraşi, unde fostul lor coleg, Dan Şcheianu, îşi scuipă cele din urmă rămăşiţe de plămîn. Era un apel de vechi camarazi să-şi stea într-aju- tor: „Zilele lui Şcheianu sunt numărate. Nimeni nu-l mai poate salva! Dar cred o datorie să încercăm a îmblînzi soarta unui nefericit, cu care am pornit la drum împreună şi se pierde. Nu mă îndoiesc că Radu, cu toate gravele lui ocupaţii, va găsi timp să facă el ceea ce eu, de aci, nu mai pot face. Insist însă: mă tem că fiecare zi lăsată să treacă, să nu însemne un ireparabil prea tîrziu...”

Urma adresa casei unde zăcea Dan Şcheianu, cîteva rînduri dintr-o scrisoare primită de la el, pe urmă întrebări care-o priveau numai pe Maria.

Foaia de hîrtie tremură imperceptibil în mîna

lui Comşa.

Îl încercă o mustrare.

El nu se mai gîndise de mult nici la Virgil, nici la Dan. Şi iată că Virgil Probotă, cu toate necazurile şi sărăcia lui, de departe, dintr-un bordei de campanie, se arăta mai omeneşte îndurerat de soarta prietenului în pierzare! Umilit de această constatare, care încă o dată îl scădea în propria-i judecată, împături scrisoarea şi-o trecu Mariei, după ce-şi însemnă adresa în agendă.

— Te duci chiar astăzi, sper!... stărui Maria Probotă. Eu am fost imediat ce-am primit scrisoarea!... E condamnat fără scăpare, chestie de cîteva zile. Dar nu mai pot călca acolo... E o lume imposibilă, o casă de alienaţi!...

Nu adăugi că fusese înconjurată de un soi de zănateci, care-o înfricoşaseră, glumind alături de camera muribundului, făcînd-o să roşească la aluziile lor dezmăţate: adevărată atmosferă şi clientelă de tavernă.

— Şi Virgil ce face? Dinu? Cucoana Tincuţa?... încercă Radu să rupă tăcerea care îl stingherea.

— De ce acest interogator de mîntuială, domnule Comşa?

Altădată, în camaraderia lor, îi spunea Radu sau Comşa, simplu! Observă aceasta şi şovăi.

— Dumneata nu te mai interesezi de foarte multă vreme de foştii prieteni... Sunt trei luni de cînd ne aflăm aici. Fără această scrisoare, recunoaşte că nici nu te-ai fi gîndit la noi. Nu ne-am mai văzut! Nici n-am fi avut, de altfel, de ce...

Radu Comşa îşi amintea cu mustrare cum a părăsit el în noaptea de noiembrie, în drumul retragerii, în ploaie, pe Dinu şi pe cucoana Tincuţa. Uitase cu totul. Îi apărea această nepăsare mai mizerabilă încă, fiindcă de atunci nu-l muncise nici o clipă gîndul; nici nu se mai

întrebase care le-a fost în urmă soarta.

Vru să repare uitarea. Îngăimă cîteva vorbe pentru Maria numai, rezervîndu-şi dreptul pentru conştiinţa lui să şi-o examineze mai sever singur.

— Am avut atît de lucru!... Un birou cu toată răspunderea... Pe urmă, de unde să-mi imaginez că sînteţi aci?...

Maria ridică ochii obosiţi sub fruntea bombată şi îl privi drept.

— De ce atîtea explicaţii? E una mai simplă... E firesc. Viaţa ne îndepărtează! Dumneata ai alte preocupări...

O pauză.

— Uitam să te felicit!... Eleva lui Virgil face o bună partidă.

Comşa rupse între degete creionul subţire al agendei.

Cei doi funcţionari de la mese scriau de zor, cu capetele plecate pe foile de hîrtie; dar erau numai urechi, cu toate că Maria vorbise surd.

Radu se hotărî:

— Îmi permiţi să te însoţesc ciţiva paşi? Aci, între ferestre, nu e locul cel mai nimerit pentru rechizitorii, nici pentru pledoarii...

Îşi îmbrăcă paltonul şi o întovărăşi.

Uşierul strigă celor care aşteptau în sală să treacă după amiază, la patru.

Moşneagul cu cioc alb îşi îndesă amărît peste urechi căciuliţa de imitaţie de biber, uitîndu-se mustrător la Maria Probotă: „Ţi-am făcut loc cu atîta bunăvoie şi acum, din pricina dumitale, iată altă jumătate de zi pierdută!” Dar Radu Comşa trecu repede, cu figura încruntată, cu gulerul ridicat, printre oamenii mormăind; numai în stradă surîse cu satisfacţia ştrengărească a şcolarilor care şi-au furat din programul plicticos un ceas de libertate.

— Cum îţi vine să abandonezi atîţia oameni, după ce-au aşteptat?... Poate au nevoi

grabnice... E atîta mizerie acum, pretutindeni! îl certă Maria Probotă, călcînd la stînga lui, pe trotuarul curăţit, unde soarele de început de martie topea ninsoarea murdară.

— Mă surprinde, acest sentimentalism la o doctoriţă şi încă la una cu atîta experienţă! încercă Radu Comşa să înlăture răspunsul cu o glumă şi constatînd în aceeaşi clipă, dezolat, că nu prea are noroc cu glumele în asemenea împrejurări. Ei mă aşteaptă pe mine, eu pe alţii!... E un cerc de fier, viaţa...

— O! Pentru dumneata, un cerc de fier!...

— De ce acest: „pentru mine”? Să am oare atît de mult aerul unei brute?

Radu Comşa gîndea: „Are dreptate să-i par brută feri- cită şi privilegiată! Virgil e într-un bordei de pămînt, după ce s-a tîrît pe toate drumurile de retragere ale ţării. Dan Şcheianu moare de oftică, într-o bojdeucă de mahala din acest Iaşi al tuturor expierilor. Eu primesc felicitări.”

Maria Probotă, mergînd alături, se întreba la rîndul ei: „De ce simt oare o plăcere animală să merg lîngă el? E un egoist!... Pus la adăpost de toate primejdiile. Îşi aranjează viaţa comod, înlăturind tot ce este prilej de suferinţă. Bie- tul Virgil îmi scrie cîte îndură în peşterile lor de pămînt. I se par himere inaccesibile: un cearceaf curat, un pahar de ceai limpede, o carte, gîngureala lui Dinu... Şi eu găsesc o plăcererea să păşesc lîngă omul care-a fugit de mine, din prudent calcul. Ochii îmi sunt atraşi de gura lui cărnoasă şi senzuală; peste voinţa mea, animalul de aci e satisfăcut de vecinătatea acestui alt animal, robust, mulţumit de sine şi nepăsător! Am, un copil care înseamnă toata raţiunea mea de existenţă, îl iubesc: de ce nu mă gîndesc la el, acum?... E o urîtă glumă, o dezgustătoare glumă, viaţa!...

Maria Probotă îşi aduna toate gîndurile, cu toată voinţa, la Dinu. Aproape să-i şoptească

numele într-ajutor: Dinu! Dinu! Dinu!

Se surprinseră tăcînd.

Maria privea profilul lui Radu, cu tăietura buzelor adîncă, nedîndu-şi seama că îl priveşte.

Aşteptară să traverseze în faţa statuii lui Miron Costin, cu gulerul de zăpadă prelingînd apă pe mantia coclită, de bronz.

În soarele firav de martie, trecătorii se îmbulzeau ca gîngăniile.

Ieşeau din iarnă cu feţele stoarse, flămînzi şi cu ochii sticloşi, după patru luni de suferinţi crunte; dar presimţirea primăverii înviora figurile cu o nădejde încă timidă şi involuntară, fiindcă aerul era uşor şi proaspăt. Pătrundea jilav în plămîni, adînc şi ameţitor, ca în pieptul convalescenţilor. În văzduhul umed streşinile se topeau, gesturile păreau mai uşoare, totul devenise aerian şi imponderabil. Norii albi se topeau în albastrul ud al cerului.

Un ofiţer fără mînă rîdea cu toţi dinţii albi, lîngă o fe-meie cu haine cernite. Se cunoştea că nici omul cu mîneca goală prinsă în ac nu-şi aducea aminte că n-are o mînă; nici femeia, că plîngea un mort.

Era cea dintîi primăvară după prăpăd şi începeau cele dintîi uitări.

Radu Comşa se apropie mai mult de Maria, susţinîndu-i braţul să păşească peste noroiul amestecat cu zăpadă cafenie.

Îi văzu ochii plini de gînduri, obosiţi şi trişti.

O întrebă brusc, cu un surîs ştiutor, de protecţie şi ironie:

— Mărturiseşte, ce gîndeşti acum?

Maria Probotă răspunse mecanic:

— Nimic! aşa cum se apără întotdeauna femeile surprinse asupra unui gînd de nemărturisit.

— Eram sigur!... clătină din cap Radu Comşa, cu un zîmbet pe care-l voia mai departe ironic. Totuşi aş putea reproduce cu oarecare aproximaţie reflecţiile... Îţi spui, nu este aşa?

„Iată un om care s-a lepădat de tot ce-l putea împovăra în viaţă, ca de un bagaj incomod, pe o linie de transbordare. Prietenie, prejudecăţi, obligaţii, tot!... Ca o şopîrlă care-ţi lasă în mînă coada, să se salveze ea!” cum ar apela imediat la un exemplu din domeniul său zoologic, Virgil... Simt răceala din prietenia lui. A fost pe aci, desigur... De ce n-a dat pe la mine? De cîte ori ne-am întîlnit în doi ani, ne-am spus numai banalităţi indiferente: doi vecini de masă la un restaurant de gară, pe care numai întîmplarea îi pune alături şi schimbă de mîntuială formalităţi convenţionale.

— Virgil a stat numai o săptămînă!... îl apără Maria. Nici nu ştia unde eşti şi dacă eşti aici. Era zdrobit de oboseală, deprimat, aproape bolnav. Venea de pe front şi se întorcea tot acolo!...

Radu clipi mărunt să-şi biruie un sentiment, neplăcut, care-l apăsa tot mai des de la un timp.

Apoi vorbi, mai mult pentru el:

— Înţeleg ce înseamnă şi aceasta: „Venea de pe front şi se întorcea tot acolo!” Adică: „Nu era în situaţia dumi-tale, ferit de aceste stupide datorii, la un birou unde laşi bieţi oameni să aştepte cu o nepăsare seniorială.” Declară că n-ai vrut să spui aceasta?...

— Şi dac-ar fi? îl înfruntă Maria cu o satisfacţie răutăcioasă.

— Ai toată dreptatea! Aparenţele sunt împotriva mea... Dar e o situaţie care mi s-a impus şi care din voinţa mea se va curma! se apără Radu Comşa, întrebîndu-se de ce simte nevoia să se dezvinovăţească şi totuşi continuînd: Peste trei sau patru săptămîni, delegaţia mea expiră. Am cerut să se sfîrşească! Voi fi alături de Virgil şi de oricare...

Maria Probotă dădu din umeri. Ce-o interesau pe dînsa aceste toate?

— Să vorbim de altceva... Unde locuieşti aici? Ai găsit o casă comodă? Potrivită situaţiei dumitale pe care, evi- dent – observi că am luat notă – n-ai căutat-o?

— De ce vorbeşti aşa? Vrei să fii maliţioasă, dar ai o inimă prea bună, prea directă, prea nealterată, ca să izbu-teşti pînă la sfîrşit... Şi pe urmă, poţi observa acum cine îndepărtează prieteniile noastre vechi...

Maria Probotă păşi, desfăcîndu-şi braţul, cu privirea în jos, tăcută.

Amîndoi văzură, o clipă, în aburita oglindă a amintirii, dimineaţa de toamnă cînd Radu Comşa, student sărac şi convalescent, cu pardesiul pe umeri, în grădina cucoanei Tincuţa, sorbea ceaiul cu medicamente. Frunzele fugind pe cărare, ca mici făpturi alungate ale toamnei. Cartea deschisă pe care-o citea vîntul, întorcînd foile una cîte una. Maria numărînd picăturile de doctorie, cînd Radu i-a prins mîna fără să-i spună nimic şi ea şi-a retras-o încet...

Radu Comşa îşi amintea de acestea fără nici o înfiorare. Lucru trecut, mort. Tot sufletul îi era pentru totdeauna inundat de imaginea Luminiţei.

Dar Maria simţea încă vinovata căldură în piept şi-i fu silă de ea.

Pe obrazul cu liniile neclintite trecu fugitiv o lumină, ochii îi fură mai calzi, gura întredeschisă întineri; o slabă înfiorare de viaţă pîlpîi din trecut, înăbuşită brusc, înainte ca Radu Comşa s-o fi surprins. Fu ca o floare opărită cu leşie fierbinte: într-o clipă veştedă şi cu culorile de cenuşă. Maria gîndi cu deznădejde numai la Dinu: „Acum omul lui de zăpadă se topeşte. Ce neconsolat va fi mîine! Dinu! Dinu! Dinu!...”

Cînd ridică ochii la ochii lui Radu Comşa, toată figura arăta numai marea şi iremediabila ei oboseală.

Îi întinse mîna:

— Aşadar, rămîne hotărît! După-amiază treci neapărat la Şcheianu... Poate vei reuşi să-l scoţi de acolo; dacă nu, măcar să-l convingi să urmeze prescripţiile unui medic! Bineînţeles, altcineva decît mine... Mi-ar fi imposibil să calc în asemenea casă!...

Radu Comşa îi sărută vîrful degetelor slabe:

— Nu mi-ai spus unde staţi! Aş vrea să-l văd şi pe Dinu.

Maria evită răspunsul:

— Ceea ce s-ar putea face pentru Şcheianu e să-i găseşti o cameră mai aerisită, cu linişte şi lumină... Să-l scoţi din- tre indivizii aceia odioşi. Măcar agonia să-i fie de om!...

Radu vru să mai întrebe ceva.

Dar Maria Probotă era departe, cu trupul subţire, în hăinuţa săracă, înghiţită de mişuneala trecătorilor. La colţ dispăru. „De ce-o fi fugind aşa?” se întrebă Radu. Şi rămase nehotărît, neştiind încotro să-şi îndrepte paşii, în soarele blînd de martie, care nu-i făcea nici o bucurie.

Trecu în trap o trăsură rusească: roţi de cauciuc, înhă-mată de troică, un cal negru, uriaş şi lucios, cu cerc, între doi lăturaşi mai mici, suri, rotaţi, cu gîturile încordate; vizitiu cu miţoasă căciulă şi cu şireturi negre la blană.

Dinăuntru, salută larg prinţul Gurii Serghievici Vorşaghin şi-i zîmbi voioasă Zoe Vesbianu. Iată una care se consola repede!...

Radu Comşa se întoarse să-i privească din urmă, fără prietenie.

2

După-amiază, cobora din automobilul lui Alexandru Vardaru, la capătul unei străzi noroioase din Tătăraşi.

Neculai, şoferul, îşi scoase cascheta ştergîndu-şi fruntea asudată de acrobaţiile cu care străbătuse prin atîtea gropi pînă aci.

— Mergeţi dumneavoastră înainte... Să văd unde in- traţi. Mă tem să nu se înfunde maşina în Maţurienele aste!

Neculai citea gazeta şi cunoştea, după cum se vede, dezastrul rus din lacurile Mazuriene.

Stradela era într-adevăr un canal lichid, între zaplazuri de leaţuri, cu movili de zăpadă zgurită, cu apă opacă şi neagră.

Radu Comşa păşi peste pietrele semănate din loc în loc, singura trecătoare a aborigenilor. Stîlpii de porţi purtau două rînduri de numere, cu văpseaua deopotrivă de ştearsă. Nu se mai cunoştea care e numărătoarea cea nouă şi bună.

Într-o curte, doi mahalagii dezbrăcaţi de haină spinte- cau un porc proaspăt înjunghiat, cu pielea atît de netedă, de spălată şi roză, încît avea nu ştiu ce nuditate necuviincioasă de trup omenesc.

La chemarea lui Comşa, unul veni pînă la zaplaz, cu cuţitul ud şi cu mîinile pline de sînge pînă la cot, grăbindu-se să-l lămurească cu o bunăvoinţă care contrasta cu înfăţişarea feroce de asasin.

— A treia casă, pe stînga!... Intraţi în ogradă de-a dreptul, că dacă bateţi, bateţi degeaba!... Nu-mai aude nici dracul... Casa e hăt în fund!...

Un cîine jigărit tîşni printre dînşii, în gură cu o bucată vînătă de măruntai. Omul zvîrli cuţitul după el, dar fără efect.

Cîinele sări gardul din faţă, apoi prin fundul unei grădini, altă împrejmuire, cu velocitatea unui cîine dresat la un concurs de obstacole.

— E javra lui Bodrîngă! strigă celălalt mahalagiu, ră- mas lîngă porcul alb-roz, cu picioarele în sus, cu burta spintecată, din care scotea, inepuizabil, ficaţi, plămîni şi intestine, ca dintr-un geamantan deschis la o percheziţie

de frontieră.

Omul cu cuţitul sudui tot neamul lui Bodrîngă şi făgădui cîinelui un destin fatal.

Se întoarse apoi iarăşi la Comşa:

— Vă spuneam să nu mai bateţi, că n-aud, ca surzii! A adunat muierea toţi zevzecii din tîrg...

Radu Comşa îi urmă sfatul întocmai.

La numărul 14, intră în curte fără să mai bată în poartă. Dealtfel poarta nu exista decît virtual; o indicau numai două gropi de viitori stîlpi.

Casa era ascunsă după frînghii cu rufe ude. Trecu plecîndu-se de două ori pe sub cămăşile şi pantalonii spînzuraţi, pantaloni femeieşti şi bărbăteşti, cu laturile desfăcute în atitudini obscene şi într-o vinovată promiscuitate: pantaloni de mătasă negri, verzi, roz şi lila; pantaloni cu dantelă şi izmene cazone, de pînză groasă, atîrnînd pînă în pămînt.

Uşa era întredeschisă. Ciocăni de cîteva ori, fără succes. O trase cu totul; se deschidea în afară.

Ceea ce văzu întîi îl umplu de nedumerire.

Cineva, întors cu spatele, făcea un fel de mătănii.

În genunchi, arăta bombat fundul pantalonilor cu dungi verzi pe fond cenuşiu. Două petece de altă stofă, ca doi ochelari simetrici, trădau îndelungata carieră a veşmîntului şi viaţa sedentară, lipită de scaun, a proprietarului.

Apoi omul se lăsă pe burtă; atunci se putu vedea că are o pălărie tare pe cap şi că se afla numai în cămaşă colorată, de cit roz, fără vestă, cu bretele pestriţe încrucişate pe umeri. La crucea bretelelor, cămaşa ridicată şi boţită făcea un mic glob, plin de aer.

Omul stătu o clipă pe burtă părînd că sondează atent rogojina care ţinea loc de covor şi de unde avea să ţîşnească o profeţie misterioasă. Semnul fatidic întîrzia să apară.

Omul se înălţă consternat şi se lăsă de cîteva ori încet, numai

în puterea braţelor; făcu mai multe mişcări de broască, de şopîrlă, de urs şi de capră, ca să atragă indulgenţa zeilor.

Zadarnic! Zeii, se vede că îi respingeau cu desăvîrşire toate aceste vane şi mute implorări, căci vraciul sări brusc în picioare şi începu să întindă mîinile în sus şi în lături, cuprins de furie, icnind ritmic şi numărînd gîfîit, un-doi! un-doi!

Se mai prosternă încă o dată pînă la pămînt, într-o adîncă temenea turcească, întinzînd iarăşi fundul pantalonilor atît de ameninţător, încît lui Radu Comşa îi fu teamă să nu plesnească cele două ocheane rotunde de altă stofă; ridică braţele în aer şi, întorcîndu-se pe călcîie, rămase cu gura căscată, cu a opta figură din ***Sistemul doctorului Müller,*** neisprăvită, cînd dădu ochii cu necunoscutul din prag.

— Cu cine am onoarea? salută cu extremă afabilitate, rectificîndu-şi poziţia şi scoţînd gambeta de pe creştetul care apăru chel cu desăvîrşire.

— Comşa! Îi întinse mîna mosafirul din prag. Radu Comşa! Prieten şi fost coleg cu Dan Şcheianu. Mi s-a spus că-l pot găsi aci...

— Exact! Îmi daţi voie să mă prezint?

Oferi mîna pe care din treacăt o şterse de fundul pantalonilor.

— Alcibiade Gîţu! Ex-profesor de filosofie, logică, psihologie, estetică, greacă şi latină. În prezent, liber ca păsările cerului... Exact! Prietenul nostru comun, Dan Şcheianu, locuieşte aci: mă tem însă că numai provizor!... Se pare că prea curînd va fi eliberat din acest vulgar exil impus sufletului...

Vorbind, domnul Alcibiade Gîţu îşi mîngîia, cu înduioşătoare iubire paternă, nasul rotund, roşu şi lucios ca guma baloanelor de la Moşi.

Radu Comşa nu luă seamă la bizara introducere a ex-profesorului de filosofie,

logică, psihologie, estetică, greacă şi latină. De la Maria Probotă ştia că se poate aştepta la orice şi venise cu hotărîrea să nu se mire de nimic.

Dar voi să curme palavrele individului şi, cu pălăria în mînă, se sili să arate că n-are timp de pierdut:

— Domnule Alcibiade Gîţu, aş dori să-l văd pe prietenul meu Dan!...

Apăsase pe „prietenul meu Dan”, pentru a sublinia că nu înţelege să aibă nimic comun cu tovarăşii actuali ai lui Şcheianu.

— Aş dori să-l văd imediat! Îmi faci un mare serviciu dacă mă conduci în camera lui.

— Exact! Numai că pentru moment doarme. Se antrenează pentru somnul cel mare. Priviţi!

Domnul Alcibiade Gîţu, cu dexteritatea unui paznic de muzeu anatomic, dădu perdeaua de la fereastra îngustă cît o palmă a uşii din stînga şi se ridică în vîrful picioarelor să privească, fiindcă era mic de statură, iar fereastra era înaltă. Îşi aruncă ochii înăuntru şi Radu Comşa.

Se vedea un căpătîi de pat, lipit de perete; un trup învelit peste cap cu o plapomă roşie, neînfăţată.

— V-aţi convins? întrebă surîzător domnul Alcibiade Gîţu. Doarme!... A aţipit adineaori... S-a certat pe-o ches- tie de estetică şi a aţipit. N-a dormit toată noaptea. Ar fi o crimă să-l deşteptăm, exact o crimă!... Însă peste o jumătate de oră se deşteaptă singur, vă garantez... Exact! De aceea vă invit în camera noastră să aşteptaţi! E o cameră săracă, domnule Comşa... Dar veţi face cunoştinţă cu cîţiva artişti şi intelectuali foarte distinşi. Exact, pe onoarea mea, domnule Comşa, persoane excepţional de distinse. Pio- nierii vremilor ce va să vină!

Domnul Alcibiade Gîţu, scund, cu începutul de grăsime fără succes combătut de sistemul doctorului Müller, în că-maşa roz sub bretelele încrucişate şi cu pălăria tare pusă cam pe-o ureche, zîmbea. Zîmbea cu atîta beatitudine de impresia rară pe care ştia că vor produce-o, fără nici o îndoială, amicii săi intelectuali şi artişti, pionierii vremilor ce va să vină, încît Radu Comşa nu avu tăria să refuze.

Nici n-ar fi avut de altfel unde să aştepte aiurea.

Amfitrionul îşi frecă mîinile, după ce-şi şterse sudoarea din podul palmelor de fundul

pantalonilor. Nasul roşu, rotund şi lucios ca pieliţa batoanelor de gumă, strălucea de o orgolioasă satisfacţie.

Prin perete se auzi un glas răguşit, intonînd:

It's a long way lo Tipperary...

Deschise uşa din dreapta şi îl împinse pe Radu Comşa într-o încăpere, unde îndată se mişcară cîteva umbre, ca larvele tulburate cînd ridici o piatră într-o pivniţă umedă.

Cîntecul Marii Britanii amuţi.

— Iată prietenii mei şi ai lui Dan Şcheianu, iubite domnule Comşa! Permite-mi să ţi-i prezint. Mitică Episcopescu, sculptor!...

Mitică Episcopescu, sculptor, gigant bărbos, cu capul puţin plecat, fiindcă ajungea în tavanul scund, îi strînse mîna ca într-o menghine şi o scutură zdravăn, repetat, îndelung, pînă ce Radu Comşa închise ochii de durere.

— Eliazar Ciucă, matematic şi astronom!... Dacă îţi aminteşti, acum zece ani a atras atenţia asupra cîtorva erori fundamentale ale lui Poincaré. În altă ţară, de mult ar fi ajuns la Institut, Academie, eţetera... Exact! Ministru de instrucţie poate, inspector general desigur, rector de universitate, decan, eţetera...

Eliazar Ciucă, adversarul lui Poincaré, întinse cu modestie o mînă timidă şi moale, privindu-l cu cel mai mare interes de după o pereche de ochelari cu sticlele foarte bombate, ca pe-un satelit necunoscut ori ca pe-un icosaedru cu douăzeci de triunghiuri egale.

— Tismana! Cred că aţi citit poemele demoniace semnate Vlad Tismana!...

Vlad Tismana, autorul poemelor demoniace, făcu un pas şchiopătînd, pînă înaintea ferestrei care-i lumină faţa tumefiată de bubuliţe violete şi monoclul satanic.

Atingerea mîinii fu rece şi vîscoasă, ca o bală

de melc.

— Emilian Garpuz, pictor! Adevărat revoluţionar în arta luminii, întors de pe front şi decorat.

Emilian Carpuz, revoluţionar în arta luminii, fusese surprins tocmai cînd îşi lega moletierele peste bocancul unui picior, pe cînd celălalt era cu desăvîrşire desculţ. Gemea şi ofta, ca şi cum ar fi strîns pansamentele pe o fractură teribilă.

Se mulţumi să ducă degetele la tîmplă, într-un fel de aproximativ salut milităresc.

— Şi, în sfîrşit, acest individ care doarme, clocindu-şi încă băutura de astă-noapte! Alecu Iovin, kantian incorigibil. Fiindcă e pentru aperitivul categoric şi fiindcă e clientul cel mai fidel al lui „Manaş Kanler cel cu vinuri bune”, cîrciumă celebră în tot cartierul!...

Alecu Iovin, kantian, fiindcă era pentru aperitivul categoric, calambur localizat ad-hoc după o caricatură dintr-o publicaţie umoristică franţuzească, dormea cu totul absent de la aceste infame calomnii.

Dormea îmbrăcat, într-o poziţie incomodă şi absurdă, cu mîinile în buzunări, cu faţa la perete, fără pernă, dar cu picioarele cocoţate mult peste nivelul capului, susţinute de spătarul unui scaun. Fie din cauza prea prelungitei controverse filosofice de peste noapte la domnul Manaş Kanter, cel cu vinuri bune, fie din cauza acestui fel de a dormi fa-chiric, somnul lui Alecu Iovin, kantian, se arăta foarte agi-tat şi tulburat de vedenii: scîncea şi sforăia şuierător, se înfigea mai adînc cu nasul în perete, sughiţa şi zvîrlea din- tr-un picior, ameninţînd echilibrul instabil al scaunului suport.

Domnul Alcibiade Gîţu, sfîrşind prezentările, îşi privi cu mare înduioşare pionierii vremilor ce va să vină şi adăpos-tul unde toţi abia încăpeau, unul lîngă altul, ca nucile în- tr-o plumieră de şcolar.

Apoi, pentru a face onorurile de gazdă, îşi îmbrăcă un surtuc cafeniu, înfipse gambeta neagră pe capul unui ghips înfăţişînd o victorie înaripată şi oferi lui Radu Comşa un jilţ, însă numai după ce-i verifică în prealabil rezistenţa picioarelor.

— E cel bun! îl asigură Mitică Episcopescu, trecîndu-şi degetele prin barbă şi privind de la înălţimea tavanului, unde creştetu-i se încadra într-o transparentă aureolă de pînză de păianjen.

— Iată, iubite domnule Comşa, în ce mizerie sunt constrînşi să trăiască atîţia intelectuali şi artişti excepţionali! Iată unde sunt osîndiţi să-şi petreacă viaţa, împiedicaţi de la creaţie în aceste prea triste vremuri!... suspină domnul Alcibiade Gîţu, aşezîndu-se pe marginea unuia

din cele trei paturi, care ocupau cei trei pereţi. Ne-am adunat ce are Ţara Românească mai independent în cugetare şi artă, şi trăim ca într-o cetate asediată! Aiurea oamenii se ucid, redaţi instinctelor elementare... Dar aci, noi păstrăm vie flacăra umanităţii! Cînd nenorociţii, astăzi abrutizaţi de răz-boi, se vor dezmetici din nebunia lor, atunci vor veni să-şi aprindă feştilele la focul pe care l-am ascuns viu şi l-am ferit de pieire...

Domnul Alcibiade Gîţu îşi netezi nasul roşu şi lucios, ca pieliţa baloanelor de la Moşi, în al cărui interior s-ar fi aprins brusc flacăra unui nemărginit orgoliu.

Îl privi în ochi pe Radu Comşa şi zîmbi, preîntîmpinîn-du-i o întrebare:

— Poate vreţi să ştiţi cum trăim aci, cum ne hrănim, domnule Comşa? Cînd am sosit, datorită simţului practic al prietenului Eliazar Ciucă şi calculelor sale, care au demonstrat imediat, după semnele aştrilor şi mersul planetelor, că războiul va dura şapte ani, am cumpărat aceşti doi saci de fasole; alţi doi saci de mălai pe care i-am urcat în pod; pa- tru saci de cartofi depozitaţi în pivniţă; mai multe kilogra-me de tutun; patru şunci afumate care, din nefericire, se apropie de sfîrşit, căci totul este trecător în această trecătoare lume şi am mai adaos o balercă de vin... Pe aceasta a consumat-o, împotriva prevederilor noastre, încă din pri-mele două săptămîni, acest domn care sforăie acum; personaj lipsit de demnitate şi de sobrietatea aşteptată de la un om de cugetare pură! Ne-am pregătit în acest chip, iubite domnule Comşa, pentru un lung asediu, căci nimeni nu poate nega că puţinii oameni într-adevăr superiori sînt con-strînşi să trăiască astăzi, după cum am spus-o, ca într-o cetate asediată de barbari!...

O clipă se opri, ascultă spre uşă şi surîse cu satisfacţie:

— Iubite domnule Comşa, mi se pare că aud tuşind pe prietenul nostru comun, Dan Şcheianu! Îmi permiteţi un moment să văd dacă s-a deşteptat?...

Domnul Alcibiade Gîţu dispăru şi Radu Comşa rămase cu cele cinci genii care, într-o atmosferă irespirabilă de submarin, păstrau vie flacăra umanităţii pentru vremile ce va să vină.

Ca să vorbească ceva, Radu întrebă:

— Vă rog, domnilor, pentru Dan Şcheianu aţi chemat vreun medic de cînd e în pat?....

Sculptorul uriaş dădu din umerii laţi, cu compătimire, pufăind din pipa care umplu îndată încăperea cu fumul unui depozit de furaje incendiat.

— Ce nevoie are de medic? Destul să urmeze metoda mea: sigură! Patentată şi garantată!... O jumătate de vin negru, fiert cu scorţişoară, piper şi zahăr, seara; şi pe piept,

cataplasme cu seu!... Îţi ia răceala cu mîna şi a doua zi zburzi ca un mînz!...

„Aceştia îl asasinează!” gîndi Comşa şi se îndîrji în hotărîrea să-l urce pe Dan Şcheianu în automobil şi să-l ducă la el acasă.

— A fost o doctoriţă! piţigăi Vlad Tismana, aşezîndu-şi monoclul în ochiul de culoarea acadelelor de lămîie. O doctoriţă foarte nostimă, păcat că aşa o ipocrită!... Avea tot timpul aerul unei regine detronate. Dar ştim noi ce se ascunde sub aşa un aer de mironosiţe...

Poetul demoniac făcu ticălos cu ochiul cel fără monoclu.

Radu Comşa simţi că şi-ar procura una din cele mai mari satisfacţii din viaţă dacă l-ar putea înşfăca de-o ureche să-l trimită, cu un picior în spate, peste cele trei bariere de rufe întinse pe frînghii, ca trei bariere care astupau viitorul geniilor exilate în acest falanster patronat de domnul Alci-biade Gîţu.

Afară se auzi claxonul maşinii. Desigur, Neculai izbutise să ajungă pînă aci şi dădea de veste.

Toţi se ridicară la fereastră, cu priviri de mirare, fiindcă niciodată pînă atunci nu se aventurase în aceste părăgini un asemenea occidental vehicul.

— Nu vă deranjaţi. E maşina mea!... lămuri Radu Comşa.

Voise să spună că e maşina cu care a venit el.

Dar cele patru genii îl considerară deodată cu alt res- pect şi cu o mai mare admiraţie. Prietenul lui Dan Şche- ianu era, aşadar, un adevărat personaj! Poetul demoniac se apropie săltînd pe piciorul teafăr, ca o dropie rănită.

Îşi scoase monoclul şi, învîrtindu-l pe un şnur în vîrful arătătorului, îşi dădu confidenţial o părere dezinteresată:

— Eu cred că Dan Şcheianu trebuie neapărat să ia aer...! În fiecare zi, o plimbare care să nu-

l obosească. Dacă îi trimiţi dumneata în fiecare dimineaţă maşina un ceas pentru o plimbare, pot zice de-acum că e un om salvat! Îl putem însoţi noi. Eu sunt gata la acest sacrificiu... Pentru Dan Şcheianu am avut întotdeauna un mare sentiment!...

Domnul Alcibiade Gîţu intră în cameră:

— S-a deşteptat, iubite domnule Comşa! Un moment numai şi puteţi veni... Vrea să-şi facă toaleta: a devenit cochet ca o curtizană.

Scoase dintr-un sertar o cămaşă împăturită, îi cercetă nasturii. O aruncă şi alese alta.

Ridică de pe masă ceva care semăna cu o pălărie şi luă de dedesubt ceva care semăna cu o perie de cap, aşezată lîngă ceva care semăna cu un colţ de pîine.

Desprinse din cui şi o oglindă de-un lat de palmă. Apoi ieşi cu braţul plin, ca o mamă care se duce să facă toaleta pruncului invitat să recite o poezie de salon musafirilor.

Alecu Iovin, kantianul, se răsuci în pat, căscă, se frecă la ochi, se ridică zburlit, îşi privi lung şi amărît picioarele numai în ciorapi, din care ieşea la lumină degetul mare printr-o spărtură.

Numai după acest examen, clientul lui Manaş Kanter, cel cu vinuri bune, înălţă privirea şi observă că se află în încăpere un străin. Restabili oarecare ordine în căpiţa de păr şi, ascunzîndu-şi sub o manta, cu o subită pudoare, picioarele numai în ciorapi, rosti imperturbabil:

— Salutare, stimabile domn şi scuzaşi că mă prezint, mahmur! Mi-a servit cîrsiumarul un vin teribil de prefăcut; otravă, nu altseva !

Se frecă la ochi cu dosul pumnilor şi căscă:

— Sintesi inselectual, arsist?... Vreai să intrasi în sercul nostru?

— Nu, domnule, nu sunt intelectual, nici artist şi nu rîvnesc la onoarea să intru în distinsul dumneavoastră cerc. Am venit numai

să văd pe amicul meu Şcheianu! răspunse în silă Radu Comşa, înăbuşit de mirosul otrăvit al nicotinei, fiindcă sculptorul uriaş şi bărbos, după ce-şi făcuse higiena pipei, înşirase penele înnegrite pe marginea ferestrei.

— Dan? făcu omul aperitivului categoric, clătinînd ca-pul cu presimţiri sinistre. Finis cu Dan Şcheianu! Ţara nu ştie se zeniu pierde! Angasasi să-i facă un bust prietenul Episcopescu. Şi el un artist de mare talent...

— I s-ar putea publica ineditele. Aş îngriji eu o ediţie, cu desene de Emilian Carpuz şi un studiu de Alcibiade Gîţu. Ar fi un volum să facă epocă, o revoluţie! se entuziasmă poetul Vlad Tismana, apropiind de obrazul lui Comşa răsu-flarea fierbinte şi rău mirositoare.

„Bietul Dan! gîndi Radu, încă n-a murit şi-i precupe- ţesc oasele!... Trebuie neapărat să-l scot de aci. Şi aceasta repede, repede!”

— Poftiţi, iubite domnule Comşa!... Şcheianu vă aşteaptă!... anunţă domnul Alcibiade Giţu cu gestul larg al unui valet de casă mare, care anunţă că doamna marchiză e servită.

Îl conduse pînă la uşă şi, cu delicateţă, pentru care Radu Comşa îi fu recunoscător, domnul Alcibiade Gîţu se retrase din prag:

— Vă las singuri, iubite domnule Comşa! Înţeleg perfect... Intraţi!...

Fericit de această delicateţă care îl creştea în propriii săi ochi, domnul Alcibiade Gîţu îşi dezmierdă vîrful nasului rotund, din discreţie şi el, cu strălucirea stinsă.

Radu Comşa intră.

3

Într-o singură privire cuprinse încăperea goală, pereţii văpsiţi cu un verde strepezit ca sulfatul de cupru şi cu mari pete mucede de

umezeală; patul mic, în care Dan Şcheianu, în cămaşă curată, cu părul netezit, se ridicase în capul oaselor.

Îl înfăşură cu braţul puternic după gît şi îl sărută pe obrazul ţepos:

— Dan! Să nu-mi scrii nimic? Să nu dai o veste, cînd ştiai că...

Dan Şcheianu, care îl aşteptase cu bucurie acum cîteva clipe, la înfăţişarea lui Radu Comşa, sănătos, tînăr, în haine turnate pe trupul zvelt, simţi o zgîrietură neplăcută. Se ferise să-l îmbrăţişeze pe gură, se temea aşadar de boala lui!

Cînd Radu se aşeză pe marginea patului, îi vorbi cu un rîs rău, care-i dezveli gingiile vinete cu dinţii stricaţi:

— De ce atît de aproape?... Aşează-te la doi metri, vorbeşte-mi cu batista la gură!... Ştii doar că oftica...

Radu Comşa era pregătit la asemenea primire. Nu o luă în seamă. Îi clădi pernele la spate. Întrebă:

— Nu ţi-e rece, Dan? Să nu închid fereastra?

— Lasă să vie aerul... N-am să-l mai respir multă vreme.

— Dan! rosti Radu, prinzîndu-i mîna lungă, numai oase şi piele. Dan, nu trebuie să vorbeşti aşa! Mi-a spus Maria Probotă. Boala ta nu e atît de gravă. O simplă răceală şi organismul slăbit. Chestie de îngrijire!... Două luni de linişte, aer, hrană bună...

Îl privi cu ochii coagulaţi, stinşi în scobiturile orbitelor.

Continuă:

— Dacă ai vrea tu, totul ar fi simplu!... Am o cameră care nu-mi e de nici un folos... Am sta împreună. Ne-am povesti atîtea din trecut... Şi mie mi-e foarte urît singur. Ce spui tu, Dan?...

Dan Şcheianu nu răspundea nimic. Îşi lăsase mîna în mîna lui Radu.

Bătaia sîngelui puternică şi ritmică din mîna

aceea îi infuza şi lui tărie. Îi era sete acum de viaţă. Tot ce risipise i se părea absurd şi pentru totdeauna pierdut. Ucisese un bun pe care numai acum îl preţuia cu deznădejde. Dar mai putea fi o scăpare? Toate fuseseră nebunii: poezie nouă, revoluţii estetice, cocaină şi alcool... O mie de fericiri pe lîngă care trecuse fără să le observe: să respiri, să umbli, să-ţi ardă soarele obrazul. Aerul primăverii, care e uşor şi străve- ziu, ameţitor ca o cupă de şampanie spumoasă, aerul acela de cîţi ani nu-l mai simţise? Nu ştia cînd e primăvară. Nu mai exista de atîta vreme pentru el nimic alt decît veşnica halucinaţie; o lume artificială şi factice... Peste zece ori cincisprezece zile vor înflori iarăşi caişii: are să-i mai vadă oare?

Radu Comşa aştepta, netezindu-i mîna ca unui copil.

Înfăţişarea lui Dan Şcheianu îl înspăimînta: pielea în-tinsă şi lucie, părul putred.

În cămaşa curată şi largă, gîtul lung arăta mărul lui Adam enorm, chinuit spasmodic de respiraţia grea. Iar grija aceasta de a îmbrăca cămaşa proaspătă şi de a-şi netezi părul părea acum o prematură toaletă mortuară.

Ochii lor se întîlniră. Şi-i văzură umezi. Simţeau amîn-doi crescînd, ca flori deschise magic, gînduri care nu se pot spune; dar care, aşa nespuse, presimţite între ei, îi făceau buni, puneau o înţelegere supraomenească şi fluidă în tot ce le sta pe buze şi n-avea nevoie să fie rostit.

Dan Şcheianu privea acum afară, prin fereastra joasă, orizontul închis de rufele ude de pe frînghii.

Era o viaţă dincolo. Dureri şi bucurii, care-i scăpau. Ca un liman unde a suferit şi a cunoscut bucuria şi de care se depărtează dus de o navă neagră, în necunoscutul de din-colo de toate zările. Acum regreta chiar şi aceste suferinţe. Fac parte din viaţă. Sînt însăşi viaţa.

Viaţa, care e volup- tate ultimă şi unică. Toţi i-au găsit un sens. Desigur, cel adevărat, căci milioane de milioane de oameni o trăiesc aşa dintotdeauna, o acceptă, i se supun. Numai el o pierde, fiindcă i s-a împotrivit. I-a cerut altceva: imposibilul! A uitat-o, pentru umbre. A pierdut-o, pentru umbre...

— Radule!... vorbi încet Şcheianu. Tu nu-ţi mai aduci aminte cum se numea steaua unde magii Asiriei spuneau că emigrează sufletele? Steaua Sopdit mi se pare...

Radu Comşa nu auzise niciodată despre steaua aceasta, dar răspunse cu siguranţă, spunîndu-şi că acum, pentru Dan Şcheianu, adevărul nu mai are nici o însemnătate.

— Da, Dan, steaua Sopdit... Îmi amintesc perfect!...

Dan Şcheianu tuşi. Îşi acoperi gura cu batista. Vinele i se umflară la tîmple; o clipă se înăbuşi şi se întinse pe pernă, cu unghiile înfipte în pieptul osos. Tusea sună cavernos între coaste. La rădăcina firelor de păr luciră boabe vîs-coase de sudoare. Pielea deveni de-un palid verzui, ca la înecaţi. Nările erau străvezii şi lipite, ca nările cadavrului care va fi mîine.

Cînd sfîrşi, îşi ascunse batista sub pernă să nu se vadă petele roşii.

Îşi căută gîndul început:

— Ce spuneam?... Da... Steaua Sopdit; sufletele care emigrează acolo... Cîte prostii, Radule!... Toţi au fost torturaţi de ideea nemuririi... Nu se pot împăca cu gîndul că viaţa e numai aici, că sfîrşeşte aici!... Au imaginat dincolo o lume himerică, un ostrov ireal. O consolare... Dar dincolo, sunt numai oase şi viermi. Întunericul cel mare... Eternitate nu există decît în moarte.

Glasul tremura. Dacă lîngă el, în locul lui Radu, s-ar fi aflat o femeie, mamă ori iubită, Dan Şcheianu ar fi plîns în braţele ei.

Cerşind o minciună consolatoare. Dar Dan Şcheianu era singur şi ştia că pentru el nu va mai fi de-a-cum decît uitarea cea mare, iar consolarea nu i-o mai putea da nimeni; minciuna în care avea nevoie să creadă.

Trecu la alt gînd:

— Virgil are un copil... Nu l-am mai văzut. Îmi pare rău că nu l-am văzul. Un copil e întotdeauna o minune care se realizează, un mister! Suntem noi, înainte de toate erorile.

— Ai să-l vezi, Dan şi pe copilul lui Virgil!... Cînd te vei muta la mine, vom ruga-o pe Maria Probotă să ni-l aducă...

Radu Comşa cerca aşa, treptat, să-l deprindă cu gîndul că trebuie neapărat să se mute la dînsul.

— Ce zic eu „cînd te vei muta la mine”, ca şi cum aceasta are să se întîmple peste cine ştie cîtă vreme?... Îl poţi vedea chiar mîine, Dan!... Fiindcă – nu e aşa? — mergi chiar astăzi cu mine! Am maşina la poartă... Te învelim bine şi într-un sfert de oră scapi de mizeria aceasta, unde, uite, chiar eu, sănătos, simt respiraţia strepezită de cocleala aceasta verde... Fereastra mea dă în grădină, am cărţi... Dan, nu e aşa că m-am gîndit bine?

Dan Şcheianu îi apăsa mîna, fără să spună dacă Radu a gîndit bine ori nu.

Dar pe figură străbătu o abia văzută schimbare, în care numai cei care-l ştiau bine puteau recunoaşte un început de surîs. O bucurie copilărească creştea în el, plină de temere. În cămaşa neted călcată, lîngă prietenul care-i flutura îna-inte amăgirea însănătoşirii apropiate, avu de pe acum iluzia convalescenţei. O cameră luminoasă, linişte, un pat cu aşternut alb, o glastră cu flori, un prieten, altul decît cei de alături, însemnau poate viaţa, din care acum ştie bine că n-ar mai risipi nimic, cu avariţie. Atîtea se pot face într-o singură viaţă!

Ca un copil încăpăţînat, aştepta însă să mai fie rugat pentru a consimţi.

Radu Comşa se temu să nu dărîme tot, stăruind peste măsură. Asculta cum respiraţia lui Dan scotea, din timp în timp, un sunet ciudat din piept, ca foalele unei armonice care

se destinde singură.

Vorbi, minţind:

— A fost pe la tine Maria Probotă. Mi-a spus. Ar dori ea să te îngrijească… Vrea neapărat…

— Nu s-a supărat? întrebă cu îndoială Dan Şcheianu, fiindcă ştia că Maria plecase ou obrazul învăpăiat de glumele celor „de dincolo”.

— De ce să se supere? Înţelege foarte bine, Dan, că prietenii tăi de aici văd viaţa într-un fel, noi altfel. Simplu! Nu poate fi vorba de aceasta... Îmi spunea numai că i-ar veni greu: camera de aici n-are lumină, e departe... Şi Virgil i-a scris... Vezi că e dorinţa tuturor...

— Virgil e tot pe front? Întrebă Dan. Tu cum ai făcut de nu?...

— Şi eu plec... Peste trei săptămîni, o lună cel mult.

Dan Şcheianu tăcu o clipă.

Îşi desprinse mîna din mîna lui Radu.

Îl privi deodată, cu altfel de ochi, cu sufletul golit:

— Atunci cum mă inviţi la tine? Îmi spui că ţi-e urît să iei masa singur, că vom sta împreună şi ştii totuşi că pleci peste trei săptămîni...

Gîndurile i se alegeau pline de oroare şi grele, din întunericul în care colcăie duhurile cele rele. „Va să zică tot e adevărat! Desigur, în trei săptămîni – şi-au făcut socoteala – n-am să-i mai incomodez cu nimic. Am să fiu mort! Am să fiu mort şi el are să continue a-şi plimba sănătatea aceasta dezgustătoare... Tot ce-mi spune e numai făţărnicie şi minciună.”

Din clipa aceea, Dan Şcheianu simţi că îl urăşte pe omul acesta eu trupul elastic, viguros şi tînăr, cum n-a urît niciodată un om.

Radu Comşa îi ghicise vag înţelesul bănuitor al între-bării. Ştia cînd a păşit aici că va avea să înfrunte o luptă grea. Apropiindu-se de Dan şi aşezîndu-i plapoma sleită pe după mijloc, îi vorbi cu blîndeţe:

— Dragă Dan, în trei săptămîni ori o lună, ai să fii mult mai bine... Rămîne Maria Probotă să te îngrijească... Cred că nici n-o să mai fii nevoit să stai în pat! Îţi las şi camera mea. Poţi scrie; e timpul să dai, în sfîrşit, ceea ce aşteptăm toţi... Aşa cum ne destăinuiai tu, planurile tale...

„Cum minte cu neruşinare! gîndea Dan Şcheianu. Ştie că într-o lună am să fiu putred; că au să se cuibărească viermii aici unde este o lume pe care n-are s-o cunoască nimeni, niciodată... Ştie aceasta şi minte!... Nu poate înţelege ce înseamnă să pierzi tot. Să ştii că tu vei fi hoit şi că viaţa are să continue fără tine. Nu poate înţelege nopţile mele, cînd toţi dorm, e linişte care te înăbuşă şi gîndul roade aci, încet

şi continuu, ca un vierme intrat de pe acum în creier. Acestea nu le poate bănui!... Un om sănătos e un om odios. Animal egoist şi crud!... Vrea să creadă că suferă alături de mine şi surîsul irezistibil îi răsare pe buze, fiindcă se gîndeşte la desfătările lui, unde îl cheamă viaţa... Ce dinţi oribili are, albi şi tari, ca de lup!... Şi gura, după care toate femeile... În încrederea lui imbecilă, desigur, îmi judecă existenţa cu severitate şi o osîndeşte. Fiindcă nu l-a torturat nimic din ceea ce e misterios şi irealizabil în viaţă, socoate că el a fost cel cuminte, că sănătatea şi hainele scumpe şi frumuseţea de animal şi toate mulţumirile i se cuvin ca o dreaptă răsplată; iar moartea aceasta a mea, de cîine aruncat pe un mindir, socoate că e împlinirea unei justiţii imanente. Poate se bucură!... Îşi verifică încă o dată că el a fost cel înţelept şi eu cel nebun. Înainte de moarte, vine să mă umilească cu mila lui, de care n-am nevoie. Am sa-i arăt eu, să o simtă, că n-am nevoie!...”

Radu Comşa presimţi că ceva nou şi rău se petrece în sufletul prietenului. Încercă să-l smulgă acestei tăceri.

— Dragă Dan, se face seară şi frig! Cred că am putea merge...

Dan Şcheianu se întinse pe pernă cu faţa în sus, privind în tavan:

— Poţi pleca! Eu nu merg... M-am hotărît! rosti cu glas indiferent, fără să întoarcă ochii la el.

— Ce însemnă aceasta, Dan? Pînă adineaori credeam că ne-am înţeles. Dacă te simţi obosit, să lăsăm pe mîine... Viu dis-de-dimineaţă.

— Nici mîine, nici poimîine, niciodată!...

— Dan! îi puse Comşa mîna pe frunte. Dan, uită-te în ochii mei!... Ce se petrece aci? îi ciocăni fruntea osoasă, de pe acum netedă şi lucie ca un craniu.

Dan Şcheianu întoarse faţa către perete; ceafa îi apăru slabă şi cu părul lung, netuns de multă vreme, leoarcă de sudoare. Radu Comşa se aşeză iar pe marginea patului:

— Nu plec de aici, Dan, pînă nu te hotărăşti...

— Vrei să mă vezi murind? vorbi Dan Şcheianu cu faţa în peretele coclit. N-ai să aştepţi prea mult!...

Radu Comşa îşi încrucişă braţele cu înfăţişarea omului hotărît să aştepte totuşi pînă la capăt.

Începu să privească cu răbdare fiecare pală de umezeală de pe peretele verde, în încăperea deşartă unde, în afară de pat, se afla în mijloc un singur scaun cu paiele desfundate şi un lighean ruginit cu un ibric de tablă, într-un ungher, la pămînt. Decor ostil şi rece, fără nimic din misterul oaspetelui invizibil care se afla veşnic prezent aici, aşteptînd şi el cu răbdare, plecat spre obrazul descompus, cu privirea sleită în văgăunele orbitelor, cu pieptul sorbind anevoios în ultimele rămăşiţe ciunge de plămîni aerul din ce în ce mai împuţinat.

O pisică tărcată sări pe pervazul ferestrei. Privi o clipă înăuntru. Apoi începu să-şi spele labele şi blana năpîrlită, cu nepăsarea vieţii care continuă indiferentă, dincolo de nefericirile individuale.

Din acest amănunt fără însemnătate, destinul lui Dan Şcheianu apăru în gîndul lui Radu Comşa mai dureros. Totul va exista, ca şi mai înainte. Există, ca şi mai înainte. Numai pentru omul de aci vor fi sfîrşite, acolo de unde nu mai străbate nimic. A venit lîngă el cu toată pornirea şi ceva rău, veşnica nepătrundere dintre oameni, s-a căscat îndată între dînşii ostil, să le învenineze clipele care nu mai au întoarcere. Adineaori părea că minunea s-a săvîrşit, şi acum, iată!... Un gînd să nu-l mai părăsească: Orice-ar spune Dan, orice-ar face, sunt numai spasmurile acestei nefericiri. Fac parte din însăşi agonia lui. Nu trebuie să le asculte. Nimic să nu-i clintească hotărîrea de a-l scoate de aici...

Tăceau.

Şi în tăcere, pătrunse sunetul cald al unei viori de dincolo.

Au ascultat amîndoi.

— ***La Chaccone de Bach!***... recunoscu Radu.

„La Chaccone de Bach!...” gîndi Dan

Şcheianu.

Muzica se înălţă gravă, cu modulaţiuni de voce omenească, pătrunzînd zidurile, îndepărtată ca un suspin din adîncul pămîntului ori din înălţimile slăvii. O palpitaţie luminoasă de sunete, constelaţie melodioasă risipindu-se dintr-un cer nepămîntesc, pur şi cristalin.

„Cine putea să scoată arcuşului aceste modulaţii dumnezeieşti?” se întrebă Radu Comşa, ştiind că dintre cei de dincolo, nici unul nu fusese înfăţişat geniu al muzicii.

Dan Şcheianu asculta şi dînsul, cu gîtul puţin săltat din perne, ca să audă mai bine, cu respiraţia înăbuşită, să nu tuşească. El ştia cine e. Poetul cu pseudonim de mînăs-tire voievodală, cu monoclul demoniac şi cu obrazul pustulos.

Acum, cu bărbia şi obrazul culcat pe cutia rezonantă a viorii, cu degetele ţinînd aerian arcuşul uşor, Dan ştia că nimic din urîţenia trupească şi din strîmbătatea su- fletească a omului n-a mai rămas. E altceva. Altcineva. Îmbrăcămintea oaselor şi a pielei e numai carcera provizorie pentru ceva mai adînc şi nepămîntesc. Şi ştia Dan Şcheianu că acum dincolo toţi tac, în încăperea ticăloasă şi înecată în fum, cu bărbiile în pumni, în nemişcare, uitînd toată zădărnicia lor, cufundaţi într-o irealitate vastă şi melancolică. Cum de s-a gîndit să-i părăsească? Laş, să fugă de dînşii, să-i renege, să se renege? Îi iubea dureros acum, cu toată deznădejdea, tovarăşi întru acelaşi destin, mistuiţi de acelaşi rău fără vindecare. Numai ei îl înţeleg, îl ştiu. Numai ei se înţeleg, se ştiu...

Acesta, omul de alături, cu sănătatea lui dezgustătoare şi fără nici o chinuire lăuntrică, n-are cum s-o priceapă!...

Vioara tăcu.

Dar sunetele durau încă, legănînd cugetul deasupra miasmelor.

Dan Şcheianu se gîndi să se prefacă, închizînd ochii, că a adormit. Din nemişcarea lui Comşa ghicea însă că e decis să nu plece. Cum îl ura!

Se întoarse şi îl privi duşmănos:

— Simţi o bucurie ***să-mi respiri aerul meu?...***

— Dan!... grăi Comşa cu aceeaşi blîndeţe, care pe Dan Şcheianu îl exasperă. Dan, vezi că din hotărîrea mea nimic nu mă poate clinti. Ai

să înţelegi pînă la sfîrşit că pentru binele tău o fac...

— De binele meu n-am nevoie să-mi poarte nimeni grijă!... Dacă mai ai puţină simţire, pricepe că e o crimă să torturezi un bolnav. Un bolnav cu ceasurile numărate...

— Dragă Dan, făgăduieşte-mi că mîine ai să judeci altfel şi plec!...

— Pleacă acum... Vrei să chem să te dea afară?

Dan Şcheianu aproape strigă ultimele vorbe, atît de tare, încit pisica de pe fereastră fugi speriată.

Se înăbuşi şi tuşi.

Radu încercă să-l susţină, dar Şcheianu, zvîrcolindu-se, îl impinse cu degetele răşchirate..

Părul îi era zburlit şi ud. Ochii convulsionaţi. Cămaşa lipită în plăci umede, pe coaste. Scoase picioarele de schelet din plapomă, să-l alunge.

— Afară!... Vii să mă vezi murind? Canalie!...

— Dan, pentru numele lui Dumnezeu!...

— Mai îndrăzneşti încă? Crezi că n-am înţeles tot, că nu văd? Eşti amantul nevestei lui Virgil. Pe mine vii să mă vezi murind. Aceasta numeşti tu prietenie?... Am să-i scriu tot lui Virgil, ai înţeles?... Tot!... Tot!... Afară!...

— Bine, Dan! se ridică Radu Comşa cu o mîhnire în care Şcheianu citi numai compătimire pentru el şi îl înfurie ca o nouă provocare. Bine, Dan, plec!... Dar să cunoşti că am uitat tot ce mi-ai spus acum. Ştiu că nu poţi să le crezi nici tu! Eu nu le-am auzit!... Şi-am să vin mîine, şi poimîine şi în fiecare zi. Pînă cînd ai să te convingi că numai pentru tine...

— Afară! Ieşi odată afară! gîfii Dan Şcheianu, căscînd înecat gura neagră cu buzele vinete, păşind cu picioarele goale pe podeaua rece, cu cămaşa udă şi boţită, cu mîna întinsă spre uşă..

— Afara!

Radu Comşa îşi încheie paltonul, netezi calm postavul pălăriei. Cu degetele pe mînerul uşii, rosti biruindu-se:

— La revedere, Dan… Mîine să ştii că sunt tot aci…

Dan Şcheianu gesticula horcăind în mijlocul camerei, clătinindu-se pe picioarele deşirate, cu genunchii noduroşi. Nu mai vedea nimic înaintea ochilor, decît o pînză neagră şi toate rămăşiţele puterilor erau adunate în strigătul repetat:

— Afară, canalie! Afară, canalie!

În sală, Radu Comşa se lovi în faţă cu domnul Alcibiade Gîţu, care ascultase la uşă şi, surprins, se prefăcu neindemînatic că aşează ceva într-un cufăr de tablă roşie şi albastră.

Dincolo se auzea acelaşi glas, pe care îl recunoştea acum că e glasul sculptorului vast şi bărbos, intonînd: ***It's long way to Tipperary…***

— Iubite domn, prinse Radu Comşa braţul profesorului de filosofie, prietenul nostru comun, Dan, e foarte, foarte

bolnav!... Înţeleg sacrificiile dumitale şi ale prietenilor dumitale. M-aţi mişcat!... V-aţi strîns într-o cameră, să-i lăsaţi lui singur alta întreagă. Din nefericire, aceasta nu e destul... Se întîmplă să pot face eu şi alţii mai mult... Dan Şcheianu trebuie salvat. Am să te rog să mă ajuţi. Fac apel la sufletul şi la înţelegerea dumitale...

— Mă rog, mă rog!... se oferi foarte măgulit domnul Alcibiade Gîţu, netezindu-şi nasul rotund şi lucios, în care se reaprinsese văpaia de orgoliu.

— Trebuie să-l mutăm pe Dan într-un loc unde să poală fi îngrijit tot atît de bine ca într-un sanatoriu... Îl vom improviza. Am aproape pregătit totul. Te rog, convinge-l şi dumneata, deprinde-l cu ideea... Am să trec mîine dimineaţă. Pentru orice eventualitate şi te rog să nu socoti aceasta ca o ofensă, dă-mi voie să las pentru el cele necesare...

Domnul Alcibiade Gîţu nu se arătă deloc ofensat şi mistui cu îndemînare, în buzunarul pantalonilor, bancnotele strecurate de Radu Comşa.

Îl petrecu pe sub barierele de rufe întinse.

Cum mergeau în tăcere, în soarele care se înclina către asfinţit, Radu Comşa văzu pe o insulă de pămînt zbicit cele dintîi gîze ale primăverii, roşii, punctate cu negru, dezmorţindu-se cu mişcări încete, somnoroase încă. Gîndi că pînă la această primăvară atît de apropiată, Dan Şcheianu nu va mai ajunge. Sufletul lui va fi emigrat în steaua Sopdit. Sau aiurea. Sau nicăieri. Va fi numai pămînt.

O mare milă îl cuprinse. Se gîndi să se întoarcă, să caute cuvîntul bun, magic, care să rupă tot visul acesta rău.

Dar simţi că n-ar mai avea puterea.

În faţa automobilului, domnul Alcibiade Gîţu salută ceremonios, ridicind de pe creştetul chel pălăria tare.

Neculai, şoferul, împături gazeta, dădu drumul motoru-lui, străbătînd îndărăt drumul îngust prin canalul negru şi lichid.

În curtea cu porcul înjunghеat se mai afla jumătate din trupul gras, atîrnat acum de-un picior într-un stîlp. Oamenii cu bucăţi de carne învelite în ziare şi cîrpe treceau ferindu-se de stropii maşinii, lipiţi de gard. Radu Comşa îşi apăsă tîmplele prinse într-un cerc dureros. Trebuie, neapărat trebuie să-l scoată de aici!

Se silea, astfel, repetînd hotărîrea, să-şi înfringă orice amintire neplăcută din vorbele lui Şcheianu, sunîndu-i încă răguşit în urechi. Să uite tot. Cuvintele fără răspundere, delir de bolnav!...

Totuşi se gîndea acum la soarta lui Dan fără iubire. Mila lui era rece, ca împlinirea unei datorii abstracte şi nimic mai mult. Fu mîhnit de această descoperire. A doua zi trebuia să înceapă din nou. Se simţea obosit; Poate e mai bine să vină cu Maria Probotă. Dar unde s-o găsească? N-a vrut să-i spună unde stă. Şi Dan ar fi în stare, în faţa ei, să repete infamia cu care l-a ameninţat şi pe care, desigur o crede.

— Mergeţi la dumneavoastră acasă sau la domnu deputat? întrebă şoferul.

Uitase.

Luminiţa îl aştepta.

Va trece numai să-şi ceară iertare. Avea nevoie de linişte. Să rămînă singur.

4

Cînd maşina sună intrînd în curtea vastă a Vardarilor, ramura ieşeană, Luminiţa îl zări de la fereastră şi-i ieşi înainte, trîntind uşile după ea.

Ghici îndată, din privire şi din chipul cum Radu îi sărută degetele, cu gîndul în altă parte, ghici că se petrece ceva neobişnuit.

— Ce e, Radu? Ce s-a întîmplat?... întrebă ridicind ochii spre el cu îngrijorare şi săltîndu-se în vîrful degetelor, să-i citească în privire mai de aproape.

— Nimic. O migrenă... Ştiu eu?

— Haide, repede. Lasă paltonul!... Sunt sigură că o să-ţi treacă... Dacă vrei un piramidon, îţi aduc imediat din farmacia tanti

Laurei... Avem în salon doi ofiţeri francezi. Au sosit cu avionul de la Salonic de două zile; acum două săptămîni erau la Paris. Îşi debalează ultimele noutăţi aici... Haide!

Luminiţa îl tîrî de mînecă.

Radu Comşa arătă ghetele, pline de tot noroiul din strada Olimp 14.

— Luminiţo, nu pot intra aşa în casă! Mă dor tîmplele. Nici nu-mi pot găsi cuvintele. Aş face o sinistră mutră...

Luminiţa lungi puţintel „botul”.

— Vezi ce imposibil eşti!... Atunci măcar intră aici, alături. Iei un ceai cu mine... Pe urmă te las, dacă eşti atît de tenebros...

Camera era goală. Numai prin uşile deschise, în a treia încăpere, se vedea lumea adunată la ceai, în salonul Vardarilor.

Se auzeau glasuri, hohote de rîs, sunetul pianului întrerupt.

Luminiţa îl trase pînă la divan. După ce-i apăsă umerii, silindu-l să se aşeze, îi cuprinse în palme tîmplele, îi ridică faţa spre ea şi îl privi în ochi.

— Îmi ascunzi ceva, Radule!... Nu mai eşti cu totul lîngă mine... Unde te gîndeşti?... Spune-mi ce ai?...

Radu Comşa îi desprinse mîinile şi îşi apropie obrazul de pieliţa moale şi netedă. În marea sfîrşeală, prezenţa Luminiţei îi aducea acum îmbărbătare. Îi răminea într-adevăr ea, în care să nu se îndoiască; mîna ei pe frunte îi alunga gîndurile mîhnite, îngrijorarea ei îi făcea bine; nu se mai simţea atît de singur ca adineaori. Îi sărută degetele cu recunoş-tinţă. Luminiţa se aşeză alături, hotărîtă să-l spovedească.

Scutură părul scurt şi încîrlionţat, luîndu-şi o înfăţişare gravă, cu care nu era deprinsă.

— Acum începe confesiunea, Radule!... Ori vrei să mă faci să plîng?

Ea nu plîngea nici o dată într-un an şi

socotea această ameninţare argument la care nu se putea împotrivi nimeni.

— Aştept!... îşi încrucişă braţele pe piept.

— Luminiţo, crede-mă; n-am ce să-ţi spun!... Nu mi s-a întîmplat nimic. Nu e vorba de mine. Un prieten... Lucruri care n-au de ce te interesa.

— Am spus că prietenii tăi sunt şi prietenii mei! rosti Luminiţa cu hotărîre, simţind un fel de mîndrie că se poate interesa de chestiuni atît de serioase. Să-l ajutăm, Radule!...

— Din nefericire, Luminiţo, nici un ajutor nu-i mai poate fi de folos.

— Nu înţeleg. Nu mă tortura, Radule!... Spune-mi de cine e vorba?... S-a întîmplat ceva lui Virgil Probotă?

— Nu...

— Mariei Probotă? S-a îmbolnăvit copilul lor?

Luminiţa se gîndi la prietenii lui Radu şi nu mai găsi nici un nume. Comşa îşi privea vîrful înnoroiat al ghetelor.

— Radule, de ce mă chinui? Spune-mi!...

Astfel, uşor şi firesc, Luminiţa trecuse de la durerea pe care voia s-o aline altuia, la nerăbdarea să nu fie contra- riată ea.

— Luminiţo, numele n-are să-ţi spună nimic. E un prieten de altădată... Dan Şcheianu.

— Domnul care scria versuri atît de extravagante? exclamă Luminiţa cu dezamăgire, fiindcă în acest caz nu mai putea fi vorba de ceva serios.

Îi veni îndată în minte o scenă de acum doi ani: ea şi cu două prietene amuzîndu-se extraordinar la lectura versurilor lui Dan Şcheianu, dintr-o revistă de avangardă. Făcuse atunci o parodie foarte izbutită. Unui asemenea om nu i se poate întîmplă nimic grav. Sentinţa stătea scrisă limpede în ochii Luminiţei.

Dar Radu îl apără:

— Da, Dan Şcheianu, cel care scria versuri atît de extravagante!... Nu e vorba de versurile lui. E vorba de viaţa, de moartea lui. A dus o viaţă nenorocită. S-a risipit nebuneşte... Acum moare de ftizie într-o mizerie indescriptibilă!... Vin de la el... Ca şi cum m-aş întoarce din infern.

— Să-l ajutăm, Radule! Merg şi eu cu tine. Am învăţat destul doar să îngrijesc un bolnav!... Îi fac ceai de tei. Am grija termometrului. Luăm cărţi să-i citesc... Numai să nu-mi ceară să-i citesc extravaganţe de-ale lui, că m-ar pufni rîsul!... Sunt o ignorantă şi nu pricep nimic; am rămas la Samain şi Régnier...

Radu Comşa nu arătă nici un entuziasm la hotărîrea Luminiţei. Atît ar mai fi trebuit: Luminiţa în balamucul prezidat de domnul

Alcibiade Gîţu!

— Nu. Luminiţo! Tot ce-am face e de prisos acum. Dacă poţi crede că un ceai de tei şi lectura sunt destul pentru un ftizic în ultimul grad!... O simplă consolare doar... să-l scot de acolo, să-l aduc la mine...

— Cu atît mai bine! Tot n-am intrat încă niciodată în casa ta... Chiar mă gîndeam să vin odată pe neaşteptate,

sau în lipsa ta, dac-am văzut că nu mă inviţi cu de la tine iniţiativă...

Apoi, cu mobilitatea care n-o lăsa să se oprească la gînduri mohorîte şi mereu o împingea către viaţă şi voioşie, uitînd toată mîhnirea lui Comşa şi proiectele ei miloase, apucă o scoică răsucită de pe măsuţa din faţă şi o duse la ureche. Ascultă ăulitul dinlăuntru, zîmbi şi o lipi de urechea lui Radu:

— Auzi?... Ne vorbeşte prin telefon marea de la Constanţa!...

În ochi nu mai avea decît viziunea luminoasă a mării: soarele sclipind pe talazuri, bărcile cu pînze albe, cum porneau dimineaţa în larg.

Chemarea apei suna aci, aproape, închisă în scrinul de sidef trandafiriu, cu colţurile încovoiate.

— Nu ţi-am spus, Radule!... Ieri am dat în jerseul meu cel alb, în buzunar, peste un pumn de nisip şi de scoici... Aşa cum le-am pus înadins, îţi aduci aminte? pe plajă. Să ne amintim mai tîrziu, iarna. Era aşa de trist!... Serios că îmi venea să plîng. Cum înotam pînă departe!... Seara cea dinainte de a pleca tu, pe terasă, la cazinou... Ce-o fi acolo, acum? Au să mai ajungă vreodată Constanţa şi marea din nou ale noastre?

Îşi apăsă iar în ureche scoica prin care marea îi vorbea prieteneşte, de dincolo de zidul nepătruns.

Vru să aprindă o ţigară lungă şi subţire, rusească, dar îşi luă seama.

O zvîrli alături de cutia cu chibrituri:

— Şi eu, care uitam să-ţi aduc ceaiul! Am început cu amintirile, ca tanti Laura...

Sări în picioare şi trecu vîrtej printre uşi...

Radu Comşa îşi prinse fruntea în mimi, cu coatele rezemate pe genunchi. Dar nu-l mai dureau tîmplele şi nici nu observase cînd durerea a încetat. Gîndul se îndepărta de la Dan Şcheianu. Era acum sigur că totul se va

sfîrşi cu bine, fără greutate.

În salonul din fund se aprinseră brusc luminile. Văzu un ofiţer francez, în uniformă albastră cu multe curele noi, încrucişate peste umeri, vorbind în picioare cu Laura Vardaru, care ţinea o ceaşcă de ceai în mînă.

Apoi, trecind alături, prin faţa uşii, Elena Bilbor cu Scarlat Măinescu...

Cum de-a pătruns Scarlat Măinescu în casa lui Vardaru? Îşi aminti scrisoarea Elenei Bilbor către Luminiţa, unde îl găsea elegiac şi absent de la cele pămînteşti. Acum îi şoptea ceva în ureche foarte apropiat. Elena Bilbor asculta cu ochii duşi, răsucind un şnur de la haină. E un individ primejdios. N-a trecut o lună de cînd l-a văzut la cercul ofiţerilor ruşi, operînd ca un cartofor de meserie, cu Lola lui văpsită şi înconjurată de oameni beţi. Poate ar fi o datorie s-o prevină pe Luminiţa!... Fetele romanţioase ca Elena Bilbor, care văd în cel dintîi aventurier un tip excepţional şi eroic, sunt osîndite să cadă victime...

Dar cînd Luminiţa apăru cu serviciul de ceai, Radu Comşa uită aceste caritabile intenţii.

Luminiţa se ghemui lîngă el, cu picioarele strînse dedesubt. Aprinse ţigara şi aruncă măiestrite spirale de fum.

— Cînd mergi cu noi, la Chioaia? Săptămîna viitoare pleacă şi regimentul lui unchiul Pol. Scrie şi Mihai că aşteaptă să fie trimis la corp peste o lună. Pleci şi tu peste cîteva săptămîni... Am să rămîn singură, Radu şi oricît vreau să fiu tare, mă simt neliniştită...

Îşi rezemă capul de umărul lui Comşa. Îl privi mult, cu ochii de jos în sus.

— Papà spune că războiul nostru de-abia acum începe! Şi tot aşa susţin şi ofiţerii aceştia, veniţi de la Paris... E monstruos cum vorbesc toţi cu atîta sînge rece, parcă n-ar fi vorba de moarte!

Strivi ţigara în scoica trandafirie, unde chemarea mării murise pentru dînşii; o mai păstra acolo numai pentru urechea ei roză de sidef, să-şi cînte singură, cînd odaia e goală...

Radu Comşa îi privi figura indecisă în crepuscul. Era Luminiţa şi n-o mai recunoştea. Glasul sunase cu o nelinişte străină. În umbră

nu se lămurea decît o umbră.

Abia acum pentru neamul Vardarilor începea încercarea cea mare.

Îi cuprinse mijlocul şi o strînse aproape.

— Încep să nu te mai recunosc, Luminiţo ! Să-ţi fie cu adevărat frică?

— Mie?... Pardon!

Şi Luminiţa sări în picioare, scuturîndu-şi părul.

— Pardon! Dimpotrivă, sînt bucuroasă că nimeni n-are să poată spune că Vardarii sunt ca toţi domnii şi toate doamnele care voiajează la Kiev, la Kerson, la Paris, la Stockholm... Pretutindeni unde şi-au dus juvaerele şi căţeii. Ne deosebim de lumea aceasta a noastră, pe care uneori o simt din ce în ce mai puţin a noastră!... Pleci tu, pleacă Mihai, pleacă unchiul Pol!... Nu e destul însă că pleci tu?

Radu se ridică.

— Nu. Nu! Stai!... îl opri Luminiţa. Aceasta nu însemnează că pleci chiar acum!

— Tocmai! surîse Radu. Mai avem timp... Acum, Luminiţo, trebuie să văd ce se poate face cu Şcheianu... Să aflu adresa Mariei Probotă.

— Ce zăpăcită incorigibilă sînt!... Uitam de bietul Şcheianu al tău. Ce facem cu el?

Luminiţa întrebă îngrijorată, ca şi cum dînsa avea să-i decidă imediat soarta.

Dar tot atît de repede uită. N-aşteptă răspunsul. Îşi amintise altceva.

— Aşteaptă-mă o clipă!... Am pentru tine o surpriză...

Fugi în camera de alături şi se întoarse cu cîteva flori albe, mici, abia desluşindu-se în umbra care cuprinsese încăperea.

Îi duse la nări florile de primăvară, fără alt miros decît acel rece şi jilav al zăpezii.

— Ghiocei... Cei dintîi!

Îi prinse cîteva fire în încheietoarea stîngă, la piept; îi apucă gîtul, sărutîndu-l apăsat pe buze. Se strînse lîngă el, dezmierdindu-l pe gură, cu o înceată atingere a părului. Se smuci cînd simţi că zvicniturile inimii îi îneacă răsuflarea.

—Acum să ieşim tiptil... Căci dacă se află că eşti aci, nu mai scapi. Încă o dată buzele. Pa!...

Acasă, Radu Comşa găsi o telegramă scurtă:

„Mama pe moarte, te aştept ăm, Anica.”

Scăpă hîrtia din mînă.

Cercul nevăzut din jurul lui se strîngea.

5

În aceeaşi noapte, zăvorît într-un compartiment întune-cat, cu ferestre de scînduri, călătorea spre celălalt capăt al Moldovei.

Trenul se tîra scîrţîindu-şi osiile în noapte, oprindu-se nesfîrşit în gări neluminate; s-ar fi spus că nu vine de nicăieri şi nu va ajunge niciodată undeva.

Se auzeau glasuri în culoarul ticsit, oameni trîntiţi pe jos, oftînd, moţăind pe lăzi, bocănind pe coperiş. Bine gîndise să folosească împuternicirile de la minister, care-i dădeau drept la o cutie de acestea rezervate pentru curier! Altfel ar fi mers şi el acăţat pe o scară, îmbrîncit de soldaţii români cu desagi şi de soldaţii ruşi care-şi sunau ceainicele, urcînd şi coborînd într-o necurmată năvală, din staţie în staţie.

Aci era frig, vîntul trăgea printre crăpăturile scîndurilor, banca era tare; dar se afla singur. Şi gîndurile se adunau din întuneric, adînci ca întunericul.

Radu Comşa n-ar fi putut găsi un loc mai potrivit, unde să-şi măsoare, cu alt cuget decît cel dintotdeauna, viaţa.

Acasă, printre oamenii, printre obiectele şi îndeletni-cirile din fiecare zi, l-ar fi prins îndată gesturile obişnuite; s-ar fi întins pe patul lui, în camera lui, ochii s-ar fi oprit la obiectele cunoscute – aci era singur, într-o noapte pustie, fără sfîrşit, pe-o scîndură care-i strivea oasele ca laviţa unei celule de ispăşire.

Trenul rătăcea clătinindu-se în bezna opacă, purtînd oameni care nu mergeau nici unul către o bucurie. Străbăteau prin pereţii subţiri gemete şi oftaturi; foşnetul trupurilor muncite prin somn.

Întîia oară simţea direct că dincolo de Iaşii de unde nu se mişcase patru luni, se întindea un pămînt plin de crunte chinuri. Din cîmpurile negre în care înainta gîfîind locomotiva, vîntul umed părea cîteodată că răscoleşte vaiete. Era un cer nepătruns de catran, nu se desluşeau sate, nici un locaş omenesc; lugubrul convoi al vagoanelor străbătea un negru şi mort pustiu. Iar acum, Radu Comşa ştia că în bezna aceasta mulţi nu-şi află odihnă şi multe trupuri se zvîrcolesc în spasmuri şi că mulţi n-ar vrea să se mai deştepte mîine la alte suferinţi, care nu mai au capăt.

Le ştiuse acestea şi ieri; dar ieri nu-l atingeau. Se petreceau alături de ochii săi.

Bucata de hîrtie care-i căzuse în mînă îl întorcea neaşteptat într-o lume de unde uitase cu desăvîrşire că-l mai ţin prins, rădăcini.

La femeia de-acolo, pe moarte – nici nu-i venea să-i spună „mamă” – nu se mai gîndise decît rar şi vag. O ajuta: un mandat poştal, cîteva rînduri scrise pe cotor, în grabă. Nici ei nu aşteptau mai mult. Pentru toţi devenise un străin, un domn. Se sfiau şi să-i spună pe nume. Ce-au făcut în timpul acesta? Cum le era viaţa?... De cîte ori se furişase în minte întrebarea, rar tresărită în mijlocul îndeletnicirilor lui zilnice, îi apăreau imagini şterse. Închipuirea nu se oprea la nimic precis, toate se topeau, se risipeau într-un fum. Reconstituia gesturi exterioare, dar din sufletul lor nu mai străbătea nimic, nu-i mai cunoştea. Cu şase ani în urmă, sora lui, Anica, îl vestise că şi-a găsit un bărbat, unul de-ai lor, un ţăran. De atunci îl înştiinţa de fiecare dată cînd avea un copil: trebuie să numere vreo patru acum,

dacă-şi mai aminteşte bine. Încolo, ce apropiere putea fi între dînşii şi el? Poate îi iubeşte, dar aşa cum poţi iubi oameni din altă planetă.

În cea din urmă vacanţă cînd a cercat să se întoarcă acasă – era licean atunci, bursier învăţat cu toată orîn- duiala civilizată şi confortabilă din internat – s-a răsucit nopţile pe laviţa tare, fără somn.

L-a umilit grosolănia lor primitivă la mîncare, felul de-a vorbi, neştiinţa lor fără vindecare. Şi-a mutat cărţile de colo-colo; ziua şi-o petrecea hoinărind pe pîrîu, la cîmp, în luncă, singur, ocolit de foştii tovarăşi, acum băietani desculţi şi cu mîinile bătătorite de plug şi de coasă. Se întorcea seara şi nu ştiau ce să-şi vorbească...

Nu l-a mai ispitit niciodată gîndul să mai calce acolo. Îi ajuta de departe.

Cu aceasta se simţea împăcat. Cîţi alţii nu-şi mai amintesc nici atît, niciodată? Primea răvaşe de la bătrînă, simple şi înduioşătoare cuvinte dictate cărturarilor din sat, notarul sau învăţătorul şi prelucrate, după tipicul lor: îl chema, se simţea slabă. Îl iubea, desigur, fiindcă era singurul ei fecior, învăţase carte de capul lui, nu-i adusese nici o mîhnire, şi departe, în oraşul pe care dînsa nici în închipuire nu-l putea vedea, îşi trăia o viaţă despre care toţi vorbeau cu minunare şi laude. Dar chemările acestea, dovezile lor stîngace şi insistente de dragoste, atunci chiar, cînd se silea să fie înduioşat, nu-l puteau mişca mai mult decît gîndul că undeva, îndepărtat, în fundul Chinei de o pildă, nişte oameni necunoscuţi şi de altă rasă, într-o colibă, ar pomeni de dînsul cu iubire şi dor. El îşi istovise tot ce era duioşie în muncile aspre cu care îşi lărgise loc în viată, singur şi biruind lipsuri grele. În două rînduri, sora lui, în semn de recunoştinţă de bună seamă pentru atîtea

ajutoare băneşti venite fără să le ceară, îi trimisese cîte-o cămaşă ţărănească cu flori cusute, aşa cum auzise că îmbracă la oraş, noaptea, domnii. Era muncă migăloasă acolo, degetele obosite împunse de ac, seara, după ce s-au întors de la cîmp. A vrut să gîndească plin de iubire şi de milă la toate acestea, aşezindu-şi pînza albă înainte, în care fieştece floare de mătasă neagră şi roşie însemna mai mult decît împunsăturile unui ac cu fir de aţă la capăt; o dezmierdare tăcută şi sfielnică de soră. Dar el găsise cămăşile acelea ridicole, cu chenarele lor pestriţe şi le aruncase undeva, printre lucrurile netrebuincioase.

Acum se lămurea încă nehotărît, ca un presentiment, o ireparabilă mustrare. Zilele bătrînei sfîrşeau. Poate n-avea s-o mai găsească în viaţă. Telegrama era veche de două zile, pînă i-a ajuns. Îşi arătase dorinţa să-l vadă. Nu i-o împlinise. Nici cînd s-a întors de peste graniţă, după doctorat, cu toate hotărîrile din drum, n-a mai găsit timp să se repeadă o zi la dînşii.

N-a mai avut timp? Nu! N-a simţit nici o chemare...

Vru să-şi aducă aminte chipul bătrînei şi nu izbuti.

Se lămureau alte figuri de bătrîne, obraze imprecise de ţărancă, aşa cum sunt în gravurile anonime din manualele de geografie, din cărţile poştale cu porturi naţionale: o figură asemănîndu-se cu toate femeile bătrîne de ţară şi nesemănînd cu nimeni. Dar chipul cel adevărat, ochii, gura, trăsăturile, fruntea care se plecase de atîtea ori deasupra lui cu simplitate şi cu blîndeţe, se risipise de mult într-o pîclă.

Ceva era uscat aci, în suflet, ca un vreasc.

Radu Comşa se ridică în picioare, să-şi dezmorţească trupul îngheţat în toată partea unde suflase vîntul de la fereastră.

6

Trenul se oprise într-o staţie.

De multă vreme poate; nici nu prinsese de veste cînd.

Acum părea că va rămîne înţepenit pentru totdeauna aşa, în mijlocul cîmpului.

Printre crăpăturile scîndurilor din fereastră, se legănau cîţiva copaci mai negri decît noaptea. Treceau oameni balansînd în mîini felinare cu flacăra uleioasă şi ştearsă... Glasuri. Cineva îşi făcea lor cu anevoie printre soldaţii de pe culoar. Bîjbîi încheutoarea, se auzi frecatul unui chibrit, o clipă pîlpîi o flacără.

— Nu mai cercaţi, domnu sublocotenent! E închis pe dinlăuntru... Un domn curier!..

Sublocotenentul rosti cîteva cuvinte puţin amabile la adresa tuturor curierilor, cîţi au fost, sunt şi vor fi.

— Vă facem loc aci, domnu sublocotenent. Pă sacii noştri! Ca la război...

Se auzi soldatul ridicîndu-se, mutînd sacii.

— Aşează-te şi tu, băiatule. Fumezi?... întrebă glasul ofiţerului.

Apoi, după un timp:

— Mai eram cu cineva, camarade! Nu şi-o fi găsit loc şi mă caută... Trage tu o fugă pînă jos şi strigă: domnul locotenent Ghenea de la 37... Dacă răspunde, cheamă-l aci! Spune-i că-l pofteşte sublocotenentul Cernegură. Bogdan Cernegură!...

Soldatul îşi făcu loc să iasă.. Se desluşi foşnetul măntăii frecate de perete, în înghesuială. Apoi glasul, strigînd pe lîngă vagoane, de la unul la altul...

— Domnu locotenent Ghenea!... Domnu locotenent Ghenea, dă la treişişapte!...

Locotenentul Ghenea răspunse de undeva. Se auzea tropăind. Sunară ciocănituri metalice de armă.

Un glas cald, de bariton, întrebînd:

— Aici eşti, Cernegură?

Celălalt răspunse bucuros. Dincolo de perete, prin întuneric, se putea înţelege din mişcări că locotenentul Ghenea se descinge şi că-şi desface nasturii de la manta.

Rosti:

— Numai de nu mi-ar sparge Ion damigeana! O aşteaptă băieţii ca iarba de leac...

Fără îndoială, noul-venit se aşezase pe sac, fiindcă suspină ca un om care-şi face loc şi întinde picioarele.

— Bine că am găsit şi atît! spuse sublocotenentul care se numea Cernegură. Credeam că rămînem pe jos. Am dat întîi peste un vagon cu soldaţi ruşi.

— Şi eu am avut de furcă... Dăduseră năvală la maşină, să ia toată apa clocotită pentru ceai... Mecanicul se văieta că rămînem aici pînă cine ştie cînd: îi iau apa, îi iau şi presiunea locomotivei. Noroc c-am descoperit nişte ofiţeri de-ai lor, să facă ordine, polcovnici ori aşa ceva...

— Ordine făcută de polcovnici! Îmi închipui eu!... Înjurături, răcnete şi bătaie! N-are să dureze mult asta! Plesneşte, dragă Ghenea!....

Tăcură un timp. Se auzi pîrîitul unui chibrit. Desigur fumau.

— Ţine de aici, băiatule!

— Trăiţi! Rosti glasul soldatului care le făcuse loc.

— Haide, aprinde! Din ce regiment eşti, camarade?

— Şapşce Mehedinţi!

— Din regiment chiar, sau vărsat?

— Din regiment, don locotenent... Contigentu nousute paişpce... Don judeţ, comuna Ilovăţu... Scăparăm dă la Alion.

— Şi cum te simţi aici, în Moldova?

— Ordonaţi!...

— Cum te împaci cu Moldova?

— De!.... Moldova ca Moldova!.... Dar ne gîndim la casele noastre, la femei... Auzirăm că le batjocoriră inamicul, domle locotenent!

— Le-om plăti, camarade!

— Le-om plăti, domle locotenent, că ăl de sus e mare...

Soldatul lăsă să treacă un timp. Oftă şi se

auzi cum scuipă.

— Le-om plăti, domle locotenent. Dar batjocura rămîne tot batjocură! N-o spală nici ăl de sus... Ordonaţi?

— Acolo nemţii, aci lichelele noastre!... Totuna! încheie amar glasul sublocotenentului care se numea Cernegură...

La uşă, din nou fu larmă şi încăierare. Voiau să mai străbată alţii, dar cei dinăuntru se împotriveau cumplit de înverşunaţi.

Glasurile se depărtară.

— Mă gîndesc, sună glasul de bariton al locotenentului Ghenea, mă gîndesc că din lupta desperată care se dă pentru ocuparea unui loc în vagon, un psiholog ar trage concluzii ingenioase... Un psiholog şi poate un sociolog. Şi mai ales, aceasta nu acum, cînd e un haos... În timpurile normale... Toate celelalte clasificări se anulează; rămîn numai două categorii de călători. Acei care au ocupat un loc şi cei care rîvnesc la unul!... Se uită unii la alţii cu duşmănie. Cel de pe culoar dă tîrcoale uşilor, deschide şi întreabă dacă nu găseşte loc, deşi vede bine că nu e... Dar aşteaptă un miracol absurd! Cei dinlăuntru răspund răstiţi, sau cu părere de rău ipocrită, după temperament. Omul închide uşa, oftează, îşi freacă şalele, se chinuie pe un geamantan. Se uită cu invidie la domnul care citeşte ziarul înăuntru şi fumează întins picior peste picior; la doamna care ronţăie un baton de şocolată sau îşi verifică, într-o oglinjoară, roşul buzelor... O speranţă imposibilă îl împinge să mai încerce o dată. Iar mai întreabă ...„Nu vedeţi că nu e loc?” răspunde răstit domnul gras, ai observat cîţi domni graşi călătoresc de obicei în tren?... Şi domnul îşi înfundă nasul în ziar, iar cel de afară gîndeşte lucruri amare şi crîncene pe socoteala domnului gras dinlăuntru, desigur un parvenit. Pe urmă, domnul gras din compartiment se dă jos într-o staţie şi

cel de pe culoar îi ocupă locul. Ce fericire! Îşi întinde picioarele, scoate un ziar, cere permisie să fumeze, încearcă să intre în vorbă cu doamna frumoasă, ai observat că întotdeauna doamnele care călătoresc în tren sunt frumoase sau cel puţin distinse?... Acum e acolo ca de cînd lumea, zîmbind, lăfăindu-se, povestind anecdote tovarăşilor de călătorie, ai observat că jumătate din anecdotele care circulă îşi au originea în tren? Iar în locul lui, a apărut pe culoar alt domn care nu-şi găseşte astîmpăr, îşi frămîntă oasele, oftează şi tot deschide uşa... Repetă exact ceea ce făcea adineauri domnul de pe culoar, care stă acum foarte confortabil, picior peste picior, în compartiment... Dar acum, tocmai domnul acesta din compartiment, care-a uitat complet şi reflecţiile şi durerea din oase, se răsteşte enervat, taman cum făcea domnul gras şi par-venit care s-a dat jos: „Nu vedeţi că nu e loc?” Şi chiar mai adaugă de la dînsul, cu ironie: „Doar dacă nu vrei să te aşezi

în braţele mele!...” Ar putea jura chiar că cel de pe culoar, care tot se iţeşte la uşă, e un individ suspect, fără bilet de clasa a doua sau, cine ştie, poate fără nici un bilet, clandestin: unul care pîndeşte să şterpelească un geamandan. În timpul acesta, domnul de afară, după ce a trîntit uşa, s-a aşezat pe geamandan, gîndind lucruri teribile pe socoteala celui dinăuntru: un individ scîrbos şi impertinent. Pînă cînd îşi găseşte şi el un loc şi trece în categoria celor dinlăuntru, adoptînd imediat toată mentalitatea, impertinenţa şi, ca să zic aşa, spiritul de clasă. Exact ca în societate: psihologia indivizilor care trec dintr-o clasă socială în alta, uitîndu-şi obida şi revolta clasei lor, ca să se solidarizeze cu cea în care a parvenit. Mă gîndesc că, dacă voi scăpa vreodată din războiul acesta, să arunc uniforma, am să utilizez toată povestea în teza de doctorat: psihologia de clasă a burgheziei române... Şi încă ceva... Ai observat cu ce aroganţă privesc cei din trenurile exprese pe cei ghemuiţi la ferestrele trenurilor personale sau mixte, oprite în gări cu jumătăţile de ceas, în vreme ce expresul lor trece puşcă? Ai crede o superioritate pe care le-o dă viteza asupra celorlalţi muritori...

Amîndoi ofiţerii de pe culoar rîseră la gîndul acesta, deşi trenurile exprese nu mai erau acum decît amintiri dintr-o epocă abolită.

Apoi se făcu tăcere. Se auzi bocănitul cizmelor în perete. Desigur, îşi făceau loc să aţipească.

Radu Comşa se întinse pe bancă, învelindu-se peste cap cu pledul. Lemnul băncii mirosea a văpsea de ulei.

Trenul începu să se mişte, scîrţîindu-şi osiile. Se legăna tîrîndu-se încet, pe calea fără sfîrşit, în noaptea nepătrunsă.

Îl cuprinse somnul învălmăşit de visuri stranii, aşa cum îl chinuia totdeauna în nopţi

grele... Acum sora lui, Anica, îi aducea un teanc de cămăşi de noapte, cusute cu aţă roşie şi neagră. Luminiţa îl îmbrăcase în silă cu una peste haină, rîzînd cu hohote:

„Ce caraghios eşti, ca un oltean cu zarzavaturi! Un oltean. Din comuna Ilovăţ, contingentul nouă sute paişpce...”

Apoi se afla în tren: un expres trecind vertiginos în gări, unde alte trenuri personale rămîneau trase pe linii moarte, cu oameni adormiţi la ferestre, încremeniţi aşa pentru veşnicie, într-o zăpuşeală care muia totul ca într-un peisaj de cocă. Cineva îi plictisea mereu, încercînd să intre pe uşa compartimentului. Avea chipul lui Virgil Probotă, totuşi îi era cu desăvîrşire străin. Şi Radu îi striga enervat:

„Nu vezi, domnule, că nu e loc? Vrei să stai în braţele mele?”

... Se întorcea cu faţa către cei din compartiment:

„E imposibil să te mai înţelegi cu asemenea indivizi... Desigur, nici n-are bilet de clasa întîia!...”

Ceilalţi dădeau din cap: „Avea dreptate! Nu se mai poate călători astăzi în linişte. S-a umplut lumea de tot soiul de indivizi care ne pîndesc să ne ia locul.” Virgil Probotă îl privi atît de trist, atît de trist, cu toată mustrarea în ochi!... Şi lui îi părea rău, ar fi vrut să-şi ceară iertare, dar cineva străin striga cu glasul lui:

„Nu vezi că nu e loc? Nici pentru tine, nici pentru Maria, nici pentru Dinu... N-aveţi bilet, nu pot!...”

Pe urmă, într-o gară, cînd au trecut, lumea din vis s-a îmbulzit alergînd cu mare agitare din toate părţile. Expresul călcase pe cineva. Se plecă pe fereastră să privească.

Dan Şcheianu, cu trupul tăiat în două, tîra în mîini, ca un crab, numai jumătatea de sus a corpului, ridica un pumn plin de sînge şi

căscînd gura lui neagră cu dinţii ştirbi, striga în urmă:

„Canalie! Radu Comşa, canalie!...”

Expresul gonea ameţitor, totuşi ciudat, gara, cu pămînt cu tot şi cu oamenii adunaţi în jurul lui Dan Şcheianu, fugea după dînşii, învîrtindu-se ca o arie; el nu-şi putea desprinde ochii de la jumătatea de trup, tîrîndu-se oribil şi strigînd cu pumnul ridicat:

„Canalie! Radu Comşa, canalie!”

„E un nebun! Îl consolau ceilalţi călători din compartiment, îl cunoaştem, e cel cu versuri extravagante!”

S-a întors, fiindcă a recunoscut glasul. Era glasul Luminiţei. Cînd a venit aici? Luminiţa surîde, îşi scutură părul negru, cu gestul ei obişnuit şi îi pune la ureche o scoică:

„Ascultă, Radule, ne vorbeşte marea de la Constanţa!...”

Dar în locul murmurului din pîlnia de sidef, scoica îi strigă cu glasul lui Dan Şcheianu:

„Canalie, Radu Comşa, canalie!...

Radu Comşa se deşteptă. Gîtul îi amorţise. Îşi freca ochii. Cum ar fi vrut să fie totul un vis absurd, din care s-a eliberat, trezindu-se în camera sa! Dar se afla în tren, realitatea nu era mai puţin chinuitoare decît arătările visului; glasul lui Dan Şcheianu îi suna în urechi ca ieri, în mizera odăiţă din strada Olimp şi în buzunar foşnea hîrtia telegramei care adusese vestea de moarte...

Prin crăpăturile scîndurilor de la fereastră pătrundea, vînătă, dimineaţa.

Deschise uşa să vadă unde au ajuns.

Cei doi ofiţeri dispăruseră. Şi soldatul din Mehedinţi.

În locul lor, o ţărancă dormea cu capul pe un desag. Pînă în capătul culoarului, alte trupuri întinse.

Trenul vui pe un pod. Apa se vedea în negură, opacă, plumburie, ca într-o oglindă

aburită. Cîteva sălcii îşi plecau ramuri subţiri, vîrf cu canafuri cenuşii.

Recunoştea locurile. Se apropia. Deschise valiza să-şi clătească gura cu apă de dinţi şi să-şi spele tîmplele cu colonie.

Soarele luci o geană roşie, apoi se stinse astupat de nori.

Dimineaţa fu rece şi întunecată, ca un amurg.

În gară, un singur amploiat somnoros, cu gulerul hainei ridicat peste cămaşa de noapte... Clădirea roşie, în care cobora în cele dintîi vacanţe, îi păru mai mică şi mai sărăcăcioasă. Salcîmii negri, încă fără muguri, îl primiră cu braţe ghimpoase, ostil. Cîteva păsări ciuguleau grăunţe în praf. La fereastra şefului de gară se afla întinsă o plapomă şi perne, să se aerisească; înlăuntru, în umbră, se vedea, probabil în faţa unei oglinzi, o femeie cu braţele goale şi grase, pieptănîndu-se.

Soldaţi români şi soldaţi ruşi vorbeau între ei cu semne şi cu glasuri răguşite după somn.

Cu valiza în mînă, se îndreptă în dos, să caute o căruţă. Se ridicase alături o clădire nouă pe care n-o cunoştea. O firmă proaspăt vapsită, de ospătărie: ***„La Oituz”***, cu un infanterist, ţinînd arma la picior... În faţă, o fîntînă. O fată cu poalele în brîu turna apă din ciutură.

Se opri să-l privească: hainele tîrgoveţe şi valiza de piele din mîna lui Comşa erau ceva cu totul nou aici.

Călătorul găsi anevoie un băiat cu o căruţă. Băiatul întinse un ţol de cînepă pe maldărul de paie. Dădu bici.

Roţile, fără arcuri, dîrdîiră pe pietrişul grunzuros.

7

Astfel, sub cerul leşiatic de martie, printre ogoare negre, pe alocuri cu pete de zăpadă încă netopite, Radu Comşa, chircit pe un braţ de paie, în hainele lui orăşeneşti suflate de vîntul tăios, străbătea, îndărăt, după ani, drumul uitat.

Toate erau aceleaşi şi totuşi schimbate.

Ruina de han, fără acoperiş, cu zăbrelele de fier ruginit la ferestrele boltite, i se păruse totdeauna uriaşă; era acum numai o zidărie surpată.

Cîţiva plopi întindeau crengi uscate, sunate de vînt ca oase de mort. În tulpinile groase se căscau scorburi negre cu urme de focuri. Aici se mai aflau altădată încă doi plopi, apropiaţi şi uriaşi, cei mai bătrîni din toată şoseaua domnească.

Nu mai sunt, An rămas numai cioatele.

Sîrmele telegrafului gemeau metalic, încordate de vînt.

Căruţa coti din şosea pe alt drum, mai strîmt. Se încrucişară cu un convoi rusesc: nesfîrşit lanţ de căruţe, lăsînd în urmă duhoare de peşte, de iuft, de mahorcă.

Oameni bărboşi, în măntăile sure, cîntau şi rîdeau. S-ar fi crezut că acesta e destinul lor scris pînă la sfîrşitul veacului: să rătăcească de la un capăt de lume la altul, cu căruţele lor verzi.

— La Hîrtoape, tătă iarna a mers amar di ruşi... Amu-i scoate, îi duce la poziţie! vorbi băiatul intorcind obrazul vînăt de frig, cu doi ochi verzi-cenuşii ca boabele de cafea crudă.

Văzînd că domnul din fundul căruţei nu spune nimic, tăcu, mînînd, cu seriozitate de om mare, căluţul fără putere, cu coastele ieşite prin piele.

Pe vale, dinspre ape, vîntul sufla mai aspru. Nori negri înaintau astupînd orizontul cu un zid. Spini tăiaţi de astă-vară se rostogoleau pe haturi. Departe, pe un clin prăvălat, se întindea un lan de grîu, încolţit din toamnă, cu verdele crud... Iată şi livezile fumurii ale satului; iată clopotniţa albastră!...

Radu Comşa se întrebă unde e bătaia de inimă despre care pomenea lectura din şcoală: revederea locului natal?

El simţea numai un mare pustiu sub cerul noros.

În sat, cîţiva moşnegi, cîteva femei întoarseră capetele. Nu-l recunoştea nimeni. Soldaţii ruşi, cu cizme uriaşe, păşeau peste şanţuri. Un jandarm îl măsură cu severitate. O casă nouă, două, trei... Alta s-a lăsat pe-o coastă, cu un perele umflat sub apăsarea streşinii de paie putrede, gata să plesnească.

Îşi aminteşte: casa lui Ilie Băluţă... Unde s-a păstrat numele ascuns, să iasă la iveală acum?

— Mergem la primărie? întrebă băiatul, socotind că muşteriul lui e vreo autoritate în inspecţie.

— Mergi înainte!... Îţi spun eu unde opreşti! Ai să faci pe-o uliţă, la stînga...

Şi Radu Comşa îşi adună toată atenţia şi amintirile, ca să poată recunoaşte care e uliţa pe unde, copil cu picioarele goale, călcase de mii de ori.

În faţa casei văzu gospodine adunate. Îşi aruncă ochii. Fereastra deschisă: înăuntru pîlpîind flăcări de lumînări.

O ţărancă se desprinse dintre celelalte. Veni la el cu barizul coborît pe ochii plînşi: Anica.

Radu Comşa îşi spuse că, dacă ar fi văzut-o în altă parte în oraş, nu şi-ar fi recunoscut sora; deşi în obrazul ei oricine ar fi descoperit trăsăturile lui, fiindcă între frate şi soră era o izbitoare asemănare.

O sărută. Pe buze simţi gustul sărat al lacrimilor. Femeia rămase cu mîinile de-a lungul trupului, neîndrăznind să-i spună pe nume: Radu, Radule! Domnului acestuia străin. Radule, aşa cum îi spunea Zoe Vesbianu; aşa cum îi spunea Luminiţa Vardaru...

Deodată, Anica se răsuci, îşi rezemă fruntea cu cotul îndoit de stîlpul porţii şi începu să bocească, după rîn- duiala femeilor de ţară:

— S-a dus şi ne-a lăsat mămucuţa noastră!... Cui rămînem noi de-amu, mămucuţa noastră?...

Radu îşi încleştă dinţii să se stăpinească. Nimic nu-l împietrea mai mult ca o femeie

plîngînd, dar încă una bocindu-se!

O apucă de braţ şi îi ridică mîna; îi şterse cu batista lui lacrimile:

— Ana... Anico! Fii cuminte! Lasă acum... Dumă acolo!...

Anica tăcu deodată, îşi înnodă barizul sub bărbie şi merse înainte.

Femeile deschiseră trecerea.

Radu Comşa se opri în prag, cu pălăria în mînă.

Pe masă, în mijloc, în sicriul de scînduri, văzu numai faţa pămîntie, cu brazde adînci şi mîinile negre şi mari, încrucişate pe piept.

Patru lumînări de ceară tremurau flăcări palide în lumina zilei, la căpătîi şi la picioare.

Radu lepădă pălăria, apropie buzele de fruntea rece ca osul, de mîinile aspre.

Anica se lăsă în genunchi, începu să plîngă încet, cu faţa ascunsă, cu broboada căzută pe părul despletit.

Dar el rămase în picioare, aşteptînd lacrimile care nu veneau...

Aceasta era tot?

Îşi adună privirea la obrazul cu creţurile mărunte şi împăienjenite, la buzele vinete, strînse pe gingii, care se cunoşteau că dedesubt nu mai au dinţi. Un ochi neînchis bine lăsa să sclipească sub pleoapă albul sticlos. Un cap de bătrînă moartă...

Aceasta era tot!

Îşi repetă: „E mama, mama, mama!... A fost cea dintîi blîndeţe a vieţii. Şi-a împlinit osînda cu resemnare: acum ochii ei nu mai rîd, inima s-a oprit, gîndul înăuntru e rece. De ce nu vin lacrămile? De ce în loc de durere, numai un gol şi voinţa silnică să lăcrimez?”

Îşi lipi fruntea de secîndura sicriului.

Cu ochii închişi, căuta să-şi treacă în minte toate întîmplările ce aveau să-i aducă năvala de deznădejde; clipe în care amintirea trebuia să-l înduioşeze cu un amănunt, gîndul că moartea e o taină înfricoşată şi fără întoarcere. Ceea ce îl aştepta şi pe Dan Şcheianu! îşi aminti cu răceală.

Dar plînsul nu venea.

Deşertul acesta care-i goleşte răsuflarea, să

fie oare durere? Ce miros greu, de feştilă şi de tămîie!... Era credincioasă; ţinea toate posturile, se închina cu evlavie... Poate a închis ochii cu siguranţa că începe numai altă viaţă, cea veşnică, ultima amăgire... Şi dac-ar fi? Dacă sufletul e aici, aproape, ca o suflare invizibilă, dînd tîrcoale ca umbra unei păsări în jurul cuibului deşert? Dacă îl ştie, îl vede, îl înţelege şi i-e milă de uscăciunea aceasta din sufletul lui?... Ce prostii! Începe să se gîndească la fel cu babele bisericoase... E ridicol!... Toţi oamenii în faţa morţii sînt cruzi, ori ridicoli... A tresărit! A simţit paşii. Deschise ochii. Trei copii, în cămaşă, cu picioarele goale – nu se cunoşteau care vor fi fiind băiat ori fată – intraseră lîngă uşă şi se opriseră privindu-l cu sfială şi curiozitate, ca trei pui de sălbătăciune.

Mîinile moarte apăsau pieptul coşcovit, ţapene.

Anica plîngea cu faţa ascunsă; sughiţurile înăbuşite îi scuturau umerii.

Radu Comşa îşi apropie încă o dată buzele de mîinile noduroase, împreunate inert pe piept, cu o lumînărică sub-ţire între degete. Ce negre, aspre şi mari sunt!

Mîini bătătorite de sapă, de munci grele, mîini care luaseră pe încetul înfăţişarea şi coloarea pămîntului uscat şi crăpat. Acum, reci, se odihnesc: nu se vor mai clinti nici-odată... Acolo, în ţărînă, peste ani de zile, cînd vor rămîne numai un schelet deşirat, oasele mîinilor au să se mai odihnească încă, pe gratiile coastelor, împreunate, neclintite, aşa cum niciodată nu s-au odihnit.

Îşi privi fără voie mîinile lui tari şi nervoase, dar subţiri, albe, cu unghiile lucii şi rotunjite; mîini de a căror fineţe fusese întotdeauna încîntat fără să şi-o mărturisească, poate fără să-şi dea seama.

Pe urmă, ochii se întoarseră la mîinile Anicăi, care plîngea cu faţa ascunsă în palme.

Mîini mari, cu încheieturi umflate, cu degetele răsucite ca rădăcinile de viţă... Şi mîinile copilului celui mai mare, de la uşă, erau de pe acum înăsprite de pămînt şi de sapă.

Voi să-şi alunge gîndid, să-şi îndrepte privirea în altă parte; dar mîinile îl chemau. De la ale lui, ochii se întor- ceau la mîinile moartei, la ale şurorii sale rămasă ţărancă. Amintirea îi evoca alte mîini: ale Luminiţei, subţiri, cu degetele lungi şi unghii de pisică; ale Zoei Vesbianu, fierbinţi şi încleştîndu-se în carne. Mîinile acestea şi mîinile tuturor: mîini albe care şi-au pierdut de generaţii înfăţişarea ciolănoasă şi teribilă, de cînd se ridicase cel dintîi om al peşterilor pe două labe, iar pe celelalte două învăţase să le folo-

sească la agăţat, la apucat, la muncă, la apărare şi la ucidere, mîini care au devenit instrumente precise şi delicate, podoabe.

Poate în nemişcarea lor, dacă printr-o minune, le-ar fi pentru o clipă numai lor îngăduit să reînvie, atunci mîinile mamei lui, sărmanele aceste mîini noduroase şi bătătorite şi negre şi reci, ar purcede îndată mişcările obişnuite, cum repeţi un gest automat prin somn, cum mişcă buzele copiii cînd visează că sug.

Cîteva femei se apropiaseră de fereastră şi se uitau înlăuntru, cu mîinile lor mari la gură.

Radu Comşa se gîndi că a doua zi va şti tot satul cum feciorul de la oraş al văduvei lui Mihail Comşa şi-a privit mama întinsă pe năsălie, fără o lacrimă în ochi.

Îl înăbuşea mirosul feştilelor.

O atinse pe Anica pe umăr. Cînd Anica ridică ochii, îi văzu înecaţi în lacrimi, cu un gol adînc de deznădejde; o strînse la piept şi o sărută pe pleoapele ude.

De departe, de undeva, dintr-un necunoscut, o regăsea pentru o clipă.

Dar întoarse capul: părul Anicăi mirosea a gaz....

— Să mergem puţin de aici!... Roagă femeile acestea să ne lase...

În ogradă, un copil îi căra valiza. Îndată ce-l văzu apărînd, o lăsă jos şi o rupse la fugă.

Îl strigă. Vru să ştie cum îl cheamă. Să-i îmblînzească. Vru să-i cheme şi pe ceilalţi.

Toţi însă s-au ascuns prin unghere, de unde se ivea un cap tuns şi se mistuia repede. Îşi găsiseră refugiu lîngă un rus, cu barba roşcată, încartiruit acolo de astă-iarnă.

Ostaşul din fundul Siberiei le povestea istorii neînţelese, în graiul lui neînţeles, îi ridica pe genunchi şi le iscodea jucărele în dorul odraslelor de acasă, de dincolo de munţi, ape, codri şi stepe şi iarăşi munţi, ape, codri şi

stepe.

Iar copiii se simţeau mai apropiaţi de omul de alt neam şi de alt grai decît de domnul acela străin.

8

Seara, Radu Comşa, singur, se afla rezemat de stîlpul cerdacului.

Mîna sa regăsise locul lustruit de mîna lui Radu Comşa, copil.

Din atingerea familiară a lemnului, se deşteptau amintiri scufundate. Aci, copil, tot aşa stătuse rezemat. Dincoace, seara, cînd sfîrşea lucrul, se aşeza maică-sa să toarcă.

Mîinile, care smulseseră pălămidă şi lipiseră lut amestecat cu balegă şi erau încă încinse de usturimea sapei, găseau odihnă răsucind firul aspru de lînă. Găseau odihnă în alt fel de muncă şi-atît! Ridica ochii la el:

„De ce nu te duci la culcare, băiete?...”

Şi firul sfîrîia necurmat şi dulce, ca o odihnă, ca o bucurie, ca torsul unei pisici blînde: sfrr, sfrr! Pisica lor de-atunci, care tot aşa torcea pe prispă, lîngă dînşii: sfrr, sfrr! Acum s-a sfîrşit! S-a pus pămînt greu peste mîinile acestea. S-au oprit pentru eternitate, dar pămîntul le apasă. Au ieşit dintr-o osîndă, ca să înceapă alta, cea plină de spaimă, a eternităţii.

Se aşeză jos, pe scîndură, cu spatele rezemat în perete.

Se auzea vaca mugind, rîcîia cu un corn în peretele surei.

O pisică trecu albă pe linia gardului.

S-ar fi spus că e aceeaşi pisică de acum douăzeci de ani.

Desigur, din acelaşi neam: viaţa nu s-a întrerupt cu nimic, o curmă moartea aici, şi e

totuşi veşnică, pretutindeni.

Încă o dată, Radu Comşa avu senzaţia vieţii care durează indiferentă, dincolo de nefericirile individuale, aşa cum gîndise cu o presimţire în camera lui Dan Şcheianu.

Stăpîna veche a casei era acum, acolo, în lutul gălbui al cimitirului. Cea dintîi noapte în care nu va geme şi nu se va răsuci prin somn. Dar fiecare lucru mişcat de mîna ei pînă ieri durează aici; nimic nu s-a schimbat. Vaca o cheamă rîcîind cu cornul în perete; pisica albă pîndeşte cu ochii fosforescenţi o vrabie; glasul copiilor se aude plin de viaţă şi tînăr.

Aici, numai el este adevăratul străin.

Şi cu toate aceste, iată şi vişinul în care se agăţa; perva-zul ferestrei unde la început nu putea ajunge şi unde a măsurat anii după cum nu mai avea nevoie să se ridice în vîrful degetelor ca să privească. Glasul lui a răsunat aci, picioarele goale au frămîntat aci pămîntul bătut acum de picioarele altor copii. Totul e ca întotdeauna; copacii ceva mai bătrîni,

casa mai veche, gardul e nou şi sunt în grădină cîţiva meri tineri; mugeşte altă vacă în şură şi altă mîţă pîndeşte alte vrăbii, dar umbra lui nevăzută colindă încă pe unde a umblat şi altă umbră, plecată acolo, cu furca nevăzută în mînă: „De ce nu te duci la culcare, băiete?...”

Radu Comşa îi descoperea sufletul.

Cu fruntea apăsată pe genunchi, cu ochii închişi să vadă mai adînc înlăuntru, rămase stană neclintită, împietrită, acolo unde stătuse rezemat de foarte multă vreme celălalt Radu Comşa, copilul vădanei.

Cînd ridică privirea, toate jucau înaintea ochilor într-o painjenire. Poate fiindcă începuse să se lase pîclos întunericul.

Îl pătrunde frigul. Ridică gulerul hainei. Mîna tresări la o atingere rece... Cei cîţiva ghiocei, înfipţi de Luminiţa în încheutoarea hainei şi uitaţi acolo.

Acum pricepea de ce îl ţintuiseră atît de stăruitor toate privirile în cimitir. Venise la îngroparea maică-si cu flori în piept! Ghioceii spînzurau veştezi, în cozile lungi. Aseară, abia aseară îi prinsese Luminiţa aci: îi simţea încă respiraţia caldă. Atîtea veacuri parc-au trecut! Ce-o fi făcînd acum? Îi aude rîsul... Dar figura s-a înecat nelămurită... Apare numai fantomatic; o umbră indecisă în crepuscul, aşa cum îi răsărise şi nu o mai cunoştea ieri...

Mototoli îngîndurat foile veştede între degete şi zvîrli jos ghemul alb.

O raţă cu aripile pestriţe se repezi lacom, căzu în bot, se cumpăni pe picioarele scurte şi, restabilindu-şi echilibrul, înghiţi cu un măcăit de satisfacţie ceea ce mai rămăsese din florile Luminiţei.

Fu atît de neaşteptat şi grotesc, încît în destinderea nervilor încordaţi, Radu Comşa rîse.

Rîsul sună scurt şi bizar, în tăcerea curţii din care abia au scos o moartă.

Anica, la fereastră, de unde îl privea de mult, cu coatele rezemate, clătină din cap şi îşi făcu cruce:

— E un păgîn, Doamne! Nu-i lua în seamă şi iartă-l...

Dar dacă s-ar fi plecat sora lui Radu Comşa, să-i vadă ochii mai de aproape, ar fi desluşit, în sfîrşit, genele ude de lacrimi. De lacrimi care plîngeau tot ce nu se poate înţelege şi spune.

Capitolul II

A FOST ODATĂ UN MIC COPILAŞ...

1

Bătu din aripi un cocoş, chemînd răguşit zorile atît de aproape, încît locotenentul Radu Comşa se deşteptă speriat, cu impresia că i-a cîntat chiar aci, în urechi.

Altul răspunse şi încă unul, mai departe, din casă în casă, contagios.

Prin fereastră pătrundea dimineaţa stînjenie încă şi cu sclipet de stele. O creangă se clătina neagră în mijeala luminii, ca o umbră omenească plecată să privească înăuntru, pe geam. Dar Radu Comşa, nedezmeticit, nu-şi dădea seama unde se află.

Strănută un cal, lîngă perete, afară; se auzi cum se ridică de jos, întîi sărind dintr-o zvîcnitură în tuspatru picioare. Se scutură şi

răsuflă puternic pe nări aerul rece al sfîrşitului de noapte.

— Ce-i, mă urîtule, te-ai trezit şi tu?... vorbi un glas şi îndată palma soldatului plesni bătîndu-l prieteneşte pe crupă.

Urmă un sunet metalic de căldare ciocnită, foşnetul fînului, paşi de cizme, soldatul căscînd lung – desigur, îşi întindea braţele cu pumnii strînşi deasupra capului – o poartă scîrţîi, glas de femeie chemă păsările.

Abia acum locotenentul Radu Comşa se lămuri de-a binelea şi deşteptarea fu într-un surîs de destindere.

Îl dureau oasele muncite pe laviţa tare, acoperită numai cu un ţolic; dar sufletul dinlăuntru era odihnit şi învigorat, ca după o îmbăiere rece.

Altădată, somnul îl înfunda în patul moale, în pernele puhave de puf; ştia însă prin vis că ceva persista suspendat în conştiinţă, aşteplind dezlegarea a doua zi. Dimineaţa se trezea obosit, cu capul deşert; confruntarea rămînea amî-nată. Iar zilele şi nopţile se tîrau una după alta, lipsite de bucurie şi torturate, ca în ajunul unei judecăţi.

Chinurile lui Dan Şcheianu sfîrşiseră. Oasele lui erau astupate de movilita de lut, sufletul migrase poate în steaua veche a magilor sirieni, steaua Sopdit. După îngroparea prietenului, Radu Comşa se simţise mai singur şi mai nevrednic, cu gust de iască în gură şi cu toate arătîndu-i-se leşiatic şi hîd înaintea ochilor.

Acum, locotenentul Radu Comşa se afla cu el însuşi împăcat. Totul redevenise simplu, luminat şi calm, de cînd îmbrăcase uniforma şi pornise din Iaşul sedentarilor spre unitatea sa de pe linia de foc.

Soarele incendie fereastra. Creanga se luminase: era un gutui cu fructe crude, cafenii, păroase. Privind la ele, Radu Comşa simţi în

gură un gust astringent. Îşi încheie nasturii tunicii, fluierînd. De afară, soldatul şi calul plecaseră.

Închise lada de campanie, cu numele lui citeţ şi proaspăt vopsit, negru, pe capacul cenuşiu. Zvîrli mantaua şi pelerina deasupra; ieşi să caute căruţă care să-i ducă bagajele pînă la front.

Întăritor aerul dimineţii: rece şi acidulat. Soarele străluceşte nichelat de curînd. Şi satul forfoteşte de soldaţi şi de ofiţeri. Vin şi se îndreaptă spre gară; se încrucişează căruţe cu muniţii, chesoane şi lăzi de cartuşe. Salută şi răspunde. Nu cunoaşte pe nimeni. Mulţi îl privesc lung; uniforma nouă, curelele cromate, chipiul abia scos din cutie arată ciudat aci; haine de paradă printre uniformele prăfuite, cu noroi uscat, pătate după îndelung stagiu în şanţuri şi în bordeie, pe brînci, în viroage, unde iarba strivită a lăsat urme pe coate şi pe genunchi.

O doamnă, fără îndoială soţie de ofiţer, vorbind cu glas subţire şi alterat de răcoarea dimineţii, aşează cu energie maldăre de pachete peste un paner de paie. Ordonanţa îi dă ajutor şi doi sublocotenenţi s-au oprit să privească de la distanţă, cu ochi de sălbatici, apariţia rară pe aceste tărî-muri.

Îl învăluie într-un uragan de praf un automobil cu doi generali.

A apărut de undeva un convoi de bucătării ruseşti, negre şi fumegînde în mers.

E mult mai greu să găsească o căruţă de cum şi-a închipuit. Ţăranii nu mai au cai, nici hărăbăli. Iar cei care vor fi mai avînd sunt la gară în convoaie. A întrebat cîţiva soldaţi cu furgoane; merg unii spre Bogdăneşti, alţii spre Mînăstire.

Un jandarm la care a cerut ajutor a strîns călcîile şi a întins cureaua carabinei în faţa gardului, luînd poziţia; dar nu i-a fost de nici un folos. Poate s-a arătat prea moale: a întrebat, în loc să ordone. Uniforma aceasta nouă e într-adevăr ridicolă!... Are să umble prin ploaie cu ea şi n-o să-i mai cureţe praful, pînă s-o patina, la fel cu toate.

În gară s-a oprit un tren. Se risipeşte alt val de soldaţi.

Cîţiva s-au oprit la o fîntînă cu cumpănă. Îşi răcoresc ochii cu apa adunată în pumn, cu mormăituri de mulţumire, împroşcîndu-se unii pe alţii, glumind şi rîzînd sonor în vîntul subţire. Alţii poartă în cîrcă legături şi desagi. Dintr-un coş cîrîie o curcă. I-ar crede întorşi de la un bîlci, dacă n-ar fi uniformele şi dacă nu s-ar înşira numai bărbaţi în toată puterea, dacă nu s-ar scurge toţi într-acolo, spre capătul şoselei unde e linia misterioasă, ca marginea lumii unde pîndesc arătările.

Ruşii ronţăie seminţe de floarea-soarelui şi îşi tîrîie cizmele prin praf. Ei singuri parcă nici nu vin, nici nu se duc nicăiri; sunt numai cu trupul pe pămîntul acesta străin. Gîndul şi sufletul le e departe, la stepele de-acasă.

Radu Comşa intră într-o cîrciumă: „Abi Ornştein, vinuri vechi, băcănie şi locandă, caţap”, în nădejdea că va găsi aci un om, un soldat, cineva cu acelaşi drum.

Vinurile vechi ale domnului Abi Ornştein

sunt doar pe firma de tablă ruginită; în pivniţă, cu toate sigiliile, s-au evaporat.

Serveşte numai ceai, fără zahăr şi fără linguriţă, în pahare soioase, cu pîine neagră, rusească, tăiată în felii imense şi lipicioase, dintr-un bolovan de opt funturi, ca pămîntul pentru fabricat oale.

N-a găsit nici aci. A băut numai o jumătate din pahar de ceai, tulbure şi rece. Nu ştie să se descurce singur. N-a

făcut ucenicia. Îi pare într-adevăr stupid să se împiedice chiar de la început. I se întîmpla aceasta lui, la a cărui uşă, acum cinci zile încă la direcţia din minister, făceau coadă colonei, deputaţi ori senatori cu un Sofron Vesbianu după dînşii.

Ajunse între gară şi un cîmp, unde cantona, de curînd debarcat, un divizion de artilerie.

Oamenii roboteau în jurul tunurilor, dezbrăcaţi de tunici. Alţii se întorceau cu caii de la adăpat. Răsună glasul gradaţilor; un ofiţer cu picioarele răşchirate, în haină de piele, supraveghea cu înjurături teribile încărcatul obuzelor, lîngă o piramidă cu fîn presat. Vîntul umfla uşor pînzele vinete ale corturilor. Dincolo se întindea cîmpul, valea Trotuşului deschizîndu-se spre Siret, cu ţarine verzi de porumb şi şoseaua răscolită de dîrele prafului, de mişuneala soldaţilor şi a convoaielor.

Toţi erau la locul lor acolo, ştiau unde merg; locotenentul Radu Comşa rătăcea la o parte, ca un elev nou într-o curte de şcoală unde totul îi este încă străin.

De la gară i se păru că se apropie o uniformă cu un mers cunoscut. Tăie drumul să-i iasă înainte, acăţîndu-se de această nădejde.

Cînd fură la cîţiva paşi, izbucni veselă vocea lui Mihai Vardaru:

— Domnule Comşa!

Făcu salutul reglementar, rectificînd cu gravitate, în glumeaţă exagerare:

— Domnule ***locotenent*** Comşa!

Dar în strîngerea de mînă a lui Mihai, locotenentul Radu Comşa simţi toată căldura unei adevărate bucurii. Încă unul, desigur, care se întrebase cum l-a răbdat inima să stea la o parte; încă unul care acum îşi retracta o judecată.

— Şi Luminiţa?... Unchiul Alexandru?... Tanti Laura?...

Radu Comşa dădu veşti despre toţi, pe care îi văzuse cu o zi înainte, la Iaşi.

Erau scandalizaţi de purtarea lui Mihai. În loc să aştepte repartizarea la regimentul lui Pol Vardaru, abia ieşit din şcoală cu gradul de elev plutonier, se zbătuse de capul său să fie trimis la un regiment de front. Cînd primise ordinul, împărţise pe cîteva cărţi poştale salutări tuturor, vestind

că nu mai are timp să dea pe acasă. Tanti Laura ridicase braţele, deznădăjduită, spre cer:

— Copilul acesta are să ne omoare!

Iar cele două surori, Cora şi Ralu, plîngeau pe ascuns, fiindcă partea aceasta a campaniei se ştia că va fi mai teribilă decît tot ce s-a petrecut pînă atunci.

Mihai surîdea la aceste toate, ca la nişte tînguiri femeieşti ce erau.

În uniforma pe care Radu Comşa o observă că nu păstrează nimic din haina scoasă de la garderobă – adevărată uniformă de tranşee, cu chipiul teşit pe ochi – Mihai avea toată înfăţişarea unui ostaş mult încercat, cu vorba tărăgănată şi împestriţată de expresii eliptice, enigmatice, pito-reşti şi tehnic triviale, avînd curs numai în şanţuri, în bor-deie şi la popotele de front.

Pentru completarea acestei virile şi belicoase impresii, Mihai Vardaru mai scoase din buzunarul tunicii o tabacheră de carton presat, dată cu un lac negru şi cu capac înfăţişînd un soi de multicoloră roză a vînturilor. O adevărată tabacheră soldăţească, de unde răsuci o ţigară de tutun băţos:

— Nu-ţi ofer...

Se corijă, cu acelaşi ton subaltern:

— Nu vă ofer, domnule ***locotenent!*** Mai întîi fiindcă ştiu că nu fumezi decît rar şi, pe urmă, fiindcă, în orice caz, n-ai digera mahorcă de-a noastră... E nevoie de puţină obişnuinţă!...

Radu Comşa, ca să arate că a rupt desăvîrşit cu toate bunurile lăsate în urmă, protestă:

— Dimpotrivă!... Dă-mi să răsucesc şi eu una! Chiar îmi face plăcere...

Îi făcea plăcere, dar nu-şi putea face o ţigară.

Nedeprins, rupse două foiţe. Mihai îl privi cu surîs de superioritate:

— Dă-mi voie să răsucesc eu una!...

Răsuci într-adevăr una perfectă, de fabrică.

Îi dădu să aprindă la un fitil lung, galben, cu o sumă de noduri.

Radu Comşa, după cîţiva paşi şi cîteva fumuri, o zvîrli: era curată idioţie să-şi cătrănească gîtlejul cu asemenea buruiană mucedă, cînd avea în tabacherea lui din buzunar ţigări fine şi în lada de campanie rezerve pe trei luni.

Îi povesti lui Mihai peripeţiile de aseară, de cînd coborîse din tren.

Găsise printr-o minune unde dormi; dar nu găsea cu ce să plece.

Mihai Vardaru era aci cu o căruţă. A companiei. Se întîmplau a fi amîndoi din alte regimente, însă din aceeaşi divizie; deci fronturi vecine. Cu o abatere din cale de cîţiva kilometri pînă la sat, trecea şi îl lăsa acolo: lucru hotărît!

Peste un ceas au purces astfel la drum.

Lada locotenentului Comşa sluji numai bine să tocmească o bancă înapoia căruţei mînate de un ţigan cu negrul obrazului lustruit ca o cizmă ofiţerească şi cu gîtul subţire ca de scripcă în gulerul prea larg al tunicii. Un vizitiu vesel şi, de bună seamă, în viaţa civilă scripcar de carieră, fiindcă tot timpul a dondănit repertoriul vechi şi nou, de pe front şi dindărătul frontului.

Mihai Vardaru nu-şi mai găsea nici el astîmpăr.

Era numai de-o lună aci, dar văzuse tot, ştia tot, scoto-cise tot; cunoştea numele unităţilor duşmane de pe linie, schimbările trupelor, ofensiva care se pregătea. Îl informă pe Radu Comşa că va avea noroc de un colonel omenos: colonelul „Una la mînă”, ceea ce lor nu le căzuse la sorţi. Al lor mugea şi se înfuria de douăzeci şi patru de ori pe zi; ostaş brav şi comandant pricepui, dar în perpetuă explo-zie. Cînd începea să detune, intrau toţi în găuri ca şoarecii. Cine-i cădea cel dintîi înainte era vinovat de tot ce se întîmplase şi se va mai întîmpla: de ploaia de peste noapte, de ticăloşiile subzistenţei, de recunoaşterile aeroplanelor nemţeşti, care s-au plimbat nesupărate pe sub nasul bateriilor antiaeriene, de întîrzierea muniţiilor şi de arşiţa soarelui. Iar cînd răcnea la telefon, soldaţii şi ofiţerii făceau smirna înaintea pîlniei, uitînd cîţi

kilometri de sîrmă îi despart de tunetele şi fulgerele comandantului.

Acestea toate le povestea Mihai cu o mare fericire, scoţindu-şi tabacherea de carton lăcuit şi răsucind din tutun negru ţigări ca de fabrică, din care pufăia cu cea mai nesăţioasă poftă, scuipînd printre dinţi, în colbul drumului, soldăţeşte.

Radu Comşa îl privea şi nu mai recunoştea băieţelul timid, care roşea cînd glumea răutăcios Luminiţa, ori cînd

tanti Laura îi înnoda funta la gît, ca unui şcolar premiat în ziua încununării. Obrazul rumen şi tînăr, prea de fată, era arămiu acum, ars de vînturi şi soare, bărbătesc. Numai cînd îşi dădea chipiul pe ceafă, fruntea ferită de arşiţă rămî-nea de-o albeaţă adolescentă.

Se opri un timp din povestire, urmîndu-şi un gînd.

Apoi se întoarse pe jumătate cu faţa spre Radu Comşa, mărturisind cu o sinceră satisfacţie în ochi:

— N-ai idee ce bucuros am fost cînd te-am văzut!...

Radu Comşa înţelese că adevărata concluzie suna: „cînd te-am văzut, în sfîrşit, aici...”

— Aveam aşa, o îndoială... Ştii, noi de ***aici*** nu-i cam tratăm cu complimente graţioase pe cei de ***acolo***...

Mihai făcea deosebire între cei de „aici” şi cei de „acolo”, parcă s-ar fi aflat cu uniforma pe el de la începutul vieţii, copil de trupă.

— E greu la început! Continuă cu autoritate. E greu o săptămînă, două... Pe urmă, se pare că viaţa de dincolo nici nu mai există. Ţi-e milă de dînşii!... Că pot trăi aşa, într-un somn... Într-un somn cu burta plină, care aduce visuri urîte.

Valea începea să se strîmteze. Apăreau clinurile cu pădurea rară de la poalele munţilor.

Căruţele, soldaţii, convoaiele, cu saci de făină, cu lăzi de muniţii, cu pachetele de fîn presat se înşirau mergînd în aceeaşi direcţie, absorbite de punctul misterios unde şoseaua sfîrşea retezată de front.

Ţiganul mîna dondănind înainte şi învîrtind deasupra capului un bici dintr-o vargă de corn. Caii şi roţile întreţineau un continuu nor de colb, care îi învăluia plutind o dată cu dînşii. Radu Comşa văzu cu mulţumire că uniforma

începea să-şi piardă, sub stratul de praf, înfăţişarea de haină nouă şi sărbătorească.

Mihai se răsuci să arate:

— Dincolo, peste deal, e Caşinul şi tocmai în fund, pe pîrîu înainte, Mînăstirea!... Aci, înainte, Bogdăneştii; pe urmă Grozeştii. În dreapta, peste munţi, Slanicul... De acolo înainte, ruşii. Austriacii le zvîrl din tranşee sticle cu spirt şi dînşii le aruncă pîine... Pentru dînşii, războiul e ca şi sfîrşit. Îi aşteaptă altul, acasă... Nu mai vor decît ***mir***,

răspublică şi soviete. Ai noştri nu s-au schimbat de astă-iarnă!... I-au mîncat păduchii, i-a ars gerul şi i-a lihnit foamea. Dar nu s-au schimbat!... Mă întreb: e un bine? Un rău?... Pentru ţară, poate e un bine... Însă pentru dînşii, sărmanii? Pentru mulţi e un noroc să dea un glonţ rătăcit şi să-i rănească; un tifos e o binecuvîntare... Numai aşa scapă, să-şi vadă apoi o săptămînă casa... Cei care mai au casă. Ceilalţi rămîn aici, n-au unde se duce; casa lor e bordeiul...

Pe cer, spre stînga, apăru mic şi îndepărtat un avion.

— Un Taube... În fiecare zi vin două-trei. Unul singur a fost doborît pînă acum...

Era alb şi se rotea înalt în bătaia soarelui. Bubuiră tunurile unei baterii antiaeriene. Nori albi se înălţară rotunzi încadrîndu-l, ca norii în care, pe zugrăveala bisericilor, plutesc serafimii.

Avionul roti, mai ridicîndu-se încă.

— A scăpat!... spuse Mihai, întorcîndu-se cu privirea în altă parte, obişnuit cu asemenea spectacol.

Dar Radu Comşa nu-şi putea desprinde ochii de la pasărea de metal lăsîndu-se acum în linie dreaptă peste vîrfurile împădurite, acolo unde erau nemţii.

Îi trebuia o sforţare ca să poată gîndi, calm, că atît de aproape, peste cîteva dealuri, se aflau „ei”; că mîine poate are să-i aibă înainte, la cîţiva paşi. Îl admiră pe Mihai că atît de simplu s-a deprins cu această prezenţă, că o discută cu nepăsare, ca lucrul cel mai firesc.

Liniştea aceasta a tuturor cîţi mergeau într-acolo ca spre îndeletnicirea de fiecare zi, fluierînd, vorbind şi glumind, îi părea asemeni inconştienţei cu care bolnavii fac proiecte de viitor în prezenţa agoniei.

Iar acalmia de pe linia unde se află frontul îl

neliniştea ca o tăcere ameninţătoare, în care se pregătesc cutremurele de pămînt şi erupţiile de vulcani. Panica din natură despre care citise undeva. Cînd cade vîntul de nu se mai clintesc frunzele moarte; cînd se retrag păsările cerului şi sălbăticiunile îşi ascut auzul. Intra în zona dezlănţuirilor cosmice. Aceasta era aşadar „liniştea pe toate fronturile” din comunicate?...

Ca un răspuns la gîndurile sale, porniră de undeva, de după culme, în spaţii scurte, patru detunături de tun.

Salvele unei baterii...

Sunetul ăui în văgăuni şi se împrăştie în ecouri, ca vuietul unui teanc de tipsii uriaşe, prăbuşite îndepărtat, de un gigant, în pereţi de stîncă. Se ridică peste înălţimea rotundă şi pleaşă fum galben şi alb-lăptos; un nor crescînd cu marginile rotunde ca o conopidă imensă.

Mai de aproape porniră alte lovituri, de artilerie grea, răscolind tunetul munţilor.

Apoi se făcu linişte.

Ţiganul dondănea înainte, caii nici nu tresăriră, clempănindu-şi capul din mers, în lupta lor continuă cu muştele. „Aceasta era, desigur, ceea ce comunicatul numea: «slab bombardament de artilerie», sau reperarea tirului, sau altceva!” gîndi Radu Comşa, dar se sfii să-şi împărtăşească impresiile lui Mihai.

Se apropiară de sat. Mihai se uită la ceasornicul de la mînă:

— Îţi las numai bagajele la o casă şi tuleşte-o, Mihai, băiatule ! Am întîrziat... Am încă opt kilometri de drum, şi la noi nu se glumeşte cu Mugilă al nostru!

— Nouă kilometri, domnu ilev!... rectifică ţiganul care se părea că nu ascultă, dar învăţase din meseria lui lăutărească să audă fără să pară că a ascultat şi să vadă fără să pară că s-a uitat.

La despărţire, Mihai îi strînse, amîndouă

mîinile cu adevărată dragoste. Îl iubea pe logodnicul Luminiţei, acum mai mult şi altfel.

Făgădui că va veni la cel dintîi prilej, să stea mai pe îndelete de vorbă, să-i afle „impresiile lunii de miere cu frontul”. Îl va chema la telefon. Poate să le cadă companiile vecine pe linia tranşeelor.

Aproape toată dimineaţa Radu Comşa şi-o pierdu aştep-tînd colonelul care lipsea.

Regimentul era retras din tranşee, în odihnă.

Furierii îi dădură cu grabă un scaun, lîngă fereastra cancelariei, unde un trandafir pe jumătate sălbatic ridica flori roze şi frunze zimţate, în care se opriseră capete de ţigări.

Aghiotantul, fercheş, bărbierit proaspăt, nu conteni să-l cerceteze cu deosebită curiozitate despre viaţa din Iaşi. Ce se vorbeşte despre pregătirile ofensivei? Ce ştiri sunt despre guvernul din Rusia? Au început să se întoarcă „domnii” din Kerson, Odesa şi Kiev? Mai există cîrciuma lui Viorica din piaţa Sfîntul Spiridon, unde-a constatat şi el că se află un vin straşnic, cînd a scăpat trei zile la cartier? Ce veşti vin de la Salonic? Care sunt părerile misiunii franceze? Şi dame, dacă mai sunt tot atîtea nostime, de te miri de unde s-au adunat şi dacă se menţine moda ghetelor fabricate din postav şi doc militar?...

— Aici, domnule locotenent – aghiotanul făcu o mutră amărîlă teribil – aici, ne-am sălbătăcit fantastic! Ne mulţumim cu ţărănci! Duhnesc a caş şi a zăr!... Cît despre şti-rile gazetelor, mizerie şi mii de bombe!... Ne spun numai ce dă voie cenzura; adică basme şi alte mii de bombe!...

Radu Comşa judecă sever această flecăreală.

Nu putea încă înţelege senzaţia izolării de restul lumii şi mai cu seamă nesaţul acestor soldaţi răzleţiţi pe o porţiune infimă din frontul de o mie de kilometri, sărmanul lor nesaţiu să-şi fortifice încrederea cu speranţa în minunile

care se pregăteau, fără nici o îndoială, fulgerător, pe celelalte fronturi. Fiindcă noul camarad părea prea voios, fiindcă îşi netezea stăruitor mustaţa neagră şi tunsă, făcînd ochii mici, şi fiindcă atunci cînd aprindea ţigara ţinea chibritul numai cu două degete, pe cel mic, cu o unghie exagerat crescuta ca un pinten de cocoş, îndepărtîndu-l cu o mişcare de eleganţă îndestul de cazonă; pentru aceste mizere şi superficiale indicii, îl socoti îndată un individ de speţă inferioară, o secătură fără nimic eroic.

Îi displăcu şi graba cu care îşi verifică nasturii cînd apăru colonelul şi slugărnicia cu care îi oferi îndată scaun, ştergînd praful după ce-şi netezi cu podul palmei cărarea corectă.

Numai tîrziu avea să priceapă că aghiotantul e un băiat foarte de inimă, gata la toate serviciile, bun camarad şi iubit de toţi cu care împărtăşise luni îndelungi viaţa de bordei şi de şanţuri, înainte de a ajunge la acest post privilegiat, în ierarhia frontului.

Colonelul îşi puse ochelarii şi răsucind, după mînă, barba roşie, cercetă îndelung hîrtiile şi, pe deasupra lentilelor, figura noului venit.

Rezultatul fu de bună seamă satisfăcător, căci a doua oară îi întinse mîna lui Radu Comşa, peste masa cu hărţi şi hîrtii.

— Bun venit, locotenente! Ţi-am şi găsit locul, ai sosit la timp. Una la mînă!...

Şi întorcîndu-se spre aghiotant:

— Compania a doua, plutonul unu, în locul lui Bantăş.

Îşi frecă mîinile albe, cu pete de pistrui ca tărîţele şi cu păr roşu ieşind stufos de sub manşete. Comşa şi-l închipui, sub uniformă, păros ca un urs.

Colonelul îşi scoase ochelarii punîndu-i cu luare-aminte într-o teacă de piele şi, aşezînd tocul în buzunarul de la pieptul tunicii, îl privi cu ochii şi verzi şi bucuroşi:

— Sper că o să ne înţelegem perfect!... Văd că ai venit aici după cerere şi tot după cerere ai renunţat la mobiliza- rea pe loc... Una la mînă! Asemenea minuni nu vedem prea des! Aceasta-mi place... Două la mînă! Regimentul e scos de pe sector, ai timp să-ţi cunoşti camarazii şi oamenii, să te pui în curent cu serviciul. Una la mînă! Eşti însurat?...

Ochii căutară la mîna lui Comşa, cu inelul de logodnă pe deget.

— Nu, domnule colonel! Logodit numai... Am crezut mai cuminte să las după război, cînd...

— Aceasta-mi place! Se bucură colonelul a cărui viaţă conjugală era un necurmat prilej de amărăciuni şi catastrofe, fiindcă nevasta era harţăgoasă, iar ordonanţele îşi luau lumea în cap. Aceasta-mi place, locotenente!... Un ostaş liber are numai grija datoriei. Una la mînă! Femeia, pentru militar, este o perdiţie! Două la mînă! Ai să-ţi cunoşti camarazii la popotă. Aceasta-i adevărata noastră familie... O să-ţi găsim şi cartier. Mie-mi place să îngrijesc de ofiţeri ca de copiii mei. Dar cînd îi prind cu cevaşilea, să nu mai dea ochii cu mine; să dezerteze! Două la mînă!...

Colonelul se ridică în picioare, călcînd ca un om care intră în apă fierbinte, fiindcă îl strîngeau cizmele noi.

— Tomaziule, vezi tu de camera locotenentului! Deocamdată, poate rămîne în locul lui Bantăş. Ce ştire de la el?...

— L-a evacuat la spital, domnule colonel.

— L-a evacuat la spital? Atunci, una la mînă... Va să zică în orice caz, convalescenţă, concediul, una cu alta fac două luni; două la mînă! Rămîne în camera lui Bantăş!

Colonelul îşi privi trist cizmele, gîndindu-se cu ce operaţie le poate readuce la sentimente mai umane.

Se hotărî într-o fulgerare de inspiraţie: „Îl pun pe Ion soldatul să le poarte o săptămînă, pînă se dau pe picior.”

Şi vorbi tare, pentru sine, mulţumit de această fericită soluţie:

— Una la mînă!

— Aţi spus ceva, domnule colonel? întrebă aghiotantul, pipăindu-şi cărarea lucie.

— Nimic. Două la mînă!...

Pe urma, întorcîndu-se spre Radu Comşa, îşi netezi barba cu amîndouă mîinile; stînga pe dedesubt şi dreapta pe deasupra, ridicînd-o pînă la înălţimea nasului, să-i privească vîrful retezat ca o barbă de ctitor.

— Mîine, aşadar, locotenente, la serviciu!... Şi la cea dintîi ocazie, înţelegi: una la mînă!...

Radu Comşa plecă să-şi caute bagajele, să le strămute la cartierul locotenentului Bantăş, evacuat la spital. Îl întovărăşea un agent de legătură, tuns chilug, cu o ţigară intactă, după ureche.

Soldatul mergea cu capul gol, fiindcă tot satul era o singură curte mai mare a tuturor.

Cînd ajunse în dreptul casei unde Radu Comşa îşi lăsase bagajele pe prispă, în seama unui leat, agentul îl lămuri cu o tainică evlavie:

— Aici găzduieşte domnu căpitan Pleşea... E un bairam toată noaptea, mamă-măiculiţă, cînd nu-i compania pe poziţie! La domnu căpitan s-adună toţi domnii ofiţeri de viaţă din regiment... Ş-apoi, după ce s-au adunat, ţine-te, Doamne!.. Casa dumneavoastră e numa peste drum, la doi paşi, se vede după păru ista mare... Se cheamă că n-are să vă fie prea departe, noaptea la-ntors!...

Lada se afla tot acolo, la capătul prispei, dar mantaua şi pelerina erau întinse pe-un parmaclîc şi scuturate de praf.

În lipsă, lada şi valiza cu trusă fuseseră cercetate pe dos şi pe faţă; viitorii camarazi

citiseră numele locotenentului Radu Comşa şi făcuseră tot soiul de presupuneri asupra noului-venit cu asemenea echipament nou-nouţ.

Ieşi în prag un căpitan cu părul de timpuriu cărunţit, descheiat la tunică, purtînd la mînecă semnele unghiulare de rănit.

Radu Comşa se prezentă.

— Poftim la noi, domnule locotenent. Să faci cunoştinţă cu cîţiva camarazi... Cristache, poţi să te duci! Îl instalăm noi pe domnul locotenent. Vezi, ce s-a făcut cu sîrma?...

— Ne-a sosit, don căpitan.

— Să mă ai atunci în vedere, Cristache.

— Mai încape vorbă, don căpitan?...

Radu Comşa se miră că un căpitan, comandant de companie şi cu semne de rănit, avea nevoie să ceară unui om de trupă „să-l aibă în vedere”. Dar mirările lui abia începeau.

2

În casă, trei ofiţeri jucau cărţi la o masă rotundă, înve- lită cu un cearşaf de pat.

Doi erau dezbrăcaţi de tunică, unul numai descheiat. La spatele lor, un al patrulea, cu obrazul umflat şi legat pe sub fălci cu o basma albă, urmărea jocul din picioare.

Au întrerupt la intrarea străinului.

Toţi s-au ridicat să se dezmorţească, după ce şi-au pus deasupra bancnotelor rînduite teanc ceasornicele şi tabacherele în chip de prespapier.

Îl priviră pe Radu Comşa, cu amestecul de curiozitate şi rezervă cu care e primit întotdeauna un străin, într-un cerc unde toţi îşi cunosc cu de-amănuntul slăbiciunile, cruţîndu-şi-le, ori tachinîndu-şi-le, ca într-o mare familie. În trei zile, noul camarad avea să fie clasat, fără drept de apel, într-o categorie din care nimic şi nimeni n-avea să-l mai poată scoate vreodată.

Deocamdată era numai un ofiţer necunoscut, cu uni-formă şi ladă de campanie neatinse, un debutant, un învîrtit poate, care din cine ştie ce pricini, dizgraţie ori altceva, fusese trimis la pocăinţă aici.

— Ia loc pe pat, domnule locotenent!... îl invită cu multă bunăvoinţă căpitanul Pleşea, îmbumbîndu-şi nasturii tunicii. N-avem jîlţuri, dar cred că nici dumneata nu te aşteptai să găseşti aici un salon. Ai dat ochii cu „Una la mînă”?...

Radu Comşa răspunse că s-a prezentat colonelului şi că a fost repartizat la compania a doua.

— Atunci eşti la noi! Se bucură un ofiţer scund, cu un glas care lui Comşa îi păru de undeva cunoscut. Eşti în locul lui Bantăş... Aceasta trebuie s-o sărbătorim numaidecît, domnule căpitan! Cu o zacuscă şi o ţuiculiţă d-ale grozavele s-o sărbătorim!...

— Mă, răule! rîse căpitanul mustrîndu-l părinteşte. Nu ţi-a mai ajuns azi-noapte? Uitaţi-vă la el! Ţuiculiţă, zacuscă... Îi era dor! E flămînd şi însetat, mititelul!... Şi aseară se jura că o săptămînă de acum înainte nu mai pune decît apă în gură...

Întorcîndu-se către Radu Comşa, căpitanul îl puse în curent:

— Ghenea ăsta e o podoabă fără pereche în toată divi- zia, domnule locotenent!... Ai căzut într-o companie cu el; să ştii că n-ai să mai ai odihnă. E buretele regimentului...

— Nu rîvnesc la această ambiţie, domnule căpitan! Protestă locotenentul Ghenea. Mai am concurenţi destul de serioşi... Ai să te convingi în scurt, domnule locotenent Comşa, pe măsură ce te vei dezvolta la sărbătoririle noastre.

Dar căpitanul Pleşea porunci soldatului să aducă sticla cu ţuică din găleata de apă unde se afla la răceală, ceea ce dovedea că „sărbătorirea” ar fi existat şi fără venirea noului camarad.

Apoi începu să desfacă o cutie de zacuscă rusească, bătînd în tablă un piron cu un pietroi.

Acum, Radu Comşa îşi amintea bine de unde cunoştea glasul locotenentului Ghenea.

Era glasul din tren, în noaptea de astă-primăvară, făcînd prin întuneric tovarăşului de drum teoria călătorului de pe culoarul vagonului şi a celui din compartiment. Şi-l închipuise, nu ştia de ce, înalt, subţire şi cu figura stafidită, de student gheboşat pe cărţi, poate fiindcă spunea că pregă-teşte un doctorat. Era scund, rotofei, cu ochii albaştri bulbucaţi şi cu cea mai deplină înfăţişare a omului fără grijă.

Căuta pe raft păhărelele de ţuică, grăbit ca un ucenic de bodegă şi bombănind un bîzîit de cîntec.

— Avem numai două, domnule locotenent. Bem la rînd!

— Nu face nimic! zîmbi Radu Comşa. Tot o să vă vină rîndul fiecăruia... N-are să se întîmple ca în tren, după teoria dumitale; cînd eşti pe culoar, faci scandal cu nerăbdare să intri înlăuntru, iar cînd ai intrat, faci scandal, indignat, să nu te mai deranjeze nimeni...

— De unde ştii? îl privi cu uimire locotenentul Ghenea, cu amîndouă păhărelele într-o mînă, uitînd să le pună, cum avusese intenţia, în farfuria din cealaltă mînă.

— Ca şi povestea expresului!... continuă Comşa cu seriozitate. Expresul care trece arogant prin haltele unde au încremenit somnoroase personalele....

Locotenentul Ghenea nu pricepea în ruptul capului de unde intrusul acesta, pe care nu-l mai văzuse niciodată, cunoştea teoriile lui inedite.

Se aşeză foarte nedumerit pe marginea, patului, cu farfuria şi paharele de ţuică în mînă.

— Atunci eşti un spion, domnule locotenent, ori un ghicitor. În orice caz un om primejdios. Joci cărţi? Poker, ecarté, maus?...

Radu Comşa răspunse că nu joacă.

— Nici nu m-aş pune la masă cu dumneata. Mi-ai citi, desigur, cartea din mînă... Mai bine-ţi dau banii dinainte. Poate eşti hipnotizator? Somnambul extralucid?

— Am fost numai avocat şi, cu începere de acum un ceas, locotenent în compania a doua! continuă să zîmbească Radu Comşa.

— Să fie al dracului care mai înţelege ceva! declară locotenentul Ghenea, aducîndu-şi abia acum aminte că are farfuria şi paharele de ţuică în mînă şi aşezîndu-le pe masă. Nu înţeleg nimic, mă mîhnesc şi cad la idee!... Şi cînd cad la idee, numai ăsta – ridică păhărelul – mi-o scoate din cap!

— E un tip care cade din idee în idee! încuviinţă cu un fel de admiraţie pentru aşa camarad, ofiţerul legat pe sub fălci, clătinîndu-şi cele două noduri ale legăturii din creştetul capului ca două urechi albe de iepure de mosc.

Soldatul tăiase bucăţi de pîine neagră într-o farfurie adîncă, înflorită, cu chenar roşu.

Iar culme a rafinamentului, înfipsese scobitori din fabricaţie proprie: aşchii rotunjite

cu cuţitul.

Căpitanul Pleşea răsturnase zacusca în altă farfurie, turnase oţet şi o prezintă cu gravitatea unui adevărat ***maître d’hotel.*** Mai mult decît la orice opinie asupra chipului cum luptase pe front sau îşi îngrijea unitatea, ţinea la faima de om întotdeauna bine aprovizionat, la care se găseşte în orice moment o ţuică, o sticlă de vin, conserve, pesmeţi şi tutun.

„Eu am acasă, mă băieţi, ţigări jubiliare, din 1906, de la expoziţie” declara cu mîndria unui colecţionar de exemplare unice.

Şi altă dată, confidenţial:

„A trimis colonelul la mine după puţină cafea... Tot tata Pleşea, sireacul!”

De altfel, toţi aveau vanităţi de aceeaşi natură: locotenentul Ghenea era fudul de tunica de stofă franceză, unică în tot regimentul; sublocotenentul legat la fălci ţinea la prestigiul de cel mai bun viorist din toată brigada; altul era cel mai bun pokerist; altul cunoscător de cai. Ierarhia valorilor era cu totul alta de cum şi-o închipuise Radu Comşa că s-ar cuveni orînduită, la zece kilometri de ultima linie a tranşeelor.

Nimeni nu pomenea de front, de bravura unuia ori a altuia, de ceea ce-au făcut ori vor face. Acestea erau numai chestiuni de serviciu.

Se aflau cu toţii acum numai foarte încîntaţi că pot oferi unui camarad nou o ţuică şi o zacuscă, bunuri mult preţuite, care nu se găsesc la nimeni din alte companii, fiindcă nu toate companiile au un tata Pleşea să poarte grijă de acestea.

Locotenentul Ghenea, cu sticla în mînă, purta şi el grijă, ca întotdeauna, să nu rămînă nimeni însetat.

Acesta era frontul?

Radu Comşa n-avu vreme cînd să se întrebe şi să-şi răspundă. Îl zorea camaradul să închine pentru trăinicia camaraderiei, să guste din zacusca taioasă şi cu gust de metal. Oferi ţigări fine, din ţigările englezeşti; cinci cutii mari, dăruite de Luminiţa să se gîndească la dînsa de cîte ori va fuma una.

Prin aceste produse ale regiei britanice, crescu considerabil în aprecierea camarazilor.

Căpitanul Pleşea ceru permisie să strîngă una, într-o cutie de tablă unde păstra o rezervă cu mostre din toate produsele manufacturilor

de tutun ale epocii: ruseşti, franceze, egiptene, americane, chiar ungureşti şi austriace, de la prizonieri. Mîndria colecţiei o reprezentau două ţigări japoneze, cu inscripţii de aur verde, cu tutunul scuturat de cît fuseseră pipăite şi mirosite.

Radu Comşa îşi arătă dorinţa să-şi vadă noul domiciliu şi să se spele de praf, ca să fie gata pentru popotă.

Ceilalţi se aşezară la cărţi.

— La cine-a rămas rîndul? Ghenea, tu faci!...

Locotenentul Ghenea aruncă miza, amestecă grăbit cărţile ca şi cum îl alunga inamicul din urmă.

— Taie!...

Ceru sticla de ţuică, îşi turnă la repezeală un pahar.

— Am intrat la idee, domnule locotenent! Aşadar, teoria călătorului de pe culoarul vagonului?... Hm! Curios. O s-o dezlegăm noi şi p-asta!... Am mers şi eu... Cîte?

— Două...

— Servit!

Ofiţerul de la spate, legat la fălci, îl mustră:

— Vezi dacă lepezi valetul? Cînd mergi mascat, ascultă-mă pe mine, păstrează întotdeauna valetul!... Dă dracului aşii şi rigile! Am eu un şpuribus la valeţi.

Locotenentul Ghenea trinti cărţile: într-adevăr, dacă păstra valetul în locul asului, făcea ful. Turnă altă ţuică şi fredonă interminabilul cîntec, monoton şi idiot, care făcea ravagii în toată divizia şi poate dincolo, la tot corpul de armată, molipsit:

A-fost-odată-un-mic-copilaş.
Ce nu ştia,
Ce nu ştia a înota!
Dar după una-două-trei-patru-cinci-şase-şapte-săptămîni,
A început
A început a daaa din mîini.

A-ceas-tă-poooves-te, dacă v-a plăcut,
Eu pot s-o spun, eu pot s-o spun
De-laaa-nce-puuut:
A-fost-odată-un-mic-copilaş
A-fost-odată-un-mic-copilaş...

Ceilalţi acompaniară în cor, amestecînd cărţile şi preparîndu-şi mizele:

Dar după una-două-trei-patru-cinci-şase-şapte-săptămîni
Dar după una-două-trei-patru...

Soldatul, culegînd resturile de pîine şi cutia goală de zacuscă, mormăia şi el:

Dar după una-două-trei-patru...

— Şi tu, mă moroiule?... îl mustră căpitanul Pleşea. E o pacoste, locotenent Comşa, cu stupizenia aceasta de cîntec... M-au înnebunit! Şi cocoşii, cînd se deşteaptă, tot pe melodia aceasta încep şi găinile cînd ouă şi clopotele, de la biserică...

Soldatul, deşi cu gura închisă, clătina din cap după cadenţă; se cunoştea că acompaniază ofiţerii de la masă, în gînd.

— Uite la el, mocofanul!... Mai bine ia lada şi hainele domnului locotenent...

Pe urmă, întorcîndu-se către Comşa:

— Trebuie să-ţi alegi un soldat bun... Îţi găsesc ei, băieţii!.. Un soldat bun e jumătate din tăria ofiţerului...

Ieşiră. Dar fiindcă cei din casă strigau: ***„Dar după una-două-trei-patru-cinci-şase-săptămîni”***, Comşa acompanie şi el: ***„Dar după una-două-trei-patru...”***

3

Peste drum, le deschise uşa tindei o ţărancă bătrînă, după ce lăsă jos un căuş de grăunţe.

— Sărut mîna, domnu căpitan.

— Iaca, mătuşă Ilincă, ţi-am adus un musafir nou!... vorbi tare căpitanul Pleşea, fiindcă femeia era cam surdă.

Mătuşa Ilinca îl prinse pe Radu Comşa numai dintr-o privire repede, acoperindu-şi căuşul cu grăunţe pe care năpustiseră găinile şi ciuguleau lacome.

— Huci ! Bată-vă boala, Doamne iartă-mă şi mînca-v-ar nemţii, că nu vă mai săturaţi!...

Iar cu alt glas:

— Poftiţi, vă rog, domnu căpitan! Ştim noi că musafirii nu vin ii di plăcere pi la bordeile noastre...

— Ai să te împaci bine cu mine, mătuşă

Ilincă! se gîndi Comşa să cîştige de la început bunăvoia gazdei.

— Ha?...

— Ai să te împaci bine cu mine, mătuşă! repetă Comşa ceva mai tare.

— Oamenii buni se împacă! declară filosofic mătuşa Ilinca. Şi domnu ofiţer Bantăş iera bun, deie-i Domnul mai degrabă sănătate! Iaca, fata me l-o jălit ca pi un frate, cînd l-o dus bolnav cu ambulanţia!...

— Numai ca pe-un frate, n-ar fi nimic, mătuşă Ilincă! Făcu din coada ochiului căpitanul Pleşea spre Comşa. Să nu-l fi jelit altfel...

— Aracan di mini, că, undi vă mai bati gîndu, domnu căpitan! se ruşină mătuşa Ilincă, trăgîndu-şi broboada peste ochi. Că fata me doar nu-i die celi...

— Fata babei e un drac şi jumătate!... lămuri mai încet căpitanul Pleşea. Mi se pare că Bantăş... În sfîrşit, ai să vezi...

Odaia era mică, lipită cu lut pe jos, dar curată. Zestrea "dracului şi jumătate” ocupa o laviţă sub icoană. Bagajele locotenentului Bantăş fuseseră ridicate; rămăseseră numai cîteva ziare şi un calendar; iar pe pervazul ferestrei o sticluţă de farmacie, plină pe jumătate cu cerneală violetă şi cu dop de hîrtie răsucită.

— Îţi las soldatul. Îţi ajută la despachetat. Cînd plecăm, trecem pe aci şi te strigăm. La revedere! Vezi ce e cu dracul babei!...

Radu Comşa îşi desfăcu hainele din ladă. Soldatul le aşeză cu îndemînare în cuiele bătute în stinghia uşii. Aduse apă; îi turnă să se spele afară, la marginea prispei, fiindcă lighean nu se afla. Privi cu respect spre trusa de voiaj din care Comşa scotea săpunul, apa de dinţi, flacoanele de cristal cu capuşoane argintate.

— Are şi domn sublocotenent Bogdănel una la fel... Da mai micuşoară. Are şi ***tirmus!***...

Ţine ceai clocotit în el, cît vre... Zice că şi îngheţată poate să ţină.

— Cine-i domnul sublocotenent Bogdănel? întrebă Comşa, despăturind prosopul şi uscîndu-şi obrazul în pînza spongioasă.

— Sublocotenent Bogdan Cernegură, de la a cincea... Moşu dumisale-i general la armata întîia. Să vă perii tunica, domnu locotenent?

— Lasă acum. Nu mai am nevoie de nimic. Cum zici că te cheamă?... Neculai?... Ce naiba, pe toţi vă cheamă Neculai?... Poţi să te duci, Neculai!

— Trăiţi, domnu locotenent...

Soldatul mai orîndui ceva la hainele din cui, părîndu-i-se că nu le-a tipărit îndestul.

Radu Comşa se aşeză pe marginea laviţei să-şi privească amănunţit camera. Aici şi în bordeiul de-acolo pe care nu

şi-l putea închipui, îi va fi acum viaţa... Camarazii par să fie oameni de înţelegere. Dar cum îşi pot pierde vremea jucînd cărţi, petrecînd, cînd atît de aproape?... Îşi imaginase altfel. Se trezi fluierînd: „A fost odată un mic copilaş!”... Ce cîntec stupid! Să facă întîi ordine pe masă. Trei cărţi. Călimara şi tocul. Hîrtie de scris. De ce şi-a închipuit că are să-i trebuiască atîta hîrtie de scris?... Cutia de ţigări. Fotografia Luminiţei... Mutînd o foaie de muşama neagră, descoperi dedesubt o scrisoare: ***„Dragă Elviro, sunt două săptămîni de cînd...”.*** De bună seamă, scrisul locotenentului Bantăş. Foaia era ruptă. Camaradul necunoscut dinaintea lui renunţase, ori începuse alta... Cine ştie ce Elviră! Cine ştie ce gînd, ce vis, ce speranţă se întrerupseseră suspendate aici, ori poate numai o scrisoare ca atîtea altele, plicticoase, începute în silă...

Ca întotdeauna cînd se muta într-o încăpere nouă, Radu Comşa cercă să-şi reprezinte viaţa celor dinainte, ce bucurii au avut, ce mîhniri, ce-au ascuns numai pentru dînşii, cînd omul, singur, ferit de alţi ochi, se retrage ca un melc în crusta lui.

Privea pe fereastră cu aceste gînduri vagi şi zări venind de la fîntînă o fată cu doniţa plină, cu capul gol şi cu două coade răsucite pe spate.

Dracul şi jumătate al mătuşii Ilinca.

Păşea apăsat, cu picioarele goale, pe poteca de troscot, încît sînii îi tremurau sub cămaşa subţire.

Se prefăcea că se uită în altă parte, dar trăgea cu coada ochiului sub fereastră, muşcînd în colţul gurii lujerul unei flori galbene. În urma ei venea un căţel fumuriu cu coada în spirală, împleticindu-se pe labele scurte...

Zece kilometri pînă la şanţurile duşmane şi viaţa continuă aici, abia schimbată din făgaş!

Nu se auzea nici un pocnet de armă; soldaţii treceau pe drum privind leneş; în colbul moale, scîrţîiau care cu fîn...

Totul s-ar fi spus că e bucolic şi calm, dacă printre soldaţi nu s-ar amesteca şi sanitari cu semnul roşu al crucii la mînă, amintind că uciderea e numai pentru un timp suspendată, şi dacă între carele de fîn n-ar înainta greu furgoanele de muniţii.

Cînd auzi glasul căpitanului Pleşea la poartă, sări apucîn-du-şi chipiul ca la chemarea unui vechi şi mult aşteptat prieten.

4

Popota era o baracă de scînduri, numai cu un perete. Restul apărat de soare cu crengi de brad din care se scuturau pe faţa albă ghimpii cetinii.

O masă şi două bănci lungi; un singur scaun în capăt, pentru colonel.

Se adunaseră aproape toţi.

Radu Comşa se sili să pară natural sub atîtea priviri necunoscute. Aşteptau în picioare, în grupuri.

Căută să-şi fixeze bine în minte fiecare nume pus pe fiecare figură; să le ghicească firea.

— Sînteţi avocat în Bucureşti? întrebă un maior deşirat, slab ca un ţîr, trosnindu-şi degetele osoase.

— Da, domnule maior... Sau, mai exact, am fost, cînd avocatura era o carieră şi cînd Bucureştii...

— Îmi pare bine... Suntem concetăţeni. Şi-mi amintesc: Biroul „Vardaru et Radu Comşa”, pe Bulevardul Carol... Vedeam placa în fiecare zi, de patru ori.

Radu Comşa nu-şi amintea să fi văzut vreodată figura maiorului cu care se întîlnise, desigur, nu o dată în Bucureşti, de vreme ce aveau acelaşi drum.

Maiorul îşi frecă nasul lung, privind în pămînt.

— Acum Mackensen e stăpîn acolo! Şi bulgarii la Capşa! Ne citea domnul colonel un ziar german, confiscat de la prizonieri... Vai şi amar de cei din teritoriul ocupat! Sinteţi familist?

— Nu. Domnule maior! răspunse Comşa, enervat de acest interogatoriu a doua oară repetat într-o singură zi.

— Eşti fericit!... Te invidiez... Mi-e mi-au rămas nevasta şi doi copii în Bucureşti. Mă întreb ce-or fi îndurînd de la armata de ocupaţie?...

Maiorul duse mîna la buzunarul dinlăuntrul tunicii, pe urmă se răzgîndi şi o retrase.

— Am să-ţi arăt altă dată fotografia... Poate o cunoşti pe nevastă-mea. Se duce des la teatru, la baluri, e în vizită... Am doi copilaşi: unul de patru ani, altul de cinci ani... O fetiţă şi un băiat. Cum scrie la carte. Nevastă-mea mi-a spus; „Opreşte, Mitică, ajunge! Doi copii sunt destul, numai să-i putem creşte!” Cine ştie ce îndură acum, micuţii de dînşii!

Radu Comşa constată că nu poate împărtăşi nimic din amărăciunea plîngăreaţă a acestui om, a cărui existenţă o ig- nora complet acum cîteva minute, deşi erau din acelaşi oraş, se încrucişaseră de sute de ori pe aceeaşi stradă, desigur se desfătaseră la aceleaşi spectacole bucureştene.

Maiorul avea figura tristă, fruntea îngustă, de om fără prea multă inteligenţă, moale şi amorf; dar cînd ridică ochii din pămînt, Radu Comşa avu o pornire de apropiere:

— Domnule maior...

Nu găsi vorbele să urmeze, aşa cum un om civilizat simte întotdeauna o ruşine să pară sensibil şi îşi înfrînge cu pudoare pornirea de compătimire. Maiorul însă ghici intenţia generoasă numai din învăluirea glasului; îl privi recunoscător cu ochii săi mici ca de şoarece, apropiaţi de rădăcina nasului prelung.

Colonelul sosi vesel, frecîndu-şi mîinile: îşi schimbase cizmele şi se simţea uşor şi felice.

Acum călca pe vîrful degetelor, ca un om care se opăreşte, numai ordonanţa, Ion, căruia îi căzuse sorţii să slujească de şanuri vii şi

umblătoare.

Lîngă Comşa se aşeză locotenentul Ghenea, puţin cam prea vesel după atîtea ţuici.

Între felurile de mîncare, îl informă pe şoptite, în ureche, despre calităţile şi cusururile fiecăruia.

— Fiindcă pretinzi că nu eşti nici ghicitor, nici somnambul extralucid, ceea ce rămîne de văzut, să-ţi servesc eu de informator. Ce ţi-a spus maiorul? Că are doi copii şi nevastă la Bucureşti, la inamic, unde cine ştie ce îndură... Nu aceasta? Fii fără grijă, nevasta se consolează desigur uşor, cu inamicul ori cu altcineva, după cum s-a mai consolat. Are şi dreptate! E tînără, nostimă, îi merge guriţa de nu te poţi ţine de ea... Pe cînd el! Ca o babă bocitoare, descîntă prin toate colţurile. Are să-ţi arate fotografia doamnei, dacă nu ţi-a arătat-o încă... Ai să afli că are un neg sub sînul drept; tot regimentul o ştie acum. Că sufere de stomac şi că a avortat, fiindcă nu vrea să mai aibă copii: „Doi ajunge, opreşte, Mitică!...” Nu serveşti vin? Faci foarte rău; e un vin extra! Negru şi merge fără sifon... Sublocotenentul acesta mic, Stelian Minea, cu fruntea de hidrocefal, e student la filosofie. Dobă de carte. Dar timid, de ţi-e milă... Îl iau toţi peste picior. Eu şi el, de aci, sintem studenţi. Căpitanul Pleşea e activ; ofiţer minunat. El duce greul batalionului!... Şi maiorul e activ, dar cînd începe bombardamentul aleargă de colo-colo, scărpinindu-şi nasul şi piuind cu un fel de sunet din gîtlej, ca puii de curcă prin buruieni, cînd apare uliul. Mai serveşte tocană; e specialitatea popotei noastre!... Tocană cu mămăli-guţă şi ghiveci... La aceasta sîntem imbatabili! ***Hors concours!*** Sublocotenentul de lîngă aghiotant, Bogdan Cernegură, e rezervist ca şi mine, doctorand în nu ştiu ce, de la Paris. A lăsat şi el o soţie tînără la Bucureşti, numai după cîteva luni de la nuntă. Aştepta un

copil. Dar nu se tînguie ca maiorul. E tare, discret şi enigmatic... De căpitanul Ionescu să te fereşti!... Cea mai mare cutră din regiment! Ai să-l vezi cum rîde... E destul atît ca să cunoşti un om; ca un cîine care mîrîie prin gard!... Dispreţuieşte tot şi nu pricepe nimic. Cum aude pe cineva rostind un cuvînt: ofensivă, aliaţi, religie, orice, întreabă îndată cu dispreţ: „Ce e aia ofensivă, mă rog? Ce sunt ăştia aliaţi? Ce e aia religie?...” Hait, m-a văzut Una la mînă!...

Colonelul, din capul mesei, îl urmărea de cîteva minute.

Îşi şterse barba cu şervetul şi clătină din cap, ca un pedagog cînd surprinde elevii purtîndu-se necuviincios la masă.

— Haide-haide, Ghenea! Iar ai început cu ticăloşiile tale?... Locotenentul Comşa, ce-ţi spunea acum? Să ştii de la mine: Ghenea e cea mai infernală gură a regimentului. Una la mînă! Dacă te potriveşti lui, toţi suntem nişte... două la mînă!

Locotenentul Ghenea bulbucă ochii cu cea mai nevinovată surprindere, jucată măiestru:

— Domnule colonel, dar nu spuneam nimic rău. Dădeam informaţii de serviciu noului camarad...

— Ce e aia serviciu? întrebă dispreţuitor căpitanul Ionescu. Tu şi serviciu!...

Cînd rîse, obrazul căpitanului Ionescu, cu liniile corecte, se desfigură brusc şi dezagreabil, ca figurile de carton trase cu sfoară.

Rîsul încetă; tot brusc figura redeveni corectă, fără nici o urmă din rînjetul de mai înainte.

— Şi ce spuneai, sublocotenent Minea, adineaori, despre asta?... Una la mînă... Ce spuneai despre oamenii care sînt întotdeauna aceiaşi şi totuşi nu sunt aceiaşi?... întrebă colonelul netezindu-şi barba roşie şi privind la

sublocotenentul Minea cu înveselire, ca la un omuleţ de la care aştepta o mare năzdrăvănie.

Sublocotenentul Stelian Minea roşi, plecînd în farfurie capul mare, susţinut de gîtul subţire ca un vrej.

Ghenea îl atinse pe Radu Comşa pe sub masă, cu piciorul, şoptindu-i în şervetul cu care se prefăcea că se şterge la gură de celebrul sos al celebrei tocane cu mămăliguţă:

— Ai să vezi... De o parte o prelegere de filosofie, de alta căpitanul Ionescu. Face să asişti! Noi o numim „Masacrul inocentului...” Aceasta-i distracţia popotei. Păcat numai că e spinarea lui bietul Minea!...

Colonelul aprinse o ţigară şi se pregăti să asculte ca la o conferinţă.

Fiindcă sublocotenentul Minea tăcea, cu privirea în jos, răsucind cocoloşi de pîine între degete, îl îndemnă:

— Haide, Minea, să auzim!...

Şi imediat, cu severitate, căpitanul Ionescu aproape ordonă, ca la serviciu:

— Sublocotenent Minea, să auzim! Ori suntem prea ignoranţi ca să înţelegem filosofiile astea?

Sublocotenentul Stelian Minea, resemnat acestei torturi bicotidiane de care nu scăpa decît cînd compania era în tranşee, ridică fruntea enormă şi privi drept la colonel, cu ochii dilataţi de lentilele bombate ale ochelarilor.

— Domnule colonel, spuneam că niciodată nu e posibil să tragem o previziune directă din istorie. Oamenii, fie ei oameni de stat, fie soldaţi, fie mulţimea de stradă, e adevărat că reacţionează sau încearcă să reacţioneze în faţa evenimentelor într-un mod analog, dacă situaţiile sunt analoage şi se reproduc. Dar contingenţele...

— Ce e aia contingenţe?... întrebă cu dispreţ căpitanul Ionescu.

Sublocotenentul Minea nu-i răspunse şi nici nu întoarse ochii la căpitan.

— Contingenţele pot să varieze şi variază în chip indefinit, reacţiunile pasionale, intelectuale sau instinctive ale oamenilor se mişcă întotdeauna în interiorul unor cercuri îndestul de limitate. Iată, de exemplu, să luăm această albină...

Sublocotenentul Stelian Minea întoarse cu o mişcare repede, cu gura în jos, paharul în interiorul căruia intrase o albină.

Acum albina era prizonieră şi, neliniştită, se învîrtea pe pereţii de sticlă, căutînd o ieşire.

— Să luăm o albină...

— Ce mai e şi aia: o albină? Strîmbă din nas, plictisit, căpitanul Ionescu.

— Albina, domnule căpitan, se grăbi să răspundă cu perfidă nevinovăţie locotenentul Ghenea, e o insectă himenopteră; cu şase labe şi patru aripi. Tăieşte în societăţi construite pe principiul monarhic, cu regină, lucrătoare şi adeseori cu fructul muncii şi al economiilor devorate de o sumă de trîntori...

— Atîta lucru ştim şi noi! Vorbi cu aer superior căpitanul Ionescu. Înţelegem noi româneşte!...

— Domnule căpitan, stărui Ghenea, aţi întrebat ce e aia o albină; am răspuns ce e aia o albină.

— Ei, ce e cu albina ta, Minea? interveni colonelul.

— Această albină, continuă Minea, închisă în paharul de sticlă, poate să descrie curbe şi traiectorii indefinit variate. Fără să calce niciodată exact pe aceleaşi urme. Totuşi, nu poate ieşi de sub pahar. Tot aşa contingenţele în care se înlănţuie istoria nu se repetă niciodată exact, la două epoce distincte, după cum doi oameni, chiar gemeni, nu pot semăna exact unul cu altul. Cum spune Bergson...

— De unde-l mai scoţi şi pe Bergson? Ce e aia Bergson? Se supără căpitanul Ionescu. Iar vrei să ne prosteşti cu jidani d-ăştia?

— Domnule căpitan, aşa n-o să mai pot sfîrşi niciodată...

Locotenentul Ghenea sări în ajutorul camaradului. Întinse mîna pînă la paharul unde se afla albina prizonieră şi, ridicîndu-l, o eliberă.

Albina îşi scutură aripile, se învîrti ameţită pe şervet în dreapta şi-n stînga, ca o cucoană bătrînă care şi-a pierdut umbrela, îşi şterse botul cu picioarele mărunte şi negre şi se înălţă la ceruri.

— Vezi, dragă Minea, cît de uşor albina ta poate scăpa de sub paharul contingenţelor tale ilimitate? Pe urmă, paharul n-a fost fabricat să servească ca instrument de tortură şi obiect de teorii!... Fabricantul l-a făcut cu o intenţie mai generoasă. Să poţi bea şi tu, măcar o dată pe lună, un pahar extra de Nicoreşti...

Spre imediata demonstrare a acestei afirmaţii, locotenentul Ghenea turnă vin în pahar şi îl sili pe elevul lui Bergson să-l bea pînă la fund.

— Teribilă sugativă, Ghenea ăsta!... Una la mînă... Nu-i ajunge să consume el; mai face şi discipoli!... declară colonelul, ridicîndu-se şi aruncînd şervetul.

5

Căpitanul Pleşea îl invită după masă pe Comşa să poftească la el, la o cafea turcească, autentică, nu surogat.

Masa de cărţi se refăcu imediat. Nimeni n-avea timp de pierdut. Venise şi sublocotenentul Minea, care se aşeză, modest, pe căpătîiul patului, lîngă Comşa.

— Aveţi un birou de avocatură la Bucureşti cu deputatul Vardaru?... întrebă, biruindu-si timiditatea. Atunci a lucra la dumneata un prieten de-al meu, Sachelarie, Onisfor Sachelarie, ardelean... Luam masa la aceeaşi pensiune. Aproape doi ani am făcut grandioase proiecte pentru România Mare...

— Era într-adevăr un băiat bun, muncitor, exact. Nu l-am mai văzut...

Radu Comşa îl mai văzuse; dar atunci fostul secretar întorsese capul, fiindcă el se afla în haine civile, într-un automobil, pe strada Lăpuşneanu; iar Onisfor Sachelarie îl categorisise imediat în liota mulţimii plimbăreţe din Iaşi, pusă la toate adăposturile.

— E cam dintr-o bucată! Îl scuză, ca şi cum ar fi ghicit, Stelian Minea. Vede viaţa ca un cal cu ochelari: drumul înainte, fără să ştie ce se petrece la dreapta şi la stînga... Era îndrăgostit de o dactilografă, tot de la biroul dumitale.

„Domnişoara Betty!”, gîndi Radu Comşa, dactilografa cu părul pufos şi cu pieliţa lăptoasă, cu unghiile roze şi întotdeauna manichiurate. O uitase. Toate erau atît de departe!...

Nici nu se întrebase vreodată ce se petrece în capul secretarului de la Bucureşti, cum era în cealaltă viaţă a lui, dincolo de orele de birou, cînd redevenea om şi nu mai însemna un simplu automat la ordinele sale şi ale lui Vardaru... Avea prieteni, discuta şi el de România Mare, dorea ceva?... Ciudat cum viaţa fiecărui individ apare pe două planuri şi noi nu ne cunoaştem de obicei decît unul singur, aşa cum luna nu-şi arată, de cînd se învîrte în jurul pămîntului, decît o singură şi întotdeauna aceeaşi faţă...

Căpitanul Pleşea se aşeză şi el lîngă Comşa, supraveghind cum ordonanţa, cu mîinile tremurînd de prea încordată atenţie, împărţea cafelele turnate în pahare de vin, în lipsa ceştilor de datină.

Cînd văzu că fiecare îşi are paharul, căpitanul Pleşea nu mai putu răbda.

Dori să afle neapărat părerea noului camarad:

— Ei? Ce mai zici, domnule locotenent?... Mărturiseşte şi indivizilor de aici, dacă asemenea cafea se mai poate bea astăzi

oriunde!... Cafea Martinica şi cafea Ceylon, amestecate după reţetă proprie... Amicii ăştia habar n-au ce lucru răr!... Le dai orz prăjit ori cea mai fină cafea, totuna! O beau ca braga... Să-ţi spun drept, eu nu regret ce-am pierdut cu războiul, decît cînd mă gîndesc aşa, la unele fericiri de atunci... Stăteai la o fereastră, la cafenea ori la berărie... afară ploua. Treceau oameni călcînd prin bălţi, cu umbrelele ude; vînzătorii de ziare... Înainte, aburea cafeaua! Strigai chelnerului să dea şi un pachet de Regale, cînd o să mai avem noi Regalele acelea?... Aşa văd eu vremea de pace!... Nu-mi mai amintesc nimic altceva: nici cum era un teatru, ce se cînta la un concert, obiectele din casă, nici figura unor prieteni nu mi-o amintesc... Pentru mine, pacea e un colţ de fereastră; te încălzeşte caloriferul pe dedesubt, afară e urît şi plouă, tu îţi bei liniştit cafeluţa şi priveşti cum se vîntură lumea în sus şi în jos...

— Eu nu-mi pot imagina pacea aşa, domnule căpitan..., vorbi Minea, scoţîndu-şi ochelarii de pe nas şi frecîndu-şi cu degetele urmele roşii, unde arcul elastic apăsase rădăcina nasului. Fiecare dintre noi are desigur tendinţa să şi-o închipuie ca o înnodare a unui fir rupt, o continuitate, revenirea la automatismul cotidian din care se alcătuieşte acea ***la douceur de viere*** pe care am pierdut-o... Pe care au pierdut-o cei care o aveau şi de cele mai multe ori n-o meritau... Chiar viaţa viitoare, nu ne-o putem imagina mult deosebită de viaţa pe care o trăim! Dar ştim cu toţii că pacea are să fie altceva... Are să aducă o răsturnare sigură de valori. O verificare!... Ar fi absurd ca atîta lume să se extermine reciproc şi să îndure atîtea suferinţi crunte, numai ca dumneata să te poţi întoarce la cafeaua Martinica amestecată cu Ceylon pe care, domnule căpitan, să mă ierţi, o preţuiesc îndes-

tul, fiindcă îmi aduce aminte de cafeaua de la mama de acasă. Dar n-o socot cheia şi lăcata vieţii!...

Căpitanul Pleşea se ridică să-şi pună pe marginea ferestrei paharul golit şi se întoarse:

— Aceasta, dragă băiatule, să o crezi tu!... Eu nu cer altceva decît să mă întorc teafăr la locul meu de la fereastră. Mai aveam eu o dorinţă... Să cumpăr un patefon, în rate!... Chiar aranjasem aproape cu un negustor. Cînd nu te poţi mişca de acasă, te aşezi în papuci înaintea focului, cu ibricul la gura sobei, dai drumul: Ai ce vrei! Caruso vrei? Ai Caruso!... Şi Titta Ruffo, Şaliapin, orchestră... Dar visul acesta, văd eu că am să mor şi n-am să mi-l pot împlini!... Au să se scumpească patefoanele teribil după război şi pe urmă cine o să mai dea atunci în rate? Dacă s-ar întîmpla însă şi aceasta, pot spune că nu mai cer nimic de la viaţă... Iert şi război şi tot! Tu vezi altfel, băieţele, fiindcă eşti tînăr, şi eşti îmbuibat de cărţi... Îţi închipui că viaţa poate da omului altceva decît i-a dat de la Cain şi Abel încoace...

— Şi eu, domnule căpitan, interveni Radu Comşa şi eu cred în forţa morală a războiului... Iată...

Radu Comşa voi să spună cu ce nevoie şi nădejde de auto-confruntare a venit de bunăvoie, să se dea războiului; dar socoti că îşi cunoaşte prea puţin camarazii pentru a le împărtăşi gînduri atît de intime. De aceea se hotărî să urmeze menţinîndu-se numai în consideraţiuni generale.

— Iată, de pildă, domnule căpitan, un număr de oameni care nici nu ne-am bănuit existenţa înainte de a fi aci... Fiecare ignorîndu-ne unii pe alţii, aveam reţeta noastră personală de fericire, ne jalonam existenţa cu cîteva puncte de reper sigure, iar cînd ne apropiam de o ţintă, ştiam bine ce ne aşteaptă dincolo... Şi deodată, toţi ne-am aflat aci!... Dumneata ai

lăsat cafeaua de la fereastră; domnul maior, după cum îmi povestea astăzi, nevasta şi copiii, domnul locotenent Ghenea teza de doctorat în care avea să ne expună psihologia de clasă; toţi au părăsit micul lor univers, au renunţat la ce era mai scump egoismului nostru omenesc, confort şi siguranţă... Aci toţi ştiu că au venit la moarte. ***Că accidentul, excepţia, anormalul, e să scapi, nu să mori.*** S-a făcut socoteala că la fiecare zece secunde, pe frontul european, cade în medie un om, adică şase pe minut, trei sute şaizeci într-o oră, opt mii şase sute patruzeci pe zi, în afară de schilozi, de suferinţa continuă din spatele liniilor de bătaie... Prin ce mister oamenii au acceptat oare această sinucidere în masă?...

— Nu uita că pentru cei care n-ar fi răspuns la mobilizare erau curţile marţiale, codul militar!... întrerupse căpitanul Pleşea, legănîndu-şi picioarele spînzurate pe marginea patului.

— Curţile marţiale n-au în vedere decît excepţii!... Dacă normalul ar fi nesupunerea celor chemaţi, curţile marţiale n-ar mai prididi cu pedepsele şi codul militar ar cădea de la sine. Eu cred, domnule căpitan, că toţi au venit de bunăvoie... Fiindcă omul are nevoie de sacrificiu, de a crede în ceva bun, de a aştepta o iluminare.

Căpitanul Pleşea îl privi mirat, dar nu-l întrerupse.

— Şi nu numai omul izolat, domnule căpitan. Prin crize trecem fiecare, cînd ne întrebăm la o răspîntie a vieţii: ce am făcut ieri?... şi ce vom face mîine?... Sînt epoci însă cînd toată omenirea e cuprinsă de asemenea sete de altceva decît marasmul în care trăieşte... Atunci apare creştinismul ori altă căutare de-o nouă soluţie a vieţii, principiile revoluţiei franceze: egalitate, fraternitate, libertate, sau

solidaritatea luptei de clasă; în fine, o evadare a individului, de la egoismul lui individual, la o frenezie de sacrificiu pentru binele general...

— Nu-i fi spunînd că şi nemţii şi franţuzii luptă tot pentru acelaşi bine general? Atunci ar avea şi unii şi alţii dreptate...

— Şi au, domnule căpitan!... Dincolo de ceea ce-au pus la cale cu sînge rece diplomaţii şi oamenii politici, ori de argumentele castelor militare, mulţimile au intrat în acest război general, fiindcă de la el aşteaptă altceva decît ceea ce văd socotelile diplomaţilor... De multă vreme civilizaţia noastră, cu toate bunurile şi siguranţele ei, nu mai satis-făcea omul... Îi dădea sentimentul de ceva incomplet... Omul nu se mulţumeşte numai cu o fericire administrativă!

Nu se impacă definitiv cu gîndul că destinul omenesc sfîrşeşte în ceea ce ne-a dat maşinismul de pînă acum, exploatat de trusturi şi că fericirea ori nefericirea lui stă în mîna unui individ necunoscut de la capătul planetei, care fixează pre-ţul bumbacului... În ajunul anului 1914, el era nefericit fără să ştie exact de ce, cum ai nelinişte în ajunul unei boale, cînd organismul e minat interior, dar boala încă n-a izbucnit. Războiul a apărut să scoată din lumea aceasta veche, obosită, nesatisfăcută, noţiuni noi, pentru un veac de acum înainte, cum din fructul putred scoţi de la mijloc sîmburele sănătos care conţine germenul altei vieţi!... Sentimentul acesta e general; vorbesc de o omenire statistică, o sumă, totalul tuturor indivizilor puşi laolaltă; dar vorbesc şi de fiecare individ luat în parte, căci şi el s-a găsit în faţa unei crize la fel... Războiul general coincide poate cu premizele unei viitoare revoluţii politice şi sociale; dar coincide sigur cu o revoluţie care aşteaptă să se dezlănţuie în fiecare om. Ştim cu toţii că adeseori un singur eveniment exterior e destul să ne schimbe linia noastră de conduită în viaţă, să provoace o revelaţie. Un singur ceas de război conţine atîtea evenimente, cîte ar fi ajuns altădată să umple o întreagă viaţă de om... Cum putem crede că din război ne vom întoarce tot cum am fost?...

Radu Comşa vorbise încălzindu-se, cu o uşoară ameţeală, fiindcă rostea mai mult pentru el, decît pentru căpitanul Pleşea şi sublocotenentul Minea, gînduri care-l munceau confuz de atîta vreme şi îl aduseseră aici.

Dar căpitanul Pleşea îl ascultase dînd din cap cu zîmbetul îngăduitor al omului care a mai auzit el asemenea erezii.

Legănîndu-şi picioarele spînzurate pe marginea patului, îşi privea vîrful cizmelor pline de praf, spunîndu-şi cu părere de rău că e

păcat ca un tînăr voinic, inteligent, cu învăţătură şi arătos să învîrtă capul multor femei, poate să-şi piardă vremea despicînd firul de păr în patru. Cînd Radu Comşa sfîrşi, el ridică ochii şi zîmbi cu blîndeţe.

— O să mai vorbim despre aceasta, locotenente, peste o lună! Eşti proaspăt de tot aci... Ai să te întorci la ideea mea: să ne mulţumim cu toţii dacă ne-om regăsi vreodată cafeaua noastră şi ţigările Regale. Ştii, ţigările care ni se păreau ba că erau umede, ba prea uscate, dar ne dăm seama acum că erau o mare fericire pierdută!...

De la masa de cărţi izbucni glasul locotenentului Ghenea cîntînd cu înveselire, în vreme ce fila cărţile:

— ***A fost odată un mic copilaş***... Ce ai? Ful? ***A d'autres,*** puiule! Avem numai caré de valeţi!

Înşiră cei patru valeţi pe masă:

— Un copilaş, doi copilaşi, trei copilaşi, patru copilaşi!...

Sublocotenentul legat pe sub bărbie îl bătu pe amîndoi umerii pe la spate, cu atîta bucurie cît îi îngăduia falca inflamată:

— Ţi-am spus eu că am şpuribus la valeţi?...

Ghenea culese potul, cîntînd, în ciuda celor care pierduseră, o variantă creată ad-hoc:

— Dar după una, două, trei, patru, cinci, şase, şapte săptămîni, valeţii toţi au-în-ce-put să deaaa din mîini!...

Vîrî banii mototol în buzunarul pantalonilor, fără să-i numere şi se ridică:

— Acum gata, mici copilaşi! Diseară mai frumos... Să tragem o raită pe la băieţi şi să vedem cum stăm cu serviciul! Să-i tragem şi o baie!... Pe urmă, diseară, om mai lupta care om mai putea...

Se întoarse către Radu Comşa:

— Domnule locotenent, am prins ceva din

preafrumoasa dumitale prelegere... Atît cît am putut trage cu urechea, între două tururi de cărţi. Mă faci să-mi pierd iluzia!... Ai să devii concurentul lui Stelian Minea la masă, parol!... Cum adică, îţi închipui serios dumneata, că Ionescu se află aci fiindcă aşteaptă din război să ţîşnească cine ştie ce ideal pentru umanitate? Dar numai pomeneşte-i de acestea şi are să te întrebe îndată atît de scîrbit, încît ai să te scîrbeşti şi dumneata de ele: „Ce e aia ideal? Ce e aia umanitate?...” Ori prietenul Bogdan Cernegură, de la a cincea, care şi-a lăsat şi el doctoratul de la Paris, soţia la Bucureşti şi e tată al unui copil pe care încă nici nu l-a, văzut... Sau eu? Sau noi toţi? Şi fac excepţie pentru Minea! El e filosof... Dacă-i aruncă cineva o piatră în cap, în loc să o ridice de jos şi s-o trăsnească la mirul individului, se opreşte îndată şi ne ţine o locuţiune despre relaţiile între cap, piatră, univers, Bergson şi contingenţele istorice... Să fim serioşi, domnule locotenent! Toţi ne aflăm aici ca să bem cafeaua domnului căpitan, fiindcă nu se poate altfel!... Fiindcă ne-a chemat ordinul de mobilizare şi, cu toate mofturile noastre, conştiinţa şi onoarea ne-au făcut să răspundem la datorie. N-o să plecăm nici unul, cînd începe bombardamentul!... Dar nici nu putem spune că n-am prefera cafelei oferite de domnul căpitan, cafeaua noastră de acasă, care n-o fi atît de aromată şi potrivită în toate, dar e a noastră, e acasă, băută comod, după cina ta, în papucii tăi, după ce-ai citit ziarul tău... Sunt de perfect acord cu domnul căpitan! Să ne dăm întîlnire aci, peste o lună!... Ai să recunoşti atunci că, în afară de datorie, ne-a mai adus puţin-puţin şi nădejdea că poate Ardealul... Dar aceasta e altceva!.... Deocamdată să-ţi facem rost de un soldat. Avem unul bun în companie, pe Omir. A fost ordonanţa lui Vîntu, un camarad căzut astă-iarnă. Ţi-l trimitem chiar

azi! Ai să fii mulţumit de el. S-a purtat cu fostul lui ofiţer ca ordonanţele model din istorioarele pe care le citim cu toată veselia în ziarul marelui cartier... Omir are să te scutească de multe griji. Aceasta e principalul!... Şi să nu afle care cumva colonelul că ai o teorie a războiului, că te pune să o dezvolţi la masă şi cazi în mîna lui Ionescu...

Mosafirii căpitanului Pleşea se risipiră la trupă. Radu Comşa intră în casă să aştepte soldatul şi cu gînd să scrie Luminiţei.

6

Pe masă, într-o oală smălţuită, care nu fusese de dimineaţă acolo, răsăriseră cîteva flori galbene şi roşii de grădină ţărănească: gura-leului, gherghine, conduraşi, catifeluţe, maci.

Iar în rînduiala nouă a lucrurilor, se cunoştea mîna dracului şi jumătate.

Radu Comşa se întinse pe laviţă, cu mîinile sub cap.

Toate impresiile cereau să se lămurească. Frontul apărea altfel cu totul de cum şi-l închipuise nu mai departe de ieri, cînd se urcase în tren, în gara Iaşilor, întovărăşit pînă acolo de Luminiţa. A fost desigur ridicol adineaori, cu tirada despre necesitatea războiului. Dacă mai repetă una la fel, ajunge de pomină. Despre război, aşa cum a vorbit el, vorbesc numai cei de la Iaşi. A avut dreptate locotenentul Ghenea: numai ziarul marelui cartier.

Aci toţi vorbesc despre altceva. Aşa cum în camera unui bolnav pomeneşti despre orice, în afară de viaţa viitoare...

În urechi îi sunau, obsedante, frînturi din cîntecul ne- rod: ***Dar după una, două, trei, patru, cinci, şase, şapte săptămîni, a început, a început...***

Voi să-şi amintească alte melodii, ca să o alunge pe aceasta; dar cuvintele răsăreau îndărătnici ***Această poveste, dacă v-a plăcut, pot să v-o spun, pot să v-o spun...*** Începe, aşadar şi el să se abrutizeze? N-ar dori!... Vrea să rămînă lucid pînă la sfîrşit, să se supravegheze, să nu-i scape nimic. Pentru el războiul e o terapeutică... I-au dat întîlnire peste o lună. Şi cu cîtă siguranţă! Dar n-au dreptate. Deşi toţi par oameni de treabă: căpitanul Pleşea cu amestecul lui de cafea, locotenentul Ghenea cu ochii lui bulbucaţi, Stelian Minea cu fruntea de hidrocefal... Au luptat. Au semne de răniţi, au fost decoraţi. Cum pot oare împăca viaţa de aci: cărţile, cafelele, ţuica şi glumele lor şi cîntecul acesta stupid care-i ţiuie în ureche, cu riscul morţii din fiecare clipă? O singură alarmă la noapte să-i scoată din rezervă şi cîţi dintre ei vor mai cînta şi glumi mîine? „Secretul războiului e să săvîrşeşti actele de bravură cele mai decisive posibile, cu aerul cel mai frivol posibil.”

Aceasta o spunea prinţul Vorşaghin, consolatorul Zoei.

Se pare că un consolator căzut în dizgraţie, fiindcă a văzut-o pe Zoe, în ultimul timp, cu un ofiţer francez. Chiar alaltăieri a văzut-o în muscal, urcînd spre Copou...

Numai două zile şi toţi sunt în alt capăt de lume: figura Luminiţei, acum cînd vrea să şi-o aducă aproape, îi apare îndepărtată, ca în crepusculul de martie cînd s-a întors de la Dan

Şcheianu şi ea îi pusese scoica marină la ureche.

Cercă să-şi alunge tot din minte, să-i rămînă limpede numai Luminiţa, cu rîsul ei, cu ochii oblici; cu mişcările obişnuite care fac parte din ea: cum se uită cîteodată cu genele numai puţin întredeschise, filtrînd privirea înainte de a izbucni în hohot... Apărea numai rîsul sau numai un gest, dar întreagă n-o mai putea chema înainte. Ciudat, să nu-ţi poţi aminti chipul fiinţei celei mai apropiate de sufletul tău! În curînd, între el de aci şi ea de acolo, are să se întindă distanţă ca între două planete.

O bătaie uşoară curmă gîndurile. Strigă: „Intră”, fără să se mişte.

Dar cînd văzu că în prag a răsărit dracul şi jumătate al mătuşii Ilinca, se ridică lenevos în picioare.

— V-am adus apă rece, domnu ofiţer şi vă roagă mă-muca să ne daţi voie să luăm ceva de aici... Nişte boarfe de-ale noastre...

Fata puse cana de lut pe masă şi îl privi deodată în ochi, îndrăzneaţă, gata de rîs:

— Rămîneţi mult la noi, domnu ofiţer?

Radu Comşa observă că are ochii verzi, foarte limpezi, sprincenele subţiri şi dinţii regulaţi, albi şi mărunţi ca o dantură de vitrină, deşi gura era poate prea mare.

— De ce întrebi cît rămîn?... Am luat nepoftit locul cuiva de-aci?

— N-aţi luat locul nimănui!... Întreb, ca să scoatem nişte lucruri din odaie şi să nu vă tot supărăm...

Fata aruncă ochii spre zestrea clădită lîngă perete, sub icoane.

— Nu mă supără cu nimic, fetiţo!... Deocamdată nici nu ştiu cum te cheamă...

— Catrinuţa! Numai că domnu locotenent Bantăş mi-o scos alt nume. Îmi zicea Catrinel...

— Catrinel? Rămîi atunci şi pentru mine Catrinel, aşa cum a vrut domnu locotenent Bantăş. Şi spune drept, Catrinel cu ochii verzi, îţi pare rău mult, mult de tot, că în locul domnului locotenent...

Fata îşi plecă ochii în pămînt, trecîndu-şi între buze un şirag de mărgele albastre.

— Dacă vorbiţi aşa, mă duc...

— Va să zică, dragă Catrinel, sînteţi o persoană susceptibilă...

— Cum ai spus?

— Eşti o persoană care nu ştie de glumă!

Catrinuţa, numită şi Catrinel, strîmbă buzele ca un copil obraznic, gata să scoată limba.

— Nu-mi purta dumneata de grijă, că n-am

învăţat eu de ieri de-alaltăieri ce-i aceea şagă! Dar mă rog, frumosu-i să şuguieşti pe socoteala unui om bolnav?

— Dragă Catrinel, recunosc că am comis o inadvertenţă...

— Cum?

— Ai dreptate!... M-am întrecut cu gluma. Ţin să rămînem prieteni.

— Că nu-i avea dumneata parcă prietenele dumitale...

— De unde deduci?

— Cum?...

— De unde ştii că am prietenele mele?

Dracul şi jumătate făcu, înainte de a-şi da socoteala, cu capul, spre mapa de pe masă. Unde se afla fotografia Luminiţei.

Vru să repare îndată:

— Nu ştiu de nicăieri... Nu-i greu cuiva să-şi închipuie.

Comşa înţelesese însă de unde venea sursa de informaţie.

— Mai întîi, Catrinel dragă, observ că ai fost indiscretă, ceea ce nu-mi place şi pe urmă observ că nu ştii să minţi!... Nu-i greu cuiva să-şi închipuie, cred şi eu, dacă-mi controbăieşti prin lucruri!...

— N-am cotrobăit... Am aşezat lucrurile şi-o căzut singură... Ce-s eu de vină?...

— Şi dacă mă supăr, Catrinel? Şi dacă te întreb cine te-a rugat să-mi aşezi lucrurile?

— Supărarea omului trece. Se-mpacă el mîţa şi cu cînele, darmite omul cu om!... Pe dumneata te ţine mult supărarea?

— Depinde...

— Cum ai zis?

— Am zis că mă ţine supărarea după cum e şi omul...

— Că eu nu-s om!...

— Ce fel de vorbă e asta, Catrinuţă, Catrinel?

— Nu ţi-o spus domnu căpitan Pleşea că-s

diavolul şi jumătate al mămucăi? Crede el că n-am auzit?... Las’că mai trimite la noi după cireşe şi i-oi da cireşe să mă ţie minte.

— Cum ai putut s-auzi, Catrinel? Ţi-am spus că nu ştii să minţi!... Cum ai putut s-auzi, cînd nici nu erai aci cînd am venit?

— Ba eram! Colea după fereastră...

— Ca să zică asculţi la uşi şi la ferestre? Bine că ştiu să iau măsuri!...

— N-ascult nici la uşă, nici la o fereastră. M-am ascuns să nu mă vedeţi şi-am auzit fără să vreau... Ce-s eu de vină?

— Şi de ce te-ai ascuns, Catrinuţo, Catrinel? Dacă se poate să ştiu...

— Nu eram pieptănată...

— Am înţeles. Acum te-ai făcut frumoasă şi nu te mai ascunzi!

— M-am făcut cum m-o lăsat Dumnezeu! Numai că Dumnezeu n-o dat păr oamenilor, să umble cu el smuls ca arătările din pădure!...

Aceasta era la adresa fotografiei unde Luminiţa avea părul retezat şi răsfirat în bucle.

— De-acu mă duc! se pregăti spre uşă Catrinuţa, dînd drumul dintre dinţi şiragului de mărgele şi aşezîndu-şi gura cămăşii cu altiţe pe sîni.

Comşa văzu o clipă un sîn mic şi sidefiu. Întoarse ochii.

— Spuneai că ai de luat ceva din zestrea de-aci. Cre-deam că ţi-au şi venit peţitorii, după cîtă grabă arătai!...

— Că cine mai are grija măritişului amu?...

— Nu se mărită slutele, Catrinel! Dar un drac şi jumă-tate ca tine, cu ochii tăi de mîţă...

— Am ochi de mîţă? Hm!... Asta acu o aud!... Dacă-i vorba de ochi de mîţă, apoi aceea de-acolo, din poză, are ochi ca mîţele cînd se uită la soare!...

Dracul şi jumătate al babei llincă o zbughi prin întredeschiderea uşii, ca o şopîrlă.

Radu Comşa o urmări pe fereastră cum trece spre bucătăria babei, plecîndu-se din mers, să apuce de coada răsucită căţelul fumuriu. Căţelul se întoarse speriat, lătră o singură dată scurt. Apoi, bucuros, începu să fugă împleticindu-se după ea, pe poteca îngustă din troscot.

După o clipă, Catrinel dădea fuga spre fîntînă cu o găleată, ferindu-se să întoarcă ochii spre fereastră, fiindcă ştia că de acolo o urmăreşte o privire.

„Are dreptate căpitanul. Fata babei e un diavol şi jumătate!” şi cu această reflecţie începu capitularea lui Radu Comşa, recunoscînd autoritatea celor mai vechi şi mai

încercaţi în cariera războiului.

7

În şase zile, pînă să intre regimentul în sector, mai avu de aflat multe de la această experienţă.

Îşi cunoscu oamenii, învăţă mecanismul serviciului şi descoperi că nimic nu-i folosea din ceea ce ucenicise îu manevrele şi concentrările trecute.

Viaţa se împărţi între popotă, ceasurile de serviciu cu instrucţia trupei, învăţînd să mînuiască noile arme de luptă, grenade şi mitraliere de curînd despachetate din lăzi; între nopţile de la căpitanul Pleşea şi ceasurile de acasă, unde Catrinel apărea şi dispărea îndată, ca o pisică, numai printre uşi, nelăsîndu-se prinsă.

În ogradă, robotind cu căţelul fumuriu după ea, nu întorcea niciodată capul spre fereastra lui Comşa.

Părea a fi uitat că se află acolo.

Dar florile răsăreau întotdeauna altele, proaspete, în oala de lut; şi de cîte ori Radu se aşeza înaintea mesei, să aibă fotografia Luminiţei sub ochi, descoperea că trebuie s-o caute în cele mai neaşteptate ascunzişuri, unde ajungea prin neexplicabile avatarii.

Pînă ce făcu ordine soldatul Omir, ordonanţa aleasă de locotenentul Ghenea!

Cu Omir nu glumea nici Catrinel; dar nici locotenentul Radu Comşa.

Tăcut şi autoritar, rezervist cu început de încărunţire la tîmple şi în firele mustăţilor, Omir schimbă orînduiala lucrurilor cum ştia el: ora ceaiului, apa fierbinte de bărbierit, cizmele înşirate lîngă perete, hainele din cuier, tocul revolverului. În tot ce făcea, se ghiceau obiceiurile celuilalt ofiţer, pe care-l slujise, mort astă-iarnă într-o recunoaştere.

La început, Radu Comşa a avut o senzaţie neplăcută, ca un om însurat cu o văduvă care-i impune tabieturile răposatului.

Aflase că Omir se tîrîse atunci pe brînci, pînă

în faţa duşmanului şi se întorsese abia în zori, cu trupul locotenentului Vîntu şi cu o ureche retezată de glonţ. Îi săpase el groapa, purta el grijă de preot să-i facă pomenirile la zilele cînd se fac rugăciuni pentru sufletul morţilor.

Slujind noul stăpîn, soldatul prelungea pînă la cele mai mici amănunte dorinţele celuilalt.

Radu Comşa cunoscu astfel şi această ciudată tiranie, a unui mort necunoscut, care-i schimba nesimţit şi îi impunea felul său de viaţă.

De cîte ori se răzvrătise:

— Omir, ţi-am spus că nu-mi trebuie pîine prăjită la ceai!... Şi zahărul, lasă să mi-l pun eu, nu după pofta ta!

Zvîrlea pîinea prăjită şi cerea alt ceai, în locul celui prea dulce.

Omir culegea pîinea, aducea alta neprăjită şi alt ceai fără zahăr.

Dar a doua zi uita; pîinea iar aştepta pe farfurie, în felii subţiri, auriu rumenite; şi în fundul paharului cu ceai-sirop, linguriţa se împotmolea într-un strat de zahăr tos, lat de-un deget.

— Omir, ce e porcăria asta?

Soldatul aştepta drept, cu mîinile de-a lungul trupului, clipind din ochii fără culoare, cu o tresărire a buzei care-i mişca mustaţa ca o mustaţă de iepure.

— Domnule locotenent, am văzut că pîinea-i crudă... Şi cum să beţi dumneavoastră numai o apă caldă, ca ruşii?

Radu Comşa se trezea urînd de dincolo de moarte nevinovatele plăceri şi tabieturi ale ofiţerului necunoscut.

În schimb, hainele erau periate pînă la ultimul fir de praf, cizmele oglindă, fiecare lucruşor curăţat şi rînduit ca pe masa unei fete bătrîne. Şi îl copleşeau o sumă de atenţii.

— Domnu locotenent, am găsit nişte cireşe! venea cu o farfurie de cireşe spălate în apă rece.

Iar la şase după amiază, cînd se întorcea de la inspecţia în cantonament, găsea foaia roşie

de hîrtie sugativă, călimara şi tocul puse în evidenţă, pe marginea mesei:

— V-am pregătit toate, domnu locotenent... Poate vreţi să corespondaţi...

Luminiţa avea astfel pe cineva aci, care purta grijă în fiecare zi să-i plece cartea poştală cu inscripţia: „A nu se

menţiona data, localitatea şi nimic despre mişcarea trupelor”, sau plicul închis, pe care Omir avea să-l dea cuiva sigur, ca să-l pună direct la tren ori la Oneşti.

A doua zi după ce s-a prezentat Omir, pe masă a apărut o statuetă de marmură, înfăţişînd muza Elegiei: Erato, cu o liră în mîna stîngă, atingînd strunele cu degetele mînii drepte. Un picior era atins şi o parte din faldurii mantalei ciuntiţi. Radu Comşa o apucase de cap, o răsucise pe toate părţile, căutînd să-şi explice prezenţa acestui obiect de vitrină artistică în casa babei Ilinca.

Chemă soldatul.

— Ce e asta, Omir?...

— Statuie, domnu locotenent.

Radu îşi stăpîni surîsul.

— Bine, am văzut şi eu că e statuie... Te întreb, ce caută aci? Cum a ajuns?

— Domnule locotenent, să trăiţi, eu am pus-o... Dacă ordonaţi, o iau...

— Nu ordon nimic, Omir!... Mă întreb numai cum de-a ajuns la tine.

— Domnule locotenent... cu retragerea... Am găsit-o şi eu şi-am strîns-o...

— N-ai găsit şi tu altceva „să strîngi”?

— Unii au luat orătănii şi porci, domnu locotenent, alţii pleduri, perne... Eu am ales asta, tot ziceau că nu-i trebuie nimănui...

Omir, vorbind, se uita înduioşat la statuia orfană a Elegiei, care nu-i trebuise nimănui.

— Şi ce-ai să faci tu cu ea acum, Omir?

— O duc acasă, domnu locotenent. O duc acasă, la nevastă şi copii, cînd ne-om libera. Să avem şi noi o amintire.

— N-ai amintire urechea retezată? Măcar ştii cine e?

— Ştiu, domnule locotenent… M-o învăţat…

Nu spunea cine, fiindcă nu pomenea niciodată numele ofiţerului mort.

— Ştiu... O cheamă Irata! Zînă de-a lor, de-a păgînilor din vechi.

Astfel soldatul Omir, cu nevasta, copiii şi casa rămase la inamic, avea şi el, ca şi căpitanul Pleşea, ca şi locotenentul Ghenea, ca toţi de aci, întruparea unui ideal personal şi egoist despre pace: să-i ducă nevătămată, prin toate cumpenele, suvenirul lui de război, Erato, femeia de piatră albă, naufragiată din cine ştie ce salon de amatori ai artelor, ori din cine ştie ce bibliotecă de pasionat al mitologiei.

— Omir!

— Ordonaţi.

— Ce-i cu florile astea de-aci?

Pe un pat, un braţ mare de flori de cîmp: sinziene, margarete, cicoare, romanită, garoafe sălbatice.

— Iertaţi, domnu locotenent... N-am ştiut că veniţi îndată... Nişte flori ale mele...

Omir ia braţul de flori şi-l duce la el, în tindă. În urmă a rămas un miros de fîn cosit pe care Radu Comşa îl respiră cu amintiri împîclite de copil, cînd hoinărea aproape sălbatic în poienile din sat.

Afară, Catrinel trece pe poteca de la fîntînă, hărăţind căţelul fumuriu. Are şi ea o floare de cîmp, în păr, la ureche.

Se aud tunurile, în răstimpuri, departe. Dar nimeni nu le dă ascultare aci.

Radu Comşa îşi înfăşoară săpunul, prosopul şi pieptenele; la poartă, îl aşteaptă locotenentul Ghenea să meargă împreună la scăldat. Catrinel a intrat în pămînt. Numai căţelul latră şi scormone cu laba într-o uşă închisă.

8

Locul de baie e la marginea satului; soldaţii au adîncit albia mutînd bolovanii, ridicind un zăgaz de lemne, prund şi pietre, ca o savantă construcţie de castori. În sus, locul pentru ofiţeri; în jos, alt baraj unde se îmbăiază soldaţii,

şi dincolo, vadul unde se adapă caii şi se spală căruţele.

Apa e rece ca gheaţa şi limpede de se văd pietrele din fund, ca şi cum n-ar fi cărat niciodată cadavre în putreziciune. Curge dintre munţii ocupaţi de duşman şi, în clipotul sprinten din prunduri, pare că-şi şopteşte, singură, ceva sperios şi tăinuit, de acolo.

Cîteva tufe de mladă în pietre ţin loc de cabine de dezbrăcat. E şi căpitanul Ionescu şi maiorul cu apendicele olfactiv lung şi dezolat şi Stelian Minea care şi-a uitat ochelarii pe nas şi trebuie să se întoarcă în pielea goală, păşind cu strîmbături ridicole pe crestele bolovanilor, ca să-i pună pe o piatră lată.

— Ce-ţi face rana, Minea?... întrebă locotenentul Ghenea.

Rana lui Stelian Minea e vindecată de mult, a rămas numai cicatricea albă cu şuviţe, în braţ.

Dar glonţul a atins nervul, trei degete nu se pot mişca, au rămas strînse, ca şi cum ar păstra, între ele şi podul palmei, ceva ascuns, un ban ori o medalie.

Stelian Minea îşi priveşte mîna slabă, fără muşchi, ca o mînă de femeie descărnată.

A scăpat uşor.

Pentru interpretarea lui Bergson nu are numaidecît nevoie de degete agile la mîna stîngă.

Dar căpitanul Ionescu pufneşte cu o strîmbătură a buzei de jos:

— Rană? Minea şi rană?... Ce e aia rană?...

Într-adevăr, căpitanul Ionescu e purtătorul unei răni fenomen, cercetată ca un caz rar de medici şi subiectul unei dări de seamă pe care o prepară un chirurg francez. Glonţul a pătruns în piept prin faţă, a ieşit pe dincolo, s-a abătut din drum prin piele şi, mergînd între piele şi

muşchi, a parcurs toată lungimea braţului oprindu-se la încheietura unui deget; glonţul a fost extras, căpitanul Ionescu a scăpat intact; după o lună era în picioare.

— Ce e aia rană?... Mi-a luat trei fotografii maiorul Narpoix şi o schemă... Are să facă o planşă!...

— O să ajungeţi la Academia de Medicină din Paris, domnule căpitan!... declară, cu ipocrită invidie, locotenentul Ghenea.

Căpitanul Ionescu îşi împătureşte hainele cu o mişcare dispreţuitoare din cap: „Dar ce? Ca voi!”

Singur, pe un bolovan, sublocotenentul Bogdan Cernegură de la a cincea, înalt, frumos şi în poziţia meditativă a ***Gînditorului*** lui Rodin, a uitat unde se află şi că e gol. Îşi aminteşte şi se scutură de gînduri ca de-un giulgiu nevăzut, zvîrlindu-se în apă.

Radu Comşa priveşte la trupurile goale de aci şi la cele mai de departe ale soldaţilor, neputîndu-şi alunga obsesia că această carne albă, atîtea trupuri înfăţişînd misterioasa minune a vieţii, pot fi mîine, printr-o singură explozie de proiectil, prefăcute în carne sfîrticată, amestecată cu pă-mînt; dezgustătoare pachete de măruntaie acăţate în sîr- mele cu ghimpi, pe care bonzăie muştele.

Locotenentul Ghenea, musculos ca un luptător, ridică lespezi de piatră, aruncă bucăţi late ca un disc în apa care împroaşcă jerbe reci, peste trupul maiorului cocoţat pe bolovanul rotund.

— Ghenea, încetează odată! Ştii că nu pot suferi apa rece...

— Domnule maior, vreau să vă dau eu curaj dacă n-aveţi. În apă, ca la atac!... Nu trebuie să te gîndeşti mult... Nici să te vîri în detaliu, întîi un picior, pe urmă altul, ca femeile!... Deodată, bîldîbac, aşa!

Ghenea îşi dădu drumul de pe marginea zăgazului în ochiul de apă care-i ajunge pînă la gît, înoată, pufneşte, face planşe, se scufundă şi apare mai departe; arată cum se înoată iepureşte, broşteşte, cîineşte, voiniceşte, înotul

marinăresc; toate năzdrăvăniile de copil crescut aproape de malul Moldovei.

Încearcă şi Stelian Minea să se apropie de fundul mai adînc, unde-i ajunge apa pînă la bărbie. Înaintează, în chicote fricoase de femeie, ridicind braţele subţiri deasupra capului,

căutînd din cînd în cînd cu ochii miopi spre mal, ca şi cum pămîntul ar putea să se îndepărteze singur şi să devină inaccesibil ţărm de ocean.

Ghenea se scufundă pe sub apă, îl ajunge şi îl răstoarnă de picioare, apoi sare pe parapetul de piatră, rîzînd de zbaterea neîndemînatică şi disperată a comentatorului lui Bergson. Îl îndeamnă strigînd pe veşnica melodie:

Dar după una: două-trei-patru-cinci-şase-şapte-saptămîni,
A început, a început a daaa din mîini...

Cînd a sfîrşit, îşi şterse trupul stacojiu de frig cu un prosop aspru şi declară, cu o poftă care face să-i lase gura apă:

— Acum o gustare şi-o ţuică la tata Pleşea plătesc toate paralele!... Comşa, îl luăm şi pe Minea, scăpăm de tipi şi-o ştergem.

Radu Comşa a fost pe rînd: domnule locotenent, locotenent Comşa, locotenente, acum a devenit simplu Comşa, pentru cei cîţiva camarazi cu care apropierea s-a făcut fără să ştie cum, dintr-o alegere de la sine. Dar Comşa nu vrea acum să se încălzească cu o gustare şi o ţuică la tata Ple- şea; vine mai tîrziu, vrea să vadă cimitirul care e aici aproape, deasupra ţărmului.

Porneşte singur.

Sunt două cimitire.

Cimitirul cel vechi al satului de lîngă biserica veche, după cireşii bătrîni, unde crucile negre şi putrede apar printre crengi şi verdeaţă. Acolo, morţii s-au adunat pe încetul; în locuri libere, între morminte, iarba e înaltă, grasă şi înflorită. Zboară albine, dorm fluturi în flori, e sfîrîit de lăcuste.

Celălalt cimitir nou, după gardul de sîrmă ghimpată, e numai un şirag aliniat de movili galbene, cruci orînduite milităreşte, proaspete, cu inscripţii negre de păcură pe scîndurile geluite. O disciplină rece domneşte aici; parcă o senzaţie de provizorat.

S-ar spune că morţii de sub pămîntul galben, din care încă n-a mijit colţul de iarbă, nu sînt morţi definitiv; aşteaptă, cînd va pleca trupa, să-şi strîngă şi ei echipamentul

lor mortuar şi să pornească în urmă, ca o rezervă care şi-a făcut datoria, dar, la nevoie, poate sări să dea o mînă de ajutor pînă la demobilizarea generală, cînd se vor risipi şi dînşii la vetrele lor.

Această impresie o simţea Radu Comşa şi nu se putea deprinde cu gîndul că acei de sub sutele de cruci aliniate sunt morţi pentru totdeauna şi că acolo e marele, ultim mister.

Cimitirul avea podeţ cu rezemătoare de mesteacăn; drumuşoarele erau plivite; dincolo, loc liber pentru cei care aveau să vină; era un cimitir model. La unele cruci se aflau cununi de brad uscate; cetina ruginită se scuturase pe lutul crăpat. Citi inscripţia. În urmă, multe cruci fără nume… Multă oştire care-a încăput straniu pe un loc atît de strîmt! Aici, cînd războiul va sfîrşi, vor veni să îngenunche toţi, şi copiii copiilor tuturor.

Pe-o groapă, un braţ proaspăt de flori de cîmp. Tăblia purta numele: ***Sublocotenentul Ion Vîntu, căzut pentru patrie.*** Cîteva cifre neciteţe. Îşi aminti braţul de flori de pe patul lui, lăsat de soldatul Omir. Îl recunoscu. Pentru aceasta aşadar îl adusese! Soldatul Omir n-a mai fost în acea clipă numai un număr de matricolă, ordonanţa care-l plictisea cu maniile lui de fată bătrînă. Şi nici sublocotenentul Ion Vîntu, un mort indiferent, la care se gîndea ostil, fiindcă trebuia să-i suporte ticurile din viaţă…

În vale, pe fundul pîrăului, soldaţii goi se alungau cu strigăte şi împroşcături de apă. Pielea aibă şi umedă strălucea în soare.

La cotul rîului, unde e moara, alţii, tot dezbrăcaţi şi călări, scăldau caii.

Nici unul nu-şi ridica ochii spre cimitirul de aici.

Nu-şi aminteau că există, că îi aşteaptă.

Numai aşa viaţa mai putea fi încă trăită, cu această teribilă putere de-a uita.

Soarele se înclina spre culmile crestate de brad. Pe şosea, un şir de căruţe stîrnea nori de colb în care tremurau razele jucăuşe.

Radu Comşa coborî spre sat, pe drumeagul dintre tufele de corn.

Rar şi foarte departe, lovituri de tun se îngînau în răstimpuri, ca şi cum gurile de bronz, obosite, îşi împlineau numai o datorie plicticoasă să menţină, pe sutele de kilometri de front, focul aprins.

Dar cerul era calm, munţii neclintiţi; o clipă realitatea apropiată a războiului păru inadmisibilă.

9

La căpitanul Pleşea, masa de cărţi se încinsese în toi. Un ofiţer străin dădea banc cu cărţi noi. Tata Pleşea căpă-tase de la un rus, în schimbul unei sticle de spirt, o nouă rezervă de conserve de peşte şi acum îşi înfrupta copiii, purtînd de grijă să nu rămînă nici unul urgisit.

Locotenentul Ghenea, dezbrăcat de tunică şi asudat, nu mai avea nevoie de ţuică şi de gustări ca să se încălzească.

Intrase într-o serie neagră.

Cînd aruncă şi ultimii bani şi-i pierdu, întoarse buzunările pe dos, cîntînd cu mutră amărîtă:

A fost odată un mic copilaş,
Ce nu ştia, ce nu ştia... căăărţi a jucaaaaa...

Se ridică de la masă şi se întinse în fundul patului.

— Aşaa, fraţilor!... Fiindcă acum am scăpat de o grijă, adică de parale, putem deşerta în linişte un păhărel de ţuică şi altele de vin... Numaidecît trebuie să rămîi cu noi, Comşa!... E ultima noapte! Mîine seară intrăm pe sector.

A doua zi seara, regimentul se despărţi în pădure pe batalioane, aşteptînd întunericul să înceapă schimbul.

Radu Comşa puse întîia oară casca: metalul îi apăsă tîmplele. Nu era deprins cu urcuşul. Gîfîia pe drumul de cară, unde coborau bagajele ofiţerilor din celălalt batalion.

Aerul umed mirosea a răşină şi a ierburi aromate. Numai pe crestele munţilor se vedeau cîteodată, prin ochiurile de lumină, vîrfurile de brad adunînd cele din urmă raze.

Soldaţii urcau tăcuţi. Toată după-amiaza făcuseră pregătirile într-o linişte neobişnuită, în care orice glas mai tare sunase fals şi scădea îndată. Ochii se întorceau fără voie spre zarea pădurii verde-albaslră. Amuţise şi cîntecul copilaşului, trecut de obicei din gură în gură. Ofiţerii îşi supravegheau oamenii: strigau nume, întrebau ceva uitat.

Un nor acoperi soarele. Noaptea grăbi vînătă, cuprin- zînd de jos în sus pădurea. Făcură un popas. Se aprinseră cîteva ţigări. O pasăre de noapte îşi ascuţi glasul ca un fierăstrău.

Cînd porniră, ordinul merse din gradat în gradat:

— Gura şi ţigările! Şi nu tropăiţi ca la nuntă!...

Radu Comşa nu mai vedea unde călca. Se împiedica în bolovani, picioarele se scufundau în scorburi putrede.

De sus începu să ţîrîie ploaie măruntă. Un suflu de vînt aduse miros greu dinspre tranşee, spurcînd văzduhul umed şi răşinat al pădurii. Un proiector, ca o coadă de cometă, mătură cerul, părea că pipăie, ca un deget de orb, undeva, la spate, o înălţime.

Sunară, singuratice ca două exclamaţii în întuneric, două focuri de puşcă.

Apoi iarăşi fu tăcere. Lumina cretoasă a proiectorului se plecă încet pînă dispăru, ca

şi cum şi-ar fi întors strălucirea dincolo, spre cealaltă faţă a planetei.

În beznă, atingerea armelor suna surd; ploaia se înteţi. O rachetă se înălţă ca un meteor, explodă sus o limbă gălbuie dureroasă care aprinse toată pădurea. Şi alte rachete roşii şi verzi inundară cerul cu lumina lor ireală şi festivă, mai departe, după alte culmi.

Încă un popas. În întunericul mai nepătruns pentru ochii dilataţi de adineaori, nu se mai vedea înaintea mîinii.

— Domnu locotenent Comşa? Vedeţi mai în urmă!... Aici e domnul locotenent Comşa!...

Cineva îl căută bijbîind prin întuneric...

O ţigară lumină numai buzele arse, o porţiune de bărbie şi nările, dintr-o figură incompletă, apoi ţigara luată din gură cobori. Curb, luminînd numai degetele care o ţineau, ca într-un mic glob de serbare veneţiană.

— Îmi dai voie?... Locotenentul Velea, de la întîia...

— Comşa!

Îşi strînseră mîinile prin întuneric, fără să-şi vadă chipurile.

— Nu cunoaşteţi încă sectorul?... Să vă las moştenirea în primire... Pe aici. Nu, la stînga!... Dă-mi mai bine mîna!

Mîna camaradului necunoscut îl prinse, caldă şi omenească, tîrîndu-l în noaptea opacă, unde nu se vedea înainte la o întindere de braţ.

CUPRINS

CARTEA ÎNTÎI.

CARTEA A DOUA.

Lector: ANDREI RUSU
Tehnoredactor: VASILE CIUCĂ

Bun de tipar 02.04.1986
Coli ed. 18,55, coli tipar 20

Comanda nr. 50 584
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii”
Piaţa Scînteii nr. 1 – Bucureşti
Republica Socialistă Româniat.

Apariţiile anului 1986:

G. Călinescu: Viaţa lui Mihai Eminescu
Barbu Delavrancea: Nuvele şi povestiri
Ion Ghica: Scrisori către V. Alecsandri
Panait Istrati: Moş Anghel. Codin. Ciulinii Bărăganului
Ion Neculce: Letopiseţul Ţării Moldovei
A. I. Odobescu: Scene istorice. Pseudo-cynegeticos
Mihail Sadoveanu: Creanga de aur. Nopţile de Sînziene
George Topîrceanu: Poezii
G. M. Zamfirescu: Teatru.

SERIA
«PATRIMONIU»

SCRIITORI CLASICI ROMÂNI
ÎNTR-O LARGĂ SELECȚIE
CUPRINZÎND
OPERELE LOR FUNDAMENTALE
ÎNSOȚITE DE
«REPERE ISTORICO-LITERARE»
TABLOU SINOPTIC
AL RECEPTĂRII LOR
DE LA APARIȚIE
PÎNĂ ÎN CONTEMPORANEITATE

Vol. I–II, Lei 30